

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Rus Masalları

Maya Kitap: 172, Edebiyat: 6

1. Baskı, İstanbul Şubat 2018

2. Baskı, İstanbul Ocak 2019

ISBN: 978-605-9902-83-0

Orijinal Adı: Russian Fairy Tales

Copyright © Rus Masalları. Türkçe yayın hakları Maya Kitap'a aittir.

Telif hakları sahibinin izni olmaksızın, hiçbir yolla çoğaltılamaz,

kopyalanamaz, dağıtılamaz.

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç

Editör: Selin Saraçoğlu

Redaksiyon: Çiğdem Artık

Mizanpaj: Mehmet Büyüktırna

Kapak: Gülay Tunç

Maya Kitap * Sertifika: 14079

Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4 Şişli / İstanbul Tel: 0212 296 97 12

e-posta: info@mayayayinlari.com / www.mayayayinlari.com

Deren Matbaacılık Ambalaj Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi * Sertifika: 34011

Beylikdüzü Osb Mah. Orkide Cad. 9 Z Merkez Köyü / Merkez Bucağı

Beylikdüzü / İstanbul Tel: 0212 576 01 36

Rus Masalları

Derleyen

W. R. S. Ralston

Çevirmen

Macidegöl Batmaz

İçindekiler

Önsöz 7

1. Bölüm Giriş 9

İfrit 16

Ölü Anne 24

Ölü Cadı 26

Hazine 28

Karşı Teminat 32

Korkunç Sarhoş 37

Kötü Hanım 42

Golovikha 45

Üç Kopek 47

Cimri 51

Budala ve Huş Ağacı 54

Mizgir 60

Demirci ve İfrit 62

2. Bölüm Mitolojik Masallar - 1

Kötülük Resmedilirken Kullanılan Şekiller 67

İvan Popyalof 71

Norka 77

Marya Morevna 88

Ölümsüz Koshchey 107

Su Yılanı 120

Su Kralı ve Bilge Vasilissa	123
Baba Yaga	140
Güzeller Güzeli Vasilissa	150
Cadı	161
Cadı ve Güneş'in Kız Kardeşi	167
<i>3. Bölüm Mitolojik Masallar - 2</i>	
<i>Çok Yönlü Kişileştirmeler</i>	173
Tek Gözlü Likho	174
Istırap	180
Cuma	195
Çarşamba	197
Léshy	201
Vazuza ve Volga	204
Sozh ve Dinyeper	206
Dinyeper, Volga ve Dvina'nın Dönüşümü	207
Ayaz	211
<i>4. Bölüm Sihir ve Büyü</i>	
Kör Adam ve Kötürüm	233
Güzel Prenses Helena	249
Budala Emilian	255
Cadı Kız	260
Başsız Prenses	263
Askerin Gece Yarısı Nöbeti	266
Büyücü	279

5. Bölüm **282**

Hayalet Masalları **282**

Tilki Hekim **283**

Cehennemdeki Kemancı **289**

Mezar Taşında Gezinti **294**

İki Arkadaş **295**

Kefen **298**

Tabut Kapağı **301**

İki Ceset **303**

Köpek ve Ceset **304**

Asker ve Vampir **306**

6. Bölüm Efsaneler

I. Azizler Hakkındaki Efsaneler **314**

İlyas Peygamber ve Aziz Nikolas **325**

Açgözlü Papaz **335**

II. İfritler Hakkındaki Masallar **340**

Acele Söylenmiş Söz **348**

Önsöz

Yayımlayacağımız kitapları seçerken göz önüne aldığımız pek çok ölçüt var: Söz konusu kitabın yayın ilkelerimize ve çizgimize uygunluğu, daha önce dilimize çevrilmemiş olması, yayın dünyasında bir boşluğu dolduracak olması ve elbette ki bizi heyecanlandırması.

2018 yılı için yayın programımızı şekillendirirken bir Japon masalları seçkisiyle karşılaştığımızda ölçütlerimizin hepsine ziyadesiyle uyduğunu fark ettik ve hemen bir masal dizisi çalışmalarına başladık.

Dizi için öncelikle üç ülke seçtik: “Güneşin Doğduğu Ülke”^{*} Japonya, rengârenk kültüründen beslenen rengârenk masallarıyla Hindistan, uzun ve karanlık kış gecelerini zengin masal geleneğiyle aydınlatan Rusya.

Yayımlayacağımız versiyonu bulmaya çalışırken pek çok masal seçkisini inceledik ve en sonunda içimize en çok sinen, okurken en çok keyif aldığımız ve okuyuculara ulaştırmayı en çok istediklerimizi belirledik. Bolca araştırma içeren çeviri ve düzelti sürecinin ardından bu kez “Bu masalları en iyi yansıtan kapak nasıl olmalı?” sorusunun peşine düştük. Bu kültürlerin en önemli figürlerinin kapakta bulunmasını istedik. Uzun bir hazırlık süreci ve pek çok denemenin ardından hayalimizdeki kapaklara ulaştık.

* Japonlar kendi ülkelerini Nippon diye adlandırırlar ve sözcüğün anlamı “Güneşin Doğduğu Ülke”dir.

Masal, sözlü anonim halk edebiyatıdır. Anlatı yoluyla nesilden nesle ulaşmış, nihayetinde de bir yazar tarafından yazıya dökülerek kalıcı hâle gelmiştir. Her ne kadar masal kahramanları ve yaratıkları doğaüstü, masallardaki olaylar ise gerçekdışı olsa da, masalların o toplumun bir yansıması olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Öyle ki her ülkenin masalları tıpkı kültürleri gibi diğerlerinden tamamen farklıdır. Bizim seçkimizdeki ülkelerde olduğu gibi. Kimisinin ana teması dostlukken diğerininki korku ve ölüm olabiliyor. Fakat bir zamanlar hiçbir teknolojik ürünün olmadığını düşünürsek, masalların toplumların sosyal hayatlarında ne kadar önemli bir boşluğu doldurduğunu tahmin etmek zor değil.

1. Bölüm

GİRİŞ

“Halk Masalları”nın sözünü ettiği Periler Diyarı sakinleri arasında, kız kardeşlerinin küçümsemesi ve kıskançlığına maruz kalıp uzun zaman kimsenin dikkatini çekmeden ocağın başında oturan, ama günün birinde herkesten habersiz muhteşem bir sarayı ziyaret ettiğinde geç de olsa takdir gören, meziyetleri sayesinde hak ettiği konuma getirilen Külkedisi gibi ünlü, çok az kahraman vardır. İşte bu bölümdeki halk masallarının kendisi de Külkedisi’nin talihıyla benzerlik taşıyor. Bu masallar, yıllar boyunca sıradan halkın kalbinde yer etmesine rağmen, toplumun üst tabakalarındaki kişilerce tamamen göz ardı edilmişti. Sonra kültürlü dünyanın bu masalların varlığını tanıdığı bir dönem geldi. Fakat bunlara “çocuk masalları” ya da “kocakarı masalları”ndan daha yüksek bir değer atfedilmedi. Tabii ki bir akademisyenin lütfederek elit tabakaya ulaşabilmeleri için masalları güzelce süslediği ender durumlar hariç. Halk masalları, bir köylü kulübesinin alacakaranlığından gün ışığına çıktığında ve onları çirkin gösteren giysilerden kurtulduğunda nihai değişimi yaşamış oldu. Kral soyundan gelen ailelerin evladı sayıldılar. Öyle ki bazı aile üyeleri, masalların kökenini eski tanrılara kadar götürüyordu.

Günümüzde halk masalları gençlik ve cahilliğin dikkatsiz korumasına bırakılmak yerine, akademisyenlerin en yetkinlerince özenle ve büyük bir hürmetle ele alınmaktadır. Masalların kökeni

konusundaki görüşler büyük farklılıklar gösterebilir. Halk masallarının çoğunun orijinal biçimleri korunarak yüzyıllar öncesinden günümüze geldiğine inanılmaktadır. Bir kısmının ise birbirini takip eden çağlardan geçerek tarih öncesi bir dönem boyunca kadim filozofların maddi ya da manevi dünyaya ilişkin fikirlerini ifade ettikleri o mitlere götürülebileceği düşünülmektedir.

Fakat her halk masalı, böyle soylu bir kökene sahip değildir ve halk masallarının orijinal anlamını keşfetmeye uğraşan mitoloji uzmanlarının önündeki engellerden biri, bunlardan hangilerinin hakikaten kadim ve dolayısıyla eleştirel analiz yapmaya değer olduğuna karar vermektir. Bir ülkenin masallarını ele alırken bunlardan hangilerinin o ülkenin kendi varlığı olduğuna veya hangilerinin ödünç alındığı ya da uyarlandığına karar vermek de güçtür. Çeşitli Avrupa halkları arasında mevcut masalların büyük bölümünün iki farklı hipotezle açıklandığını biliyoruz. Birinci hipoteze göre bu masalların büyük kısmı, “göç etmeden evvel Aryan kabilelerinin özünü oluşturan topluluğun ortak varlığıydı” ve dolayısıyla “bu gelenekler, tıpkı lisanları gibi atalarımızın ortak mirasının bir parçasıdır.” Diğer hipotez ise masalların büyük çoğunluğunun ithal olduğunu söyler. Buna göre bu masallar; çeşitli tercümeler vasıtasıyla, Doğu ve Batı’yı daima birbirine bağlamış olan gezginler ve tüccarlar, Haçlılar veya İspanya’yı yönetmiş Araplar yahut da eski zamanlarda Rusya’ya hâkim olmuş Tatarlar gibi savaşçı aktarıcılar sayesinde Avrupa’ya getirilmiştir. İlk görüşe göre, “dadıların neredeyse aynı sözlerle Thüringen ormanında ve Norveç köylerinde hâlâ anlattığı ve Hindistan’da pippal ağaçları altında kalabalık grupların bugün bile dinlediği bu masallar, Hint-Avrupa halklarının ortak mirasına ait”tir. İkinci görüşe göre ise Avrupa masallarının büyük bölümü, Avrupa’daki yabancılardan öğrenilmiştir ve tıpkı bugünkü sakinleri gibi bu masal ve fabllar da aynı mirası yansıtmaz. Bu masallar dolambaçlı bir yolla Hindistan’dan gelip Boccaccio veya La Fontaine’e ulaşmıştır.

Bu çelişkili hipotezlerin yol açtığı sorular üzerinde şimdilik durmayacağız. Şu an için Rus masallarını ele alırken bu hikâyelerin doğduğu yeri keşfetmek ya da orijinal anlamını ortaya koymaktan ziyade, bunların temel özelliklerini tanımaya ve böylelikle, bizimkiyle veya Rusya'ya göre daha çok aşına olduğumuz yabancı ülkelerde yaygın olan aynı türdeki masallarla hangi bakımlardan ayrıldığını görmeye çalışacağız.

Bir ülkenin ezgi ve masallarından, o ülkede yaşayan insanların iç dünyasına dair çok şey öğrenebileceğimiz sıkça söylenir. Ayrıca bu türden halk anlatıları, daima ulusal karakterin izini taşır, ulusal zihnin refleksini sunar. Halk şarkıları söz konusu olduğunda bu ifade doğru gözükmemektedir ancak aynı durum Avrupa halk masalları söz konusu olduğunda pek de geçerli sayılmaz. Her ülke, kendi örf ve âdetlerine özgü göndermelerin olduğu bazı masallara sahiptir ve bu tür masalları toplayarak o ülkenin ulusal yaşamının tasvirine yaklaşan bir şey oluşturulabilir. Fakat bu sınıftaki masallar çoğu zaman eski ve yabancı temaların karşılaştırmalı uyarlamalarından öteye gidememektedir. Öte yandan bu masallar, ulusal bir resmi tamamlamak üzere malzeme sağlamaya yetecek kadar çok sayıda değildir. Bıraktıkları boşlukları doldurmak için başka iklimlere açıkça işaret eden masallardan birçok parçayı bir araya getirmek gerekir. Yabancı filiz ya da tohum yahut da kök salmış bitkinin yerinden taşındığından beri maruz kaldığı yeni etkiler sebebiyle bu boşluklara, fazlalık ya da gelişme şeklinde bakılabilir.

Rus halk masallarının ve bütün Hint-Avrupa uluslarının masallarının büyük çoğunluğu, sıradan erkek ve kadınlarla ilişkisi olmayan prens ve prenseslere, ayrıca yılanlar, devler ve ifritlerin maceralarına adanmıştır. Bu kahramanlar, yerli halklarla işgalciler arasındaki yıkıcı mücadelelerin sona ermesinden beri modern Avrupa'nın sakinleriyle uyumsuzdur. Kimi yorumcular bu mücadelelerin, halk masallarımızın kahramanları ile devler, troler, cüceler, yılanlar, ejderhalar ve diğer canavarlar arasındaki

dövüşlerle temsil edildiğini düşünmektedir. Bu masallarda Periler Diyarı'nın havasını soluruz. Varlık koşulları, insan türünün hem maddi hem de manevi dünya ile arasındaki ilişki, şu an içinde bulunduğumuz ilişkilerle tamamen alakasızdır. Ölümlüler ve ölümsüzler, insanlar ve vahşi hayvanlar arasında sonsuz bir ilişki özgürlüğü vardır. Ayrıca daima dikkat edilmesi gereken bazı geleneksel kurallar olmasına rağmen bunlar, antropologlara göre insanlarca uygulanmış kurallar değildir. Tüm Avrupa'daki yaygın masallar hiç şüphesiz ki her ülkede farklılık göstermektedir; varyasyonlardaki içerik farklılığı, öğretici karakterden ziyade anlatıcıların coğrafi dağılımından kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Bu masalların anlatılma şekli, anlatıcıların zihinsel kapasitesini gösteren bir test olarak alınabilir. Zira halk masalları seyahat ettikleri süre içinde büyük değişim gösterir. Bir ülkede kısa, öz ve eksiksiz anlatılan bir masal, başka bir ülkede belirsizlik veya laf kalabalığı nedeniyle anlaşılabilir hâle gelebilir. Bir millet tarafından şiir canlılığına yükseltirken, bir diğeri tarafından sıkıcı bir hikâye şekline indirgenebilir.

Tarz söz konusu olduğunda "skazka"lar, yani "Rus halk masalları"nın Rus halkının özelliklerini yansıttığını söyleyebiliriz. Avrupa'daki tüm Aryan halklarına ait "alt sınıflar"ın birbirine oldukça benzediği pek çok nokta vardır ama Rus köylüsü, Slav kardeşleriyle benzer bir şekilde, kendisini daha uzak kuzenlerinden ayırt eden gerçek bir anlatım yeteneğine sahiptir. Rus köylüleri arasında yaygın olan masalların anlatımı genellikle oldukça etkileyicidir. Masalların, basit ve kulağa hoş gelen bir dili vardır. Bu hikâyelerdeki mizah unsuru, doğal ve mütevazıdır. Kişi veya olay tasvirleri ise çoğu zaman mükemmeldir. Rusya'da tiyatro zevki yaygındır ve buna uygun olarak Rus halk masalları da anlatıcının teatral yeteneklerini sergilemesine olanak veren pek çok dramatik unsur içerir. Arada sırada hikâye anlatıcısı tarafından masala samimi bir komedi unsuru eklenmiştir ki, anlatının orijinal şeklinde bu unsur muhtemelen eksiktir.

Dolayısıyla, Rus masallarına bakarak Rus köylüsünün zihinsel özelliklerine dair bir fikir edinmek mümkün olabilir. Elbette bu, eksik bir fikir olacaktır ama dar sınırları içinde yeterince doğrudur. Ayrıca bu masallarda Rus köylüsünün yaşamına dair verilen tasvirler konusunda da aynı ifade geçerlidir. Bu masallar doğaldır ve Rus köylülerinin örf ve âdetlerine yabancı bir kişiye ilettikleri fikrin hatalı olması muhtemel değildir; ancak hikâyeler bu denli ileri gitmemektedir. Bir yabancı için büyük ilgi kaynağı olacak kimi sorulara hiç değinmemektedir. Mesela, insanların dini görüşleri hakkında çok az bilgiye rastlanırken, serflik döneminde efendi ve köleler arasındaki ilişkiye dair bir fikir edinmek de mümkün değildir masallardan. Fakat masal diyarının tasvirleri ve kahramanların maceralarının geçtiği hikâyelerde zaman zaman ortaya çıkan gerçek olay ve sıradan mesleklere yapılan atıflardan -kimi zaman yenilmez prensler ve dayanılmaz prenseslerin idealleştirilmiş portreleri arasına iliştilirilmiş gerçekçi görüntülerden-, bir Rus köyünün genel görünümü ve sakinlerinin her zamanki davranışı hakkında bir fikir edinmek mümkün olabilir. Bu tesadüfi tasvirlerin birinden diğerine geçtiğimizde, kendine özgü bir cazibesi olan zihinsel bir resim yaratırız yavaş yavaş. Düz tahıl tarlasının geniş arazisini, uçsuz bucaksız ormanın kasvetini, yavaşça kıvrılan nehrin ışıltısını görürüz. Köyün tek caddesi boyunca yürür ve ahırını andıran ahşap kulübelere bakarız. Pencereleri sarmaşıkla çevrili ve verandasındaki güllerle bizi karşılayan ideal İngiliz köy evinden çok farklıdır burası. Bahar zamanı bir keder bataklığı etrafındaki alanını, yaz mevsiminde sonsuz yeşil denizini, hasat zamanı altın ışıltısını, kışın ise ayak basılmamış geniş kar denizini görürüz. Pazar ve tatil günlerinde köylülerle birlikte beyaz duvarlı, yeşil kubbeli kiliseye gideriz; sonrasında kızların neşeyle dans edişlerini seyrederek ve şarkılarını dinleriz ya da uzun kış gecelerini canlandıran toplantıların eğlencesine katılırız. Bazen de bir köy düğününün hoş lirik eğlencesi gözlerimizin önünde cereyan eder; kimi zaman Rus köylülerinin ölümlerini koyduğu o kasvetli ve tenha kuytulara yönelmiş bir ce-

naze alayının peşinden gideriz. İş günlerinde sabah erkenden at arabalarını tarlaya götüren ve akşama dek toprağı sürmek, tırpanlamak yahut da orak veya balta vurmakla meşgul olan köylüleri görürüz. Yaz zamanı hafifçe dalgalanan çay ya da gölet kenarında kızların neşeli şarkılarını ve kahkahalarını işitiriz. Fakat kış mevsiminde köyün kadın ve kızlarının sık sık uğradığı ve dev örtüsü içinde bir “buz çukuru”na dönüşmüş yer haricinde hayat belirtisi görülmez. Geceleri köylülerin sade evlerinin, gün ışığı altında yabancı oldukları bir manzaraya büründüğünü görürüz; sert hatları, yaz gecelerini süsleyen ayın tatlı güzelliğiyle yumuşamış ya da biçimsiz yapıları, yıldızların aydınlattığı kış karı ile ortaya çıkmıştır esrarengiz bir şekilde. Hepsinden önemlisi, masalların birçok göndermede bulunduğu köy evlerinin içiyle tanışırız. Bazen sıkça zikredilen kapılardan geçerek etrafını çitlerin sardığı daha üst tabakaya ait çiftlik evlerini görürüz. Ahırlara ve hayvan kulübelerine, ayrıca aile için sebze ve meyve yetiştirilen bahçeye (Çiçekler! Ne yazık ki kuzey bölgelerinde çiçeklere az yer verilmiştir.) bir bakıp birçok gelenekçe kutsanan eşığı geçeriz ve daha gösterişli evlerde antre denilebilecek bölümden geçerek “oturma odası”na ulaşırız. Odanın düzenlemesini, ahşap zemin altındaki kileri, “kutsal resimler”in konulduğu “şeref köşesi”ni ve gündüzleri evin kalbi gibi işleyen, geceleri ise onun üzerinde ailenin huzurunun yok olduğu ve masallarda büyük yer kaplayan ocağı görürüz. Bazen yoksul köylünün kulübesini ziyaret ederiz. Burası, daha ziyade bir ahıra benzer, her yer kerpiçe sıvanmıştır ve delik çatısından duman sinsice yol alır. Bu yoksul evlerde çok acı çekildiğine şahit oluruz ama bunlara sabır ve tevekkülle katlanılmasına saygı duymayı öğreniriz. Misafir olduğumuz mütevazı evlerin çoğunda, birçok ailevi değer ve erdemin varlığının farkına varırız; aile şefkati ya da kardeş saygısı ve anne baba sevgisinin birçok örneğini görürüz. Gece vakti köy sokağında yürürken yoksul hanelerde bile “kutsal resimler” önünde bir mumun yandığını gösteren soluk huzmenin zifiri karanlıkta ısıdığına şahit oluruz. Bu fakir toprak işçilerinin, çoğu zaman cahil ve görgüsüz olsalar

bile yaşamak zorunda kaldıkları sıkıcı ve zor hayatlarının düşük seviyesini, yüce düşünceler ve asil tutkularla yükseltebileceklerini hissederiz.

Bu bölümdeki masallar, Rus köy hayatına dair en açık tasvirleri içeren ya da Rus hissiyatı ve mizahını bilhassa ortaya çıkaran hikâyeler arasından seçilmiştir. Bunların aktarabileceği her bilgi, hâliyle bölük pörçük olacaktır ama doğru bir izlenim vermeyi başarabilir. Çoğu kez, bir ressamın kabaca aldığı notlar ve yaptığı karalamalar, aslına resmin son hâlinde daha sadık olabilmektedir.

Skazka kelimesi, yani halk masalı, Rus masallarında çok sık karşımıza çıkmaz. Yine de ortaya çıktığı durumlar da vardır. Bir prensesin skazkalardaki kadar güzel olduğunun söylenmesi gibi, skazkalara yapılan göndermeler genelde dolaylıdır. Ama bazen doğrudan ifade edilir. Mesela, bir masalda bir çocuk Baba Yaga (bir tür cadı) tarafından kaçırılmıştır. Kız kardeşi onu kurtarmaya geldiğinde çocuk bir koltukta oturmaktadır. Kedi Jeremiah ise ona skazkalar anlatıp şarkılar söylemektedir. Bir diğer masalda bir Durak, yani bir “budala” veya “sersem”, anne babalarının yokluğunda köy çocuklarına bakmakla görevlendirilir. “Bütün çocukları bir evde topla ve onlara skazkalar anlat,” talimatını alır. Çocukları toplar ama “hepsi çok pistir.” Bu yüzden çocukları temizlemek üzere kaynar suya atar ve ölümlerine sebep olur.

Uzun kış akşamlarında Rus köylerinde sosyal hayat canlıdır ve toplantıların bazılarında skazkalar anlatılır. Gerçi sadece gençlerin katıldığı toplantılarda şarkılar, oyunlar ve danslar daha popülerdir. Aşağıdaki skazka, giriş bölümünde bir vechernitsa ya da köy suaresini ve köylerde nasıl flört edildiğini tasvir etmesi sebebiyle seçildi. Masalın geri kalanı, modern hayata sadakati bakımından önemli değil ama ait olduğu masal sınıfına, yani genellikle Doğu kaynaklarına götürülebilecek kötü ruhlar hakkındaki masallara iyi bir örnek teşkil edecektir.

İfrîte

Ülkenin birinde yaşlı bir çift yaşırdı. Maruşya (Mary) adlı bir kızları vardı. Yaşadıkları köyde, İlk Çağrılan Aziz Andrew* gününü (30 Kasım) kutlamak âdeti. Kızlar bir köy evinde toplanıp pampuşki** pişirir ve bir hafta, hatta bazen daha uzun bir süre doya doya eğlenirlerdi. Bayram günü gelip çattı ve kızlar yine toplanıp çeşit çeşit yiyecek ve içecekleri hazırlamaya koyuldular. Akşamları ise delikanlılar gelip müzik yapıyor, dans ediyorlardı. Yanlarında içki de getirmişlerdi. Bütün kızlar çok güzel dans ediyordu; ama içlerinde en iyi dans eden Maruşya'ydı. Bir zaman sonra çok hoş bir delikanlı geldi köy evine. Hem de ne delikanlı! Akıllara ziyan türden. Ay parçası gibi, üstelik iki dirhem bir çekirdek giyinmiş.

* Hz. İsa tarafından papaz olarak çağrılan ilk kişi olması dolayısıyla dini ünvanı "İlk Çağrılan" olmuştur. (e.n.)

** *Pampuşki*: Mayasız ekmekten yapılan ve sarımsakla tatlandırılan hamur işi. (ç.n.)

“Merhaba, güzel kızlar!” dedi.

“Merhaba, delikanlı!” diye cevap verdiler.

“Eğlenceniz mi var?”

“Evet, haydi sen de katıl bize.”

Bunun üzerine delikanlı cebinden altın dolu bir cüzdan çıkararak içki, biraz yemiş ve zencefilli kek istedi. Dilediği şeyler çabucak getirildi ve delikanlı, oradaki genç kız ve erkeklere ikramda bulundu. Ardından dansa başladı. Onu izlemek ne büyük zevkti! Delikanlının en çok hoşuna giden kız, Maruşya’ydı. Bu yüzden daima onun yakınında durdu. Nihayet eve gitme vakti geldi.

“Maruşya,” dedi, “haydi, gel de beni uğurla.”

Kız, delikanlıyı geçirmeye gitti.

“Maruşya, tatlım!” dedi delikanlı, “Benimle evlenmek ister misin?”

“Arzun buysa, memnuniyetle evlerim seninle. Ama şöyle bakalım, nereden geliyorsun?”

“Şöyle şöyle bir yerden geliyorum. Bir tüccarın yanında kâtibim.”

Birbirlerine veda edip ayrıldılar. Maruşya eve döndüğünde annesi sordu:

“Anlat bakalım kızım! Eğlendin mi?”

“Evet, anneciğim. Ama sana söylemek istediğim güzel bir şey var. Yakınlardan gelen bir delikanlı vardı. Çok yakışıklı, üstelik çok parası var ve benimle evleneceğine söz verdi.”

“Beni iyi dinle, Maruşya! Yarın kızların yanına giderken yanına bir top ip al, bir ilmik at ve delikanlıyı uğurlarken düğmelerinden birine ilmiği takıp ipi yavaşça açmaya başla. Böylelikle genç adamın nerede yaşadığını öğrenebilirsin.”

Ertesi gün Maruşya yine toplantıya gitti ve annesinin tavsiyesine uyarak yanına bir top ip aldı. Delikanlı da eğlenmeye gelmişti.

“İyi akşamlar, Maruşya!” dedi delikanlı.

“İyi akşamlar,” dedi kız.

Oyun ve danslar başladı. Delikanlı, öncekinden de çok yaklaştı Maruşya’ya. Öyle ki kızdan bir adım bile uzaklaşmıyordu.

Sonra eğlence bitti ve eve dönme vakti geldi.

“Haydi, gel de beni uğurla, Maruşya!” dedi yabancı.

Kız dışarı çıktı ve delikanlıya veda ederken ipe attığı ilmiği belli etmeden gencin bir düğmesine taktı. Delikanlı yola çıktı. Maruşya ise olduğu yerde kalıp ipi yavaşça açmaya başladı. Bütün ipi açtıktan sonra nişanlısının nerede yaşadığını öğrenmek için ipin peşinden koşturdu. Önce bütün yolu gitti, sonra çitleri ve hendekleri aştı. İpi takip eden Maruşya, sonunda kiliseye yönelerek verandaya gitti. Kapıyı açmayı denedi ama kilitliydi. Sonra kilisenin etrafını dolaştı ve pencerenin yanında bir merdiven buldu. İçeride neler olduğunu görmek için hemen merdivene çıktı. Kiliseye girince, nişanlısını bir mezarın yanı başında, bir cesedi hapur hupur yerken gördü. Cenaze o geceliğine kilisede bırakılmıştı.

Maruşya, sessizce merdivenlerden inmek istedi; ama korkudan tedbiri elden bırakarak biraz gürültü yaptı. Sonra hemen eve koşturdu. Tanık olduğu dehşet yüzünden kendini kaybetmiş, yol boyunca takip ediliyormuş hissine kapılmıştı. Eve vardığında ölüden farksızdı. Ertesi sabah annesi sordu:

“Söyle bakalım, Maruşya! Delikanlıyı gördün mü?”

“Gördüm, anne,” diye cevap verdi. Ama gördüğü diğer şeyleri annesine anlatmadı.

O sabah Maruşya oturmuş eğlenceye gitsem mi gitmesem mi diye düşünüyordu.

“Git,” dedi annesi. “Gençsin! Eğlenmek, gülmek hakkın!”

Bunun üzerine kız eğlenceye gitti. İfrit çoktan gelmişti. Yine oyunlar başladı. Dans edildi, eğlenildi. Diğer kızlar, Maruşıya'nın başına gelenlerden henüz haberdar değildi. Vedalaşıp eve gitmek üzere hazırlandıklarında İfrit seslendi:

“Haydi, Maruşıya! Gel de beni uğurla.”

Kız çok korkuyordu, yerinden kımlıdayamadı bile. Bunu fark eden diğer kızlar Maruşıya'nın başına üşüştü:

“Ne düşünüyorsun? Ne oldu da birden bu kadar utangaç oluverdin? Haydi, git de geçir delikanlıyı.”

Çaresi yoktu. Maruşıya, başına neler geleceğini bilmeden dışarı çıktı. Biraz ilerleyince İfrit, kızı sorgulamaya başladı:

“Dün gece kilisede miydin?”

“Hayır.”

“Peki, orada ne yaptığımı gördün mü?”

“Hayır.”

“Çok güzel! Yarın baban ölecek!”

Bu sözleri söyleyip ortadan kayboldu.

Maruşıya çok üzgün ve düşünceli bir hâlde eve döndü. Sabah uyandığında babası can vermişti!

Bütün aile zavallı adam için ağlayıp sızladı. Sonra onu tabuta koydular. Akşam olunca Maruşıya'nın annesi rahibin yanına gitti; Maruşıya ise evde kaldı. Sonunda evde tek başına olduğu için korkuya kapıldı. “Arkadaşlarımla yanına gideyim,” diye düşündü. Öyle de yaptı. Ne var ki İfrit de oradaydı.

“İyi akşamlar, Maruşıya! Hiç neşen yok, neden böylesin?”

“Nasıl neşeli olayım? Babam öldü!”

“Ah! Zavallı şey!”

Herkes Maruşıya'nın durumuna çok üzüldü. Lanetli İfrit bile üzüldü, sanki bütün bu olanlar onun başının altından çıkmamıştı.

Yavaş yavaş veda zamanı geldi ve herkes eve gitmek üzere hazırlandı.

“Maruşıya, haydi beni uğurla!” dedi İfrit.

Kız gönülsüzdü.

“Ne düşünüyorsun, çocuk?” diye ısrar etti kızlar. “Neden korkuyorsun? Git, uğurla onu.”

Maruşıya, delikanlıyı uğurlamak üzere yerinden ayrıldı. Birlikte dışarı çıktılar.

“Söyle bakalım, Maruşıya. Kilisede miydin?”

“Hayır.”

“Ne yaptığımı gördün mü?”

“Hayır.”

“Peki öyleyse! Yarın annen ölecek.”

Sözlerini bitirir bitirmez ortadan kayboldu. Maruşıya, hiç olmadığı kadar kederli bir hâlde eve döndü. Sabah oldu ve uyandığında annesini ölü buldu! Bütün gün ağladı ama güneş batıp etraf kararınca Maruşıya yalnızlıktan korkuya kapılıp arkadaşlarının yanına gitti.

“Ne oldu, neyin var? Suratından düşen bin parça!” dedi diğer kızlar.

“Nasıl neşeli olmamı bekliyorsunuz? Dün babam öldü, bugün de annem.”

“Zavallı seni! Zavallı bahtsız kız!” diye üzüldüler Maruşıya’nın hâline.

Sonra yine veda vakti geldi. “Beni uğurla, Maruşıya,” diye bağırdı İfrit. Kız da onu uğurlamak için dışarı çıktı.

“Söyle bakalım, kilisede miydin?”

“Hayır.”

“Peki, ne yaptığımı gördün mü?”

“Hayır.”

“Pekâlâ! Yarın sen öleceksin!”

Maruşıya geceyi arkadaşlarıyla geçirdi. Sabah uyanınca ne yapması gerektiğini düşünmeye başladı. Büyükannesi aklına geldi. Çok yaşlı bir kadındı büyükannesi ve uzun yıllardır da gözleri görmüyordu. “En iyisi gidip büyükannem-

den öğüt isteyeyim,” diye düşündü kız. Sonra yaşlı kadının evine gitti.

“İyi günler, büyükanne!” dedi.

“İyi günler, güzel torunum! Ne haberler getirdin bakalım? Annen, baban nasıl?”

“Öldüler, büyükanne,” diye cevap verdi kızcağız ve ardından başına gelenleri anlattı.

Yaşlı kadın her şeyi dinledi ve dedi ki:

“Ah canım! Benim bahtsız çocuğum! Hemen papazın yanına git ve şunu rica et: Eğer ölürsen, bedenini kapıdan çıkarmasınlar. Eşikten itibaren bir çukur kazılsın ve seni oradan çekip alsınlar. Bir de dört yolun birleştiği bir kavşakta gömülmeyi iste.”

Maruşya papazın yanına gitti, gözyaşları içinde başına gelenleri anlattı ve büyükannesinin talimatlarının izleneceğine dair söz aldı. Sonra eve döndü, bir tabut satın aldı ve içine yattı. Hemencecik can verdi.

Papaza haber verildi. Papaz önce kızın babasını ve annesini, ardından da kızı gömdü. Ama Maruşya’nın bedeni eşğin altından geçirilerek bir kavşağa gömüldü.

Bundan kısa bir süre sonra bir derebeyinin oğlu, Maruşya’nın mezarının yanından geçti. Mezarın üzerinde muhteşem güzellikte bir çiçek açmıştı. Böyle harikulade bir çiçek görmemişti ömründe. Genç derebeyi uşağına emretti:

“Git, o çiçeği kökünden sök. Eve götürüp saksıya dikeceğiz. Belki orada filizlenir.”

Çiçeği söküp eve götürdüler, bir saksıya dikip pencere kenarına yerleştirdiler. Çiçek iyice büyüdü ve daha da güzelleşti. Bir gece uşak henüz uyumamış, pencereye bakıyordu ki mucizevi bir olay gerçekleşti. Çiçek birden titremeye başladı, sonra köküyle beraber yere düştü ve güzeller güzeli bir kıza dönüştü. Çiçek güzeldi ama kız çok daha güzeldi. Odaya geçip çeşitli yiyeceklerden atıştırdı, içeceklerden

içti. Sonra yere yatıp eskisi gibi çiçeğe dönüştü. Pencereye çıkarak saksıdaki yerini aldı. Ertesi gün uşak, gece şahit olduğu mucizeyi efendisine anlattı.

“Ah, kardeşim!” dedi genç adam, “Niçin beni uyandırmadın? Bu gece ikimiz birlikte nöbet tutacağız.”

Gece oldu. Uyumayıp nöbet tuttular. Saat on ikiyi vurunca, çiçek filizi yine titremeye başladı. Oradan oraya savrulup nihayet yere düştü ve güzeller güzeli kız ortaya çıktı. Kendine yiyecek bir şeyler bulup karnını doyurdu. Genç derbeyi, ileri fırlayıp güzel kıızı pamuk ellerinden tuttu. Karşısındaki öyle bir güzelliği ki genç adam ona bakmaya dahi kıyamıyordu!

Ertesi sabah anne babasına gidip dedi ki: “Lütfen evlenmeme müsaade edin. Kendime bir eş buldum.”

Anne babası gencin bu dileğini kabul etti. Maruşya ise şöyle dedi:

“Yalnızca bir şartla seninle evlenirim. Dört sene boyunca kiliseye gitmeyeceğim.”

“Pekâlâ,” dedi genç adam.

Bunun üzerine gençler evlendi ve birlikte iki sene yaşadıktan sonra bir oğulları oldu. Günlerden bir gün, evlerinde misafir ağırlıyorlardı. Misafirler yiyip içtikten sonra eşleriyle övünmeye başladılar. Birinin karısı güzeldi, diğerinki hepsinden güzeldi.

“İstediginizi söyleyin,” dedi ev sahibi, “ama benimkinden güzel bir eş dünyada bulunmaz!”

“Güzel olmasına güzel ama,” diye cevap verdi misafirler, “dinsizin teki.”

“O da ne demek?”

“Ne demek olacak, hiç kiliseye gittiğini görmedik.”

Maruşya’nın kocası bu sözleri pek nahoş buldu. Pazar gününe kadar bekledi. Sonra kiliseye gitmek üzere hazırlanmasını istedi karısından.

“Ne söyleyeceğin umurumda değil,” dedi kocası. “Git, hemen hazırlan.”

Hazırlandılar ve kiliseye gittiler. Önce kocası içeri girdi, dikkatini çeken bir şey görmedi. Ama Maruşya etrafına bakınca pencere kenarında oturan İfrit’i gördü.

“Aha! Nihayet geldin!” diye bağırdı İfrit. “Eski zamanları hatırlayalım. O gece kilisede miydin?”

“Hayır.”

“Orada ne yaptığımı gördün mü?”

“Hayır.”

“Pekâlâ! Yarın kocan ve oğlun ölecek.”

Maruşya hemen kiliseden dışarı fırlayıp büyükanne-
sinin yanına gitti. Yaşlı kadın ona iki küçük şişe verdi. Birinde kutsal su, diğerinde ise ölümsüzlük suyu vardı. Sonra torununa ne yapması gerektiğini anlattı. Ertesi sabah, Maruşya’nın kocası ve oğlu öldü. Ardından İfrit uçarak yanına gelip sordu:

“Söyle bakalım, kilisede miydin?”

“Evet.”

“Peki, ne yaptığımı gördün mü?”

“Bir cesedi yiyordun.”

Maruşya bu sözleri söyleyip İfrit’in üzerine kutsal sudan serpti. Canavar, anında toz ve küle dönüşüp rüzgârla beraber savrulup gitti. Ardından Maruşya, kocası ve oğlunun üzerine ölümsüzlük suyundan serpti. Bunun üzerine genç adam ve oğlu hemen canlandı. O günden sonra üzüntü ve ayrılık uğramadı hayatlarına, birlikte mutlu mesut yaşadılar.

Öl  Anne

Köyün birinde mutluluk ve huzur içinde yaşayan bir kar  koca vardı. Bütün kom  ları onlara imrenirdi. Bu  ifti görmek, köyün dürüst halkına zevk veriyordu. Bir zaman sonra, bir erkek çocukları oldu; ama kadın doğumda hayatını kaybetti. Zavall  mujik* a lay p sızladı. Ama adam her şeyden önce yavrusu için çok üzülüyordu. Annesi olmadan bebeği nasıl b y tecekti? En doğrusunu yaparak çocuğa bakması için yaşlı bir kadın tuttu. Bu arada bir de ne olsa be enirsiniz? Bebek mamas n  reddediyor, bütün gün a lamaktan başka bir şey yapm yordu!  ocu u yat ştırmanın yolu yoktu. Fakat  ocuk geceleri öylesine sessiz ve huzurlu uyuyordu ki, varlığı hiç hissedilmiyordu. “Bu da ne demek oluyor?” diye sordu kendi kendine yaşlı kadın. “En iyisi bu gece uyumayıp   reneyim.”

Gece yarısı olduğunda kadın, birinin sessizce kapıyı a  p be i e yakla tı ını duydu. Bunun  zerine bebek, sanki emziriliyormu  gibi a lamayı bırakarak sakinle ti.

Ertesi gece ve ondan sonraki gece de aynı şey yaşandı. Kadın, bebeğin babasına bu olanları anlattı. Adam akrabalarını  a ır p onlara dan  tı.  u karara vardılar: Bütün gece nöbet tutup bebeği emzirmeye gelenin kim olduğunu   reneceklerdi. Bunun  zerine ak am olduğunda yere uzan p saklandılar ve yanlarına toprak bir kabın içine gizledikleri ince bir mum aldılar.

Gece yarısı olunca evin kapısı açıldı. Biri içeri girip be i e yöneldi. Çok geçmeden bebek a lamayı kesti. Tam o anda akrabalardan biri mumu çıkardı. Bir de ne görsünler! Çocu-

* *Mujik*: Rus köylüsü. ( .n.)

ğun ölü annesi, gömüldüğü elbiseleriyle beşiğin yanına diz çökmüş, ölü bedenindeki memesiyle bebeğini emziriyordu.

Köy evi mum ışığıyla aydınlandığı an, kadıncağz ayağa kalkıp üzgün gözlerle yavrusuna baktı ve ardından hiç ses etmeden, kimseye tek kelime söylemeden odadan çıktı. Onu gören herkesin nutku tutulmuştu. Ardından çocuğun ölmüş olduğunu gördüler.

Ölü Cadı

Bir zamanlar korkunç bir cadı yaşardı. Bir kızı ve bir torunu vardı. Kocakarının ölüm vakti yaklaşınca kızını yanına çağırıp şu talimatları verdi: “Dinle kızım! Ben ölünce sakın bedenimi ılık suyla yıkama. Bir kazanı suyla doldur ve iyice kaynat. Sonra o kaynar suyu üzerime boşaltıp beni iyice haşla. Bu söylediklerimi düzenli aralıklarla tekrarla.”

Bu sözlerin ardından cadı kadın, iki üç gün hasta yattı ve sonunda can verdi. Kızı, komşulara gidip annesini yıkamak için yardım etmelerini istedi. Bu sırada cadının küçük torunu evde yapayalnız kalmıştı. İşte o anda küçük kız, orada gördü onları. Ansızın ocağın altından iki ifrit çıkıvermişti. Biri küçük, diğeri büyük bu iki ifrit ölü cadıya saldırdı. Yaşlı olanı kadının ayaklarını kavradı ve tek çekişte derisini çıkarıverdi. Ardından küçük ifrite döndü:

“Eti senin olsun, ocağın altına çek.”

Bunun üzerine küçük ifrit, sarıldığı cesedi ocağın altına çekti. Yaşlı kadından geriye sadece derisi kalmıştı. İşte bu derinin içine yaşlı ifrit girdi. Sonra yaşlı cadının hasta yattığı yere uzandı.

Bu sırada cadının kızı, yanında neredeyse on kadınla döndü. Hep birlikte cadının cesedini yere koydular.

“Anneciğim,” dedi çocuk, “sen yokken büyükannemin derisini soydular.”

“Ne diye böyle yalanlar söylüyorsun?”

“Doğru söylüyorum, anneciğim! Ocağın altından kara bir cin çıkıverdi. Sonra büyükannemin derisini soyup içine girdi.”

“Sus diyorum sana, yaramaz çocuk! Saçmalıyorsun!” diye

bağırdı acuzenin kızı. Sonra kocaman bir kazan getirip soğuk suyla doldurdu, kazanı ocağın üzerine koyup fokur fokur kaynayana dek bekletti. Ardından kadınlar hep birlikte yaşlı kadını kaldırıp taş yalağa yatırdı ve kazandaki suyu kadının üzerine döküverdi. Bu acıya katlanamayan ifrit, yalaktan fırlayıp kapıdan dışarı çıktı ve çırılçıplak bir hâlde gözden kayboldu. Kadınlar öylece bakakaldı:

“Bu nasıl bir mucizedir, yüce Tanrım!” diye bağışıyorlardı. “Ölü kadın daha demin buradaydı ama şimdi yok. Gömecek kimse yok burada. İfritler gözümüzün önünde kaçırdılar kadını!”

Rus köylerindeki cenaze törenlerinde ölünün ardından uzun uzun ağlanır. Bu gelenek, bir ölçüde İrlandalıların “ağıt yakma” törenlerini andırır. Ayrıca Korsikalı “bağırıcılar” veya modern Yunanistan’daki “mersiyeciler”e çok benzeyen kiralık ağıtçılar tarafından seslendirilen zaplaçki, yani ağıtlara masallarda sık sık gönderme yapılır. Mesela, çok iyi bilinen “Jack ve Fasulye Sırığı” öyküsünün bir versiyonu olan “Ağıtçı Tilki” masalında, ihtiyar bir adam karısını bir çuvala koyup fasulye sıırığına çıkararak göklere götürmek ister. Yolda yorgun düşünce çuvalı düşürür ve yaşlı kadıncağız ölür. Karısının cesedi başında ağlayıp sızladıktan sonra bir ağıtçı aramaya başlar. Yoluna bir ayı çıkar. Adam, hayvana bağırır: “İhtiyar karım için biraz ağıt yak, ey ayı! Bunu yaparsan, sana güzel iki tavuk veririm.” Ayı gürler: “Ah, sevgili nineciğim! Senin için nasıl da üzülüyorum!” “Yok, yok!” der yaşlı adam, “Sen ağıt yakmayı beceremiyorsun.” Biraz daha ilerleyince karşısına çıkan kurttan yardım ister ama kurt da ancak ayı kadar başarılı olur bu işte. Nihayet bir tilki çıkar yaşlı adamın karşısına. Adamın ricası üzerine yüksek sesle “Turu Turu, büyükanne! Büyükbaba öldürdü seni!” diye ulumaya başlar. Bu ağıt, yaşlı adamın öyle hoşuna gider ki tavukları hemen tilkiye verir ve mest olmuş bir hâlde “aynı melodi”yi tekrar rica eder.

Hazine

Uzun zaman önce bir krallıkta, yoksulluk içinde yaşayan ihtiyar bir karı koca vardı. Bir zaman sonra yaşlı kadıncağız öldü. Kış mevsimiydi, şiddetli soğuk ve don vardı. Yaşlı adamcağız, arkadaşları ve komşularına giderek karısına mezar kazmak için yardımlarını istedi. Fakat adamcağızın içinde bulunduğu yoksulluktan haberdar olan yakınları yardım isteğini reddetti. Bunun üzerine ihtiyar adam papaza gitti (ama o köyde son derece acımasız ve vicdansız bir papaz vardı) ve dedi ki:

“Muhterem Peder, lütfen yaşlı bir kadını defnetmeme yardım edin.”

“Peki, cenaze töreni için paran var mı bakalım? Eğer varsa önceden ödemen gerek!”

“Sizden bir şey saklamanın faydası yok. Cebimde tek kopek* yok. Ama biraz bekleyebilirsiniz, bir miktar kazanıp borcumu faiziyle öderim. Sözüm söz!”

Papaz ihtiyarı dinlemedi bile.

“Paran yoksa sakın buraya geleyim deme,” dedi.

Ne yapacağını düşünüp duruyordu yaşlı adam. “Mezarlığa gidip elimden geldiğince güzel bir mezar kazacağım ve yaşlı karımı kendim defnedeceğim.” Bunun üzerine eline bir kazma kürek alıp mezarlığın yolunu tuttu. Var gücüyle kazdı durdu. Sonunda küreği alev gibi parlayan altın paralarla dolu metal bir küpe vurdu. Yaşlı adam çok sevindi. “Ey Tanrım, sana şükürler olsun! Artık karımı âdetlere göre defnedebileceğim, içim rahat edecek.”

Bu sevinçli olaydan sonra mezar kazmayı bırakmıştı. Altın dolu küpü alıp evine götürdü. Eh, paranın nelere kadir olduğu-

* Rublenin yüzde birine denk gelen Rus para birimi, kuruş. (ç.n.)

nu hepimiz biliyoruz. Her şey tereyağından kıl çeker gibi kolay oldu! Göz açıp kapayıncaya kadar mezarı kazıp tabutu hazırlayacak insanlar bulunuverdi. Yaşlı adam, gelinini alışverişe yollayarak türlü türlü yiyecek ve içecekler almasını istedi. Cenaze yemeğinde kuş sütü bile eksik olmamalıydı. Kendisi ise eline aldığı bir altınla beraber topallayarak Papaz'ın yanına gitti. Kapıya vardığı an Papaz, adamcağızın üzerine atladı.

“Paran yoksa buraya bir daha gelme demedim mi sana, hödük herif? Utanmadan karşıma dikilmişsin yine.”

“Kızmayın, batyuşka*,” dedi yaşlı adam yalvarırcasına. “İşte size bir altın. İhtiyar karımı gömmeme yardım ederseniz, bu iyiliğinizi hiç unutmam.”

Papaz parayı alınca yaşlı adamı nasıl misafir edeceğini, nereye oturtacağını, hangi sözlerle gönlünü alacağını şaşırdı. “Ah, benim eski dostum! Hiç üzülme, ne gerekiyorsa yaparız,” dedi.

Yaşlı adam selam verip eve döndü. Papaz ve karısıysa adamcağız hakkında konuşmaya başladılar. “Ayı herif. Fakirlikten ağzı kokuyor ama bize bir altın veriyor. Çok ölü gömmüşlüğüm var, hepsi de birbirinden cibilliyetsizdi, lakin böylesi bir adama ömrümde rastlamadım.”

Papaz, maiyetiyle beraber işe koyulup yaşlı kadını usulünce defnetti. Cenazeden sonra ihtiyar adam, mevta anısına verdiği yemeğe çağırdı Papaz'ı. Sonra adamın evine girdiler, masaya oturdular. Her türden et ve bol bol yiyecek içecek vardı masada. Papaz sofraya oturur oturmaz üç kişilik yemeği mideye indirdi, ama hâlâ açgözlülükle başkalarının yediğini süzüyordu. Diğer misafirler yemeklerini bitirip evlerine gitmek üzere ayrıldı. Ardından papaz da masadan kalktı. Yaşlı adam papazı yolcu etmek istedi. Bahçeye çıktıklarında yalnız kalmalarından istifade eden papaz, hemen adamı sorguya çekmeye başladı: “Bak, dostum! Bana her şeyi itiraf et de ruhunda tek bir günahın dahi izi kalmasın. Benim huzurumdayken Tanrı'nın huzurunda sayılırsın!

* Sevgili peder, saygıdeğer peder. (ç.n.)

Birden böylesi bir refaha nasıl erdin? Yoksul köylünün tekiydin, bir de şimdiki zenginliğine bak! Bütün bu varlık, bu zenginlik nereden geldi? İtiraf et dostum. Kimin canına kıydın? Kimin malını yağmaladın?”

“Neden bahsediyorsunuz, batyuşka? Size doğruyu anlatabilirim. Ne hırsızlık, ne yağma ne de cinayet. Kendiliğinden bir hazine geçti elime.”

Ardından başına gelenleri eksiksiz anlattı. Papaz, bütün bunları duyduğunda gözleri yuvalarından fırladı. Evine döndü ama gece gündüz aklında şöyle düşünceler vardı: “Şu sefil köylü böyle büyük bir hazineye konsun, ha! Olacak iş değil! Onu aldatıp altın küpünü elinden almanın bir yolu yok mu?” Papaz karısına da bundan bahsetti. Meseleyi konuşup tartıştılar.

“Bana bak hanım. Bizim bir keçimiz var, değil mi?” diye sordu.

“Evet.”

“Pekâlâ, o zaman. Gece oluncaya dek bekleyelim. Sonra da işe koyulalım.”

Gece geç saatlerde Papaz, keçiyi içeri getirip öldürdü. Sonra derisini soydu. Boynuzlarını, sakalını kopardı. Sonra keçinin derisinin içine girip karısına dedi ki:

“İğne iplik getir, hanım. Keçi derisini etrafıma iyice sar ki kayıp çıkmasın.”

Kadın, büyük bir iğneyle kalın bir ip getirip kocasının içine girdiği keçi derisini güzelce kapattı. Gecenin karanlığı iyice çökünce Papaz, yaşlı adamın evine gitti, pencerenin altına gizlendi ve oraya buraya vurmaya başladı. Sesleri duyan yaşlı adam birden yerinden zıpladı:

“Kim var orada?”

“Şeytan.”

“Mübarek yer burası!” diye bağırды köylü ve haç çıkarıp dualar okumaya başladı.

“Bana bak ihtiyar,” dedi papaz, “istediğin kadar dua et, istavroz çıkar, yine de benden kaçamazsın. En iyisi altın küpünü bana ver, yoksa itaatsizliğinin bedelini fena ödersin. Talihsizliğine acıdım ve bir hazine bulmanı sağladım. Çünkü cenaze için paraya ihtiyacın olduğunu biliyordum. Ama sen ihtiyacın kadarıyla yetinmedin, bütün hazineyi yağmaladın.”

İhtiyar adam pencereden başını çıkarınca, keçinin boynuzlarıyla sakalını gördü. Artık şüphesi kalmamıştı, karşısındaki Şeytan’ın ta kendisiydi.

“Para falan umurumda değil, şu Şeytan’dan kurtulmalıyım,” diye düşündü yaşlı adam. “Daha önce parasız yaşıyordum, bundan sonra da öyle yaşamaya devam ederim.”

Bunun üzerine altın küpünü alıp dışarı çıkardı ve yere fırlattı. Ardından da kapıları çabucak sürgüledi.

Papaz, altın küpünü alıp eve koşturdu. Karısına dedi ki: “Gel, bak. Para artık bizim. Bu küpü gözden ırak bir yere koy. Sonra keskin bir bıçak alıp ipi kes de kimse görmeden evvel keçı derisinden çıkayım.”

Kadın eline bir bıçak alıp iple diktığı yerleri açmaya başladı. Ama karısının açtığı yerlerden kan fışkırıyordu. Papaz acı içinde inledi:

“Ah! Çok acıyor, hanım! Çok fena yandı canım. Dur, kesme, bırak!”

Kadın, deriyi başka bir yerden açmaya çalıştı ama sonuç yine değişmedi. Keçinin derisi, adamın tüm vücuduna yapışmıştı. Ne yaptılarsa çare olmadı. Hatta ihtiyar adama parasını geri götürdüler ama Papaz, başındaki dertten kurtulamadı. Keçi derisi her yerine yapışmıştı. Belli ki Tanrı, açgözlülüğü yüzünden onu böyle cezalandırmayı uygun görmüştü.

Karşı Teminat

Bir zamanlar, nehir kenarındaki bir şehirde iki tüccar yaşırdı. Biri Rus, diğeri ise Tatardı. İkisi de zengindi. Ama Rus tüccarın işleri çok kötü gittiği için malı mülkü kalmamıştı. Sahip olduğu her şeye el konmuş, parası çalınmıştı. Rus tüccarın elinde avucunda hiçbir şey kalmamıştı, Hint fakirine dönmüştü. Bu yüzden Tatar arkadaşına gidip biraz borç para istedi.

“Bana teminat vermen gerek,” dedi Tatar.

“İyi ama sana kefil gösterebileceğim kimsem yok ki! Ama dur bir dakika. Kilisedeki haç var, işte onu teminat gösterebilirim sana!”

“Pekâlâ, dostum!” dedi Tatar. “Teminatına güveniyorum. Ha senin dinin, ha benim dinim, ikisi de aynı benim için.” Bu sözlerin ardından Rus tüccara elli bin ruble verdi. Rus, parayı alıp Tatar’a veda ettikten sonra farklı yerlerde ticaret yapmaya devam etti.

İki yılın sonunda, ödünç aldığı elli bin rubleyle tam yüz elli bin ruble kazanmıştı. Günün birinde gemisiyle Tuna Nehri’ne açılmış, mallarını bir yerden diğerine götürmek için ilerlerken birden bir fırtına çıktı. Az daha gemisi batacaktı. Sonra kilise haçını teminat göstererek arkadaşından borç para aldığını ama ödemediğini hatırladı. Hiç şüphesiz fırtınanın sebebi buydu! Böyle düşündükten kısa bir süre sonra fırtına dinmeye başladı. Tüccar bir fıçı aldı. Sonra elli bin ruble sayıp Tatar arkadaşına bir not yazarak parayla birlikte fıçıya koydu. Fıçıyı suya fırlattı ve içinden şöyle geçirdi: “Tatar’a teminat olarak haçı gösterdiğime göre, para mutlaka ona ulaşacaktır.”

Fıçı hemen denizin dibine battı. Herkes gibi siz de paranın kaybolduğunu sandınız, değil mi? Peki gerçekte ne oldu?

Şimdi, bizim Tatar'ın evinde bir Rus hizmetçi kız vardı. Bir gün su almak için nehir kenarına gitmişti. İşte o sırada suyun sürüklediği fıçı, kızın gözüne ilişti. Hizmetçi kız suya girip fıçıyı tutmaya çalıştı. Ama bir türlü başarılı olamadı! Elini her uzattığında fıçı geri çekiliyordu. Kız karaya döndüğünde ise fıçı arkasından geliyordu. Bir süre fıçıyı yakalamaya çalıştı; ama çabaları sonuçsuz kalınca, eve gidip olanları efendisine anlattı. Tatar tüccar, ilk başta kıza inanmadı ama sonunda nehre gidip fıçıyı bizzat kendisi görmek istedi. Suya vardığında kızın anlattıklarının doğruluğunu kendi gözleriyle görmüş oldu. Tatar, giysilerini çıkarıp suya girdi. Daha iki adım atmamıştı ki fıçı kendiliğinden ona yanaştı. Adam fıçıyı kavrayıp evine götürdü. İçini açıp bakınca parayı gördü. Paranın üzerinde ise bir not vardı. Notu çıkarıp okudu. Şunlar yazıyordu:

“Sevgili dostum! Can bahşeden haçı kefil göstererek senden borç aldığım elli bin rubleyi geri ödüyorum.”

Tatar, bu sözleri okuyunca can bahşeden haçın gücüne şaşıp kaldı. Parayı dikkatlice sayıp eksik var mı diye baktı. Para tamdı.

Bu arada Rus tüccar, beş sene kadar ticaret yaptıktan sonra hatırı sayılır bir hazineyle evine döndü. Fıçının kaybolduğunu düşündüğü için borcunu ödemeyi, ilk görevi olarak görüyordu. Bu nedenle, Tatar tüccarın evine gidip borç aldığı miktarda parayı arkadaşına uzattı. İşte o zaman Tatar ona olanları anlattı, nehir kenarında bir fıçı bulduğunu söyleyip parayla notu gösterdi:

“Bu senin el yazın değil mi?”

“Evet, benim yazım,” diye cevap verdi diğeri.

Bu muhteşem olay herkesi şaşkına çevirmişti. Tatar dedi ki:

“Öyleyse, bana borcundan fazlasını ödedin, kardeşim. O parayı geri al, lütfen.”

Rus tüccar, Tanrı’ya şükranlarını sundu. Ertesi gün Tatar, bütün ev halkıyla birlikte vaftiz oldu. Vaftiz babası Rus tüccar, vaftiz annesi ise hizmetçi kızdı. Bundan sonra mutlu mesut yaşadılar, uzun bir ömür sürüp huzur içinde öldüler.

*Skazkalarda** Rus köylüsünün karakteristik bir özelliği olan içki tutkusuna sık sık gönderme yapılır. Güçlü bir içki onun için bir dost, bir teselli ve hayatın kötülükleri arasında bir avuntu kaynağıdır. Sarhoşluk, utanılarak anılacak ya da korkulacak kötü bir huydan ziyade, sevinçle beklenen ya da geçmişin mutlu hatıralarına eşlik eden bir neşe kaynağıdır. Rus köylüsü için sarhoşluk, tıpkı uyku gibi kederin ilacıdır ve hizmetine çok daha kolayca başvurulmuş bir dosttur. Belli durumlarda sarhoş olmak, kiliseye ya da ölümlerin anısına bir borç bilinir. Rus köylüsü, kimi zaman belli bir nedeni olmaksızın coşku verici içkilere karşı ani ve karşı konulmaz bir arzuyla dolar ve -koma aralıklarıyla beraber- günler, hatta haftalar süren bir içki nöbetine girer. Ardından günlük hayatına ve her zamanki ayıklığına sanki hiçbir şey olmamış gibi devam eder. Rus köylüsünün tüm bu fikir ve alışkanlıkları, çoğu zaman hikâyenin geri kalanıyla bağdaşmayan olaylara yol açarak halk masallarında yer bulur. Mesela çok yaygın bir hikâye vardır: bir kahramanın tutsaklıktan kurtardığı üç prensesin hikâyesi. Prensesler, daha sonra bu kahramanın elinden kaçırılırlar ve sıradan işçilerin üretmesi imkânsız bazı giysi ya da ayakkabılar getirilmedikçe evlenmeyi reddederler. İşte bu hikâyede talihsiz bir ayakkabıcıya, (kendisine ölçü verilmediği

* Rus halk masalları (ç.n.)

hâlde tam uyması ve değerli taşlarla süslenmesi istenen) söz konusu ayakkabıları ertesi güne kadar hazırlayamadığı takdirde asılacağı bildirilir. Ayakkabıcı hemen bir traktir, yani tavernaya gider ve acısını içerek unutmak ister. Bir süre sonra yalpalamaya başlar. “En iyisi eve giderken yanıma bir şişe içki alıp doğruca yatağa gireyim. Yarın sabah beni asmaya geldiklerinde şişenin yarısını kafaya dikerim. Böylece beni assalar bile hiç farkında olmam,” diye düşünür.

“Satın Alınan Hanım” adlı hikâyede güzel Prenses Anastasya, fidye ödeyerek onu kurtaran genç İvan’ı şu şekilde cesaretlendirir: Bir süredir işlediği nakışı bitirir ve İvan’dan işlemeyi pazara götürmesini ister. “Fakat biri satın alacak olursa, sakın parasını alma. Bunun yerine seni sarhoş etmeye yetecek kadar içki vermesini iste,” der. İvan, Prenses’in söylediğini yapar. Sonuç şudur: İvan, iyice sarhoş olana kadar içer ve meyhaneden ayrılırken ayağı takılıp çamurlu suya düşer. Etrafına toplanan kalabalık gence bakıp alaycı sözler söyler: “Ah, delikanlı! Artık kiliseye gidip evlenme zamanın gelmiş!”

“Öyle ya da böyle! Dilediğim takdirde güzel Anastasya, beni alımdan öpecektir.”

“Öyle övünüp durma,” der zengin bir tüccar. “Suratına bile bakmaz o kız senin.” Aksini ispat ettiği takdirde İvan’a malını mülkünü vereceğini söyler, İvan da bu meydan okumayı kabul eder. Prenses, ortaya çıkıp delikanlıyı alından öper. Sonra üzerini temizleyip onu eve götürür. Delikanlı, hâlâ sarhoş ve meteliksizdir.

Bazen köylülerden başkası da sarhoş olur. Bir kadının zekâsı sayesinde bütün bilmeceleri bilip hileleri tespit ettiği ve güçlükleri yendiği meşhur masalın bir versiyonu olan “Semilétka”da kadın başkahramanın bir voyvoda tarafından*

* Voyvoda: Slav dillerinde eski zamanlarda ordu kumandanı ve general, daha sonra ise prens veya vali anlamında kullanılmış bir kelime. (ç.n.)

eş olarak seçildiği anlatılır. Fakat kadın, voyvodalık meselelerine burnunu soktuğu takdirde babasının evine geri gönderilecek ama en çok değer verdiği eşyalarını yanında götürebilecektir. Nikâh kıyılır fakat günün birinde ödünç alınan kısrağın yavrusuyla ilgili bir dava, Voyvoda'nın önüne gelir. Yavru, kısrağın sahibine mi yoksa yavruladığı esnada yanında bulunduğu ve onu ödünç almış olan kişiye mi aittir? Voyvoda, ödünç alan adamın lehine karar verir ve hikâye şu şekilde sonlanır:

Semilétka bunu duyunca kendini tutamayıp kocasına haksız bir karar verdiğini söyler. Voyvoda sinirden küplere biner ve boşanmak ister. Akşam yemeğinden sonra Semilétka, babasının evine dönmek zorunda kalır.

Ama yemek sırasında Voyvoda'yı sarhoş olana dek içirmişti. Semilétka, içkinin etkisiyle uyuyakalan kocasını bir arabaya bindirip onunla beraber babasının evine gitmişti. Oraya vardıklarında Voyvoda uyanıp sorar:

“Kim getirdi beni buraya?”

“Ben getirdim,” der Semilétka. “Yaptığımız anlaşmaya göre en çok değer verdiğim şeyleri yanımda getirebilecektim. İşte ben de seni aldım yanıma!”

Voyvoda, karısının zekâsına hayran kalır ve onunla barışır. Sonra birlikte evlerine döner ve eskisi gibi mutlu mesut yaşarlar.

Ezgilerde olduğu gibi halk masallarında da sarhoşluk çok yumuşak bir dille ele alınsa da, pek çok ahlak dersinin konusunu oluşturur. Stikhi (Kör dilenciler ve kilise önlerinde şarkı söyleyen gezgin ozanlarca söylenen dini içerikli şiirler) ve yarı dini nitelikteki masallar olan “Efsaneler”de son derece şiddetli biçimde verilir bu dersler. Sarhoşlukla ilgili bu türden masalların güzel bir örneğini **Korkunç Sarhoş**'ta görebiliriz.

Korkunç Sarhoş

Bir zamanlar ihtiyar bir adam yaşırdı. Öyle çok içerdi ki sarhoşluğunu tarife kelimeler yetmezdi. Neyse, bir gün gidip yine şişeleri kafaya dikti ve kör kütük sarhoş bir hâlde evine doğru yol aldı. Bu sırada yoluna bir nehir çıktı. Nehre geldiğinde çok düşünmeden çizmelerini çıkarıp boynuna bağladı ve doğruca suya girdi. Daha yolun yarısını gitmemişti ki bir taşa takılıp suyun içine yuvarlandı. Adamın sonu böyle oldu.

İhtiyar adam, ardında Petruşa adlı bir oğul bırakmıştı. Peter, babasının hiç iz bırakmadan ortadan kaybolmasına çok üzüldü, çok ağladı. Babasının ruhuna dualar okuttu. Artık ailenin reisi kendisiydi. Bir pazar günü, Tanrı'ya dua etmek için kiliseye gitti. Yolda bir kadının sert adımlarla önünden yürüdüğünü gördü. Kadın yürüdü, yürüdü ve sonunda ayağı bir taşa takılınca küfürler savurup "Hangi şeytan itti seni ayağımın altına?" dedi.

Bu sözleri duyan Petruşa sordu:

"İyi günler, teyze! Nereye gidiyorsun?"

"Kiliseye, çocuğum. Tanrı'ya dua etmeye."

"İyi ama bu davranışın günahkârca değil mi? Tanrı'ya dua etmek için kiliseye giderken Şeytan'ı aklına getiriyorsun. Ayağın takıldı diye suçu Şeytan'a attın!"

Bu sözlerin ardından Peter önce kiliseye gidip dua etti, sonra da evine döndü. Epeyce yürüdükten sonra, nereden çıktığını tanrı bilir, hoş görünümlü bir adam belirdi. Peter'e selam verip konuştu:

"Güzel sözlerin için teşekkürler, Petruşa!"

"Sen de kimsin? Bana neden teşekkür ediyorsun?" diye

sordu Petruşa.

“Ben Şeytan’ım. Sana teşekkür ediyorum; çünkü o kadın tökezleyip sebepsiz yere bana sövdüğünde benim için güzel sözler söyledin.” Sonra genç adama yalvardı: “Haydi benimle gel, Petruşa. Seni en güzel şekilde mükâfatlandırırım, şüphen olmasın! Altın ve gümüş veririm sana.”

“Pekâlâ,” dedi Petruşa. “Geleceğim.”

Ona yolu tarif ettikten sonra Şeytan gözden kayboldu ve Petruşa eve döndü.

Ertesi gün Petruşa Şeytan’ı ziyaret etmek için yola çıktı. Az gitti uz gitti, tam üç gün yol teptikten sonra karanlık ve sık bir ormana ulaştı. Ormanın içinden gökyüzünü görmek imkânsızdı! Tam ortada görkemli bir saray duruyordu. Petruşa saraya girince güzel bir kız ilişti gözüne. Bu kız, kötü bir ruh tarafından köyün birinden kaçırılmıştı. Petruşa’yı görünce bağırıp ağlamaya başladı:

“Niçin buraya geldin, delikanlı? Burada Şeytan hüküm sürer. Seni görürse paramparça eder.”

Petruşa, o saraya neden ve nasıl geldiğini anlattı.

“Pekâlâ. Şimdi beni dinle,” dedi güzel kız. “Şeytan sana gümüş ve altın verecek. Hiçbirini kabul etme. Kötü ruhların odun ve su almak için kullandığı sefil atı iste ondan. O at senin baban. Meyhaneden sarhoş hâlde gelip suya düşünce iblisler onu yakalayıp ata çevirdi. Şimdi de su almaya ve odun toplamaya giderken onu kullanıyorlar.”

O anda Petruşa’yı davet eden yiğit ortaya çıkıverdi ve ona türlü türlü yiyecek ve içeceklerle ikramda bulundu. Petruşa’nın eve dönme vakti gelince “Haydi,” dedi Şeytan, “Sana biraz parayla bir de at vereyim ki hızlıca evine varasın.”

“Ben hiçbir şey istemiyorum,” diye cevap verdi Petruşa. “Ama illa ki bana bir armağan vermek istiyorsanız, odun ve su almak için kullandığınız şu düldülü verin bana.”

“O at ne işine yarayacak ki? Hızlıca eve koşmaya kalksan ölüverir!”

“Olsun, yine de izin verin o atı alayım. Başkasını istemiyorum.”

Bunun üzerine Şeytan, o düldülü verdi. Petruşa atı yulardan tutup götürdü. Kapılara vardığında güzel kız ortaya çıktı ve sordu:

“Atı aldın mı?”

“Aldım.”

“Öyleyse güzel delikanlı, köyüne yaklaştığında göğsündeki haçı çıkar, bu atın etrafında üç kez dön ve haçı atın boynuna tak.”

Petruşa, kızıdan ayrılıp kendi yoluna gitti. Köyüne yaklaşınca kızın dediklerini harfi harfine yaptı. Bakır haç kolyesini çıkarıp atın çevresinde üç kez döndü, sonra haçı atın boynuna astı. Bir anda at ortadan kayboldu. Onun yerine Petruşa’nın babası gelmişti. Baba oğul sarılıp ağlaştılar. Sonra Peter, babasını evine götürdü. Yaşlı adam üç gün boyunca tek kelime etmedi, dilsiz gibiydi. Bundan sonra mutluluk ve refah içinde yaşadılar. İhtiyar adam içkiyi bıraktı ve son nefesine kadar tek damla dahi içki içmedi.

Rus köylüsü, mizah konusunda asla geri kalmaz. Skazkalar bu gerçeği gösteren pek çok kanıt sunmaktadır.

Ama bu mizah anlayışını tam olarak yansıtan hikâyeleri bulmak çok kolay değil. Çok yönlü Rus masallarının konularını oluşturan fıkralar genelde tüm Avrupa’da yaygındır. Bir-

çok ülkenin masalları konusunda da benzer şeyler söylenebilir. Hikâyenin alt katmanlarında bilinmeyen bir fıkra bulmak zordur. Yalnızca bir ülkenin halk masallarını okumuş biri, o ülke sakinlerine aslında hak etmedikleri bir komedi orijinallliği atfedebilir. Bu yüzden kendi ülkesinin masallarını bilen ama diğer ülkelerin masallarını incelememiş bir Rus, skazkaların çok sayıda “komik fıkra”yla dolu olduğunu söyleyebilir. Esasen bunların Rus hikâyelerindeki payı çok azdır. Gerçekte bu fıkralar, Fransa ya da Almanya’daki üzüm bağları arasında ya da Yunanistan dağları, Norveç fiyortları veya Britanya yahut Argyleshire sahillerinde yaşayan zeki köylülerin repertuarındandır. Yüzyıllardır bunlar, Kahire ve İsfahan’da kök salmış, Hindistan’ın kavurucu güneşi altında bütün gün çalışıp didinmiş yorgun köylünün kalbine akşam serinliğinde neşe vermiştir.

Söz konusu fıkra, onlara özgü bir özellikle ilgiliyse, o zaman sadece bu halk arasında biliniyor olması muhtemeldir. Fakat Rus fıkralarının çoğu, tüm dünyada bilinen konular etrafında dönmektedir ve erkeğin iflah olmaz aptallığı, kadının değişmeyen inatçılığı gibi genel konulara değinir. Bu konuları işlerken çok az yeni özellik sunar. Bu tür bir hikâyenin çok uzak diyarlara yayılmasına karşın, çok az değişmesi de oldukça ilginçtir. Mesela, tüm dünyada popüler olan kadın aleyhtarı bazı hikâyeleri düşünelim. Rusya’nın merkezden uzak bölgelerinde, İngiliz mizah külliyatında uzun zamandır var olan iğneleyici sözlerin aynısını bulmak mümkündür. Mesela, bir ipin makasla mı yoksa bıçakla mı kesildiğini tartışan karı kocanın hikâyesi vardır. Hikâye, makas diye direten kadının, bıçakta ısrar eden kocası tarafından nehre atılıp ölmesiyle sonuçlanır. Fakat kadın, ölüm anında dahi parmaklarını su üzerinde oynatarak eliyle makas işareti yapar. Bu hikâyenin Astrahan bölgesinde anlatılan Rus versiyonunda tartışmanın sebebi adamın sakalıdır. Adam, sakalını tıraş ettiğini, kadınsa kestiğini söyler. Sonunda adam, karısını derin bir gölete fırlatıp “tıraş ettin” demesini ister. Kadın, imkânı yok bu

sözleri söylemez ama bunun yerine elini su üzerinde kaldırıp iki parmağıyla kesme işareti yapar. Hatta bu hikâye deyimleşmiştir. İnatçı bir kadın söz konusu olduğunda Rus köylüler, “Sen ‘tırış ettim’ dersin o ‘kestin’ der,” deyimini kullanır.

Aynı şekilde Ruslar arasında yayılmış bir başka hikâyede eski dostumuz dul adam, boğulan karısını ararken -bu kadın çok ters bir mizaca sahiptir- aşağı gideceğine nehrin yukarısına gider. Buna şaşırarak arkadaşlarına “Her şeyin tersini yapardı karım. Eminim şimdi de akıntının tersine gitmiştir,” der.

Bu türden bir başka hikâyeyi de zikretmemiz gerek, zira Rusların başka halklardan ayrıldığı bir geleneği gösteriyor.

Adamın biri öyle kaprisli bir kadınla evlidir ki, bu kadınla yaşamının imkânı yoktur. Her çareyi deneyen zavallı koca sonunda karısına nasıl yetiştirildiğini sorar ve kadının neredeyse tamamen Almanca ve Fransızca eğitim aldığını, hiç Rusça ders almadığını öğrenir. Hatta bebekken kundaklanmamış, liulkada* sallanmamıştır. Bunun üzerine kocası, kadının çocukluğundaki bu eksiklikleri gidermeye karar verir. “Kadın kaprislere başladıığında, kocası hemen koşup onu kundaklar ve liulkaya yatırıp tıngır mıngır sallar.” Altı ay kadar bir zaman geçtikten sonra kadın “yumuşacık” olmuştur. Bütün kaprisleri yok olmuştur.

Ama kadınların huysuzlukları gibi bereketli bir konuyu ele alan farklı hikâyelerden bölümler vermek yerine, bunlardan bir kaçını tamamen buraya alacağız. Birincisi, uzun bir aile ağacına sahip olan ve dalları dünyanın pek çok ülkesine yayılmış bir hikâyenin Rus versiyonudur. Dr. Benfey, Pañçatantra’nın giriş bölümünde bu konuya on altı sayfa ayırmış, hikâyenin Hindistan’daki yuvasından başlayarak Pers ülkesi ve ardından diğer bütün Avrupa ülkelerine giden yolculuğunu izlemiştir.

* Liulka: Rus usulü beşik. Geleneksel beşikler gibi yere konup sallanmaz, salıncak gibi yukarıdan asılarak sallanır. (ç.n.)

Kötü Hanım

Bir zamanlar çok kötü bir kadın yaşardı, kocasına hayatı zindan ederdi. Adamcağızın söylediklerine hiç kulak asmazdı. Kocasını erken kalkmasını istediye, o üç gün yataktan çıkmaz; uyumasını istediye, kadını uyku tutmazdı. Kocasını gözleme yapmasını istese kadın şöyle derdi: “Pis hırsız seni, sen gözleme yemeyi hak etmiyorsun!”

Adam, “Peki, hanım. Hak etmiyorsam, gözleme yapma,” dese, kadın iki tencere dolusu gözleme yapıp “Haydi, tıkanana kadar ye,” diye bağırdı.

“Tamam, hanım,” derdi kocası. “Üzülüyorum hâline. Bütün gün çalışıp durma, saman kesmeye de gitme.”

“Sus be hırsız herif! Sana inat olsun diye gideceğim ve sen de peşimden geleceksin!” diye cevap verirdi.

Günün birinde yine karısıyla kavga edip üzülen adam, kederini dağıtmak için biraz çilek toplamak üzere ormana gitti. Kuşüzümlerinin bulunduğu bir çalılık gördü. Çalılığın tam ortasında ise dipsiz bir kuyu vardı. Bir süre kuyuya bakıp kendi kendine düşündü: “Ne diye kötü karımın işkencelerine katlanıyorum? Onu bu kuyuya atıp iyi bir ders veremez miyim?”

Bunun üzerine eve gidip karısına dedi ki:

“Hanım, sakın çilek toplamaya ormana gitme.”

“Seni hödük herif, bal gibi de gideceğim ormana.”

“Orada çalılıklar içinde kuşüzümleri buldum, onları elleme sakın.”

“Bak gör nasıl koparacağım bütün üzümleri. Sana da tek bir tane vermeyeceğim!”

Adam dışarı çıktı, kadın da ardından gitti. Çalılıklara gel-

diklerinde kadın otların içine atlayıp avazı çıktığı kadar bağırdı:

“Sakin buraya geleyim deme, hırsız herif, yoksa öldürürüm seni!”

Çalılığın ortasına doğru gidince birden dipsiz kuyuya düşüverdi.

Kocasını neşe içinde eve döndü ve üç gün bekledi. Dördüncü gün, neler olduğunu görmek istedi. Eline uzun bir ip alıp kuyuya saldı. İpi yukarı çektiğinde küçük bir ifritle karşılaştı. Korkudan dili tutulan adam, ifriti hemen geri salacaktı ki, canavar bağırp içtenlikle yalvardı:

“Beni kuyuya geri gönderme, ey mujik! Ne olur, bırak da dışarı çıkayım! Kötü bir kadın geldi. Hepimizi yedi bitirdi. Derman bırakmadı hiçbirimizde. Bana yardım edersen, güzel bir iyilik yaparım sana.”

Bunun üzerine adam onu serbest bıraktı. Artık kutsal Rusya’da dilediği yere gidebilirdi. Sonra İfrit dedi ki:

“Bak, beyim. İstersen benimle beraber Vologda kasabasına gel. Zalim insanlara götüreyim seni, sen de onları iyileştirirsin.”

İfrit, tüccar karıları ve kızlarının olduğu bir yere götürdü köylü adamı. İfritin etkisiyle çarpılınca hastalanıp kafayı üşüttüler. İşte tam bu noktada mujik devreye giriyordu. O içeri girdiği an İfrit ortadan kayboluyor ve eve huzur doluyordu. İşte bu sebeple herkes adamın sahiden doktor olduğuna inanıp ona para veriyor, pastalar ikram ediyordu. Bu sayede adam epey para biriktirdi. Sonunda İfrit dedi ki:

“Artık çok paran var. Mutlu değil misin? Şimdi gidip Boyar’ın kızını çarpacağım. Sakın onu da iyileştireyim deme. Yoksa yerim seni.”

Boyar’ın kızı hastalanıp aklını yitirdi. Öyle ki, insanları yemeye kalktı. Boyar, adamlarına köylü adamı bulmalarını emretti. Onu hekim sanıyorlardı. Mujik gelip eve girdi, Boyar ile

bütün kasaba halkından dışarı çıkmalarını, arabacılarından onları arabalarına götürmelerini ve hep birlikte caddenin başında beklemelerini istedi. Ayrıca bütün arabacılara kırbaçlarını vurup avazları çıktığı kadar şöyle bağırmalarını emretti: “Kötü Hanım geldi! Kötü Hanım geldi!” Bunları söyledikten sonra içerideki odaya girdi. Onu gören İfrit, adamın üzerine atıldı: “Bu da ne demek, ey Rus? Ne işin var burada? Ama dur sen, yiyeceğim seni!” dedi.

“Asıl sen ne demek istiyorsun?” dedi köylü adam, “Buraya seni evden çıkarmaya gelmedim ki. Sana acıdığım için Kötü Hanım’ın burada olduğunu söylemeye geldim.”

Bunu duyan İfrit, hemen pencereye koşup etrafı kolaçan etti ve herkesin avazı çıktığı kadar “Kötü Hanım geldi!” diye bağırıldığını duydu.

“Köylü,” diye yalvardı İfrit, “söyle, nereye saklanayım?”

“Kuyuya geri dön. Artık oraya gelmeyecektir.”

İfrit, kuyuya ve tabii böylece Kötü Hanım’ın yanına geri döndü.

Hizmetinin karşılığı olarak Boyar, köylüye büyük mükâfatlar bahşetti; onu kızıyla evlendirip malının yarısını ona verdi.

Kötü Hanım’a gelince, hâlâ Tartarus’taki kuyuda beklemektedir.

Kadınları hicveden skazkalara vereceğimiz son örnek, Golovikha adlı hikâye. Rusya’daki toplumsal kurumların işleyişine ışık tutan birkaç halk masalından biri olduğu için çok daha değerli. Golovikha kelimesi, Golova, yani bir Volost’un ya da köy toplulukları birliğinin başkanı (Golova=baş) anlamına geliyor. Ama burada “Kadın Golova” yani “Kadın Başkan” anlamında kullanılmış.

Golovikha

Evvel zaman içinde ziyadesiyle kendini beğenmiş bir kadının yaşardı. Bir gün köy meclisi toplantısından dönen kocasına sordu:

“Hangi konuyu görüştünüz mecliste?”

“Hangi konuyu mu görüştük? Golova seçimini tabii ki.”

“Kimi seçtiniz peki?”

“Daha kimseyi seçmedik.”

“Beni seç,” dedi kadın.

Bu kadın kötü bir karaktere sahipti ve kocası ona iyi bir ders vermek istiyordu. Bu yüzden meclise döner dönmez oradaki yaşlılara karısının söylediklerini anlattı. Onlar da kadını hemen golova seçtiler.

Kadın işe koyuldu, meseleleri halletti, rüşvet aldı ve köylülere verilecek ödeneklerle içkiler içti. Ama sonra herkesten vergi toplama zamanı geldi. Golova bu işi beceremedi, vergiyi vaktinde toplayamadı. Bir Kazak* gelip Golova’yı görmek istedi; ancak kadın saklanmıştı. Kazak’ın ziyaretini duyar duymaz evine koştu.

“Ah, nerelere saklansam?” diye bağırdı kocasına. “Kocacığım! Beni bir çuvala sarıp mısır çuvallarının yanına koy.”

Dışarıda beş tane mısır çuvalı vardı. Kocası, Golova’yı bağlayıp onların yanına koydu. Sonra Kazak geldi ve dedi ki:

“Ha! Demek Golova saklanıyor.”

* Rus ordusunda önemli mevkiller almış Slav kökenli bir halk; Rus Kazakları. Türk kökenli Kazak halkından farklı bir etnik gruptur. (ç.n.)

Sonra kırbacıyla çuvallara tek tek vurmaya başladı. Kadının acıyla inliyordu:

“Aman, babacığım! Golova olmayacağım ben! Golova falan olmayacağım!”

Kazak sonunda çuvallara vurmayı bırakarak atına binip gitti. Ama kadın Golova olmaya doymuştu. Ondan sonra kocasının sözünden hiç çıkmadı.

Başka bir konuya geçmeden önce iyi ve akıllı bir kadının değerinin kabul edildiği bir hikâyeyi aktarmak doğru olacaktır. Bu amaçla, büyük ihtimalle dünyada “Whittington ve Kedis”i” adıyla bilinen hikâyenin de kaynağı olan bir masalın versiyonlarından birini seçtim. Hikâyenin kökeni konusunda hiç şüphe yok, zira tütsü yakmak unsuru doğrudan Budist kaynakları işaret ediyor. Masalın adı Üç Kopek.

Üç Kopek

Bir zamanlar öksüz bir delikanlı yaşardı. Bu genç adam öyle yoksuldu ki, elinde avucunda harcayacak tek kuruşu yoktu. Bu nedenle zengin bir köylünün hizmetine girdi, yılda bir kopek karşılığında çalışmayı kabul etti. Bütün sene çalıştıktan sonra parasını alınca bir kuyuya gidip şöyle diyerek parayı kuyunun içine attı: “Batmazsa parayı saklarım. Efendime sadakatle hizmet ettiğim böylece açıkça gözüktür.”

Fakat kuyuya attığı kopek suya battı. Delikanlı, bir yıl daha çalışarak ikinci kez parasını aldı. Yine gidip parayı kuyuya attı ve para yine dibe battı. Üçüncü yıl da çalışmaya devam etti ve yine ödeme zamanı gelmişti. Bu sefer efendisi bir ruble verdi. “Hayır,” dedi öksüz delikanlı, “Paranı istemiyorum, bana hak ettiğim bir kopeki ver.” Parayı alıp kuyuya fırlattı. Bir de ne görsün! Üç kopek su üzerinde yüzüyordu. Genç adam, paraları alıp kasabaya gitti.

Yolda yürürken küçük çocukların bir kedi yavrusuna işkence ettiğini gördü. Kediciğin hâline üzüldü ve dedi ki:

“Şu kediciği bana verir misiniz çocuklar?”

“Tamam, veririz ama para karşılığında.”

“Ne kadar istiyorsunuz?”

“Üç kopek.”

Öksüz delikanlı kediciği satın alıp bir tüccarın yanına gitti ve adamın dükkânında işe başladı.

Tüccarın işleri çok iyi gitmeye başladı. Malları yetiştiremiyordu. Müşterileri her şeyi göz açıp kapayana dek kapış

kapış götürüyordu. Tüccar denize açılmaya hazırlandı, bir gemiye binip delikanlıya dedi ki:

“Kedini bana ver. Belki gemide fare falan yakalar. Hem beni de eğlendirir.”

“Buyur, usta! Yalnız kedimi kaybedersen, sana pahalıya patlar.”

Tüccar, uzaklarda bir ülkeye vardı ve bir hana yerleşti. Han sahibi, tüccarın epey zengin olduğunu görünce ona sıçan ve farelerle dolu bir oda verdi. Kendi kendine dedi ki: “Fareler adamı yerse parası bana kalır.” O ülkede kimsenin kedilerden haberi yoktu. Bu yüzden, sıçanlar ve fareler her yeri sarmıştı. Tüccar, kediyi beraberinde odasına götürüp yatağına yattı. Ertesi sabah hancı odaya girince, tüccarı sağ salim buldu. Kolunun altına aldığı kedisini seviyor, kedi de keyiften mırıldanıp duruyordu. Yerde ölü sıçan ve farelerden oluşan bir yığın vardı!

“Tüccar Efendi, o hayvanı bana satın lütfen,” dedi hancı.

“Pekâlâ,” dedi tüccar.

“Ne kadar istiyorsunuz?”

“Küçük bir meblağ yeterli. Ben hayvanı ön bacaklarından tutarken arka bacakları üzerinde durmasını sağlayacağım ve siz de etrafına onu örtecek kadar altın yığacaksınız. İşte bu kadarı bana yeter!”

Hancı bu pazarlığı kabul etti. Tüccar kediyi verip karşılığında bir çuval dolusu altın aldı ve işlerini halledip hemen ülkesine döndü. Denize açıldığında şöyle düşündü kendi kendine:

“Bunca altını o öksüze neden vereyim ki? Bir kedi için bu kadar para çok fazla! Hayır, para bende kalacak.”

Bu günahı işlemeye karar verdiği an, şiddetli bir fırtına kopuverdi! Geminin batmasına ramak kalmıştı.

“Tanrı beni kahretsin! Bana ait olmayana göz koydum. Tanrım, bu günahkârı bağışla! Tek bir kopek bile almayacağım! Delikanlıya hakkını vereceğim.”

Tüccar dua etmeye başlayınca fırtına dindi, deniz duruldu ve gemi rahatça limana doğru yol aldı.

“Merhaba, usta!” diye seslendi öksüz delikanlı. “Yalnız, kedim nerede?”

“Sattım,” diye cevap verdi tüccar. “İşte paran. Hepsi senin.”

Delikanlı, altın dolu çuvalı alıp gemicilerin olduğu sahile gitti. Altın karşılığında onlardan bir gemi dolusu tütsü alıp sahil boyunca yerleştirdi ve Tanrı’ya şükretmek için yaktı. Tütsülerden çıkan güzel koku bütün ülkeye yayıldı ve birden ihtiyar bir adam çıktı ortaya. Delikanlıya dedi ki:

“Hangisini arzu edersin: Zenginlik mi, yoksa iyi bir eş mi?”

“Bilmiyorum, ihtiyar.”

“Öyleyse, durma yürü. Şu ötede çift süren üç kardeş var. Git onlara danış.”

Bunun üzerinde delikanlı üç kardeşin yanına gidip “Tanrı yardımcınız olsun,” dedi.

“Teşekkürler, delikanlı!” dediler. “Ne istiyorsun?”

“Beni buraya yaşlı bir adam gönderdi ve zenginlik mi, yoksa iyi bir eş mi istemeliyim diye size sormamı söyledi.”

“Ağabeyimize sor. Şu arabada oturuyor.”

Öksüz delikanlı, arabada oturanın üç yaşlarında küçük bir oğlan çocuğu olduğunu gördü.

“Ağabeyleri bu çocuk mu yani?” diye düşündü ama sonunda çocuğa sorusunu sordu:

“Sence hangisini seçmeliyim? Zenginlik mi, yoksa iyi bir eş mi?”

“İyi bir eş.”

Bunun üzerine delikanlı, yaşlı adamın yanına döndü.

“İyi bir eş istememi söylediler,” dedi.

“Pekâlâ!” dedi yaşlı adam ve bir anda gözden kayboldu. Delikanlı şöyle bir etrafına bakındı. Yanı başında çok güzel bir kadın ortaya çıkmıştı.

“Merhaba, delikanlı!” dedi kadın. “Ben senin karınım. Haydi, gidip beraber yaşayabileceğimiz güzel bir yer bulalım.”

Halk Masallarının en ağır dille eleştirdiği günahlardan biri açgözlülüktür. Her ülkenin masalları, cimrilerle alay etmeye, onları nahoş durumlara sokmaya ve ölüm döşeginde acı çekerek hayattan bezmelerine bayılır. Birçoğu muhtemelen Doğu kökenli olan bu türden hikâyelerin, Rus köylüsü tarafından nasıl ele alındığına örnek olarak şu masalı verebiliriz:

Cimri

Bir zamanlar Marko adında zengin bir tüccar vardı. Gelmiş geçmiş en cimri adamdı! Bir gün biraz yürümek için dışarı çıkmıştı. Yolda yaşlı bir dilenciye rastladı. “Ey Ortodoks dinine iman etmiş kimse! İsa aşkına şu fakire bir sadaka!”

Zengin tüccar Marko, adamın yanından geçip gidiverdi. Onun arkasından ise yoksul bir mujik geliyordu. Dilencinin hâline üzülüp ona bir kopek verdi. Bunu gören zengin Marko biraz utanır gibi oldu ve mujiğe dedi ki:

“Merhaba, komşu. Bana bir kopek borç ver de şu fakire bir şey vereyim. Bozuk para yok üstümde.”

Mujik denileni yaptı ve parasını ne zaman geri alabileceğini sordu. “Yarın gel,” dedi Marko.

Ertesi gün fakir adam, borç verdiği parayı almak için zengin adamın evine gitti. Büyük bahçeye girince sordu:

“Zengin Marko evde mi?”

“Evet. Ne istiyorsun?” diye cevap verdi Marko.

“Bir kopek borç vermiştim, onu almaya geldim.”

“Ah, kardeşim! Bugün git, yarın gel. Gerçekten hiç bozuk param yok.”

Yoksul adam, “O zaman yarın gelirim,” dedikten sonra selam edip uzaklaştı.

Ertesi gün adam yine geldi ama geçen günkü olayın aynısı yaşandı.

“Tek kuruşum yok. Bir banknot bozdurmamı ister misin? Yok mu? O zaman iki hafta sonra yine gel.”

İki haftanın sonunda adamcağız yine geldi ama zengin Marko onu pencereden görünce karısına dönüp dedi ki:

“Bana bak hanım! Çırılçıplak soyunup kutsal resimlerin altına uzanacağım. Üzerimi bir örtüyle örtüp yanıma otur ve ağlamaya başla. Sanki ölüye ağlar gibi yap. Mujik parasını istemeye gelince bu sabah öldüğümü söyle.”

Kadın, kocasının söylediklerini harfiyen yerine getirdi. Gözyaşları içinde oracıkta oturmuş beklerken, mujik içeri girdi.

“Ne istiyorsun?” dedi kadın.

“Zengin Marko’dan alacağım parayı,” diye cevap verdi yoksul adam.

“Ah, mujik! Zengin Marko bize veda etti, az önce öldü.”

“Mekânı cennet olsun! İzin verirsiniz hanımefendi, benden borç aldığı kopek karşılığında son görevimi yerine getireyim, ölü bedenini yıkayayım.”

Bu sözlerin ardından bir kap dolusu kaynar suyu Marko’nun üzerine boşalttı. Kaşları çatılan, bacakları birbirine dolaşan Marko, bu eziyete güç bela dayandı.

“İstedğin kadar kıvrın,” diye düşündü yoksul adam, “ama benim paramı öde!”

Marko’nun vücudunu yıkadıktan sonra dedi ki:

“Hanımefendi, şimdi bir tabut alıp kocanızı kiliseye götürün. Ben duasını okurum.”

Böylece Marko, tabuta konup kiliseye götürüldü ve duasını mujik okudu. Gün battı, gece oldu. Birden bir pencere açıldı ve bir grup hırsız kiliseye girdi. Mujik mihrabın arkasına saklandı. Haydutlar içeri girer girmez ganimeti bölüşmeye başladılar. Her şeyi paylaştılar; fakat geriye kalan altın kılıçta anlaşılamadılar. Her biri o kılıcı istiyordu. O anda

yoksul adam ortaya çıktı:

“Böyle tartışmanın anlamı ne? Şu cesedin başını koparan, kılıcı alsın!”

Bunu işiten Marko deli gibi ayağa fırladı. Haydutlar, az kaldı korkudan akıllarını kaçıracaktı. Ganimeti bırakıp oradan sıvıştılar.

“Baksana mujik,” dedi Marko, “haydi parayı bölüşelim.”

Hırsızların bıraktığı parayı paylaştılar. İkisine de büyük bir hisse düştü.

“Peki ya bana borcun olan bir kopek ne olacak?” diye sordu yoksul adam.

“Ah, kardeşim!” dedi Marko, “görüyorsun ya hiç bozuk param yok!”

Böylelikle zengin Marko, borcunu ödemekten yine kurtuldu.

Bütün dünyada çok sevilen safdil kimseler hakkındaki hikâyeler var sırada. Skazkalarda safdillere durâk denir. Çok çeşitli açıklamaları içeren bir kelimedir bu. Bazen “ahmak”, bazense “soytarı” anlamına gelir. Köy hayatına ilişkin hikâyelerde genelde “budala” anlamındadır. Elbette bu durumda kahramanın durachestvo yani aptallık özelliği tamamen öznel bir durumdur. Ailesi ya da komşularının, kahramanın karakterine dair oluşturmuş olduğu yanlış fikirlerde mevcut bir özelliktir. Ama sıradaki hikâyede bahsi geçen durâk hakikaten “ahmak”tır. Hikâye, skazkalarda görülen geleneksel girizgâhla başlar.

“Bir zamanlar bir tsarstvo’da, gosudarstvo’nun birinde...” — fakat “krallık” ya da “devlet” anlamındaki eşanlamlı bu iki kelime, yalnızca kafiye için kullanılmıştır.

Budala ve Huş Ağacı

Bir zamanlar ülkenin birinde üç oğlu olan ihtiyar bir adam yaşardı. Oğullarından ikisinin akıllı başındaydı fakat üçüncüsü budalanın tekiydi. Yaşlı adam ölünce oğulları, mallarını paylaşmak için aralarında çöp çektiler. Kurnaz olanlar her türlü güzel şeyi kaparken aptal olanın payına bir öküz düştü. Üstelik kemik torbası bir öküz!

Neyse, zamanı gelince akıllı kardeşler hazırlanıp ticaret yapmak için yola çıkmaya karar verdi. Budala oğlan bunu görüp dedi ki:

“Ben de sizinle geleceğim, ağabeylerim. Öküzümü satacağım.”

Bunun üzerine öküzün boynuna bir ip bağlayıp şehre götürdü. Yolu bir ormana düştü. Bu ormanın ortasında yaşlı bir huş ağacı vardı. Rüzgâr her estiğinde huş ağacı çatırdıyordu.

“Şu ağaç ne diye çatırdayıp duruyor?” diye düşündü Budala. “Öküzüm için pazarlık ediyor olmalı. Pekâlâ, öküzümü almak istiyorsan itirazım yok. Yalnız, fiyatı yirmi ruble. Bundan aşağısını kabul etmem. Haydi, sököl bakalım paraları!” dedi.

Huş ağacı hiç cevap vermeden sallanmaya devam etti. Fakat Budala, ağacın öküzü veresiye almak istediğini sandı. “İyi, tamam,” dedi, “Yarına kadar beklerim ben de!” Öküzünü huş ağacına bağlayıp oradan ayrıldı. Ardından akıllı ağabeyleri gelip sordular:

“Ne oldu, Budala? Sattın mı öküzünü?”

“Sattım.”

“Kaça?”

“Yirmi rubleye.”

“Peki, para nerede?”

“Daha parayı almadım. Yarın gidip alacağım, öyle anlaştık.”

“Senden de bu beklenirdi!” dediler.

Budala sabah erkenden kalkıp giyindi ve parasını almak için huş ağacının yanına gitti. Ağaç oracıkta rüzgârla salınıyordu ama öküz ortalıkta yoktu. Hayvancağız, gece kurtlara yem olmuştu.

“Haydi, komşu!” diye seslendi ağaca. “Paramı öde. Bugün ödeme yapacağına söz vermiştin.”

Rüzgâr esti, ağaç çatırdadı ve Budala bağırdı:

“Yalancının tekiymişsin! Dün ‘Paranı yarın vereceğim,’ diyordun, şimdi yine aynı şeyi söylüyorsun. Öyle olsun. Ama bir günden fazla beklemem. Paramı yarın isterim.”

Eve dönünce ağabeyleri yine sorular sormaya başladı:

“Paranı aldın mı?”

“Hayır. Yine beklemem gerekiyor.”

“Kime sattın ki?”

“Ormandaki solmuş huş ağacına.”

“Ah, geri zekâlı seni!”

Üçüncü gün Budala, baltasını alıp ormana gitti. Parasını istedi ama huş ağacı çatırdamaktan başka şey yapmıyordu. “Yok, komşu, böyle olmaz!” dedi. “Bana vaatte bulunup du-

racaksan seninle işimiz iş. Ben böyle şakalardan hiç hoşlanmam. Bu yaptığını sana ödeteceğim!”

Bu sözleri söyleyip baltasını savurmaya başladı. Huş ağacının içinde bir oyuk vardı ve haydutlar bu oyuca bir küp altın saklamışlardı. Balta darbeleriyle ağaç ikiye yarılnca, altınlar ortaya çıktı. Budala, kaftanının eteklerine alabildiği kadar altın doldurup eve koştu. Ağabeylerine altınları gösterdi.

“Bu hazineyi nereden buldun, Budala?” diye sordular.

“Bir komşu öküzüm karşılığında verdi. Ama hepsi bu değil, daha çok var! Haydi, gelin ağabeylerim, geri kalanını da siz alın!”

Hep beraber ormana gidip bütün altınları topladılar ve eve getirdiler.

“Bak şimdi Budala,” dedi işbilir ağabeyleri, “bu kadar çok altınımız olduğunu kimselere söyleme.”

“Korkmayın, kimseciklere tek laf etmem!”

Ansızın bir Diachok* çıktı karşılıklarına ve dedi ki:

“Ormandan ne götürüyorsunuz öyle, biraderler?”

Akıllı kardeşler cevap verdi: “Mantar.” Ama Budala onların sözlerini inkâr ederek dedi ki:

“Yalan söylüyorlar! Para götürüyoruz. İşte, bak!”

Diachok derin bir ah çekip altının üzerine atıldı ve ceplerini avuç avuç altınla doldurdu. Bu işe çok öfkelenen Budala, baltasıyla Diachok’u bir hamlede yere serip öldürdü.

“Budala! Sen ne yaptın?” diye bağırıştı kardeşleri. “Sen

* *Diachok*: Ortodoks Kilisesinde ruhban sınıfında sayılmamakla birlikte, diğer din âlimlerinden daha düşük rütbede olan kilise görevlisi. (ç.n.)

iflah olmaz bir adamsın. Bizim de felaketimiz olacaksın! Bu cesedi ne yapacağız, ha?”

Uzun süre düşündüler ve sonunda cesedi boş bir kilere götürüp attılar. Fakat biraz zaman geçince en büyük ağabey, ortancaya endişelerini anlattı:

“Bu işin sonu kötü olacak. Diachok’u aramaya başladıklarında, göreceksin bak, Budala içinde hiçbir şeyi tutmadan her şeyi anlatıverecek. Şimdi ben diyorum ki bir keçi öldürüp kilere gömelim ve ölü adamın cesedini başka bir yere saklayalım.”

Her neyse. Kardeşler gece oluncaya dek bekledikten sonra bir keçi öldürüp kilere attı. Planladıkları şekilde Diachok’u da başka bir yere götürüp gömdüler. Birkaç gün geçtikten sonra insanlar her yerde Diachok’u arayıp sordular.

“Ne yapacaksınız Diachok’u?” dedi Budala kendisine sorulduğunda. “Birkaç gün evvel baltamla öldürdüm onu. Ağabeylerim de kilere götürdü.”

İnsanlar Budala’nın yakasına yapışıp bağıldılar: “Hemen bizi ona götür, nerede olduğunu göster.”

Budala, kilere gidip keçinin başını tuttu ve sordu:

“Sizin Diachok siyah saçlı mıydı?”

“Evet.”

“Sakalı var mıydı?”

“Evet, vardı.”

“Peki ya boynuzları?”

“Ne boynuzundan bahsediyorsun sen Budala?”

“Gelin de kendiniz görün,” dedi keçinin başını onlara çe-

virerek. Kilerdekinin keçi leşi olduğunu görünce Budala'nın yüzüne tükürüp evlerine gittiler.

Bütün dünyada en çok bilinen budala masallarından biri, henüz doğmamış torunlarını bekleyen olası talihsizlikleri hayal ederek kendini üzen ve çocuklarına çok düşkün olan anne babaların öyküsüdür. İskoçya'da bu hikâye biraz farklı bir şekilde anlatılır. Bir zamanlar yaşamış iki yaşlı kadın vardır. Günün birinde hüngür hüngür ağladıkları görülür. Üzüntülerinin sebebini anlatmak zorunda kalırlar. Buna göre iki kadın hayaller kurmuştur: Evli olsalardı, birinin erkek, diğərinin ise kız çocuğı olsaydı, sonra bu çocuklar büyüyüp evlense ve bebekleri olsaydı, bu küçük torun pencereden yuvarlanıp ölseydi, ne korkunç bir şey olurdu. İşte bu korkunç düşünce, kadıncağızları gözyaşlarına boğar. Bu hikâyenin Rusça versiyonlarından birinde ise Lutonya adlı bir çocuğın yaşlı anne babası, hayali bir torunun ölümüne ağlayıp durur. Yaşlı kadının düşürdüğü odun yüzünden küçücük çocuğın ölmesi ne korkunç bir felaket olurdu, diye düşünürler. Lutonya, anne babasının bu üzüntüsünü öyle gereksiz bulur ki, sonunda evden ayrılır ve onlardan daha aptal insanlar bulana dek geri dönmeyeceğini söyler. Dere tepe düz gider ve çoğuna aşına olduğumuz birçok aptallığa şahit olur. Mesela, orada yetişen çimleri yesin diye evin damında bırakılan bir ineğə rastlar, bir başka yerde hamutuna zorla sokmaya çalıştıkları bir at görür, üçüncü bir diyarda ise her defasında kilerinden bir kaşık süt getiren bir kadın çıkar karşısına. Fakat kahramanımız, aradığı üstün aptallığı bulamadan masal sona erer. Buna benzeyen başka bir Rus masalında Lutonya, kurnaz bir üçkâğıtçının oyununa gelen annesinden aptal birini bulmak için evinden ayrılır. Önce kısa bir ipi germeye çalışan marangozlarla karşılaşır ve ipe bir parça ekleyebileceklerini göstererek onların minnettarlığını

kazanır. Sonra orak nedir bilmeyenlerin yaşadığı ve insanların darıları ısırarak hasat ettiği bir yere gelir. Onlara orak yapıp bir darı demetinin içine saplar ve orada bırakır. Köylüler, devasa bir solucan sandıkları orağın ucuna bir ip bağlayarak nehre kadar çekiştirerek götürürler. İçlerinden birini bir kütüğe bağlayıp suya bırakırlar, ipin bir ucunu da ona vererek “solucan”ı suya götürmesini isterler. Kütükle beraber köylü adam da ters döner, başı su altında kalır, bacakları ise suyun üstüne çıkar. “Kardeşim!” diye bağırlar adama nehrin karşısından “Çoraplarını neden bu kadar umursuyorsun? Bırak ılsın, ne olacak? Sonra ateşte kurutursun.” Ama adamcağız cevap veremez çünkü boğulmuştur. Nihayet Lutonya, içinde bulunduğu gruptakileri sayarken kendini saymayı unuttuğu için güçlük yaşayan İrlandalı’nın kine eşdeğer bir aptallık örneği bulmuştur. Bu olaydan sonra evine döner.

Bu tür mizahın örneklerini çoğaltmak, tüm Rusya’da bilinen halk masallarında bunlara rastlamak kolaydır. Gotham’ın bilge adamlarına, Stout adlı seyyar satıcı tarafından iç eteklikleri kesilen yaşlı kadınlara ya da çocuk kalbimizi hâlâ mest eden Aptallar Diyarı’nın diğer sakinlerine dair hikâyeler ile mübalağa hikâyeleri, Baron Munchhausen’in şaşırtıcı maceralarının dayandığı Alman Lügenmährchen (Yalan Masallar) bunların benzerleridir. Fakat sözünü ettiğim örneklerle devam etmeyeceğim ve daha önemli bir skazka grubuna geçmeden evvel de Rus masal anlatma sanatını yansıtan bir “hayvan hikâyesi” ve bir “efsane”ye yer vererek bu bölümü sonlandıracam. İşte birinci hikâye:

Mizgîr

Çok ama çok uzun zaman önceydi. Denizin kabarması ve yazın sığağıyla beraber dünyaya sıkıntı ve utanç hâkim olmuştu. Çünkü tatarcıklar ve sinekler dört bir yana akın ederek insanları sokuyor, kanlarını akıtıyordu.

İşte o zaman cesur kahraman Örümcek çıktı ortaya ve tatarcıklarla sineklerin en çok uğradığı yerlere ağlar ördü.

O tarafa yaklaşan korkunç bir Atsineği, tökezleyip Örümcek'in tuzağına düştü. Örümcek, onu boğazından sıkıca kavrayıp dünyadaki hayatına son vermeye hazırlanıyordu ki Atsineği Örümcek'ten merhamet diledi.

“Örümcek Baba! Ne olur öldürme beni. Bir sürü yavrum var. Öksüz kalacaklar. Bir lokma yiyecek için kapı kapı dilenip köpeklerle didişecekler.”

Bunun üzerine Örümcek, Atsineği'ni bıraktı. Sinek uçup gitti ve vızıldayıp cızıldayarak başına gelen her şeyi diğer tatarcık ve sineklere anlattı.

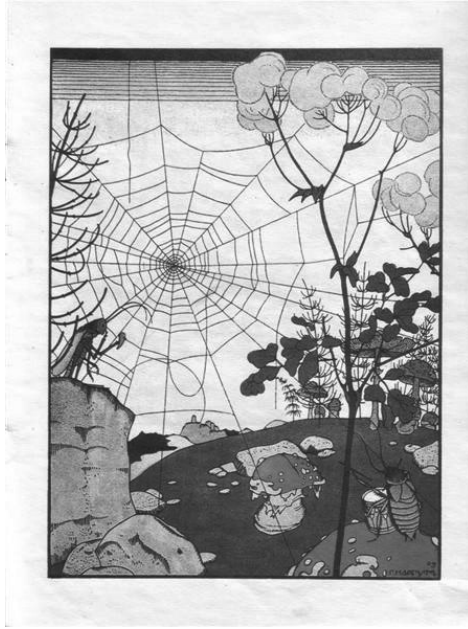
“Hey, tatarcıklar ve sinekler! Şu dışbudak ağacının altına toplanın. Haberlerim var. Bir örümcek gelmiş, kollarını savura savura ağlar örüyor ve tuzaklarını tam da sinek ve tatarcıkların kondukları yerlere kuruyor. Hepimizi tek tek yakalayacak!”

Bu haberi alan bütün sinekler bahsi geçen yere uçtu. Dışbudak ağacının köklerine saklanıp ölmüş gibi yaptılar.

Örümcek geldi ve orada bir cırcırböceği, bir kınkanatlı ve bir de tahtakurusu gördü.

“Hey, Cırcırböceği!” diye seslendi, “Bu tümsekte oturup enfiye çek! Kınkanatlı, sen de davul çal! Sana gelince Tahtakurusu, ağacın altına top gibi yuvarlanıp git de cesur kahraman Örümcek’in haberini sal. Yiğit kahraman Örümcek, artık bu dünyada değil. Onu Kazan’a yolladılar. Kazan’da bir kütüğün üzerine koyup başını kopardılar. Kütük de onunla birlikte yıkıldı.”

Tataarcıklar ve sinekler sevinip rahatladı. Doğruca Örümcek’in kurduğu tuzaklara yöneldiler. Örümcek dedi ki:

“Ah, ama beni unuttunuz! Keşke çok daha sık ziyaretime gelseniz! Şarabımdan ve biramdan içip misafirim olsanız!”

Demirci ve İfrit

Evvel zaman içinde bir Demirci yaşardı. Bu adamın akıllı mı akıllı, altı yaşında bir oğlu vardı. Bir gün yaşlı adam kiliseye gitti. Mahşer Günü'nü tasvir eden bir resmin önünde dikilirken simsiyah, boynuzlu bir İfrit'in de resimde yer aldığını gördü.

"Aman Tanrım!" dedi kendi kendine. "Demirci dükkânıma bundan bir tane yaptırsam iyi olacak." Bunun üzerine bir sanatçıyla anlaşarak demirci dükkânının kapısına kilisede gördüğü resmin aynısını yaptırdı. Bundan sonra yaşlı adam dükkânına her girdiğinde İfrit'e bakıp "Günaydın, hemşerim!" diyecekti. Sonra kazanı ateşleyip işine başlayacaktı.

Bizim Demirci, on yıl kadar İfrit'le mutlu mesut yaşadı. Sonra hastalanıp öldü. Oğlu evin reisi oldu ve demirci dükkânının da başına geçti. Fakat o, İfrit'e babası gibi ilgi göstermeye pek meyilli değildi. Sabahları dükkâna girerken ona asla günaydın demiyordu. Ona güzel bir söz söylemek yerine bulduğu en büyük çekici eline alıp İfrit'in alnının tam ortasına üç defa vurur, sonra işine koyulurdu. Tanrı'nın kutsal günleri geldiğinde kiliseye gider ve her aziz için bir mum yakardı; fakat İfrit'i görünce yüzüne tükürürdü. Böylece üç yıl gelip geçti. Demirci'nin oğlu, her sabah İfrit'e tükürmeye ya da ona çekiçe vurmaya devam etti. İfrit, bütün bunlara sabırla katlandı, ancak sonunda sabrı taştı. Bu kadarı çok fazlaydı.

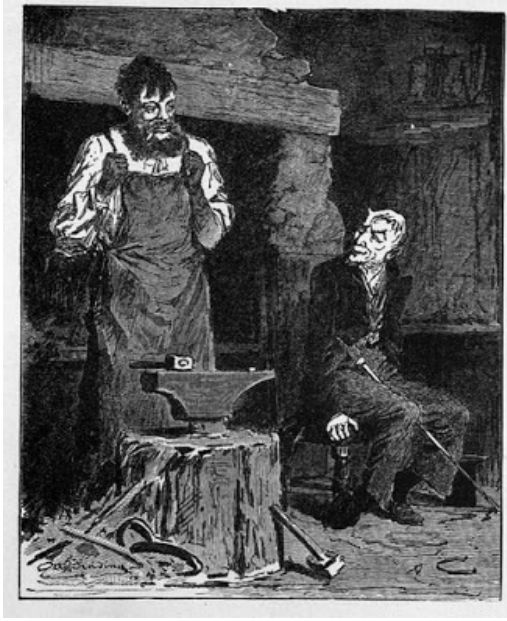
"Yeterince hakaretine katlandım!" diye düşündü. "Şimdi biraz diploması kullanarak ona bir oyun oynama vakti!"

Bunun üzerine İfrit, bir delikanlı kılığına bürünüp demirci dükkânına gitti.

“Günaydın, amca,” diyerek içeri girdi.

“Günaydın!”

“Beni yanına çırak alır mısın, amca? Hiç olmasa senin için odun taşıyıp körükleri çalıştırırım.”

Demirci bu fikri beğendi. “Neden olmasın?” diye cevap verdi. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var. Öyle değil mi?”

İfrit, demircilik zanaatını öğrenmeye başladı. Bir ay sonunda ustasından çok daha fazla şey biliyordu ve onun yapmadığı her şey İfrit’in elinden geliyordu. Onu izlemek gerçekten çok keyifliydi!

Ustasının ondan duyduğu memnuniyeti, onu ne kadar çok sevdiğini anlatmaya kelimeler yetmez. Bazı günler ustası dükkâna gitmiyordu bile; çünkü kalfasına tamamen güveniyor, genç adamın işe hâkim olduğunu biliyordu.

Günün birinde usta evinde değildi. Kalfa, demirci

dükkânında tek başına kalmıştı. O esnada arabasıyla yoldan geçen yaşlı bir hanım gördü ve bunun üzerine başını kapıdan çıkarıp bağırmaya başladı:

“Hey, beyler, hanımlar! Lütfedip buraya bakın! Yeni dükkân açtık, yaşlıları gençleştiriyoruz.”

Bunu duyan kadın hızla arabasından atlayıp demirci dükkânına koştu.

“Neler diyorsun bakayım sen öyle? Doğru mu söylediklerin? Gerçekten yapabilir misin bunu?” diye sordu delikanlıya.

“Kimse bilimizden şüphe etmeye kalkmasın!” diye cevap verdi İfrit. “Söylediğimi yapamayacak olsam insanları buraya çağırmazdım.”

“Peki, kaç para?” diye sordu kadın.

“Hepsi birlikte beş yüz ruble.”

“Pekâlâ, işte paran. Haydi, beni genç bir kadına çevir.”

İfrit, parayı alıp kadının arabacısını köye gönderdi. “Haydi, git de bana iki kova süt getir,” dedi.

Sonra eline bir maşa alıp kadını ayaklarından tuttuğu gibi kazana fırlattı ve yaktı. Kadından geriye bir tek kemikleri kaldı.

Süt dolu kovalar getirilince İfrit, bunları büyük bir küvette boşalttı. Ardından kemikleri toplayıp sütün içine attı. Bir de ne olsa beğenirsiniz? Üç dakika sonra kadın, genç ve güzel bir hâlde sütün içinden çıkıverdi!

Sonra kadın arabasına binip evine gitti. Doğruca kocasının yanına koştu ama adam dikkatlice bakmasına rağmen karısını tanıyamadı.

“Ne diye duruyorsun öyle?” dedi kadın. “Ne kadar genç ve zarifim, baksana! Bu güzel hâlimle yaşlı bir koca istemiyor-

rum yanımda. Hemen demirciye git ve seni genç yapmasını iste. Yoksa artık yüzümü göremezsin!”

Başka çaresi olmayan adam yola koyuldu. Ama demirci ustası geri dönmüş, vakit kaybetmeden dükkânına gitmişti. Demirci etrafına bakındı ama kalfa ortalıkta yoktu. Ne kadar sorup soruştursa da delikanlının nerede olduğunu öğrenemedi. Bunun üzerine tek başına işe koyulup çekiç sallamaya başladı. İşte tam o esnada zengin kadının kocası dükkâna geldi.

“Beni genç bir adama dönüştür,” dedi.

“Senin aklın başında mı Barin*? Ben nasıl gençleştireyim seni?”

“Haydi ama! Biliyorsun işte”

“Hiçbir şeycik bilmiyorum.”

“Yalan söyleme, hilebaz! Benim ihtiyar karımı nasıl genç kız yaptıysan, beni de öyle delikanlı yapacaksın. Yoksa karım beni terk edecek!”

“İyi de ben senin karını hayatımda görmedim ki!”

“Kalfan görmüş ya işte! Hem ne fark eder? O, bu işi nasıl yapacağını biliyorsa, ustası olarak sen çok daha iyi biliyor olmalısın. Haydi, bir an evvel işe koyul. Yoksa senin için çok fena olur. Huş ağacından havlularla keseletip doğduğuna pişman ederim seni!”

Demirci, zengin beyefendiyi dönüştürme işlemini denemek zorunda kaldı. Kalfanın yaşlı kadına neler yaptığını öğrenmek için gizlice arabacıyla konuştu. Sonra kendi kendine düşündü:

“Pekâlâ, öyle olsun! Ben de aynısını yapacağım. Başarırsam ne âlâ. Yok başaramazsam, ne diyeyim, başa gelen çekiştir!”

* Barin: Çarlık Rusya’sında derebeyi ya da soylu ve zengin kimse. (ç.n.)

Bunun üzerine hemen işe koyuldu. Beyefendiyi çırılçıplak soyup maşayla bacaklarından tuttuğu gibi kazana attı. Sonra körükleri çalıştırmaya başladı. Adamı iyice yakıp kavurduktan sonra kemiklerini süte attı ve genç bir adamın ortaya çıkmasını bekledi. Ama hiçbir şey olmadı. Küveti etraflica aradı. Kapkara olmuş kemiklerden başka bir şey yoktu.

O sırada beyefendinin karısı, demirciye bir ulak yollarak kocasının ne zaman hazır olacağını sordurdu. Zavallı Demirci, beyefendinin artık yaşamadığını söylemek zorunda kaldı.

Kadın, kocasının gençleştirileceği yerde köze çevrildiğini öğrenince çok öfkelen-di. Güvenilir hizmetçilerini çağırıp Demirci'yi darağacına götürmelerini emretti. Emri hemen yerine getirildi. Hizmetçileri, Demirci'nin evine giderek adamı yakalayıp derdest etti ve darağacına götürdü. Demirci'nin kalfalığını yapmış olan genç adam ansızın ortaya çıkıp sordu:

“Seni nereye götürüyorlar, usta?”

“Beni asacaklar,” dedi Demirci ve başına gelenleri çabucak anlattı.

“Ah, amca!” dedi İfrit, “Bana bir daha çekiçe vurmayacağına ve baban gibi saygılı davranacağına yemin et ki, beyefendi dirilsin. Hem de genç bir delikanlı olarak!”

Demirci, İfrit'e bir daha el kaldırmayacağına ve ona hürmet edeceğine söz verdi. Bunun üzerine kalfa bir koşu demirci dükkânına gidip geldi. Beyefendiyi de yanında getirdi ve hizmetçilere seslendi:

“Durun! Bekleyin! Onu asmayın! İşte efendiniz burada!”

Hizmetçiler hemen ellerini çözerek Demirci'yi serbest bıraktı. Kalfa ortadan kayboldu ve bir daha hiç görünmedi. Ama beyefendi ve hanımı, refah içinde uzun bir ömür sürdü.

2. Bölüm

Mitolojik Masallar - 1

Kötülük Resmedilirken Kullanılan Şekiller

Bu bölüm, pek çok Rus eleştirmenin açıkça mite özgü nitelikler taşıdığını ileri sürdüğü skazka örneklerine ayrılmıştır. Bu sınıfta yer alan masalların çok sayıda olması, seçimi epey güçleştirdi. Fakat Rusya’da yaygın olan “mitsel” masal türünü en iyi yansıtan örnekleri ayırmak için elimden geleni yaptım.

Batı Avrupa masallarıyla kıyaslandığında bu türdeki Rus masallarında, sıradan olayları konu alan (bilhassa gülünç kahramanların bulunduğu) hikâyelerdekine oranla daha belirgin bir bireysellik söz konusudur. Avrupa köy hayatına dair kısa gülmecelerdeki kahramanlar, sahne nereye yerleştirilirse yerleştirilsin başlık ya da karakter bakımından çok az değişiklik göstermektedir. Tıpkı Avrupa hayvan efsanelerinde Tilki, Kurt ve Ayı’nın yaşadıkları bölgeye göre değişebilen rollere bürünmesi gibi. Fakat her ulusa özgü periler diyarındaki olağanüstü varlıklar pek çok açıdan birbirlerine benzeseler bile, bazı noktalarda da dikkat çekici bir biçimde ayrılmaktadır. Bunlar, aynı orijinal masal tipinin farklı gelişimlerinden kaynaklanı-

yor olabilir, bugün birbirinden büyük ölçüde ayrılmış Aryan halklarının tarih öncesi ataları arasında yaygın hikâyelere götürülebilir, hikâyelerdeki ilginç özellikler ise uzak ülkelerden gelen gezginlerin mesul olduğu tesadüflerden kaynaklanıyor olabilir. Ama her durumda, bugün her ailenin kendine has özellikleri, komşularından bariz bir şekilde ayrılan nitelikleri vardır. Benim ana hedefim, skazkalardaki “mitsel varlıklar” a bireysellik kazandıran bu özelliklere dair bir fikir verebilmek. Bu amaçla, sözü geçen olağanüstü varlıkları tasvir etmeye çalışacağım. Belli ölçüde Slav peri ülkesine özgü bu varlıklar, Rus halk masallarında da ortaya çıkıyor. Başka bir yerde bunlara dair kısa bir açıklama yaptım. Şimdi varlıklarının dayandığı kanıtlardan bir kısmını sadece zikretmek yerine, ayrıntılı bir şekilde vererek bunları ele almak istiyorum.

Kolaylık olması açısından, zıt unsurların çelişkisini açıkça bünyesinde barındıran birçok mitsel skazka arasından seçim yapabiliriz: İyi ve Kötü, Aydınlık ve Karanlık, Sıcak ve Soğuk ya da antagonistik güç veya fenomenleri içeren bir başka ikili olabilir bu. Haklıların davasını temsil eden ve mitoloji uzmanları tarafından pek çok farklı esasa ayrılan bu türden hikâyelerin tipik kahramanı, benimsendiği ülkelerin birçoğunda neredeyse tamamen aynı şekilde ortaya çıkar. Doğüstü güçleri vardır ama buna rağmen etten kemikten bir insan olarak kalır.

Kadın kahraman konusunda da benzer şeyler söylemek mümkündür. Çünkü periler diyarındaki yaşam türleri hem kadınları hem de erkekleri kabul eden bir tabiata sahiptir. Skazka ve diğer halk masallarında kadın kahraman, evinin karanlığını giderecek vasıtaları ararken dişi ifritlerin gazabıyla karşılaşma cesaretini gösterir ya da büyü yapılmış ağabeylerini, büyücü kadına köle olmaktan veya kocasını karanlık bir zindanda tutsak kalmaktan kurtarır.

Fakat düşmanları, yani kahramanın nihayetinde saldırdığı ya da erdemleri sayesinde aşmayı başardığı karanlık ya da kötücül varlıklar, bulundukları bölge ya da hatıralarına karıştıkları insanlar bakımından belli ölçüde değişir. Jack'in öldürerek şan kazandığı devler, Norveç trolleri, Güney masallarındaki gulyabaniler, modern Yunanistan'ın Drakos ve Lamia'sı, Litvanyalı Laume ve diğer bütün canavarımsı varlıklar, önemli ölçüde ve bariz bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Bu varlıklar, her halkın, (bir hipoteze göre) korktuğu Karanlık Güçler ya da (bir diğer teoriye göre) tiksindiği yerli halklar hakkında hayal gücüyle geliştirdiği fikirlere dayanmaktadır. Bunun harika bir örneği, Slav masallarındaki bu türe ait olağanüstü varlıklar ile Hint-Avrupa ailesinin Slav olmayan üyelerince iskân edilmiş ülkelerdeki muadilleri arasındaki tezatlıktır. Elbette, halk masallarındaki bütün bu fikirler arasında bu aileye özgü benzer unsurlar bulunabilir ancak Slav halk masallarının bizimle tanıştırdığı karanlık figürlerin, Latin, Helen, Cermen veya Kelt kökenli akrabaları olan canavarlar ile farklılığı ilk bakışta göze çarpmaktadır. Rus skazkalarının ilgili olduğu bu masallardan bir örnek vermek istiyorum. Bırakalım, hikâyeler kendi adına konuşsun.

“Mitsel” skazkalardaki karanlık güçler, erkek ve kadın olarak iki gruba ayrılırsa en önemli figürler ilk grupta yer alan Yılan (ya da “Zoolojik Mitoloji”nin bir başka örneği), Ölümsüz Kosçey, Çar Morskoy ya da Denizler Kralı'dır. İkinci grupta ise başlıca karakterler; Baba Yaga ya da Acuze, onun yakın akrabası Cadı ve son olarak Dişi Yılan'dır. Her iki sınıftan daha az göze çarpan karakterlerin şekli ve tabiatı üzerinde şu anda durmayacağız. Bunların bir kısmından başka bir bölümde söz etme fırsatımız olacak.

Yılanla başlayalım. Yılanın açıkça tasvir edilmesi nadirdir. Farklı kılıklerde karşımıza çıkar ve bu kılıklara dair tat-

min edici bir görüş elde etmek güçtür. Bazen hikâyeye boyunca sürünge karakterindedir. Kimi zaman da hem insan hem de yılan kılığına bürünür. Bir hikâyede, bileğinde bir şahin (ya da sırtında bir kuzgun) ve ayakucunda bir tazi olduğı hâlde ata bindiğini görürüz. Bir diğere masalda insan vücutlu ve yılan-başlı olarak karşımıza çıkarken, üçüncü bir hikâyede ise sahibi olan kadının çardağına hışımla giren bir yilandır ama ayağını yere vurarak yiğit bir delikanlıya dönüşür. Fakat çoğı durumda yalnızca kanatlı ve çokbaşlı olmasıyla diğere yılanlardan ayrılır. Genelde üç ila on iki arasında başı vardır.

Çoğı zaman Zmei (yılan) veya Goruinuiç (gora ya da dağın oğı) adıyla tanınır ve bazen de dağ mağaralarını mesken tutar. Yeraltının derinliklerinde ya da dünyanın tam ortasında bir yerde, gösterişli bir saray veya “tavuk bacağında bir izba” yani ince direkler üzerine kurulmuş bir kulübede yaşayabilir. İşte, yılan avını buraya getirir. Bir masalda gün ışığını çalmış ya da gizlemiştir. Bir diğere hikâyede ise ölümünden sonra ışıldayan ay ve yıldızlar çıkar içinden. Ama genel olarak Plüton’un Proserpina’yı kaçırması gibi, yılan da bir kraliçe ya da prensesi evinden kaçırıp götürür. Genç kadın onun yanında gönülsüzce kalır ve onunla dövüşen kişiyi kurtarıcısı olarak selamlar. Fakat kimi zaman yılanın kendi türünden bir karısı ve anne babasının zevk ve güçlerini paylaşan kızları vardır. İşte Güney Rusya’ya ait aşağıdaki hikâyede bu durum söz konusudur:

İvan Popyalof

Evvel zaman içinde yaşlı bir karı koca yaşardı. Bunların üç oğlu vardı. İkisinin aklı başındaydı; ancak üçüncüsü budalanın tekiydi. İşte bu şapşal oğlanın adı İvan, soyadı ise Popyalof'tu.

On iki koca sene boyunca İvan, ocak küllerinin arasında yattı durdu; ama sonunda öyle bir ayağa kalkıp silkindi ki, üzerinden yüz kilo kül döküldü.

İşte İvan'ın yaşadığı bu ülkede hiç bitmeyen bir gece yaşanmaktaydı. Bütün bu karanlığın sorumlusu ise Yılan'dı. Neyse, günün birinde İvan bu Yılan'ı öldürmeyi üstlendi. Babasına dedi ki: "Baba, yüz kiloluk bir gürz yap." Babasının yaptığı gürzü alıp tarlaya gitti ve elindeki topuzu var gücüyle havaya savurdu. Ardından eve döndü. Ertesi gün topuzu savurup yukarı fırlattığı noktaya geldi, başını geriye çekmiş hâlde oracıkta dikilip bekledi. Fırlatıldığı yerden aşağı düşen gürz, İvan'ın alnının tam ortasına isabet etti ve ikiye ayrıldı.

İvan hemen eve gidip babasına dedi ki: "Baba, haydi bir tane daha gürz yap bana. Ama bu sefer iki yüz kiloluk olsun." Yeni gürzü alıp yine tarlaya gitti ve yukarı fırlattı. Gürz, üç gün üç gece havada döndü durdu. Dördüncü gün İvan aynı yere gidip gürzün aşağı inmesini bekledi. Bu sefer gürzün önüne dizini koydu ve gürz, üç parçaya bölündü.

İvan, eve dönünce babasından üçüncü bir gürz yapmasını istedi. Bu seferki üç yüz kilo olacaktı. Sonra yine tarlaya gidip eline aldığı gürzü havaya fırlattı. Bu defa gürz, tam altı gün havada asılı kaldı. Yedinci gün geldiğinde İvan her zamanki yerindeydi. Gürz yere indi ve İvan'ın alnına çarptı. Darbenin etkisiyle alnı yamuldu. Bunun üzerine İvan, "İşte bu gürz, Yılan'ı alt eder!" dedi.

Her şey hazır olunca ağabeyleriyle beraber Yılan'la dövüşmek için yola koyuldu. Az gittiler uz gittiler, sonunda bir tavuğun bacakları üzerinde yer alan bir kulübeye vardılar. İşte yılan bu kulübede yaşıyordu. Üç kardeş tam bu noktada durdu. Sonra İvan, eldivenlerini asıp ağabeylerine döndü: "Eldivenlerimden kan akacak olursa, hemen imdadıma koşun." Bu sözlerin ardından kulübeye girdi ve tahta kaplamanın altına oturdu. Kısa süre sonra üç başlı Yılan belirdi. Küheylanı tökezledi, tazısı uludu ve şahini feryatlar kopardı.

Bunun üzerine Yılan bağırdı:

"Ne diye tökezlersin ey Küheylan! Ya sen ne diye ulursun ey Tazı! Peki ya sana ne demeli, nedir o yaygara ey Şahin!"

"Nasıl tökezlemeyeyim," diye cevap verdi Küheylan, "Tah-tanın altında İvan Popyalof oturmakta!"

Bunun üzerine Yılan dedi ki: "Haydi çık dışarı İvanuşka! Gel de gücümüzü yarıştıralım." İvan karşılırlarına geçti ve dövüşe başladılar. Mücadelenin sonunda İvan, Yılan'ı öldürmeyi başardı. Sonra yine tahta kaplamanın altında oturmaya devam etti. Tam o sırada bir başka Yılan ortaya çıktı. Bunun altı başlı vardı ve İvan onu da öldürdü. Ardından bu defa on iki başlı bir yılan geldi. İvan, onunla da kavgaya tutuşup canavarın dokuz başını kopardı. Yılan'ın takati kalmamıştı. O esnada bir kuzgun kanat çırparak geldi ve hırıldadı:

"Krof"? Krof!"

Bunun üzerine Yılan da Kuzgun'a seslendi: "Haydi, bir an evvel uç git de karımı çağır ve İvan Popyalof'u yemesini söyle."

Ama İvan bu sözleri karşılıksız bırakmadı: "Haydi uçup git de ağabeylerime haber ver. Buraya gelsinler de şu Yılan'ı birlikte öldürelim, sonra da etini yiyesin diye sana verelim."

* Rusça bir kelime olan Krof, kan anlamına gelir. (e.n.)

İvan'ın söylediklerini işiten Kuzgun, hemen İvan'ın ağabeylerinin yanına gidip başlarının üzerinde ciyak ciyak bağır-maya başladı. Kardeşler uyanıp Kuzgun'un sözlerini işitince İvan'ın yardımına koştular. Birlikte Yılan'ı öldürdüler ve baş-larını alıp kulübeye götürerek burada imha ettiler. Bu olayın hemen ardından bütün ülke parlak bir ışıkla aydınlandı.

Yılan'ı öldürdükten sonra İvan Popyalof ve ağabeyleri evle-rinin yolunu tuttular. Ama İvan, eldivenlerini unutmuştu. He-men koşturup kulübeye geri döndü ve eldivenlerini buldu ama o sırada Yılan'ın karısı ve kızlarının kendi aralarında konu-şuklarını duydu. Bunun üzerine kendini bir kediye dönüştürüp kapının dışında miyavlamaya başladı. Kediye içeri aldılar ve o da söyledikleri şeyleri dikkatle dinledi. Sonra İvan, eldivenleri-ni alıp koşturdu. Ağabeylerinin bulunduğu yere varınca atına bindi ve hep birlikte yola koyuldular. Az gittiler uz gittiler, dere tepe düz gittiler. Karşılarına yemyeşil bir çayır çıktı. Çayırın üzerinde ise ipek minderler vardı. Ağabeyleri dedi ki "Haydi, atlarımızı burada otlatalım. Hem biz de biraz dinleniriz."

Ama İvan itiraz etti: "Durun bir dakika, ağabeyler!" He-men güzünü eline alıp minderlere vurdu. Bir anda minderler-den kan fışkırmaya başladı.

Bu olayın ardından yola devam ettiler. Epey at bindikten sonra dalları altın ve gümüş elmalarla dolu bir elma ağacına rastladılar. Ağabeyleri dedi ki: "Haydi birer elma koparıp yiye-lim." Ama İvan durumdan şüphelenmişti: "Bir dakika ağabey-lerim. Ben bir tatlarına bakayım önce."

Sonra güzünü alıp elma ağacına fırlattı. Ağaçtan oluk oluk kan akmaya başladı.

Bu olayın üzerine oradan ayrılıp yola devam ettiler ve epey yol aldıktan sonra bir çeşme çıktı karşılarına. Ağabeyleri dedi ki: "Haydi, biraz su içelim." Ama İvan Popyalof buna karşı çık-tı: "Durun, ağabeylerim!"

Gürzünü bir kez daha kaldırıp çeşmeye vurdu ve çeşmeden kanlar akmaya başladı.

Çünkü çayırdaki minderler, elma ağacı ve çeşme, hepsi ama hepsi Yılan'ın kızlarıydı.

Yılan'ın kızlarını öldürdükten sonra İvan ve ağabeyleri evlerine döndü. Tam o sırada Yılan'ın karısı uçarak peşlerinden geldi ve gökyüzünden yere doğru çenesini kocaman açarak İvan'ı yutmayı denedi. Ama İvan ve ağabeyleri, Yılan'ın karısının ağzına üç yüz kilo tuz atarak karşılık verdi. Canavar, İvan Popyalof olduğunu sandığı tuzu yuttu. Ancak tuzun tadını alınca bunun İvan olmadığını anlayabildi ve hemen İvan'ı kovalamaya devam etti.

Tehlikenin çok yakın olduğunu anlayan İvan, atını bırakıp Kuzma ve Demian'in* demir ocağının on iki kapısı ardına saklandı. Yılan'ın karısı uçarak geldi ve Kuzma ve Demian'a seslendi: "İvan Popyalof'u bana verin."

"On iki kapının ardından dilini sok da kendin al," dediler. Bunun üzerine Yılan'ın karısı kapıları yalamaya başladı. Bu arada demirciler, bütün kerpetenleri ateşte ısıtmıştı. Yılan'ın karısı, dilini demirci dükkânından içeri sokar sokmaz, kerpetenlerin gazabına uğradı. Sonra çekiçlerle öldürdükleri Yılan'ın karısını yakıp küllerini rüzgâra savurdular. Ardından evlerine döndüler. Bol bol yiyip içerek ziyafet çektiler, dans ederek gönüllerince eğlendiler.

Ben de oradaydım ve ufak bir içki de ben içtim. Ama içki boğazıma değmeden sakalımdan aşağı akıp gitti.

İvan Buikoviç'in (Boğa'nın oğlu) skazkalarında bu masalın

* Kuzma ve Demian, Rus masallarında kutsal ve olağanüstü güçlere sahip demirciler olarak karşımıza çıkar. Sık sık yılanlarla mücadele ederler. (ç.n.)

bir varyantı var; ama burada Slav Aziz George'un öldürdüğü canavar bir yılan değil, Chudo-Yudo'dur*. Bir gece İvan, ağabeyleri uyurken nöbet tutmaktadır. O sırada "altı kafalı bir Chudo-Yudo" gelir. İvan kolayca hakkından gelir canavarın. Ertesi gece, aynı aileden dokuz başlı bir canavarı katleder ama bu defa biraz zorlanmıştı. Üçüncü gece "on iki başlı Chudo-Yudo", "on iki kanatlı, postu gümüşten, yelesi ve kuyruğu altından" bir at üzerinde görünür. İvan, canavarın üç başını kopartır ama Lernæan Hydra'nın başları gibi, sahiplerinin "öfkeli parmağı"nın tek dokunuşuyla yerlerine tekrar yenisi çıkar. Düşmanı tarafından dizlerine kadar toprağa gömülen İvan, eldivenlerinden birini ağabeylerinin uymakta olduğu kulübeye doğru fırlatır. Eldiven pencereleri tuz buz eder ama uykucular orali bile olmazlar. Bu arada İvan, düşmanın altı kafasını uçurmuştur ama daha önce olduğu gibi canavarın başları yeniden çıkar. Canavarın var gücüyle itip neredeyse yere gömdüğü İvan, diğer eldiveni de kulübeye atar. Bu kez eldiven çatıyı delip geçmiştir. Ama ağabeyleri hâlâ mışıl mışıl uyumaktadır. Nihayet, Chudo-Yudo'nun dokuz başını boş yere uçurduktan ve koltuk altlarına kadar kara toprağa gömdükten sonra İvan, başlığını kulübeye fırlatır. Darbenin etkisiyle kulübe sallanır, kirişleri kopar. Bunun üzerine ağabeyleri uyanır ve yardımına koşarlar. Hep birlikte Chudo-Yudo'yu yok etmeyi başarırlar. Üç canavarın dul eşleri olan "Chudo-Yudo hanımları", "İvan Popyalof" masasında Yılan'ın kızlarına verilen rolü oynamak üzere ortaya çıkar. "Altın ve gümüş meyveli bir elma ağacı olacağım," der birincisi, "Kim bir elma koparırsa hemen patlayacaktır." İkincisi der ki: "Ben bir çay olacağım. Suyun üzerinde biri altın, diğeri gümüşten iki bardak olacak. Bardaklara dokunanı boğacağım." Sıra üçüncü eşe gelir: "Altın bir yatak olacağım. O yatağa uzanan ateşlerde yanacak." Serçe kılığına bürünmüş İvan bütün bunları işitir ve önceki masaldaki gibi hareket eder. Üç dul ölür ama "yaşlı bir

* Chudo kelimesi "dâhi, deha" anlamına gelmektedir. Yudo ise Judas'a gönderme olabilir ya da tamamen kafiye kurmak için kullanılmış olabilir. (ç.n.)

cadı” olan anneleri intikam almaya karar verir. Dilenci kadın kılığına girerek geri çekilmekte olan kardeşlerden sadaka ister. İvan ona bir duka verir. Kadın, parayı değil İvan’ın uzattığı eli kavrar ve apar topar yer altına götürür. Kocasını burada yaşamaktadır ve Sırpların Vy adını verdiği mitsel bir varlık olan İhtiyar Adam görünümündedir. “Demir bir kanepede yatar ve gözleri hiçbir şey görmez. Uzun kirpikleri ve kalın kaşları, gözlerini saklamaktadır,” ama “on iki cesur kahraman”ı çağırarak demir çatallar alıp gözlerini örten kılları kaldırmalarını emreder. Sonra ailesini yok eden adama bakar. Vy’nin bakışı, Medusa bakışı gibi öldürücü bir etkiye sahiptir fakat Rus masalının anlatıcı babası, tutsağının canını incitmez. Onu şu an ilgilenmeyeceğimiz yeni maceralara göndermekle yetinir.

Bu masalın üçüncü varyantında kahramanımız İvan Koshkin’in (Kedi oğlu) öldürdüğü yılanlar söz konusudur. Ayrıca yılanların, yılanın karıları ve kızlarının ölümünün intikamını almayı üstlenen kişi bir Baba Yaga yani Acuze’dır. Aldığı karara uygun olarak üç kardeşin peşine düşer ve ikisini yutmayı başarır. Üçüncü kardeş yani İvan Koshkin, bir demirci ocağına sığınır ve yine canavarı dilinden yakalayıp avını ağzından çıkarana dek çekicilerle döverler. Böylece kardeşlerin geçici tutsaklığı son bulur.

Chudo-Yudo hikâyesinde gördüğümüz gibi Yılan’ın ikamet ettiği yerde kimi zaman başka sihirli yaratıklar da vardır. Üç kardeşin, izinsiz evlerine giren birini yakalamak ya da gizemli bir şekilde ortadan kaybolmuş bir anne ya da kız kardeşi bulmak için yola koyulduğu masallarda bu durum sıkça yaşanır. Genelde yeraltında bir dünyaya veya ulaşılmaz tepenin altına varırlar. En küçük kardeşleri duruma göre aşağı iner ya da yukarı çıkar ve onu bakar, gümüş ve altın krallıklarına götüren pek çok maceradan sonra ağabeylerinin onu beklemekte oldukları yere muzaffer bir şekilde döner. Neredeyse tüm hikâyelerde ağabeyler, ona eşlik eden güzel prensesleri ele geçirdikten sonra kardeşlerini kaderine terk ederler. Sıradaki Güney Rusya masalında bu olay örneklendiriliyor.

Norka

Evvel zaman içinde bir Kral ve Kraliçe yaşardı. Üç oğulları vardı. Bunlardan ikisi akli başında gençlerdi; ama üçüncüsü budalanın tekiydi. Bu Kral'ın her türden hayvanı barındıran bir hayvanat bahçesi vardı. Bahçenin müdavimlerinden biri de Norka adlı dev hayvandı. Buraya gelip herkesi korkutan fenalıklar yapar, her gece birkaç hayvanı mideye indirirdi. Kral, ne yaptıysa bu canavarı yok etmeyi başaramadı. Sonunda oğullarını çağırıp dedi ki: “Norka'yı kim yok ederse krallığının yarısı onundur.”

Bu zorlu görevi, en büyük oğul üstlendi. Gece olur olmaz silahlarını kuşanıp yola çıktı. Ama bahçeye ulaşmadan önce bir traktir yani tavernaya gitti ve bütün gece vur patlasın çal oynasın eğlendi. Kendine geldiğinde artık çok geçti, gün çoktan aydınlanmıştı. Artık elinden bir şey gelmezdi, zira babasının gözünden çoktan düşmüştü. Ertesi gün, ikinci oğlu aynı görevi yerine getirmek için gitti ve aynı şeyi yaptı. Kral, iki oğlunu sert sözlerle azarladı.

Derken üçüncü güne gelindi ve en küçük oğul bu görevi üstlendi. Ama bunu duyan herkes onunla dalga geçiyordu; çünkü bu delikanlı öyle aptaldı ki, elinden hiçbir iş gelmeyeceğinden herkes emindi. Ama o kimseyi dinlemeden silahlarını kuşandı ve doğruca bahçenin yolunu tuttu. Çimenlerin üzerine öyle bir konumda oturdu ki, uykuya dalacak olsa silahları sırtına batıp onu uyandırıyordu.

Bu arada saat gece yarısını vurmuştu. Toprak titremeye başladı ve Norka koştura koştura bahçe çitlerinden içeri girdi. Gerçekten devasa bir hayvandı. Prens, kendini toparlayıp ayağa kalktı, istavroz çıkardı ve doğruca hayvana saldırdı.

Dövüşmeye başladılar. Canavar kaçtı; ama Prens peşinden gitti. Çok geçmeden bu canavarı yayan olarak yakalamasının imkânsız olduğunu gördü ve ahıra koşturup oradaki en iyi atı seçtikten sonra Norka'nın peşine düştü. Kısa sürede Canavar'a yetişti ve yeniden dövüşe tutuştular. Epey dalaştılar. Prens, Canavar'ı üç yerinden yaraladı. Nihayet her ikisi de bitap düşmüştü. Bu yüzden biraz mola verdiler. Ama Prens gözlerini kapar kapamaz Canavar, ayağa fırlayıp kaçmaya koyuldu. Atı Prens'i uyandırdı. Delikanlı hemen yerinden fırlayıp atına bindi ve Canavar'ın peşinden dörtnala koşturup ona yetişti. Bir kez daha kavgaya tutuştular. Prens, yine Canavar'ı üç yerinden yaraladı ve ardından yine çok yoruldukları için dinlenmeye karar verdiler. Bunun üzerine Canavar tekrar kaçtı. Prens onu yakaladı ve yine üç yerinden yaraladı. Ama tam Prens dördüncü defa Canavar'ın peşinden koştururken Canavar bir anda kocaman beyaz bir taşla atıldı, taşı kaldırdı ve Prens'e şöyle seslenerek yeraltına, yani diğer dünyaya kaçtı: "Ancak buraya girdiğinde beni alt edersin."

Prens, eve gidip bütün olanları babasına anlattı ve ondan diğer dünyaya ulaşacak uzunlukta derin bir ip ördürmesini istedi. Babası ipin yapılması emrini verdi. İp hazır olunca Prens, iki ağabeyini çağırdı ve hizmetçileriyle bir sene boyunca onlara yetecek erzakı yanlarına alıp hep birlikte Canavar'ın kaybolduğu yere doğru yola çıktılar. Tam o noktaya bir saray yaptılar ve bir süre burada yaşadılar. Fakat her şey hazır olduğunda en küçük kardeş diğerlerine döndü: "Pekâlâ, ağabeylerim, bu taşı kim kaldıracak?"

Ağabeyleri taşı yerinden bile oynatamadı; ama İvan dokunduğu an, dağ gibi kocaman taş bir anda uçuverdi. Taşı kenara fırlatınca ağabeylerine döndü:

"Norka'yı alt etmek için öteki dünyaya kim gidecek?"

Hiçbiri bu işi üstlenmeyi teklif dahi etmedi. Bunun üzerine Prens, böyle korkak oldukları için ağabeylerine gülüp dedi ki:

“Pekâlâ, ağabeylerim, elveda! Şimdi beni öteki dünyaya indirin ve sakın buradan bir yere ayrılmayın. İpi salladığımda hemen yukarı çekin beni.”

Ağabeyleri, Prens’i aşağı indirdi ve delikanlı böylece diğer dünyaya ulaştı. Yeraltındaki bu yerde epeyce yürüdükten sonra süslü koşum takımlarıyla donatılmış bir at gördü. At seslendi: “Merhaba Prens! Uzun zamandır seni bekliyordum!”

Prens hemen ata bindi ve bakırdan bir saraya varana dek ilerledi. Sarayın bahçesine girdi, atını bağladı ve içeri girdi. Odalardan birinde akşam yemeği sunulmaktaydı. Oturup karnını doyurdu. Sonra da yatak odalarından birine gidip dinlenmek için biraz uzandı. Bu sırada ancak masallarda görülecek güzellikte bir kız gelip dedi ki:

“Evimdeki kişi, ismini söyle! Eğer yaşlı bir adamsan, ba-

bam olasın; orta yaşlı bir adamsan ağabeyim kabul ederim seni. Fakat genç bir adamsan, kocam olasın. Kadınsan ve yaşlıysan, o hâlde büyükanne derim sana; orta yaşlıysan annem, genç bir kızsan kız kardeşim sayarım seni.”

Bunun üzerine Prens, kendini gösterdi. Onu gören kız, mutluluktan havaya uçtu:

“Ey Prens İvan, sen benim kocam olacaksın! Söylesene nereden geldin buraya?”

Prens, başından geçenleri kıza anlattı. Bunun üzerine kız dedi ki:

“Alt etmek istediğin o canavar, benim ağabeyimdir. Şu an ablamın yanında kalıyor. Ablam, buradan çok uzakta olmayan gümüş bir sarayda yaşar. Ağabeyimin vücudunda açtığın üç yarayı bizzat ben sardım.”

Neyse, bu sözlerin ardından yiyip içtiler, eğlendiler, tatlı tatlı muhabbet ettiler. Sonra Prens, güzel kıza veda edip gümüş sarayda yaşayan ikinci kız kardeşin yanına gitti. Burada da bir süre misafir oldu. Kız, ağabeyi Norka’nın altın bir sarayda yaşayan en küçük kız kardeşlerinin yanında olduğunu söyledi. Bunun üzerine Prens, altın saraya gitti. Burada yaşayan kız, Norka’nın mavi denizde uyumakta olduğunu söyleyip Prens’e çelikten bir kılıç ve Güç Suyu’ndan bir yudum verdi; ağabeyinin başını tek vuruşta uçurmasını istedi. Bütün bunları dikkatle dinledikten sonra Prens yola çıktı.

Nihayet Prens mavi denize vardı; etrafına bakınca Norka’nın denizin ortasında bir taşın üzerinde uyumakta olduğunu gördü. Norka her horladığında koca deniz sallanıyordu. Prens, istavroz çıkarıp kılıcını Canavar’ın başına indirdi. Havaya fırlayan baş, “Şimdilik işim bitti!” diye bağırıp denize yuvarlandı.

Canavar'ı öldürdükten sonra Prens, geri dönüp üç kız kardeşi yanına aldı; niyeti hepsini yerin üstüne çıkarmaktı. Zira kızların hepsi Prens'i çok sevmiştir ve ondan ayrılmak istemiyorlardı. Aynı zamanda büyü yapabilen bu kızların her biri kendi sarayını bir yumurtaya çevirdi. Sonra yumurtaları nasıl saraya ve ardından yine yumurtaya çevireceğini Prens'e öğretip yumurtaları ona teslim ettiler. Ardından yerin üstüne çıkarılacakları noktaya geldiler. Prens ipi buldu ve sıkıca kavrayıp kızları ipe bağladı. Sonra ipi salladı. Ağabeyleri ipi çekmeye başladı. Yukarı çıkmakta olan muhteşem güzellikteki kızları görünce bir kenara çekilip kendi aralarında konuştular: "İpi biraz indirelim ve kardeşimizin olduğu kısmı keselim. Belki ölecektir ama sağ kalırsa bu güzelleri eş olarak vermeyecektir bize." Bu plan üzerinde anlaşıp ipi indirdiler. Ama Prens sandıkları kadar aptal değildi, neyin peşinde olduklarını anlamıştı. Bu yüzden ipi bir

taşa bağlayıp çekti. Ağabeyleri taşı epey yükseğe çekip ipi kestiler. Taş bir anda aşağı düşüp paramparça oldu. Prens, ağabeylerini denemiş ve kötü niyetlerini ispatlamıştı. Gözyaşları içinde oradan uzaklaştı. Az gitti uz gitti. Sonunda bir fırtına çıktı, şimşek çaktı, gök gürledi, seller aktı. Prens bir ağacın altına saklandı. Ağacın üzerinde yağmurdan sırlıslıklam olmuş minik kuşlar vardı. Prens kaftanını çıkarıp kuşların üzerine örttü ve kendisi de ağacın altına oturdu. Bu sırada dev bir kuş kanat çırparak geldi. Öyle büyük bir kuştu ki, gün ışığını bile gölgelemişti. Hava zaten kararmıştı ama kuşun gelmesiyle beraber iyice karardı. Bu, Prens'in örttüğü yavru kuşların annesiydi. Gökyüzünde kanat çırparken yavrularının biri tarafından örtüldüğünü hissedip “Yavrularımı kim sarıp sarmaladı?” diye sormuştu. Sonra Prens'i görünce dedi ki: “Sen mi örttün çocuklarımı? Minnettarım sana! Bu iyiliğinin karşılığında ne dilersen dile benden. Ne istersen yaparım.”

“O hâlde beni diğer dünyaya götür,” diye cevap verdi Prens.

“Bana ortasından ikiye ayrılmış büyük bir zasyek* yap,” dedi anne kuş. “Her türden av hayvanını yakalayıp yarısına bunları koy, diğer yarısına su dök. Böylece yiyeceğim et, içeceğim su hazır olsun.”

Prens bütün bunları yaptı. Sonra Prens'in ortasına oturduğu zasyeki sırtına alan anne kuş havalandı. Bir süre uçtuktan sonra yolculuk sona erdi ve Prens'e veda edip yuvasına döndü. Prens ise bir terzinin evine gidip onun hizmetine girdi. Öyle kötü giyiniyordu ki dış görünümü bütünüyle değişmişti; onun aslında bir prens olduğu hiç kimsenin aklına bile gelmezdi.

* Zasyek: bir tür kasa ya da kutu. (ç.n.)

Ustasının hizmetine gittikten sonra Prens, o ülkede neler olduğunu sordu. Ustası cevap verdi: “İki prensimiz -zira üçüncü prens ortalıktan kayboluverdi- diğer dünyadan güzel kızlar getirip onlarla evlenmek istediler; ancak kızlar razı gelmiyor. Gelinliklerinin, tıpkı diğer dünyada giydikleri elbiseler gibi yapılmasını istiyorlarmış. Üstelik ölçü alınmasına karşı çıkıyorlarmış! Kral, ülkede eli dikiş tutan herkesi topladı ama hiçbiri bu işin üstesinden gelemedi.”

Bunları duyan Prens dedi ki: “Usta, şimdi Kral’a git ve elinden geleni yapacağını söyle.”

“İyi ama ben o türden elbiseleri nasıl yapayım? Ben sıradan halk için giysi dikiyorum,” dedi ustası.

“Haydi usta! Dediğimi yap, gerisini bana bırak,” dedi Prens.

Terzi saraya gitti. Kral en azından bir kişinin bu işi üstlendiğini görünce çok sevindi ve adama dilediği kadar para verdi. Terzi her şeyi halledince eve döndü. Prens dedi ki:

“Şimdi Tanrı’ya dua et ve yatıp uyu. Yarın her şey hazır olacak.” Terzi, delikanlının tavsiyesini dinleyip yatağına yattı.

Gece yarısı olunca Prens uyanıp şehirden çıktı, tarlalara gitti. Burada kızların verdiği yumurtaları cebinden çıkarıp onlardan öğrendiği büyüyü kullanarak bunları üç saraya çevirdi. Bu sarayların her birine girip kızların giysilerini aldı. Ardından sarayları yeniden yumurtaya çevirdi ve evin yolunu tuttu. Sonra elbiseleri duvara asıp uyudu.

Sabah erken saatlerde ustası uyanınca bir de ne görsün! Ömründe görmediği türden altın, gümüş ve kıymetli taşlarla süslü harika elbiseler asılıydı duvarda. Adamcağız bu işe çok sevindi, elbiseleri kaptığı gibi Kral’a götürdü. Prenseler, diğer dünyada giydikleri elbiseleri karşılarında görünce

Prens İvan'ın bu dünyaya gelmiş olduğunu anladılar. Birbirleriyle bakiştılar ama durumu belli etmediler. Elbiseleri teslim eden terzi ise evine döndü fakat sevgili çırağı ortalıkta yoktu. Çünkü Prens ayakkabıcıya gitmiş ve onu da Kral'a göndermişti. Aynı şekilde havai fişekçileri de saraya yolladı. Hepsi delikanlıya şükranlarını sundu; onun sayesinde Kral tarafından mükâfatlandırılmışlardı.

Prens, tüm bu işleri hallettiğinde prenseslerin tüm arzuları yerine getirilmişti. Elbiseleri, tıpkı diğer dünyada giydikleri türdendi. Ama kızlar durmadan ağlıyordu çünkü Prens hâlâ gelmemişti. Daha fazla direnmeleri mümkün değildi, evlendirilmek üzereydiler. Tam düğün için hazırlandıkları sırada en küçük kız Kral'a dedi ki:

“Babacığım, lütfen dilencilere sadaka vermeme müsaade edin.”

Kral izin verdi. Kız, her bir dilenciye dikkatle inceliyordu. İşlerinden birine para vermek üzereyken diğer dünyada Prens'e verdiği yüzüğü fark etti, ablalarının verdiği yüzükler de dilencinin parmaklarındaydı. İşte Prens'i bulmuştu. Onu elinden tutup saraya götürdü ve Kral'a döndü:

“İşte, bizi yeraltından çıkaran oğlunuz burada. Ağabeyleri, onun hayatta olduğunu söylemekten men etti bizi. Aksi hâlde öldürmekle tehdit ettiler.”

Bu sözleri işiten Kral öfkeden deliye döndü ve iki oğlunu en ağır şekilde cezalandırdı. Sonra üç düğün yapıldı.

Bu masalın sonu biraz belirsiz. Varyantların çoğunda Prens, ağabeylerini affeder ve üç prenesten ikisiyle evlenmelerine izin verir. Ama bu versiyon, Prens'in hiç şüphesiz üç kızla birden evlendiği orijinal hikâyeye daha yakın gözükmetedir.

Kardeşlerin en küçüğü olan prensin maceraları pek çok hikâyenin ana temasıdır ki bunların bir kısmı da Norka masalının varyantlarıdır. Bu masalarda Prens ya yeraltı dünyasına indirilmiş ya da göklerdeki sihirli bir diyara gönderilmiştir. Prens, yeraltından yukarı çıkmak ya da tepelerden aşağı inmek üzereyken ağabeyleri neredeyse her defasında onu öldürmeye kalkar. Bir masalda ağabeyler, davranışlarını şu bahaneyle açıklar: Masalın baş kahramanı, yeraltında bir Yılan'ı öldürmüştür ve başını bir mızrakta taşımaktadır. Bu sırada ağabeyleri onu yukarı çekmeye başlamıştır. "Ağabeyleri, yılan başını görünce korkuya kapılıp Yılan'ın geldiğini sanmış ve İvan'ın tekrar çukura düşmesine neden olmuştur." Ama bu bahane, hikâye anlatıcısının hayal gücünden kaynaklanıyor gibi gözükmemektedir. Ağabeylerin kardeşliğe yaraşmayan bu davranışları bazı durumlarda şu şekilde açıklanabilir: Doğu masallarında kahraman genelde kralın en genç karısının oğludur. Dolayısıyla, yaşlı kraliçenin oğulları olan ağabeylerin, prensten nefret etmesi tamamen sebepsiz değildir. Ağabeyler, prensten kurtulmak için ellerinden geleni yaparlar. Mesela, Norka ile benzerlik gösteren Hint masallarından birinde kahramanın saraydaki başarısı "ağabeylerinin (şüphesiz üvey ağabeyleridir bunlar) kıskançlık ve haset duymasına sebep olmuş ve onu ortadan kaldırmak ümidiyle bir plan hazırlayana dek tatmin olmamışlardır." Ayrıca biliyoruz ki "İsrail, bütün çocukları içinde en çok Joseph'i sevmiştir," çünkü o, "ihtiyarlık" döneminde kendisine bağışlanan çocuktur ve bunun sonucunda "ağabeyleri (farklı annelerden olma ağabeyleri), babalarının hepsinden çok onu sevdiğini görünce Joseph'ten nefret etmişlerdir." Bu tür masallar Hristiyan isimleriyle Batı dünyasına ulaştığında çokeşlilikle ilgili göndermeler sürekli olarak bastırılmış ve kardeşler ile anneleri farklı kardeşler arasındaki ayrım ortadan kalkmıştır. Aynı şekilde orijinal masalarda rakibinin çocuklarına zulmeden yaşça daha büyük ve kıskanç

kadının yerini, Hıristiyanlığın etkisiyle, kocasının önceki evliliğinden olan çocuklarından nefret eden üvey anne almıştır.

Fakat iki ağabeyin davranışına mitolojik bir açıklama getirmek mümkündür. Profesör de Gubernatis'e göre, "Veda ilahilerinde üçüncü ve en becerikli kardeş Tritas, ağabeyleri tarafından zulüm görmüştür." Bu ağabeyler, kardeşlerinin karanlık ülkesi, yani sarnıç ya da kuyudan beraberinde getirdiği güzel karısı ve bu kadının yeryüzüne taşıdığı ışık ve zenginlik nedeniyle kıskançlık krizine girerek kardeşlerini kuyuda bıraktılar." Ayrıca Profesör de Gubernatis, şu Hindu hikâyesinde aldığı efsane formuyla bu masalı karşılaştırır. "Üç kardeş, Eka-ta (birincisi), Dwita (ikinci) ve Trita (üçüncü) çölde ilerlemekteydi. Susuzluktan perişan hâle geldiler ve bir kuyu buldular. En küçük kardeş Trita, kuyudan su çekip ağabeylerine uzattı. Buna karşılık ağabeyleri, onu kuyuya itip eşyalarına el koydu, kuyunun üzerini bir araba tekeriyle kapayıp delikanlıyı kuyuda bıraktılar. Trita, bu müşkül durumdan onu kurtarmaları için tanrılara dua edip yalvardı ve onların ihsanıyla kuyudan kurtulmayı başardı." Bu efsane, ağabeylerinin bir kuyuya ya da uçurumdan aşağıya attığı küçük kardeş hakkındaki halk masallarının çekirdeği olmuş olabilir.

Norka'nın üç kız kardeşinin, ağabeylerinin yıkımını istemesini açıklamak biraz daha zor gözükebilir. Tabii, bütün masalı mitolojik olarak sınıflandırırsak bu güçlüğü aşabiliriz ki Hint masallarındaki karşılıkları, hiç şüphesiz böyledir. Ama aynı masalın pek çok varyantlarında bu güçlük ortaya çıkmaz. Çoğu zaman bakır, gümüş ve altın diyarlarının prenseslerinin, kahramanın öldürmeye geldiği yılan ya da canavarla kan bağı yoktur. Örneğin, "Usuinya" masalında bu güzel kızlarla kralın bahçesinden altın elmaları çalan ve kralın en küçük oğlu İvan tarafından öldürülen "Usuinya Kuşu" arasında hiçbir akrabalık yoktur. Söz konusu canavar, kanatlı bir ejderhadır.

“Bu Usuinya kuşu, on iki başlı bir yilandır,” der kızlardan biri. Tam o esnada upuzun kanatlarını çırpıp bıyıklarını yere değdiren (usui adını buradan alır) kuş çıkagelir*. Aynı hikâyenin bir başka koleksiyondaki versiyonunda Norka’nın rolünü beyaz bir kurt üstlenmiştir. İvan Suchenko masalında üç prenesi kaçıran üç yılan vardır. Zira yılan bu kaçırma işini çok sık yapmaktadır, bilhassa “Ölümsüz Koshchey” kılığına büründüğünde. Koshchey, ele aldığımız türdeki halk masallarında birçok korkunç kılığa bürünen, karanlık gücün vücut bulmuş hâllerinden yalnızca biridir. Bazen tamamen yılan şeklindedir, kimi zaman ise kısmen insan kısmen sürüngendir; ancak masalların bir kısmında insan şeklinde karşımıza çıkar. Kimi mitoloji uzmanlarına göre ismi, “kemik” anlamına gelen kost sözcüğünden gelir ve bu kelime, katılaşmak, taş kesilmek ve donmak hâllerine işaret eden bir fiilin de köküdür. Bunun nedeni, uzuvlarının kemikli olması ya da kurbanlarında donmak veya taş kesilmek benzeri bir etki yaratmasıdır.

Var olmanın sıradan kurallarına karşı üstünlüğü nedeniyle “Ölümsüz” adını almıştır. Bazen, mesela Baldur’un durumunda söz konusu olduğu gibi, onu öldürebilecek tek bir madde vardır. Ancak canavarın “ölüm”üne sebep olacak, yani hayatının ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğu nesne, bedeni içinde bulunmamaktadır. Ünlü İskandinav masalındaki “kalpsiz dev”in yaşam merkezi gibi, etkilediği varlığın dışında yer alabilir ve bu nesne yok edinceye dek canavar, tüm saldırıların üstesinden gelebilir. Ama her zaman böyle olmaz. Bu tür canavarların başrolde olduğu skazkalara örnek olarak şu masalı verebiliriz:

* Усы (usi), Rusça “bıyık” demektir. (ç.n.)

Marya Morevna*

Bir krallıkta İvan adında bir prens yaşardı. Üç kız kardeşi vardı. Birincisi Prenses Marya, ikinci kardeşi Prenses Olga ve üçüncüsü Prenses Anna. Anne ve babaları ölüm döşeğinde yatarken İvan'a şunları tembih etti: "Kız kardeşlerini ilk talipleriyle evlendir. Onları yanında tutma!"

Kısa bir zaman sonra Kral ve Kraliçe son nefeslerini verdi. Prens anne babasını defnetti. Sonra kederlerini az da olsa hafifletebilmek için kız kardeşleriyle birlikte yeşil bahçeye gidip gezindi. Ama birden gökyüzü kapkara bulutlarla örtüldü, korkunç bir fırtına koptu.

"Haydi, eve gidelim, kardeşlerim!" diye bağırdı Prens İvan.

Saraya yeni girmişlerdi ki gök gümbür gümbür gürledi, tavan ikiye ayrıldı ve içinde bulundukları odaya kocaman bir şahin kondu. Şahin ayağını yere vurunca yiğit bir delikanlıya dönüştü ve dedi ki:

"Selam olsun, Prens İvan! Eskiden misafir olarak geldim ama şimdi talip olarak karşıdayım! Kız kardeşin Prenses Marya ile evlenmek istiyorum."

"Kız kardeşimin gözlerinde sana karşı bir ilgi görüyor-san, isteğinize karşı çıkmam. Tanrı'nın adıyla, evlenmenize izin veririm!"

Prenses Marya razı oldu. Şahin, Prenses'le evlenerek onu kendi ülkesine götürdü.

Günler günleri kovaladı ve koca bir yıl geçti. Bir gün

* *Morevna*, *More*'nin yani Deniz'in Kızı anlamına gelir. (ç.n.)

Prens İvan ve iki kız kardeşi yeşil bahçede gezinmekteydi. Yine bir kasırga koptu, şimşekler çaktı.

“Haydi, eve gidelim, kardeşlerim!” diye seslendi Prens. Saraya girer girmez gök gürledi ve düşen yıldırımla çatı paramparça oldu. Kanat çırparak yaklaşan bir kartal girdi içeri. Kartal pençelerini yere vurdu ve yiğit bir delikanlıya dönüştü.

“Selam olsun Prens! Eskiden misafir olarak gelirdim ama şu an kız kardeşine talip olarak karşıdayım!”

Delikanlı, Prenses Olga’yla evlenmek istediğini söyledi. Bunun üzerine Prens İvan dedi ki:

“Prenses Olga’nın gözlerinde sana karşı ilgi görüyorsan, onunla evlenmene izin veririm. Ama kardeşimin seçimine karışmam.”

Prenses Olga rızasını bildirdi ve Kartal’la evlendi. Kartal, kızı alıp kendi krallığına götürdü.

Bir yıl daha geçti. Prens İvan, en küçük kız kardeşine dedi ki:

“Haydi, gidip yeşil bahçede biraz dolaşalım!”

Bir süre bahçede gezindiler. Sonra birdenbire gökleri kara bulutlar kapladı, fırtına koptu, şimşekler çaktı.

“Haydi, eve dönelim, kardeşim!” dedi Prens.

Eve döndüler ama daha oturmaya vakit bulamadan gök şiddetle gürledi, evin çatısı ikiye ayrıldı ve bir kuzgun girdi içeri. Kuzgun pençesini yere bir kez vurunca yiğit bir delikanlıya dönüştü. Önceki delikanlılar yakışıklıydı ama bu, hepsinden daha yakışıklıydı.

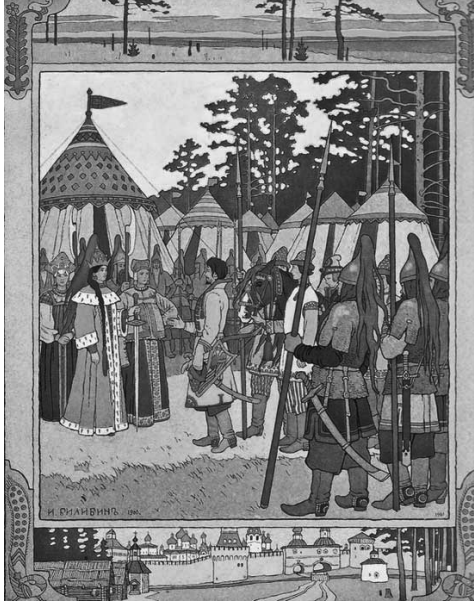
“Selam sana Prens İvan! Önceden misafir olarak gelir-

dim buraya ama şimdi talip olarak karşıdayım. Prenses Anna'yı bana ver, karım olsun!”

“Kardeşimin özgür iradesine karışmam. Eğer onun sevgisini kazanırsan, evlenmenize izin veririm.”

Böylece Prenses Anna da evlenmiş oldu. Kuzgun, karısını alıp kendi ülkesine götürdü. Prens İvan tek başına kalmıştı. Koca bir yıl kız kardeşlerinden ayrı yaşadı. Ama artık yalnızlıktan sıkılmıştı. Dedi ki:

“Kız kardeşlerimi aramaya gideceğim.”

Yola hazırlandı, az gitti uz gitti ve günlerden bir gün koca bir vadide cansız yatan bir tabur askerle karşılaştı.

“İçinizde sağ bir adam varsa cevap versin! Bu koca orduyu kim katletti?” diye bağırdı.

Sağ kalmış bir adam yanıt verdi:

“Bu koca orduyu güzel Prenses Marya Morevna helak etti.”

Prens İvan biraz daha ilerledi ve beyaz bir çadıra ulaştı. Güzel Prenses Maryaister, yani Prenses Marya Morevna onu karşıladı.

“Selam sana Prens!” dedi, “Tanrı aşkına, sen nereden geldin? Kendi isteğinle mi geldin, yoksa biri seni zorladı mı?”

Prens İvan cevap verdi: “Yiğit delikanlıları kimse hiçbir yere gitmeye zorlayamaz!”

“Peki. İşin acil değilse çadırımda biraz dinlen.”

Bu sözler, Prens İvan’ın hoşuna gitti. İki gece, Prenses’in çadırında konakladı ve Marya Morevna’nın gözlerinde sevgi görüp güzel Prenses’le evlendi. Prenses Marya Morevna, onu kendi ülkesine götürdü. Birlikte biraz zaman geçirdiler. Ardından Prenses, savaşa gitmeye karar verdi. Evle ilgili bütün işleri Prens İvan’a bırakarak ona şu talimatları verdi:

“Her şey sana emanet. Gönölünce dolaş, dilediğini yap. Yalnız şuradaki dolaba sakın bakayım deme.”

Delikanlı merakını yenemedi; Marya Morevna evden çıkar çıkmaz dolaba koşup kapağını açtı ve içine baktı: Ölüm-süz Koschey, on iki zincirle bağlanmış hâlde dolapta asılıydı. Dolabın açıldığını gören Koschey, Prens İvan’a yalvardı: “Ne olur bana acı, bir yudum su ver! On yıldır burada işken-ce görüyorum, hiçbir şey yiyip içmiyorum. Boğazım kupkuru, sanki dikenler batıyor.”

Prens bir kova su getirdi. Koschey bir dikişte bütün suyu içti ve daha fazla su istedi:

“Bir kovayla susuzluğum gitmez. Biraz daha getir!”

Prens bir kova daha su getirdi. Koschey, onu da bir çırpıda içip üçüncü bir kova istedi. Üçüncü kovayı da içip bitirince eski gücüne kavuştu ve on iki zincirini birden kopardı.

“Teşekkürler, Prens İvan!” diye bağırdı Ölümsüz Koschey. “Şimdi kulaklarını eline vereceğim Marya Morevna!” Bu sözlerin ardından Koschey, korkunç bir kasırga hâlinde pencereden uçarak uzaklaştı. Yolda ilerlemekte olan Prenses Marya Morevna’ya yetişip yakaladı ve evine götürdü. Prens İvan ise durmadan ağlıyordu. Kendini yollara vurup dedi ki: “Ne olursa olsun gidip Marya Morevna’yı bulacağım!”

Bir gün geçti, sonra bir gün daha bitti. Üçüncü gün şafak vaktinde muhteşem bir saray gördü. Sarayın yanında bir meşe ağacı vardı, ağacın tepesine de bir şahin tünemişti. Şahin, meşeden aşağı uçup yere kondu ve yiğit bir delikanlıya dönüşerek seslendi:

“Merhaba, kayınbiraderim! Görüşmeyeli nasılsın?”

Ardından delikanlının eşi Prenses Marya koşa koşa geldi ve neşeyle ağabeyi İvan'ı selamlayıp hâlini hatırını sordu, kendi hayatlarında olup bitenleri anlattı. Prens üç gün onlarla kaldıktan sonra dedi ki:

“Sizinle daha fazla kalamam. Gidip karım Prenses Marya Morevna'yı bulmam gerek.”

“Onu bulman çok zor olacaktır,” dedi Şahin. “Ne olur ne olmaz, gümüş kaşığına bize bırak. Ona bakıp seni analım.” Bunun üzerine Prens İvan, gümüş kaşığını Şahin'e bırakıp tekrar yola koyuldu.

Bir gün, iki gün derken üçüncü gün şafak sökerken bir öncekinden de göz alıcı bir saray çıktı karşısına. Sarayın yanında bir meşe ağacı, ağacın tepesinde ise bir kartal vardı. Kartal, ağaçtan inip yere kondu ve yiğit bir delikanlıya dönüştü:

“Haydi, kalk Prenses Olga! Sevgili biraderin geliyor!”

Prenses Olga hemen ağabeyini karşılamaya gitti, sarılıp öpüştüler. Sonra ağabeyinin hâlini hatırını sorup kendinden söz etti. Prens İvan, onların yanında da üç gün kaldıktan sonra dedi ki:

“Daha fazla kalamam yanınızda. Gidip güzel karım Prenses Marya Morevna'yı bulmalıyım.”

“Onu bulman epey güç olacak,” dedi Kartal. “En iyisi, bize gümüş bir çatal bırak. Ona baktıkça seni hatırlayalım.”

İvan onlara gümüş bir çatal bırakıp yoluna devam etti. Bir gün yürüdü, iki gün yürüdü. Derken üçüncü günün sabahında öncekilerden de muhteşem bir saray gördü. Bu sarayın yanında da bir meşe ağacı, ağacın tepesinde ise bir kuzgun vardı. Kuzgun hemen aşağı indi, yere konarak yiğit bir delikanlı oldu ve bağırdı:

“Prenses Anna, çabuk buraya gel! Biraderimiz geliyor!”

Prenses Anna sevinçle ağabeyini karşıladı, sarılıp öptü, hâlini hatırını sorup kendi yaşadıklarını anlattı. Prens İvan onlarla da üç gün kaldı ve sonra dedi ki:

“Hoşça kalın! Artık gidip karım Prenses Marya Morevna’yı bulmalıyım.”

“Onu bulman çok zor,” dedi Kuzgun. “Neyse, sen bize gümüş bir enfiye kutusu bırak ki ona bakıp seni hatırlayalım.”

Prens gümüş enfiye kutusunu bırakıp onlarla vedalaştı ve yoluna devam etti. İki gün dolaştıktan sonra üçüncü gün Marya Morevna’nın olduğu yere geldi. Prenses, sevdiği adamı görür görmez kollarını onun boynuna doladı, gözyaşları içinde şunları söyledi:

“Ah Prens İvan! Neden sözümden çıktın da o dolabı açıp Ölümsüz Koschey’in kaçmasına izin verdin?”

“Affet beni, Marya Morevna! Geçmiş i unut. Ölümsüz Koschey ortalıkta gözükmezken beraber kaçalım. Belki bizi yakalamaya uğraşmaz.”

Bunun üzerine hazırlanıp kaçtılar. Bu sırada Koschey ava çıkmıştı. Akşama doğru evine dönerken bindiği küheylan tökezledi.

“Ne diye tökezledin yaşlı beygir? Tuhaf bir koku mu aldın?”

Küheylan cevap verdi:

“Prens İvan gelmiş ve Marya Morevna’yı kaçırmış.”

“Peşlerinden gidebilir miyiz? “

“Elbette. Öyle ki buğday ekip yetişmesini bekleysek, son-

ra buğdayı hasat edip öğütüp un hâline getirsek, bu undan beş ekmek yapıp o ekmekleri yedikten sonra bile takibe başlasak onlara yetişiriz.”

Koshchey, atını dörtnala sürüp Prens İvan’a yetişti.

“Bu seferlik,” dedi, “bana su vererek yaptığın iyilik karşılığında seni affedeceğim. İkinci kez de bağışlayacağım. Ama üçüncü defa karşıma çıkarsan paramparça ederim seni.”

Sonra Marya Morevna’yı alıp götürdü. Prens İvan ise oturup acı acı gözyaşı dökmeye başladı. Hiç durmadan ağladı. Sonunda Marya Morevna’yı buldu. Bu sırada Ölümsüz Koshchey evde değildi.

“Haydi, kaçalım Marya Morevna!”

“Ah, Prens İvan! Bizi yakalar, kaçamayız.”

“Yakalasa bile en azından bir iki saati beraber geçirmiş oluruz.”

Bunun üzerine hazırlanıp kaçtılar. Ölümsüz Koshchey evine dönerken altındaki küheylan tökezledi.

“Ne diye tökezledin yaşlı beygir? Tuhaf bir koku mu aldın?”

Küheylan cevap verdi:

“Prens İvan gelmiş ve Marya Morevna’yı kaçırmış.”

“Peşlerinden gidebilir miyiz?”

“Elbette! Öyle ki arpa ekip yetişmesini bekler, sonra arpayı hasat edip ondan bira yapar da sarhoş olana dek içeriz. Güzel bir uyku çekeriz. İşte bütün bunları yaptıktan sonra yola çıksak bile onlara yetişiriz.”

Koshchey dörtnala koşup Prens İvan’ı yakaladı:

“Kulaklarını ne kadar görüyorsan, Marya Morevna’yı da ancak o kadar görebilirsin dememiş miydim sana?”

Sonra Prenses’i alıp evine götürdü.

Prens İvan yine tek başına kaldı. Ağladı durdu. Sonra Marya Morevna’yı tekrar bulmayı başardı. Koshchey, o sırada evden uzaktaydı.

“Haydi, kaçalım, Marya Morevna.”

“Ah, Prens İvan! Seni yakalayıp lime lime eder o canavar!”

“Ne isterse yapsın! Ben sensiz yaşayamıyorum.”

Hazırlanıp kaçtılar. Ölümsüz Koshchey, evine doğru yol alırken altındaki küheylan yine tökezledi.

“Ne diye tökezledin yaşlı beygir? Tuhaf bir koku mu aldın?”

Küheylan cevap verdi:

“Prens İvan gelmiş ve Marya Morevna’yı kaçırmış.”

Koshchey, atını dört nala sürüp Prens İvan’ı yakaladı ve ince ince doğradı. Sonra zavallının parçalarını bir varile koyup ziftledi, demir kasnaklarla bağlayıp mavi denize fırlattı. Marya Morevna’yı ise evine götürdü.

Tam o sırada Prens İvan’ın kayınbiraderinin evinde bıraktığı gümüş, siyaha döndü.

“Ah!” dediler, “bir kötülük gelmiş olmalı İvan’ın başına!”

Sonra Kartal, mavi denize uçup varili buldu ve kıyıya taşıdı. Şahin, ölümsüzlük suyunu getirmek için kanat çırpıp, Kuzgun ise ölüm suyunu bulmaya gitti.

Sonra üçü buluştu, varili açıp Prens İvan’ın kalıntılarını çıkardılar, yıkadılar ve parçaları birleştirdiler. Kuzgun parçaların üstüne ölüm suyunu serpti. Bunun üzerine bütün parçalar birleşti, İvan’ın vücudu eski hâlini aldı. Sonra Şahin ölümsüzlük suyunu döktü Prens’in bedenine. Genç adam titreyerek ayağa kalktı ve dedi ki:

“Ah! Ne zamandır uyuyorum ben?”

“Biz olmasaydık, daha nice zaman uyuyacaktın,” dedi kayınbiraderleri. “Haydi, gel de misafirimiz ol.”

“Olmaz, kardeşlerim. Gidip karım Marya Morevna’yı bulmalıyım.”

Nihayet karısıyla yeniden buluştuğunda Marya Morevna’ya şöyle dedi:

“Ölümsüz Koshchey gelince ona bu kadar güzel bir küheylanı nereden bulduğunu sor.”

Bunun üzerine Marya Morevna hoş bir anına denk geti-

rip Koschey'e atını nereden bulduğunu sordu. Koschey yanıt verdi:

“Kırk diyarın ötesindeki kırkbirinci krallıkta, alevli nehrin ötesinde bir Baba Yaga yaşar. Güzel bir kırsrağı vardır, her gün ona binip dünyayı dolaşır. Daha başka pek çok kırsrağı vardır. Ben onun sürülerini üç gün güttüm ve tek bir kırsrağı bile kaybetmedim. Bunun karşılığında Baba Yaga bana bir tay hediye etti.”

“Alevli nehri nasıl geçtin peki?”

“Nasıl olacak? Benim öyle bir mendilim var ki, onu üç kez sağ elimle sallayınca yüksek bir köprü ortaya çıktı ve alevler ona erişemedi.”

Marya Morevna bütün bu işittiklerini Prens İvan'a aktardı. Sonra mendili gizlice alıp kocasına götürdü. Böylece İvan, alevli nehri aşır Baba Yaga'ya gitmek için yola çıktı. Epeyce süre yürüdü, yürüdü. Günlerce bir şey yiyip içmedi. Sonunda tuhaf bir kuş ve yavrularına rastladı. Prens İvan şöyle geçirdi içinden:

“Şu tavuklardan birini yiyip açlığımı bastırayım.”

“Sakın yeme onu, Prens İvan!” diye yalvardı tuhaf kuş.
“Gün gelir sana bir iyiliğim dokunur.”

Prens, biraz daha ilerledi ve ormanda bir arı kovanına gözü ilişti.

“Şuradan biraz bal alayım,” dedi.

“Kovanımı bozma, Prens İvan,” diye bağırdı ana kraliçe.
“Bir gün gelir, sana bir iyiliğim dokunur.”

Bunun üzerine İvan, kovana dokunmadan yoluna devam etti. Sonra dişi bir aslanla yavrusuna rast geldi.

“Neyse, ben de şu yavru aslanı yerim,” diye düşündü.
“Açlıktan hastalanacağım!”

“Lütfen bize dokunma, Prens İvan,” diye yalvardı dişi aslan. “Gün olur, sana bir faydam dokunur.”

“Pekâlâ, dediğin gibi olsun,” dedi İvan.

Açlıktan bitap düşmüş hâlde yürümeye devam etti ve nihayet Baba Yaga’nın evine vardı. Evin etrafında on iki direk vardı. Bu direklerin on birine insan başı geçirilmişti. Yalnızca on ikincisi boştu.

“Merhaba, teyze!”

“Merhaba Prens İvan! Nereden geldin? Kendi isteğinle mi geldin yoksa biri mi zorladı seni buraya gelmeye?”

“Kendi isteğimle ve bileğimin hakkıyla senden bir küheylan almaya geldim.”

“Pekâlâ, Prens. Yanımda bir sene çalışmana gerek yok, üç gün kalman yeterli. Kısıraklarıma iyi bakarsan, sana güçlü kuvvetli bir küheylan veririm. Ama beceremezsen, işte o zaman şu son direkte bulursun kafanı. Haberin olsun.”

Prens İvan bu koşulları kabul etti. Baba Yaga ona yiyecek ve içecek verip yapacağı işi anlattı. Ama Prens kısırakları çayıra götürdüğü an, hepsi kuyruklarını kaldırıp dört bir yana dağılıverdi. Prens daha etrafına bakamadan hepsi gözden kaybolmuştu. Bunun üzerine ağlayıp sızlamaya başladı. Sonra bir taşla oturup uyudu. Ama güneş batmak üzereyken tuhaf kuş kanat çırparak yanına geldi ve onu uyandırdı:

“Kalk Prens İvan! Kısıraklar eve gitti.”

Prens kalkıp eve döndü. Baba Yaga öfkeden deliye dönmüş bir hâlde kısıraklarına bağırıp çağırıyordu:

“Niçin eve geldiniz?”

“Nasıl eve gelmeyelim?” dediler. “Her taraftan kuşlar gelip gözlerimizi oydu.”

“Pekâlâ! Yarın çayıra gitmeyeceksiniz, ormana dağılacaksınız.”

Prens İvan bütün gece uyudu. Sabah olunca Baba Yaga dedi ki:

“Beni iyi dinle, Prens! Kısıraklarıma bakamazsan, bir tanesini bile kaybedersen, başın şu direğe asılır bilmiş ol!”

Prens kısırakları çayıra götürdü. Hayvanlar hemen kuyruklarını sallayıp sık ormandaki ağaçların arasında gözden kayboldu. Prens yine bir taşın üstüne oturdu ve ağlamaya başladı, sonra da uykuya daldı. Güneş, ormanın ardına gizlenip gözden kayboldu ve akşam oldu. İşte o anda dişi aslan ortaya çıktı.

“Uyan Prens! Kısıraklar toplandı.”

Prens kalkıp eve döndü. Baba Yaga atlara eskisinden de çok öfkelenmişti, durmadan bağırıyordu:

“Ne diye geri geldiniz ha?”

“Gelmeyelim de ne yapalım? Avcı hayvanlar etrafımızı sardı, bizi paramparça edeceklerdi.”

“Pekâlâ, yarın mavi denize koşacaksınız.”

Prens İvan yine gece deliksiz uyudu. Ertesi sabah Baba Yaga onu kısırakları gütmeye gönderdi:

“Onlara iyi bakamazsan, başını şu direkte bulursun!”

Prens kısırakları çayıra götürdü. Hayvanlar hemen kuyruk sallayıp denize koşturdu. Boğazlarına kadar suya girmişlerdi. Prens İvan bir taşla oturup ağladı, sonra uykuya daldı. Ama gün battığında bir arı kanat çırparak yanına geldi:

“Uyan Prens! Bütün kısıraklar toplandı. Yalnız, eve döndüğünde sakın Baba Yaga’nın seni görmesine izin verme. Hemen ahıra gidip yemliklerin arkasına saklan. Orada gübrelere içinde yuvarlanan bir tay göreceksin. Onu çal ve gecenin karanlığında o evden kaç.”

Prens İvan kalktı, ahıra girdi ve yemliklerin arkasına uzandı. Bu sırada Baba Yaga, kısıraklarına bağırıp çağırmaktaydı:

“Ne diye geri geldiniz?”

“Nasıl gelmeyelim? Her taraftan arılar hücum etti, kanımız fişkırana kadar her yerimizden soktular!”

Baba Yaga yatıp uyudu. Gece zifiri karanlıkta Prens İvan, küçük taşı çalıp eğerledi, üzerine atladı ve atını alevli nehre doğru sürdü. Nehre gelince mendili sağ elinde tutarak üç kez salladı. Sonra bir anda nehrin bir ucundan diğer ucuna ulaşan, çok yüksek bir köprü beliriverdi. Prens köprüyü geçince mendili bu kez sol elinde iki kez salladı. Nehir üzerinde incecik bir köprü kaldı!

Baba Yaga sabah uyanınca tayın ortalıktan kaybolduğunu fark etti. Hemen onu bulmak için harekete geçti. Demir dibeğine binip tüm hızıyla uçmaya başladı. Bir yandan tokmağıyla dibeğe vurarak hızını artırıyor, diğer yandan süpürgesini savuruyordu. Alevli nehre vardı, etrafa bir baktı ve “Çok güzel bir köprü!” dedi. Ama daha yolun yarısını gidemeden köprü ikiye ayrıldı ve Baba Yaga, hop diye denize düşüverdi. İşte hak ettiği sonu bulmuştu!

Prens İvan tayı alıp yeşil çayırlarda karnını doyurdu, şişmanlattı ve tay büyüyüp harika bir küheylana dönüştü.

Sonra atını Marya Morevna’nın olduğu yere sürdü.

Prenses sevinç içinde koşup kocasının boynuna atıldı. Gözyaşları içinde dedi ki:

“Tanrı nasıl oldu da sana yeniden can verdi?”

“Şöyle şöyle oldu, canlandım,” diye anlattı Prens. “Haydi, benimle gel.”

“Korkuyorum, Prens İvan! Koschey bizi yakalayacak olursa, seni yine paramparça eder.”

“Hayır, bizi yakalayamaz! Artık muhteşem bir atım var, kuş gibi uçuyor.” Atın üzerine binip uzaklaştılar.

Ölümsüz Koschey eve döndüğü esnada altındaki küheylan tökezledi:

“Ne diye tökezledin, hımbıl beygir seni? Tuhaf bir koku mu aldın?”

“Prens İvan gelmiş ve yine Marya Morevna’yı kaçırmış.”

“Onları yakalayabilir miyiz?”

“Tanrı bilir. Prens’in artık bir atı var. Benden bile hızlı.”

“Ah, işte bunu kabul edemem!” dedi Ölümsüz Koschey. “Peşlerine düşeceğim.”

Bir süre sonra Prens İvan’a yetişti, yere indi, keskin kılıcıyla delikanlıyı doğramak üzereydi ki Prens İvan’ın atı, Ölümsüz Koschey’e çifte atarak kafatasını kırdı. Prens de canavara bir sopayla son darbeyi indirip işini bitirdi. Sonra biraz odun getirip Ölümsüz Koschey’i yaktı ve küllerini rüzgâra savurdu. Ardından Marya Morevna, Koschey’in atına ve Prens de kendi atına atladı. İlk önce Kuzgun’u, sonra Kartal’ı ve son olarak da Şahin’i ziyaret ettiler. Gittikleri her yerde güler yüzle karşılandılar. “Ah, Prens İvan! Seni bir daha göreceğimizi ummamıştık. Ama boşuna bunca zahmete girmemişsin! Marya Morevna gibi bir güzelin dünyada eşi olamaz!”

İşte böylece dostlarını ziyaret ederek yiyip içtiler. Sonra kendi ülkelerine döndüler.

Bu noktada Koschey ve Yılan'ın dişi karşılığı olan Baba Yaga'yı ele alacağız; ölümsüzlük suyu ile ölüm suyundan daha sonra söz edeceğiz. Ölüleri canlandıran sihirli su, bütün ülkelerin folklorunda önemli bir yer tutar ama bu diriltme görevini iki farklı su ile gerçekleştiriyor olması, Slav masallarının dik-kat çekici bir özelliğidir. Evlenmeden önce orduları yok eden ama daha sonra nazik ve ılımlı birine dönüşen Prenses Marya Morevna, hem masallarda hem de “manzumeler”de sık sık karşımıza çıkan kadın kahramanlar sınıfına aittir ve benzer bir Amazon kadınına göndermede bulunan Kemble'in açıklamaları, bu karakter için de geçerlidir. Marya Morevna benzeri masalların birinde kadın kahramanımız, evlenmeden önce eşi olacak kişiyle dövüştür. Yasak dolaptaki Mavi Sakal olayı da ileride göreceğimiz üzere skazkalarda sık sık karşımıza çıkar. Kuş, Arı ve Dişi Aslan'ın minnettarlığı için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

Ölümsüz Koshchey masalı, en sık karşılaştığımız hikâyelerden biri olmakla beraber, farklı versiyonlarında bir bütünlük algısı sağlansa bile ayrıntılar bakımından epey farklılık göstermektedir. Bunlardan birinde Koschey'in rolünü Yılan üstlenir. Kahramanın kız kardeşleri, tüylü hayranlarınınca uzaklara götürülür ama ağabeylerinin izni istenmemiştir. Bu unsura yer verilmemesi nedeniyle daha sonra özür dlenir. Bir başka masal olan “Fedor Tugarin ve Güzel Anastasia” hikâyesinde kahramanın üç kız kardeşine talip çıkar ve kızlar evlenirler ama bu kez talipler Şahin, Kartal ve Kuzgun değil Rüzgâr, Dolu ve Şimşek'tir. Ağabeyleri de Güzel Anastasia ile evlenir. Sarayının yasak odasında “bir kaburgasından aşağı asılmış” bir yılan bulur. Onu kaldırıp kancasından kurtarır ve Yılan özgürlüğüne kavuşunca Güzel Anastasia'yı kaçıır. Fedor, sonunda karısını bulur ve sihirli atına bindirip kaçıır. Bu atı da kurtlar, arılar ve kerevit sayesinde elde etmiştir. Sonra hayvanın ölümüne sebep olacak tek nesneyle, yani taşla “al-

nının ortasına” vurarak Yılan’ı ortadan kaldırır. Bu masalın üçüncü versiyonunda kahramanımız, yasak odada “zift dolu kaynar bir kazanda Ölümsüz Koschey”i bulur. Koshchey, Güzel Anastasia’nın cazibesine kapılmış olduğunu ve on beş senedir tutsak yaşadığını anlatır. Dördüncü bir masalda kahramanın kız kardeşleri, üç dilenciyle evlenir. Ama bu dilencilerin yirmi, otuz ve kırk başlı yılanlar olduğu ortaya çıkar. Koschey de yasak odada, bir kazana bağlı atın üzerinde oturmaktadır. Kahramandan atı çözmesini ister, karşılığında onu üç ölümden kurtaracağına söz verir.

Yasak odanın gizeminden ayrıntılı olarak burada söz etmeyeceğim. Ama bunun, Mavi Sakal’ın ölü eşlerinin cesetlerini sakladığı odayla aynı olduğunu söylememiz yeterli. Rus masalları ve Doğu masallarında bir kadının değil, genelde bir erkeğin merakı yasak odanın açılmasına neden olur. Batı Avrupa’da ise ölümcül merak, genellikle kadınlara atfedilen bir özelliktir.

Her zaman olduğu gibi bu masalları anlamak çok güçtür. Ama Doğu’daki muadillerinin arasından en önemli olanı son derece anlaşılırdır. “Kathásaritságara”nın beşinci kitabında Saktideva, yaptığı uzun seyahatten sonra Altın Kent’e döner ve prenses tarafından müstakbel kocası olarak karşılanır. Prensese onu sarayının ortasındaki terasa çıkmaması için uyarır. Elbette kahramanımız bu uyarıya kulak asmaz ve burada üç oda bulur. Odaların her birinde güzel bir kızın cansız bedenini vardır. Görünürde ölü olan bu bedenlere bir süre baktıktan sonra, içlerinden birinin ilk aşkı olduğunu fark eder. Bir göl kenarında otlamakta olan ata yaklaşır. At, çifte atarak onu suya düşürür. Kahramanımız suyun dibine batar ve sonra kendi memleketinde su yüzüne çıkar. Bütün hikâyeye, başından sonuna kadar temel karakterlerden biri vasıtasıyla tamamen anlatılır. Bu kişi, Saktideva’nın aynı anda evlendiği dört kızdan biridir.

Şimdi bu masalın, Koschey'in ölümünü açıklayan versiyonlarından birini ele alacağız. Buna göre Koschey'in hayatı onun dışındaki bir nesneye bağlıdır. Bu olay, Avrupa ve Asya'da bu türdeki yaygın masallar arasında önemli bir yer tutmaktadır ve neredeyse sonu hep aynıdır. Ama sonucun ortaya çıkma şekli, ülkelere göre farklılık göstermektedir. Rus masallarında kahramanın çatıştığı kötü varlığın "ölüm"ü, yani ölümü içeren madde, sıradaki hikâyede adı geçen eşya dizisiyle ya aynıdır ya da onlara çok benzemektedir.

Ölümsüz Koshchey

Ülkenin birinde bir kral yaşardı. Bu kralın üç yetişkin oğlu vardı. Günün birinde anneleri, Ölümsüz Koschey tarafından kaçırıldı. Bunun üzerine en büyük oğul, gidip annesini aramak için babasından izin istedi. Babası isteğini kabul edince hemen yola çıktı, ortadan kayboldu ve ardında hiçbir iz bırakmadı. Ortanca oğul bekledi ama ağabeyi gelmeyince gitmek için babasından izin istedi. Babası izin verince o da ortadan kayboldu. En küçük oğul, Prens İvan babasına dedi ki: “Baba, bana müsaade et, ben de gidip annemi arayayım.”

Ama babası gitmesine izin vermedi: “Ağabeylerin ortadan kayboldu. Sen de aynı şekilde uzaklara gidersen dayanamaz, ölürüm.”

“Öyle deme, baba. Bana izin verirsen hemen gideceğim ama müsaade etmezsen de gideceğim.”

Böylelikle babasından izin almayı başardı.

Prens İvan, bir küheylan seçmek istedi fakat hangisine el uzatsa olmuyordu. Kendine göre bir küheylan bulamadı. Kaşlarını çatarak yol boyunca yürüdü, şehre vardı. Birden karşısına yaşlı bir kadın çıktı ve sordu:

“Neden kaşların öyle çatık geziyorsun Prens İvan?”

“Git işine be kocakarı!” diye tersledi kadını Prens. “Seni bir elime alıp diğer elimle tokatlasam suyun çıkar*.”

Yaşlı kadın sokağın ucuna gidip Prens’in karşısına ikinci kez çıktı ve dedi ki:

* *Skazka* yani Rus masallarında sıkça rastlanılan bir azarlama biçimi. (ç.n.)

“İyi günler, Prens İvan! Suratından düşen bin parça, ne oldu?”

Bunun üzerine delikanlı düşündü:

“Bu ihtiyar kadın ne diye bana soru sorup duruyor? Bana bir faydası dokunabilir mi acaba?” Sonra cevap verdi:

“Şey, teyze! Üzgünüm, çünkü kendime güzel bir küheylan bulamıyorum.”

“Aptal çocuk!” diye bağırdı kadın, “Kendini yiyip bitiriyorsun da benden yardım istemiyorsun! Gel bakayım benimle.”

Kadın, Prens’i bir tepeye götürüp bir noktayı işaret etti:

“Şurayı güzelce kaz bakalım.”

Prens İvan kadının gösterdiği yeri kazınca, üzerinde on iki asma kilit bulunan demir bir levha gördü. Hemen kilitleri kırdı, kapıyı açtı ve yeraltına giden yolu takip etti. On iki zincire bağlanmış, güçlü bir küheylan çıktı karşısına. Ona binmeye değer bir delikanlının geldiğini işitince küheylan, zincirlerini sallayıp on ikisini birden kırdı. Sonra Prens İvan, kahramanlara layık bir zırh kuşanıp atını eğerledi ve semer vurdu. Sonra ihtiyar kadına para verip dedi ki:

“Bağışla beni teyzecim ve bana şans dile!” Sonra küheylanına binip gitti.

Uzun bir süre atını sürdü. Nihayet çok yüksek ve dik bir dağa ulaştı. Bu dağa çıkmanın imkânı yoktu. Bu sırada ağabeylerinin o tarafa geldiğini gördü. Birbirleriyle kucaklaşıp yola beraber devam ettiler. Ta ki bir ton ağırlığında bir kayaya varana dek. Kayanın üzerine şu sözler kazınmıştı: “Bu kayayı dağın öte tarafına fırlatmayı kim başarırsa, onun için bir yol açılacaktır.” İki ağabey kayayı kaldıramadı ama Prens İvan,

daha ilk denemesinde kayayı dağın diğer tarafına fırlattı. Hemen sonra, dağ yamacında bir merdiven belirdi.

Prens İvan atından indi, parmağına bir kesik atarak cama kanından damattı ve sonra bunu ağabeylerine verdi:

“Eğer bu camdaki kan siyaha dönerse, burada daha fazla oyalanmadan imdadıma koşun; zira bu demektir ki ölümle yüz yüzeyim.” Sonra onlara veda edip kendi yoluna gitti.

Dağa tırmandı. Bir de ne görsün? Her türden ağaç, çeşit çeşit meyveler, her cinsten kuş! Prens İvan epeyce yürüdükten sonra devasa bir eve geldi! Burada Ölümsüz Koschey’in kaçırdığı bir kral kızı yaşamaktaydı. Prens İvan evin etrafını dolaştı ama kapı falan yoktu. Kral kızı, dışarıda biri olduğunu görünce hemen balkona koşup seslendi: “Dinle beni! Çitlerin orada bir yarık var. Serçe parmağını oradan sok, kapıya dönüşecek.”

Gerçekten de öyle oldu. Prens İvan eve girdi. Kız, Prens’i nezaketle buyur edip ona yiyecek içecek verdikten sonra sormaya başladı. Prens, annesini Ölümsüz Koschey’den kurtarmaya geldiğini anlattı. Bunun üzerine kız dedi ki:

“Annene ulaşman çok zor, Prens İvan. Görüyorsun ya, Koschey bizim gibi ölümlü değildir. Seni sağ bırakmayacaktır. Sık sık buraya beni görmeye gelir. İşte kılıcı burada, tam beş yüz kilo ağırlığında. Onu kaldırabilir misin? Eğer bunu yapabilirsen, zorlu görevine de atılabilirsin.”

Prens İvan kılıcı kaldırmakla kalmadı, havada savurdu. Sonra tekrar yola koyuldu. Derken, ikinci bir eve geldi. Bu sefer kapıyı nerede bulacağını biliyordu, hemen içeri girdi. Annesi oradaydı. Gözyaşları içinde birbirlerine sarıldılar.

Burada da gücünü denedi. Bir buçuk tonluk bir topu kaldırdı. Sonra Koschey eve geldi. Annesi Prens’i sakladı. Ölüm-

süz Koschey hışımla eve daldı: “Hey, hey! Kulaklar işitsin, gözler görsün! Bir Rus kemiği* gelmiş bu eve! Kimdi o yanındaki? Oğlun değil miydi, söyle!”

“Neden bahsediyorsun, Tanrı aşkına? Sen Rusya boyunca uçup durdun, burun deliklerine Rus havası çektin. Bu yüzden burada biri var sanıyorsun,” diye cevap verdi Prens İvan’ın annesi. Sonra Koschey’e yanaşıp tatlı dille konuştu, bir sürü şey sordu. Sonunda dedi ki:

“Ey Koschey, gerçekten seni hiçbir şey öldüremez mi?”

“Ölümüm,” diye cevap verdi Koschey, “öyle bir yerde ki; orada bir meşe ağacı, ağacın altında ise bir kutu ve kutunun içinde de bir yaban tavşanı vardır. Tavşanın içinde bir ördek, ördeğin içinde bir yumurta bulunur. İşte beni öldürecek şey, o yumurtadadır.”

Bu sözlerin ardından Ölümsüz Koschey biraz daha oyalandı, sonra yine uzaklara uçup gitti.

Vakit geldi ve Prens İvan, annesinin onayını alarak Koschey’in ölümünü aramak üzere yola çıktı. Uzun zaman aç susuz yol aldı. Nihayet açlığı dayanılmaz hâle geldiğinde kendi kendine düşündü: “Keşke karşıma bir şey çıksa!” Tam o anda küçük bir kurt ortaya çıktı. Prens onu öldürmeye karar verdi. Ama anne kurt bir anda bir delikten fırlayıp yalvardı: “Yavruma el sürme, ne olur. Zamanı gelince sana faydam dokunur.” “Pekâlâ!” dedi Prens İvan ve yavru kurdu bıraktı. Yola devam etti ve bir karga çıktı karşısına. “İşte,” dedi Prens, “nihayet bir lokma atacağım ağzıma.” Silahını doldurdu, tam kuşu vurmak üzereydi ki karga bağırdı: “Bana zarar verme. Gün olur, sana bir iyiliğim dokunur.”

Prens İvan iyice düşünüp karganın canını bağışladı. Son-

* *Russkaya kost*: Rus kemiği. Ama aslında “insan” anlamına geliyor. Burada “bir Rus”, “Rus bir adam” anlamında kullanılıyor. (ç.n.)

ra biraz daha ilerledi ve sonunda bir denize ulaştı, sahilde durup bekledi. Tam o anda küçük bir turnabalığı sudan fırlayıp sahile düştü. Prens balığı yakaladı. Karnı öyle açtı ki “Nihayet bir şey yiyeceğim,” diye geçirdi içinden. Birden turnabalığının annesi belirip “Yavruma kıyma Prens İvan, gün olur sana faydam dokunur,” dedi. Bunun üzerine balığın da canını bağışladı.

Peki, ama denizi nasıl aşacaktı? Sahilde oturup uzun uzun düşündü. Ama turnabalığı, Prens’in içinden geçenleri çok iyi biliyordu. Bu yüzden kendini denizin bir ucundan öbür ucuna yatırdı ve Prens İvan, bir köprü kurulmuş gibi balığın üzerinde yürüyerek denizi aştı. Nihayet Koschey’in ölümünü sağlayacak şeyin gizli olduğu meşe ağacına vardı. Burada bir kutu buldu, içini açınca bir yaban tavşanı dışarı fırlayıp kaçtı. Tavşanı nasıl yakalayacaktı?

Prens İvan, tavşanın kaçmasına izin verdiği için çok korkmuştu ve bunun ardından kara kara düşünmeye başladı. Ama canını bağışladığı kurt, hemen tavşanın peşinden koşup onu yakaladı ve Prens İvan’a teslim etti. Prens, büyük bir sevinçle tavşanı alıp içini açtı. Ne olsa beğenirsiniz? Tavşanın içinden bir ördek çıktı ve uzaklara uçuverdi. Prens, ardından bir el ateş etti ama nafile. Bunun üzerine yine kara kara düşünmeye başladı. Tam o sırada yavrularıyla beraber karga ortaya çıktı. Hep birlikte ördeğin peşine düştüler ve onu yakalayıp Prens İvan’a getirdiler. Prens buna çok sevindi ve nihayet ördeğin içinde saklı yumurtayı ele geçirdi. Sonra kendi yoluna gitti. Denize ulaşınca yumurtayı yıkamaya koyuldu ama yumurta elinden kayıp suya düştü. Sudan nasıl çıkaracaktı onu? Çok derine gitmişti yumurta. Prens yine çaresiz kalmıştı.

Birden deniz şiddetle sarsıldı ve turnabalığı yumurtayı geri getirdi. Dahası kendini denizin üzerine gerip köprü oldu. Prens yine balığın sırtında karşı tarafa geçti. Yeniden annesi-

nin yanına gitmek için yola çıktı. Annesiyle birbirlerine sevgiyle sarıldılar. Kraliçe, oğlunu bir kez daha sakladı. Bu sırada Ölümsüz Koschey uçarak eve geldi ve dedi ki:

“Hey, hey! Bu Rus kemiğini hiçbir kulak duyamaz, hiçbir göz göremez ama ben burada bir Rus’un kokusunu alıyorum!”

“Neden söz ediyorsun, Koschey? Kimse yok yanımda,” diye cevap verdi Prens İvan’ın annesi.

Koschey ikinci defa konuştu: “Hiç iyi hissetmiyorum kendimi.”

Bunun üzerine Prens İvan, yumurtayı sıkmaya başladı ve Ölümsüz Koschey iki büklüm oldu. Sonunda Prens, saklandığı yerden çıkıp yumurtayı kaldırarak dedi ki: “İşte ölümün elimde Ölümsüz Koschey!”

Bunun üzerine Koschey diz çöküp yalvardı: “Öldürme beni Prens İvan! Dost olalım seninle! Bütün dünya ayaklarımızın önünde diz çöksün.”

Ama bu sözler Prens’e hiç işlemedi. Yumurtayı elinde ezdi ve böylece Ölümsüz Koschey’in işini bitirdi.

İvan ve annesi, evden diledikleri şeyleri alarak kendi memleketlerine gitmek üzere yola çıktılar. Yol üzerinde İvan’ın daha önce tanıştığı kral kızının evine gittiler ve onu da yanlarına aldılar. Biraz daha ilerlediler ve İvan’ın ağabeylerinin beklediği yere geldiler. O zaman kız dedi ki: “Prens İvan! Haydi, benim evime geri dönelim. Gelinliğimi, elmas yüzüğümü ve dikişsiz ayakkabılarımı almayı unutmuşum.”

Prens geri dönmeye razı oldu ama bu arada annesini ve Prenses’i merdivenden aşağı indirdi. Memleketine varınca Prenses’le evlenmeyi kararlaştırmışlardı. İvan’ın ağabeyleri, annelerini ve Prenses’i karşıladı. Ama sonra merdiveni kes-tiler çünkü kardeşlerinin aşağı inmesini istemiyorlardı. An-

nelerini ve Prenses'i tehdit ederek eve vardıklarında Prens İvan'la ilgili hiçbir şey söylememeleri için onları uyardılar. Bir süre sonra memleketlerine vardılar. Kral, karısını ve iki oğlunu gördüğüne çok sevindi ama en küçük oğlu Prens İvan'ın gelmeyeşine çok üzülmüştü.

Oysa Prens İvan, nişanlısının evine dönmüştü. Kızın gelinliğini, yüzüğünü ve ayakkabılarını alıp tekrar dağa geldi ve yüzüğü bir elinden diğerine fırlattı. Hemen sonra on iki güçlü delikanlı ortaya çıktı. Dediler ki:

“Emirlerinizi dinliyoruz.”

“Beni bu dağdan indirin.”

Delikanlılar hemen gelip Prens'i aşağı taşıdı. Prens İvan, yüzüğü parmağına takınca gençler ortadan kayboluverdi.

Sonra kendi ülkesine döndü ve babası ile ağabeylerinin yaşadığı şehre ulaştı. Burada yaşlı bir kadının evine misafir oldu ve sordu:

“Ülkende ne haberler var, teyze?”

“Haber mi dedin evladım? Biliyorsun ya, Kraliçemiz, Ölümsüz Koschey'in elinde tutsaktı. Üç oğlu onu bulmaya gitti. İkisi Kraliçe'yi bulup getirdi ama üçüncüsü yani Prens İvan ortadan kayboldu. Nerede olduğunu kimseler bilmiyor. Kral, oğlu için çok üzülüyor. Prensler, anneleriyle beraber bir de Prenses getirmiş. Büyük oğlan onunla evlenmek istiyor; lakin kız, illa ki kendi evindeki yüzüğünü istiyor ya da aynı-sından yapılıns diyormuş. Bütün halka bu durumu duyurdular ama bu yüzüğün eşini yapabilen çıkmadı henüz.”

“Peki, teyzecim. Şimdi git ve Kral'a yüzüğü yapacağını söyle. Ben senin için bu işi halledeceğim, merak etme,” dedi Prens İvan.

Bunun üzerine yaşlı kadın hemen giyinip Kral'ın sarayına gitti ve dedi ki:

“Lütfen Majesteleri, bana izin verin de alyansı ben yapayım.”

“Peki, teyze, dediğin gibi olsun! Senin gibi insanlara kapımız her zaman açık,” dedi Kral. “Yalnız, başaramazsan başın gider, bilmiş ol!”

İhtiyar kadıncağızın yüreği ağzına geldi korkudan. Hemen eve koşturup olanları Prens'e anlattı ve işe başlamasını istedi. Ama İvan tasasızdı, bütün gün aylak aylak yattı. Çünkü yüzük zaten yanındaydı. Bu yüzden yaşlı kadının telaşına gülüp geçti. Ama kadıncağız korkudan tir tir titriyor, ağlayıp sızlıyor ve İvan'ı azarlıyordu.

“Başı belada olan sen değilsin tabi! Kendini kurtarıp beni yaktın. Ne kadar aptalmışım! Nasıl kandım sana?” diye dövünüyordu.

Yaşlı kadın, uykuya dalana dek ağladı durdu. Sabah olunca Prens İvan kadını uyandırdı:

“Hadi kalk, teyzecim. Şu yüzüğü yanına al ve bir dükandan fazla para isteme. Eğer kim yaptı diye soracak olurlarsa, ben yaptım de ve sakın benden söz etme.”

Yaşlı kadın sevinçten havalara uçtu. Prenses de yüzüğe bayılmıştı.

“Tam istediğim gibi,” dedi. Yaşlı kadına altın dolu bir tabak verdiler ama kadın yalnızca bir duka aldı.

“Neden o kadar az para alıyorsun?” diye sordu Kral.

“Fazlası ne işime yarayacak ki, Majesteleri? Hem, daha çok para gerekirse nasılsa verirsiniz.”

Bu sözleri söyledikten sonra yaşlı kadın evine döndü.

Zaman geçti ve bir haber yayıldı. Buna göre gelin damattan, kendi memleketindeki evine gidip gelinliğini getirmesini ya da aynısını yaptırmasını istiyordu. Prens İvan'ın yardımı sayesinde yaşlı kadın bu hususta da başarılı oldu. Daha sonra dikişsiz ayakkabıları da götürdü. Her defasında bir dukadan fazla para almıyor ve bütün bunları kendisinin yaptığını söylüyordu.

Halk arasında, şu günde düğün yapılacağı haberi hızla yayıldı. Herkesin sabırsızlıkla beklediği düğün günü sonunda gelip çattı. O zaman Prens İvan, yaşlı kadına dedi ki:

“Dinle beni, teyze! Gelin tam evleneceği sırada bana haber ver.”

Yaşlı kadın pür dikkat o anı bekledi ve Prens'e haber etti.

Bunun üzerine Prens İvan hemen prens kıyafetlerini giyip evden çıktı.

“Gördün mü teyze! Ben aslında bir prensim.”

Yaşlı kadın, delikanlının ayaklarına kapandı.

“Lütfen seni azarladığım için affet beni,” dedi.

“Tanrı seninle olsun,” dedi Prens.

Sonra kiliseye gitti. Ağabeyinin henüz gelmediğini görünce gelinin yanına geçip onunla evlendi. Sonra kızla beraber saraya doğru yola çıktılar. Yolda ilerledikleri sırada asıl damat, yani ağabeyi çıktı karşılarına. Ama gelin ve Prens İvan'ın saraya götürüldüğünü görünce rezil bir hâlde geri döndü.

Kral'a gelince, Prens İvan'ı yeniden gördüğüne çok seviniyordu. Ağabeylerinin İvan'a ihanetini öğrenince düğün ziyafeti biter bitmez iki büyük oğlunu sürgüne yolladı; İvan'ı ise vârisi ilan etti.

“Prens Arikad” masalında Kraliçe -Anne- Koschey değil Fırtına tarafından kaçırlır. En küçük oğlu, demir kancalar yardımıyla dağa tırmanır, Vikhor’u öldürür ve annesi ile kurtardığı diğer üç kadını aşağı indirir. Bunu yaparken hayvan postundan yapılmış bir urgandan faydalanır. Ağabeyleri, inmesini önlemek için bu ipi keser. Sonra kadınları, bu sırrı kimseye söylememeleri için toprak yiyerek yemin etmeye zorlarlar. Aynı formalite, benzer bir yeminin olduğu bu masalda da söz konusudur.

Bu tür bir zorunluluğun kutsal doğası, bu sınıftaki masallarda benzer koşullar altında korunan suskunluğu açıklayabilir.

Koschey’in ölümüne dair açıklamaların birinde, gizemli bir yumurtanın alnına çarpması sonucu öldüğü söylenmektedir. Hayatının bağlı olduğu sihirli zincirin son halkasıdır bu yumurta. Aynı masalın, bir yılanla ilgili başka versiyonunda ise ölümcül darbe, bir yumurta sarısında bulunan küçük bir taştan kaynaklanır. Taş bir ördeğin, ördek bir tavşanın, tavşan bir kayanın içindedir, kaya da bir adadadır (yani muhteşem Buyan Adası). Bir diğer varyantta Koshchey, güzel esirini kandırmaya çalışır; “ölüm”ü bir süpürgeye veya tahtadan perdeye bağlıymış gibi davranır ve kız, sevgisinin göstergesi olarak bu nesneleri altınla süsler. Sonra aslında “ölüm”ünün, denizde yüzen bir kütüğe tutunmuş ördeğin içindeki yumurtada olduğunu itiraf eder. Prens İvan, yumurtayı alıp bir elinden öbürüne atar. Koschey, odanın bir yanından öteki yanına savrulur. Sonunda Prens, yumurtayı kırar ve Koschey yere düşüp ölür.

Bu üzücü bölüm birçok ülkenin masallarında gerçekleşmektedir. Bu unsurun belli şekillerini izlemek yerinde olacaktır. Bir İskandinav masalındaki Dev’in kalbi, bir adadaki kilisenin içine yerleştirilmiş kuyuda yüzen ördeğin içindeki yumurtada bulunmaktadır. Bunu bir başka İskandinav masalıyla karşılaştırmak

mümkündür. Bu masalda bir Haugebasse, ya da Trol, bir prensesi kaçırmıştır ve ölü bir ejderin “dokuzuncu başının dokuzuncu dili altında yatan bir kum tanesi” üzerlerinden geçtiğinde, arkadaşlarıyla beraber paramparça olacaklarını söyler. Bu kum tanesi bulunup getirilir ve sonuç olarak, koca bir Trol ya da Haugebasser sürüsü anında yok olur. Bir Transilvanya-Saksonya masalında bir Cadı’nın “can”ı, bir dağ içindeki gölette yüzen ördeğin içindeki yumurtada yanmaktadır ve bu ateş söndürüldüğünde Cadı ölür. Bohemya masalı “Güneş atı” hikâyesinde bir Büyücü’nün “kuvvet”i, bir ağacın altındaki bir geyiğin vücudunda bulunan bir ördeğin içindeki yumurtadadır. Bir kâhin, bu yumurtayı bulur ve içini emer. Sonra Büyücü, küçücük bir çocuk gibi güçsüz kalır, zira “bütün gücü Kâhin’e geçmiştir.” Kelt masalı “Deniz Kızı”nda göle musallat olan “uç başlı koca canavar”ın öldürülmesi için gölün ortasındaki adada yaşayan dişi geyiğin içinden çıkarak uçan kargadan fırlayacak alabalığın ağzındaki yumurtanın kırılması gerekmektedir. Bir modern Yunan masalında bir ejder ya da başka türden bir uğursuz yaratığın hayatı, erişilmesi imkânsız bir odada ya da bir yaban domuzunun içinde saklı üç güvercinin yaşamıyla aynı anda sona erer. Yunan masalıyla yakından bağlantılı bir Sırp masalı vardır. Burada bir ejder vardır ve ejderin “kuvvet”i (snaga), bir kraliyet şehri yakınlarındaki bir gölün içindeki bir ejderhanın (ajdaya) karnında yaşayan yaban domuzunda yer alan tavşanın içindeki güvercinin vücudunda bulunan serçededir. Masalın kahramanı, gölün ejderiyle dövüşür ve o kritik anda, uzun bir süre boğuştuktan sonra masalın kadın kahramanı tarafından alnına kondurulan bir öpücükle güç bulur ve canavarı havaya fırlatır. Ejder yere düşünce parçalara ayrılır ve içinden yaban domuzu çıkar. Sonunda kahraman, serçeyi kavrayıp boynunu kıvrır ama daha önce kayıp ağabeyleri ile ejderin zulmüne uğramış diğer kurbanların bulunması için gerekli büyüyü ondan alır.

Hint masalı “Punchkin”, bu Avrupa masallarıyla çok ilginç bir paralellik taşımaktadır. Bu masalda Punchkin’in hayatı bir papağana bağlıdır. Papağan ise sık bir ormanla örtülü ıssız bir ülkenin ortasında, birbiri üstüne yığılmış altı su kavanozunun en altındaki bir kafestedir. Papağanın bacak ve kanatları koparıldığında, Punchkin de bacak ve kollarını kaybeder; boynu kıvrıldığında başı çevrile çevrile ölür.

Bedenin dışında bulunan kalp fikriyle örölmüş en ilginç hikâyelerden biri, bir Samoyed masalıdır. Bu masalda yedi erkek kardeş, her gece kalplerini çıkararak uyumayı âdet edinmiştir. Annesini öldürdükleri esir kız, dışarı çıkarılmış kalpleri alır ve çadır direğine asar. Sabaha kadar kalpler burada kalır. Bir gece kızın ağabeyi, bu kalpleri ele geçirmeye karar verir. Ertesi sabah kalpleri çadıra götürür ve biraderlerin ölmek üzere olduğunu görür. Boş yere kalplerini isteyip yalvarırlar. Delikanlı, biraderlerin kalplerini yere fırlatır. “Kalpleri fırlattığı esnada biraderler ölür.”

Şimdi söz edeceğim efsane, biraz önce bahsettiğim halk masallarından kaynaklandığı görülen efsanenin kayda değer eskliliğine kanıt sayılır. “MÖ 1300 civarında, on dokuzuncu hanedan döneminden” olduğu sanılan bir papirüste, iki birader hakkındaki Mısır masalı muhafaza edilmiştir. Bunlardan küçük olan Satou, ağabeyi Anubis’i bırakıp Akasya Vadisi’ne çekilir. Ama yola çıkmadan evvel Satou, kalbini alıp “akasya ağacının çiçekleri arasına” koyacağını söyler. Dolayısıyla, ağaç kesilirse kalbi yere düşecek ve Satou ölecektir. Böyle bir durumda yapması gereken şeyleri Anubis’e anlattıktan sonra vadiyi aramaya gider. Orada gün boyu avlanır ve geceleri kalbinin bulunduğu akasya ağacının altında uyur. Ama sonunda Noum yani Yaradan, onun için bir eş yaratır ve diğer tanrılar bu kadına armağanlar sunar. Satou kalbiyle ilgili sırrı bu Mısır pandorasına anlatır. Günün birinde karısının güzel kokulu saçlarından bir bukle nehre düşer

ve su üzerinde yüzerek Mısır Kralı'na ulaşır. Kral, bu saçların sahibini kendi kraliçesi yapmaya karardır ve tıpkı Rhodope veya Kükedisi gibi bu kadını her yerde arar. Kadın bulunur ve Kral'a götürölür. Yasal kocasından kurtulmak için Kral'dan akasya ağacını kestirmesini ister. Ağaç kestirilir, kalp yere düşer ve Satou ölür.

Bu arada Anubis, uzun zamandır görmediğı ağabeyini ziyaret etmek için yola çıkmıştır. Onu ölü bulunca kalbini arar; bu arayış üç sene sürer. Ama dördüncü sene birden Mısır'a dönmek ister ve "Bu kutsal yeri bırakacağım," der. Ertesi gün Anubis, kardeşinin kalbini akasya ağacının altında bulur ve gizemli bir sıvıyla doldurulmuş kaba koyar. Kalp, bu sıvıyı içine çekip nemlenince ceset titrer ve canlanır. Anubis, sıvının geri kalanını kardeşine içirir, kalp olması gerektiğı yere konur ve Satou yeniden hayata döner.

Bu bilgilerden sonra asıl konumuz olan yılanlara geri döneceğiz. Ele aldığımız masallarda ortaya çıkan tüm canavarımsı şekiller, büyük bir yılan ailesinin farklı türlerinden ibaret gözükmeğtedir. Koshchey, Chudo Yudo, Usuinya ve benzeri adlar, hikâye anlatıcısının isteğine göre Zmëi Goruinuich ismiyle değişimli kullanılmaktadır. Zmëi Goruinuich, yani çok başlı yılan, Rus masal diyarında kötü olan her şeyi temsil etmeğtedir. Ama günümüz Rusya'sında yılanlar, kötü karakterli varlıklar olarak görülmez. Bir köy evinde bir yılanın ortaya çıkması, köylülerce uğurlu bir işaret sayılır; ona içmesi için süt bırakırlar ve böyle bir misafiri öldürmenin korkunç bir günah olduğuna inanırlar. Muhtemelen bu durum, Kromer'e göre eski zamanlarda Polonya ve Litvanya'da bir dini kült olarak yılan şeklindeki yaygın tanrılara hürmet göstermenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sıradaki masal, Koschey ve türünün geçtiğı masalların aksine, bu fikirlerle daha uyumludur.

Su Yılanı

Kızıyla birlikte yaşayan ihtiyar bir kadın vardı. Bir gün kızı, diğer kızlarla birlikte yıkanmak için göle gitti. Giysilerini çıkardılar ve suya girdiler. Tam o sırada sudan bir yılan çıktı ve süzülerek kızın giysisinin içine girdi. Bir süre sonra bütün kızlar gölden çıkarak giysilerini giymeye başladı. Yaşlı kadının kızı da elbisesini giymek istedi ama elbisesinin içinde bir yılan vardı. Yılanı uzaklaştırmaya çalıştı ama nafile, hayvan yerinden kıpırdamıyordu bile. Sonra yılan dedi ki:

“Benimle evlenirsen, elbiseni sana geri veririm.”

Kız yılanla evlenmeye hiç de istekli değildi ama diğer kızlar dediler ki:

“Onunla evlenmen zaten mümkün değil. Öyleyse, evleneceğini söyle de biraz neşelenelim!” Bunun üzerine kız, “Pekâlâ, evleneceğim,” dedi. Kızdan söz alan yılan, elbisenin üzerinden çekilip tekrar suya atladı. Kız giyinip eve gitti. Eve varır varmaz annesine dedi ki:

“Anneciğim, anneciğim! Şöyle şöyle oldu, bir yılan elbisenin üstüne çıkıp bana ‘Benimle evlenmezsen elbiseni vermem,’ dedi. Ben de ‘Tamam, evleneceğim,’ dedim.”

“Sen neler saçmalıyorsun aptal kız! Yılanla evlenilir miymiş hiç?”

Her şey eskisi gibi devam etti ve bu olayı tamamen unuttular.

Bir hafta kadar geçti; koca bir yılan ordusu kıvrıla kıvrıla anne kızın yaşadığı eve geldi. “Ah, anneciğim, kurtar beni!” diye bağırdı kız. Annesi hızlıca kapıları kilitleyip evin girişini kapamaya çalıştı. Yılanlar kapıya hücum ettiler ama kapı kapalıydı. Sonra geçit tarafına gittiler ama orası da kapalıydı.

Sonra bir anda hepsi yuvarlanarak bir yumak hâline geldiler ve kendilerini pencereye yuvarlayıp camı paramparça ederek içeri sızdılar. Kız ocağın üstüne çıktı ama peşinden geldiler. Kızı çe-kiştirip önce odadan, sonra da evden dışarı çıkardılar. Annesi de gözyaşları içinde kızıyla birlikte gidiyordu.

Kızı göle götürüp onunla beraber suya daldılar. Bir anda hepsi insana dönüştü. Anne, bir süre boyunca suyolunda durdu, biraz bekledikten sonra eve döndü.

Bu olayın üzerinden üç yıl geçti. Kız gölde yaşıyordu. Bu arada bir kızı, bir de oğlu olmuştu. Annesini görmeye gitmek için sık sık kocasına yalvarıyordu. Kocasını nihayet bir gün razı geldi ve kızı suyun üstüne çıkarıp kıyıya götürdü. Ama kız, gitmeden önce kocasına sordu:

“Sana ihtiyacım olduğunda ne diye bağırayım?”

“‘Osip, Osip, buraya gel!’ diye bağır, hemen gelirim,” dedi kocası.

Sonra adam yine suya daldı ve karısı, küçük kızını bir koluyla kucaklayıp oğlunu elinden tutarak annesinin evine gitti. Annesi onu karşıladı. Yaşlı kadın, kızını gördüğüne çok sevinmişti.

“Merhaba, anne!” dedi kız.

“Nasılsın? Suyun altında günlerin nasıl geçiyor?” diye sordu annesi.

“Çok iyiyim, annecim. Oradaki hayatım, senin buradaki yaşamından çok daha güzel.”

Biraz oturup muhabbet ettiler. Annesi akşam yemeğini hazırladı, birlikte yediler.

“Kocanın adı ne?” diye sordu annesi.

“Osip,” dedi kız.

“Peki, eve nasıl geri gideceksin?”

“Suyoluna gidip ‘Osip, Osip, buraya gel!’ diyeceğim, gelecek.”

“Hadi, kızım,” dedi annesi, “biraz uzan, dinlen.”

Kız yatıp uyudu. Annesi hemen bir balta alıp bıçağını bile-di ve suyoluna gitti. Suyoluna gelince seslendi:

“Osip, Osip, buraya gel!”

Osip başını çıkarır çıkarmaz yaşlı kadın baltasını kaldırıp adamın kafasını kopardı. Gölün suyu kana bulandı.

Yaşlı kadın eve gittiğinde kızı uyanmıştı.

“Ah, annecim,” dedi, “burada çok sıkıldım, eve gideceğim.”

“Bu gece burada kal kızım. Belki bir daha beraber zaman geçirme şansımız olmaz.”

Bunun üzerine kız, geceyi annesinin evinde geçirdi. Sabah olunca kalktı. Annesinin hazırladığı sofrada kahvaltısını yaptı. Sonra annesine veda etti ve küçük çocuklarıyla beraber gitti. Suyoluna varınca seslendi:

“Osip, Osip, buraya gel!”

Bağırdı durdu ama kimse gelmedi.

Sonra göle bakınca su üzerinde yüzen başı gördü. İşte o zaman neler olduğunu anladı.

“Eyvah! Annem öldürdü onu!” diye bağıırıp ağladı.

Oracığa oturup acı acı gözyaşları döktü. Sonra kızına seslendi:

“Bundan böyle, bir çalıkuşu olup sonsuza dek uç!”

Sonra oğluna seslendi:

“Oğlum, sen de bundan böyle bir bülbül olup ebediyen uç!”

“Ben ise,” dedi, “bundan böyle bir guguk kuşu olup uçacağım!”

Su Kralı ve Bilge Vasilissa

Bir zamanlar bir Kral ve Kraliçe yaşırdı. Kral avlanmayı çok severdi. Bir gün yine ava çıktı ve meşe ağaçlarından birine tünemiş bir Kartal Yavrusu gördü. Tam onu vurmak üzereydi ki Kartal Yavrusu yalvarmaya başladı:

“Beni vurma, Kral Hazretleri! Beni vuracağına evine götür. Gün olur sana bir faydam dokunur, işine yararım.”

Kral biraz düşündü ve “Bana ne faydan olacak ki?” diye sordu. Yine nişan aldı.

O zaman Kartal Yavrusu ikinci kez konuştu:

“Beni vurma, Haşmetli Kral’ım! Beni vuracağına evine götür. Gün olur sana bir faydam dokunur, işine yararım.”

Kral etraflıca düşündü fakat bu kuşun ona nasıl bir hizmette bulunabileceğini bir türlü anlayamadı. Bu yüzden tekrar nişan aldı. İşte o zaman Kartal Yavrusu bir kez daha bağırdı:

“Beni vurma, Haşmetli Kral’ım! Vuracağına beni evine götür ve üç yıl besle. Gün gelir sana bir faydam dokunur.”

Kral buna razı gelip Kartal Yavrusu’nu beraberinde eve götürdü, bir yıl besledi, bir yıl daha besledi ama kuş o kadar çok yemek yiyordu ki Kral’ın davarları tükenmişti. Ne bir inek ne de bir koyun kalmıştı geriye. Sonunda Kartal dedi ki:

“Şimdi beni azat et!”

Kral kuşu serbest bıraktı. Kartal kanatlarını çırpıtlakin henüz uçamıyordu! Dedi ki:

“Haşmetli Kral’ım! Beni iki yıl besledin, şimdi ne kadar gönülsüz olsan da bir yıl daha besle beni. Gerekirse borç al ama beni mutlaka besle. Yoksa çok şey kaybedersin!”

Kral kuşun dediğini yaptı. Etraftan davar aldı ve Kartal’ı bir yıl daha besledikten sonra azat etti. Kartal göklere çıktı, hiç durmadan uçtu, sonra yine yere konup dedi ki:

“Şimdi Haşmetli Kral’ım! Sırtıma bin de birlikte uçalım!”

Kral Kartal’ın sırtına bindi. Uzaklara uçtular. Çok geçmeden mavi denize ulaştılar. Sonra Kartal, Kral’ı üzerinden silkeledi. Kral denize düştü ve dizlerine kadar suya battı. Ama Kartal, Kral’ın boğulmasına müsaade etmedi! Onu kanatlarına çekip sordu:

“Söylesene, Kral’ım! Korktun mu?”

“Evet,” dedi Kral, “Çok korktum. Boğulacağım sandım!”

Yine havalandılar ve bir başka denize ulaşana dek uçtular. O zaman Kartal, Kral’ı silkeleyip denizin ortasına attı. Kral beline kadar suya battı. Kartal yine süzülüp onu kanatlarına çekti ve sordu:

“Söyle bakalım Kral’ım, korktun mu?”

“Korktum,” diye cevap verdi Kral, “ama ‘Lütfen Tanrım, şu hayvan beni kurtarsın,’ dedim içimden.”

Sonra yine havalanıp uçtular ve üçüncü bir denize geldiler. Kartal, Kral’ı büyük bir körfeze düşürdü. Kral bu kez boğazına kadar suyun içindeydi. Kartal, Kral’ı üçüncü defa çekip çıkardı ve sordu:

“Söyle bakalım, Kral’ım! Korktun mu acaba?”

“Evet, çok korktum,” dedi Kral, “ama belki beni kurtarırın diye düşündüm.”

“Öyleyse, Kral’ım! Artık ölüm korkusunu sen de tattın! Eski bir hesabı görmüş olduk böylece. Hatırlıyor musun, ben bir meşe ağacına tünemiş otururken sen gelip beni vurmak istemiştin. Üç kez nişan aldın ama ben her defasında beni vurmaman için yalvardım, ‘Belki öldürmez, belki vazgeçer de beni yanına alır,’ diye geçirdim içimden!”

Sonra kırk diyarın ötesine uçtular, uzun uzun havada süzöldüler. Kartal dedi ki: “Bak, Kral’ım! Üstümüzde ne var, altımızda ne var?”

Kral baktı.

“Üstümüzde,” dedi, “gökyüzü; altımızda ise yeryüzü var.”

“Bir daha bak. Sağımızda, solumuzda ne var?”

“Sağ tarafta bir ova, sol tarafta bir ev var.”

“Biraz daha uçacağız,” dedi Kartal, “en küçük kız kardeşim orada yaşıyor.”

Doğruca bahçeye indiler. Kız gelip onları karşıladı, ağabeyiyle kucaklaştı ve onu meşe ağacından yapılmış masaya oturttu. Kral’a ise göz ucuyla dahi bakmayıp onu dışarıda bıraktı, sonra tazıları salıp Kral’a saldırttı. Kartal buna çok kızdı, masadan fırlayıp Kral’ı yakaladı ve yine onunla beraber havalandı.

Derken, yine uzun süre uçtular. Bu sırada Kartal Kral’a dedi ki: “Etrafına bir bak, Kral’ım. Arkamızda ne var?”

Kral başını çevirip baktı, “Arkamızda kırmızı bir ev var,” dedi.

“O gördüğün kız kardeşimin evi. Alevler içinde, çünkü seni evinde ağırlayacağı yerde tazıları üstüne saldı.”

Sonra yine uçtular. Kartal yine sordu:

“Baksana, Kral’ım! Üstümüzde ne var, altımızda ne var?”

“Üstümüzde,” dedi, “gökyüzü; altımızda ise yeryüzü var.”

“Bir daha bak. Sağımızda, solumuzda ne var?”

“Sağ tarafta bir ova, sol tarafta bir ev var.”

“Orada diğer kız kardeşim yaşar. Gidip onu ziyaret edelim.”

Büyük bir bahçeye indiler. Kız kardeşi, Kartal’ı sıcak bir şekilde karşılayıp meşeden masaya oturttu ama Kral’ı dışarıda bıraktı ve üzerine tazıları saldı. Kartal öfkeden deliye döndü, Kral’ı da alıp uzaklara uçtular. Uzun süre yol gittiler. Kartal dedi ki:

“Etrafına bir bak, Kral’ım. Arkamızda ne var?”

Kral başını çevirip baktı, “Arkamızda kırmızı bir ev var,” dedi.

“Yanmakta olan o ev, kız kardeşimin evi! Hadi şimdi anemle ablamın yaşadığı yere gidelim.”

Bu sefer de oraya uçtular. Kartal’ın annesi ve ablası onları gördüklerine çok sevinip Kral’ı sıcak bir şekilde ve hürmetle karşıladılar.

“Şimdi Haşmetli Kral’ım,” dedi Kartal, “biraz bizimle kal. Sonra sana bir gemi verir ve evinde yediklerimin bedelini öderim. Sonra da selametle evine dönersin!”

Bunun üzerine Kartal, Kral’a bir gemi ve biri kırmızı, diğeri yeşil iki sandık verip dedi ki: “Dikkatli ol! Kutuları eve dönmeden açma sakın. Kırmızı kutuyu arka bahçede, yeşil kutuyu ön bahçede aç.”

Kral sandıkları alıp Kartal'a veda etti ve mavi denize yelken açtı. Bir süre sonra bir adaya geldi ve gemisini durdurdu. Kıyıya çıktı, aklında kutular vardı. İçlerinde ne olduğunu ve Kartal'ın niçin kutuları açmamasını istediğini merak ediyordu. Düşündü, düşündü ve sonunda merakına yenik düştü. Kırmızı sandığı alıp yere koydu ve açtı. İçinden her türden büyükbaş hayvan çıktı, saymakla bitmiyorlardı. Adada neredeyse yer kalmamıştı.

Kral bunu görünce çok üzülüp ağlamaya başladı:

“Ne yapacağım şimdi ben? Bunca hayvanı kutuya nasıl geri sokacağım?”

Ne olsa beğenirsiniz? Sudan bir adam çıkıp yanına geldi ve sordu:

“Neden öyle acı acı ağlıyorsun, Kral Hazretleri?”

“Nasıl ağlamayayım?” dedi Kral. “Bu kadar büyük bir sürüyü, bu küçük kutuya nasıl sığdıracağım?”

“İsterseniz ben sizi bu dertten kurtarırım. Bütün hayvanları sizin için toplarım. Yalnız bir şartım var. Evinizde bilmediğiniz ne varsa bana vermeniz gerek.”

Kral bunu düşündü.

“Evde bilmediğim ne varsa mı?” dedi. “Evimdeki her şeyi bildiğimi sanıyorum.”

İyice düşündü ve bu şartı kabul etti. “Hepsini topla,” dedi. “Ben de evimde bilmediğim ne varsa sana vereceğim.”

Bunun üzerine adam, hayvanları toplayıp tek tek kutuya soktu. Kral gemisine binip eve doğru yol aldı.

Eve varınca onun yokluğunda karısının bir erkek evlat dünyaya getirdiğini öğrendi. Çocuğu öpüp koklamaya, bir yandan da deliler gibi ağlamaya başladı.

“Kral’ım!” dedi Kraliçe, “niçin ağlıyorsun?”

“Sevinçten!” dedi Kral.

Doğruyu söylemeye korkuyor, Prens’ten vazgeçmek zorunda olduklarını anlatmaya dili varmıyordu. Sonra arka bahçeye gidip kırmızı kutuyu açtı. Öküzler, inekler, koyunlar ve koçlar fırladı dışarı. Her türden hayvan etrafa yayıldı, çayırları tıka basa doldurdu. Sonra ön bahçeye gidip yeşil kutuyu açtı. Kocaman ve muhteşem bir bahçe çıktı ortaya. Her türden ağaç vardı burada! Kral öyle mutluydu ki oğlunu bile unuttu.

Yıllar geçti. Bir gün Kral biraz gezinmek istedi ve bir nehre gitti. Tam o anda, daha önce hayvanlarını kutuya sokan adam sudan çıkıverdi:

“Ne çabuk unutuveriyorsun, Kral Hazretleri! Biraz düşün bakalım. Bana bir borcun yok mu?”

Kral keder içinde eve döndü ve Kraliçe ile Prens’e her şeyi anlattı. Birlikte ağlayıp üzüldüler ama başka çare olmadığına karar vererek Prens’i nehir kenarına götürüp orada bıraktılar.

Prens etrafına bakınca bir patika gördü ve Tanrı’nın ona yol göstereceğine inanarak patikayı takip etti. Yürüdü, yürüdü ve sonunda bir ormana geldi. Ormanın ortasında bir kulübe vardı, kulübede ise Baba Yaga yaşamaktaydı.

“İçeri gireyim,” diye düşündü Prens ve kulübeye girdi.

“Merhaba Prens!” dedi Baba Yaga. “İş mi arıyorsun, yoksa işten mi kaçmaktasın?”

“Şey, büyükanne... Önce bana yiyecek içecek bir şeyler ver de sonra soru sor, olur mu?”

Bunun üzerine kadın yiyecek içecek getirdi. Prens, ona nereye ve ne amaçla gittiğini söyledi, başına gelenleri anlattı.

O zaman Baba Yaga dedi ki: “Çocuğum, deniz kenarına git. Orada on iki kaşıkgağa ördeği uçuşur, güzel kızlara dönüşüp yıkanmaya başlarlar. Sessizce yaklaşıp en büyük kızın elbisesine el koy. Onunla anlaşınca Su Kralı’na git, orada Obédalo, Opivalo ve Moroz Treskum’la* buluşup hepsini yanına al. Sana faydaları dokunacaktır.”

Prens, Baba Yaga’ya veda edip deniz kenarındaki yere gitti. Çalılıkların arkasına saklandı. Sonra on iki kaşıkgağa uçup geldi, ıslak yere konunca on iki güzel kıza dönüştüler ve yıkanmaya başladılar. Prens, en büyük kızın elbisesini çaldı ve bir çalının arkasına geçip kıpırdamadan oturdu. Kızlar sudan çıktı, on biri giysilerini giyip kuşa dönüştü. Ama en

* Fortunatus’un meşhur üç hizmetkârı. Yiyici (*ob’egedat’* = yemek, mideye indirmek), içici (*pit’* = içmek, *opivat’sya*= ölümüne içmek) ve “yakıcı soğuk” (Moroz Treskum). (ç.n.)

büyükleri olan Bilge Vasilissa öylece kaldı. Delikanlıya yalvardı durdu:

“Elbisemi ver, ne olur! Madem babam Su Kralı’nın yanına gidiyorsun, oraya vardığında sana iyiliğim dokunur.”

Bunun üzerine Prens, kıza elbisesini geri verdi. Kız anında kaşıkgaga olup arkadaşlarının ardından uçuverdi. Prens yoluna devam etti. Yol kenarında üç kahramanla yani Obédalo, Opivalo ve Moroz Treskum ile buluştuktan sonra onları yanına alıp Su Kralı’na gitti.

Su Kralı onu görünce dedi ki:

“Selam, dostum! Ziyaretime gelmen neden bu kadar gecikti? Seni beklemekten yoruldum. Haydi, şimdi işe başla bakalım. İlk görevin şu: Bir gecede benim için elmaştan bir köprü yap, yarına hazır olsun. Eğer başaramazsan, başın uçar bilmiş ol!”

Prens, Su Kralı’nın yanından uzaklaşınca gözyaşlarına boğuldu. Bilge Vasilissa odasının penceresini açıp sordu:

“Niçin ağlıyorsun, Prens?”

“Ah! Bilge Vasilissa! Nasıl ağlamayayım? Babam elmaştan bir köprü yapmamı istiyor, üstelik bir gecede bitirmeliymişim! Ben balta kullanmasını dahi bilmiyorum.”

“Üzülme. Şimdi yatıp uyu. Gündüz, geceden daha hayırlıdır.”

Delikanlıya uyumasını söyledi ama kendisi dışarı çıkıp var gücüyle bir ısıklık çaldı. Her yandan işçiler ve marangozlar geldi, sırayla tuğlaları taşıyıp köprünün temelini attılar. Çok geçmeden kristal köprüyü bitirdiler, sonra evlerine dağıldılar.

Ertesi sabah Bilge Vasilissa, Prens’i uyandırdı:

“Haydi kalk, Prens! Köprü hazır. Babam birazdan teftişe gelir.”

Prens yataktan fırlayıp eline bir süpürge aldı ve köprüye gitti, yeri süpürüp temizledi.

Onu gören Su Kralı övgüler yağdırdı:

“Teşekkürler,” dedi. “Bana büyük bir hizmetin dokundu. Şimdi başka bir dileğim var senden. Görevin şu: Yarına kadar bana yemyeşil bir bahçe hazırla; büyük ve gölgeli olsun, içinde kuşlar şakınsın, ağaçlarında çiçekler açınsın, dallardan elmalar ve armutlar sallansın.”

Prens, Su Kralı’nın yanından ayrılınca gözyaşlarına boğuldu. Bilge Vasilissa yine penceresini açıp sordu:

“Neden ağlıyorsun, Prens?”

“Nasıl ağlamayayım? Baban bir gecede koca bir bahçe istiyor benden!”

“Hiç dert değil. Hadi! Uyu, dinlen. Gündüz, gecedен daha hayırlıdır.”

Ona uyumasını söyledi ama kendisi her taraftan becerikli bahçıvanları çağırdı. Sabaha kadar yeşil bir bahçe hazırladılar; burada şakıyan kuşlar, rengârenk çiçekler ve dalları olgun meyvelerle dolu ağaçlar vardı.

Sabah olunca Bilge Vasilissa Prens’i uyandırdı:

“Haydi, kalk Prens! Bahçe hazır. Babam teftişe gelecek.”

Prens hemen kalkıp eline bir süpürge aldı ve bahçeye gitti. Bir patikayı süpürüp dalları düzeltti. Su Kralı onu övüp dedi ki:

“Teşekkürler, Prens! Çok güzel iş çıkarmışsın. Şimdi on iki kızım arasından kendine bir eş seç. Hepsinin yüzü, saçla-

rı ve elbisesi aynıdır. Eğer üç kez üst üste aynı kızı seçersen onunla evlenebilirsin. Ama başaramazsan, ölüm fermanını veririm.”

Bilge Vasilissa bütün bunları biliyordu. Bu yüzden gizlice Prens’e dedi ki:

“İlk önce mendilimi sallayacağım, ikincisinde elbisemi düzelteceğim ve üçüncüsünde ise başımın üstünde bir sinek göreceksin.”

Böylece Prens, üç kere üst üste Bilge Vasilissa’yı seçmeyi başardı. Evlendiler. Düğün için muhteşem bir ziyafet hazırlandı. Su Kralı o kadar çok yemek hazırlatmıştı ki yüz insan bunlarla tıka basa doyabilirdi. Damadına giderek herkesin yemek yediğinden emin olmasını istedi. “Geriye tek lokma bile kalırsa, senin için hiç iyi olmaz bilesin!”

“Baba,” dedi Prens yalvarırcasına, “burada eski bir dostum var. Müsaade edin, bizimle yesin.”

“Gelsin bakalım!” dedi Kral.

Anında Obédalo ortaya çıktı, ne varsa silip süpürdü ama hâlâ doymamıştı!

Sonra Su Kralı, her türden içkiyle dolu iki kazan getirtti ve damadından bütün içkinin bitirilmesini istedi.

“Baba,” dedi Prens tekrar, “başka bir dostum daha var. Müsaade edin, sağlığınıza bir kadeh kaldırsın.”

“Gelsin,” dedi Kral.

Opivalo gelip kazanları göz açıp kapayıncaya dek bitirdi. Ayrılırken “Daha içki var mı?” diye soruyordu.

Su Kralı, bu şekilde bir şey elde edemeyeceğini anlayınca genç çift için demir bir banyo hazırlanmasını ve banyonun iyice ısıtılıp alev gibi yapılmasını emretti. Emri yerine getirildi. On iki odun yığını yakıldı, duvarlar adeta yanıyordu. Banyonun yüz metre yanına yaklaşmak dahi imkânsızdı.

“Baba,” dedi Prens, “müsaade ederseniz, eski bir dostum burada ve ilk önce o keselenmek istiyor.”

“Pekâlâ!” dedi Kral.

Moroz Treskum, banyoya girince bir o köşeye bir bu köşeye üfledi. Bir anda, dört bir köşede buz sarkıtları oluştu. Ondan sonra genç çift banyoya girdi, köpüklenip keselendi ve evlerine gittiler.

Bir süre sonra Vasilissa, Prens’e dedi ki: “Babamın hükümünden çıkmamız gerek. Sana karşı çok öfkeli, canını yakabilir.”

“Peki, gidelim,” dedi Prens.

Hemen atlarına binip geniş ovaya doğru dörtnala koştu-
lar. Saatlerce at bindiler.

“Atından in, Prens. Kulağını yere ver,” dedi Vasilissa.
“Peşimizdekileri duymuyor musun?”

Prens kulağını yere koydu ama hiçbir şey duyamadı. O
zaman Vasilissa kendi atından inip kulağını yere koydu ve
dedi ki: “Ah Prens! Ardımızdan gelenlerin gürültüsünü du-
yuyorum.”

Sonra atları bir kuyuya, kendini bir kâseye ve Prens'i ise
ihtiyar bir adama çevirdi. Peşlerindeki de bu arada onlara
yetişmişti.

“Merhaba ihtiyar!” dediler. “Buradan bir delikanlı ve bir
kız geçti mi?”

“Evet, geçtiler dostlarım! Ama çok uzun zaman oldu.
Buradan geçtiklerinde ben daha genceciktim.”

Peşlerindeki Su Kralı'nın yanına döndü.

“İzlerini bulamadık,” dediler. “Hiçbir haber yok. Sadece
bir kuyunun yanında bekleyen yaşlı bir adam gördük. Bir de
su üzerinde bir kâse vardı.”

“Neden el koymadınız onlara?” diye bağırdı Su Kralı. Bu
adamları idam ettirerek Prens ve Bilge Vasilissa'nın peşin-
den bir grup daha gönderdi.

Bu arada kaçaklar çok uzaklara gitmişlerdi. Bilge Vasi-
lissa, yeni takipçilerin sesini duydu. Bunun üzerine Prens'i
yaşlı bir rahip yaptı, kendisi ise kadim bir kiliseye dönüştü.
Kilisenin duvarları zar zor ayakta duruyordu, her taraf yo-
sunla kaplıydı. Çok geçmeden peşlerindeki adamlar geldi.

“Hey, yaşlı adam! Buradan geçen bir delikanlı ile bir kız
gördün mü?”

“Evet, gördüm onları. Lakin çok uzun zaman oldu. Onlar yanımdan geçtiğinde ben henüz genç bir adamdım. Bu kiliseyi yeni yapmıştım.”

Böylece ikinci takipçi grubu da Su Kralı’nın yanına döndü:

“Ne iz var ne haber, Kral Hazretleri. Yalnızca ihtiyar bir rahibe rastladık, bir de onun kilisesini gördük.”

“Neden yakalamadınız onları?” diye bağırdı Su Kralı eskisinden de öfkeli bir sesle ve adamlarını zalimce idam ettirerek bu kez kendisi atına atladı, kızı ve damadının peşine düştü. Bu arada Vasilissa, bindikleri iki atı, kenarı kissel* kaplı bir bal nehrine çevirdi. Prens’i bir erkek ördeğe, kendini ise gri bir ördeğe dönüştürdü. Su Kralı, kissel ve bal kaplı suya atlayıp tıka basa yedi, kana kana içti. Patlayana dek yiyip içmeye devam etti. Sonunda da ruhunu teslim etti.

Prens ve Vasilissa yola devam etti ve nihayet, Prens’in anne babasının evine geldiler. Vasilissa Prens’e dedi ki:

“Önden git ve annenle babana geldiğini bildir. Ben seni burada, yol kenarında bekleyeceğim. Yalnız şu üç sözümü unutma: Herkesi öp ama bir tek kız kardeşini öpme. Aksi hâlde, beni unutursun.”

Prens eve vardı ve herkesi selamlamaya başladı ancak Prenses’in tembihini unutup kız kardeşini de öptü. O anda karısı aklından uçup gitti. Sanki öyle biri hiç var olmamış gibi Vasilissa’ya dair her şeyi unuttu.

Bilge Vasilissa, üç gün boyunca kocasını bekledi. Dördüncü gün dilenci kılığına girip başkente gitti ve yaşlı bir kadının evinde kalmaya başladı. Ama Prens bu sırada zengin bir prensesle evlenmeye hazırlanıyordu. Bütün krallık-

* *Kissel*: Bir tür puding veya jöle. (ç.n.)

ta bu haber duyurulmuştu, düğüne tüm halk davetliydi ve herkes hediye olarak yanında buğday ekmeği getirecekti. Vasilissa'nın yanında kaldığı yaşlı kadın da herkes gibi un eleyip ekmek yaptı.

“Neden ekmek yapıyorsun, teyze?” diye sordu Vasilissa.

“Neden mi? Senin haberin yok demek ki. Kralımız oğlunu bir prensesle evlendiriyor. Herkes saraya gidip genç çiftle yemek sunmalı.”

“İyi o zaman! Ben de bir ekmek yapıp saraya götürüyüm. Belki Kral bana bir hediye verir.”

“Tanrı aşkına, acele et o zaman! Hemen işe başla!” dedi yaşlı kadın.

Vasilissa un alıp hamur yoğurdu ve güzel bir ekmek yaptı. İçine de biraz lor ile canlı güvercinler koydu.

Derken akşam oldu ve Bilge Vasilissa ile yaşlı kadın, tam yemek vaktinde saraya vardı. Hiç görülmemiş büyüklükte bir ziyafet devam etmekteydi. Vasilissa ekmeği masaya koyar koymaz ekmek ikiye bölündü ve içinden iki güvercin çıktı. Dişi kuş, peynirin bir parçasını aldı, eşi dedi ki:

“Bana da biraz ver, güvercincik!”

“Hayır, vermem,” dedi dişi güvercin: “Yoksa beni unutursun, tıpkı Prens'in Bilge Vasilissa'yı unuttuğu gibi.”

İşte o zaman Prens karısını hatırladı. Hemen masadan fırlayıp onun beyaz ellerini tuttu ve yanı başına oturttu. O günden sonra birlikte mutlu mesut yaşayıp gittiler.

Su Kralı masalının varyantlarından birinde, su içen kralın sakalını kavrayanın adı Morskoy Tsar (Çar) değil, Chudo

Morskoe'dur ve bu, bir Su Chudo'su olup daha önce tanıştığımız Chudo Yudo'yu hatırlatmaktadır. Babasının verdiği söz nedeniyle Su Devi'ne teslim olmak zorunda olan Prens, bir hükümdarın sarayında karşılaştığı bir kıza âşık olur. Bu kız, Chudo'nun çaldığı bir büyücüdür. Kız kendini bir yüzüğe dönüştürür. Prens bu yüzüğü yanında taşır ve sonunda Chudo'dan kaçarak kızla evlenir.

Bir başka masalda, Yeftah türünden tedbirsiz bir babanın çocuğunu ele geçiren kişi de benzer bir tabiattadır. Bir tüccar, bir kartalın sırtında nehrin üzerinden uçtuğu sırada sihirli bir "enfiye kutusu"nu düşürür. Kutuyu ona bu kuş emanet etmiştir. Kutu suların içinde kaybolur. Kartalın emri üzerine kerevit gidip kutuyu arar ve bir "Put'un dizleri üzerinde" olduğunu söyler. Kartal, Put'u çağırır ve enfiye kutusunu ister. Bunun üzerine Put, tüccara "Evde olduğunu bilmediğin şeyleri ver bana," der. Tüccar kabul eder ve kutuyu geri alır.

Bu masalın bazı varyantlarında Hıristiyanlık inancının etkisi, kahramanlara verilen isimlerde kendini belli eder. Dolayısıyla, "Mujik ve Anastasia Adovna" masalında susamış babayla çocuğunu pazarlık konusu eden karakter bir su kralı değil, bir iblistir ve delikanlının elbisesini çaldığı kızın adı Adovna, yani Ad veya Hades'in kızıdır. "Delikanlı" masalında ormanda yolunu kaybetmiş bir köylü, büyük bir nehri geçmesine yardımcı olan bir adama acele bir söz verir ve "bu adam (masala göre) bir şeytandır." "Acele söylenmiş sözleri" nedeniyle çocuklarının kötücül ruhlara tutsak eden anne babaların örneklerini sonraki bölümlerde göreceğiz. Bu türden masalların birinde baba, bir gece soğuktan ölmek üzere olan bir avcıdır ve bir iblisin koruduğu ateş başında ısınabilmek için ona vaatle bulunur. Bunun sonucunda oğlundan mahrum kalınca kedere boğulur ve kendini öldürene dek içer. "Rahip onun günahkâr bedenini gömmek istemez. Bu nedenle cenazesi geçiş

yolundaki bir deliğe atılır.” Adam, ata dönüştürerek onu bir yük hayvanı olarak kullanan “aynı iblis”in hükmü altına girer.

Nihayetinde, pek çok maceranın ardından şeytanı dize getiren oğlu tarafından kurtarılır. Bu maceralardan birinde delikanlı, üç başlı bir yılanla dövüşmüştür.

Hindu masalı “Brave Seventee Bai”, gölden çıkan “çok büyük bir Kobra”yı öldüren bir kadın kahramanı anlatır. Yılan dan aldığı sihirli elmasla suya dokununca suların “iki duvar hâlinde yükseldiğini görür” ve bunların arasından muhteşem bir bahçeye geçer. Burada çok güzel bir kızla karşılaşır. Bu, Kobra’nın kızıdır ve yılan babasının öldüğünü duyduğuna çok sevinir. İfritin musallat olduğu ve orada yıkanan ya da ondan içen insanların öldüğü sular, Doğu masallarında sıkça karşımıza çıkar. Mesela, Hint masallarının birinde bir kral, mayyetindekilere bir Rákshasa ya da ifritin musallat olduğu gölde yıkanmalarını emreder. Kral’ın adamları aynı anda suya atlar ve insan yiyen canavar tarafından mideye indirilirler. O zamanlar maymun kılığında olan Buda, ifritin onlar için koyduğu ve “nefesleriyle önceden tamamen boşaltılmış kamışlar içindeki” sarnıçtan su içmelerini önererek kendini ve 80.000 maymun biraderini böyle bir Rákshasa’nın saldırılarından korumuştur.

Yılan, Koschey ve Su Kralı gibi kötülüğün erkek şeklinde kişileştirildiği bu örneklerin dışı karşılıklarını ele alacağız şimdi. Bu sınıftan en önemli varlıklar, aynı ailenin birbiriy-le yakından ilintili iki dalını oluşturan kötücül büyücülerdir. Tıpkı tüm dünyadaki kız kardeşleri gibi, bunlar da genel olarak yaşlı, çirkin ve nefret doludur. Her türlü doğaüstü güce sahiptirler ama akılları kıttır. Sürekli olarak insanlarla savaş hâлиндedirler ama masal diyarının kahramanları, bunların da tıpkı erkek muadilleri gibi kolayca alt edildiğini görecek-

tir. Genel olarak, Avrupa masallarındaki dişi Devler, Lamialar, dişi Troller, Canavarlar ve dişi Ejderhalar gibi yaratıklara çok benzemektedirler. Ama bazı özellikleriyle bu varlıklardan ayrılırlar ve dolayısıyla, ayrıntılı bir şekilde ele alınmayı hak ederler.

Şimdiye dek söz ettiğimiz pek çok masalda Baba Yaga başrol oyuncusudur. Bu karakterin ismine dair filolojik tartışmalar, tatmin edici bir boyuta ulaşamamıştır. Dış görünüşüne gelince uzun ve sıska bir cadıdır, saçları ise darmadağınaktır. Kimi zaman, sefil bir kulübenin bir köşesinden diğer köşesine uzanmış hâlde görülür ve demirden upuzun burnu, tavanı delip geçmektedir. Kulübe “tavukayakları” üzerine inşa edilmiştir ve ormana bakan bir girişi vardır. Doğru sözler söylendiğinde kulübe, dönerek sırtını ormana çevirir. Bazen -bir sonraki masalda olduğu gibi- Baba Yaga bir malikânenin hanımı şeklinde ortaya çıkar. Bu malikâne, ölü adamların kemiklerinden yapılmış çitlerle çevrili bir bahçenin içindedir. Dışarı çıktığında bir dibeğe biner, bunu bir tokmakla hareket ettirir ve uçtuğu yerlerin izini süpürgesiyle süpürür. Farklı şekillerdeki Yılan’la çok yakından bağlantılıdır. Hakikaten birçok masalda ana rol, kimi anlatıcılar tarafından Yılan’a, kimileri tarafından Baba Yaga’ya atfedilmiştir. Büyücü kadınların olağanüstü eylemlerini mümkün kılan sihir gücüne sahiptir. (Aşağıdaki masala göre) Gün ve Gece onun hizmetkârlarından olup bütün hayvanlar âlemi ona tabidir. Sonuç olarak, skazkaların bizi tanıttığı tuhaf figürler içinde en çok öne çıkan odur. Aşağıdaki hikâyeyi, Baba Yaga ile ilgili en iyi örneklerden biri olarak verebiliriz.

Baba Yaga

Bir zamanlar yaşlı bir çift yaşırdı. Karısı ölünce adam tekrar evlendi. Ama ilk evliliğinden genç bir kızı vardı. Kızcağız, kötü üvey annesine kendini bir türlü sevdiremedi. Üvey annesi onu dövüyor ve kızıdan nasıl kurtulacağını düşünüp duruyordu. Bir gün babası bir yere gidince üvey annesi kızı dedi ki: “Teyzene, yani kız kardeşime git de bir iğne ile iplik iste, sana elbise yapayım.”

Üvey annenin kardeşi bir Baba Yaga idi. Ancak kız hiç de aptal değildi. Önce kendi teyzesine gidip dedi ki:

“Günaydın, teyzecim!”

“Günaydın canım! Ziyaretinin sebebi ne?”

“Üvey annem beni ablasına yolladı. İğne ile iplik isteyecekmişim, bana elbise dikecekmiş.”

Bunun üzerine teyzesi, kızı yapması gerekenleri anlattı. “Sevgili yeğenim, orada dalları gözüne batacak bir huş ağacı var. İşte o ağaca bir kurdele bağla. Gıcırdayıp çarpacak kapılar var, o kapıların kenarına yağ dök. Sonra seni paramparça etmek isteyecek köpekler var, onlara şu çörekleri fırlat. Gözlerini oymak isteyen bir kedi var, ona da bir parça pastırma ver.”

Kız yola çıktı, uzun bir zaman yürüdü. Sonunda Baba Yaga’nın kulübesine geldi. Zayıflıktan bir deri kemik kalan cadı orada oturmuş, yün eğirmekteydi.

“Günaydın, teyze,” dedi kız.

“Günaydın, canım,” diye cevap verdi Baba Yaga.

“Annem, iğne iplik istemem için yolladı. Bana elbise yapacaktı.”

“Peki, tamam. Hadi otur, bu arada biraz yün eğir.”

Bunun üzerine kız, dokuma tezgâhının arkasına oturdu. Baba Yaga ise dışarı çıkıp hizmetçi kıza seslendi:

“Hemen git banyoyu ısıt, yeğenimi güzelce yıka ve ona iyi bak. Kahvaltıda onu yemek istiyorum.”

Bunu duyan kızcağızın korkudan yüreği ağzına geldi. Hizmetçi kıza dönüp “Hanımefendi, ne olur odunu yakmak yerine ıslat. Banyoya suyu elekle götür,” dedi. Ayrıca mendilini de hediye olarak verdi.

Baba Yaga biraz bekledi. Sonra pencereye gelip sordu:

“Yünü eğiriyor musun bakayım, canım?”

“Evet teyzecim, eğiriyorum.” Bunun üzerine Baba Yaga yine gitti. Bu arada kız, kediye bir parça pastırma verip sordu:

“Buradan kaçış yok mu?”

“İşte sana bir tarak ve havlu,” dedi Kedi. “Bunları al ve toz ol. Baba Yaga peşinden gelecektir. Ama kulağını yere day. Yaklaştığını duyduğunda önce havluyu yere at. Büyük bir nehir hâlini alacak. Baba Yaga nehri geçer ve seni yakalamaya çalışırsa, işte o zaman kulağını tekrar yere koy. Baba Yaga’nın yaklaştığını duyunca tarağı yere at. Sık bir orman hâlini alacak. Ormandan geçip seni yakalaması mümkün olmayacak.”

Kız havluyla tarağı alıp kaçtı. Köpekler onu paramparça edecekken çörekleri atıp kurtuldu. Kapılar çarpmaya başladı ama hepsinin kenarına yağ dökünce kolayca geçti. Huş ağacı az kalsın kızın gözüünü çıkaracaktı ama dalına kurdele bağlayınca bu tehlikeden de kurtuldu. Kedi, tezgâhın başına oturup çalışmaya başladı. Gerçi yün eğirdiği falan yoktu, her yeri dağıtıp durdu. Sonra Baba Yaga pencereye gelip sordu:

“Yün eğiriyor musun, yeğenim? Yün eğiriyor musun, canım?”

“Eğiriyorum, teyzecim,” diye cevap verdi Kedi sert bir şekilde.

Baba Yaga hemen kulübeye koştu, kızın gittiğini görünce kızın gözüünü çıkarmadığı için Kedi’yi dövüp işkence etmeye başladı. “Bunca zaman sana hizmet etmeme rağmen,” dedi Kedi, “bana bir kemik bile atmadın ama o kız bana pas-tırma verdi.” Bunun üzerine Baba Yaga köpeklerden çıkardı hırsını. Ardından kapılara, huş ağacına, hizmetçi kıza vurdu. Hepsinin canına okudu. Sonra köpekler dedi ki: “Bunca zaman sana hizmet ettik, bize yanık ekmek kırıntısı bile atmadın ama o kız bize çörekler verdi.” Kapılar dedi ki: “Bunca zamandır hizmetindeyiz, bir damla su vermedin bize ama o kız bizi yağladı.” Huş ağacı dedi ki: “Bunca zamandır hiz-

metindeyim ama bana bir ip bile bağlamadın. Fakat o kız bu güzel kurdeleyi bağladı.”

Çırpı bacaklı Baba Yaga, dibeğine atlayıp tokmağıyla ilerlerken geçtiği yerleri süpürgesiyle süpürdü ve kızın peşinden gitti. Kız kulağını yere koyunca Baba Yaga’nın peşinden geldiğini duydu ve havluyu yere fırlattı. Kocaman bir nehir çıktı ortaya! Baba Yaga nehre geldi, sinirden dişlerini gıcırdattı. Sonra eve dönüp öküzünü aldı ve hayvanı nehre sürdü. Öküz nehrin bütün suyunu içip bitirdi. Sonra Baba Yaga yeniden kızın peşine düştü. Ama kız tekrar yeri dinledi ve Baba Yaga’nın yaklaştığını duydu. Bu sefer tarağı yere fırlattı ve birden kocaman ve sık bir orman belirdi! Baba Yaga ağaçları kemire kemire ilerlemeye çalıştı ama ne yaparsa yapsın ormandan çıkamayınca eve dönmek zorunda kaldı.

Bu arada kızın babası eve dönmüştü. Sordu:

“Kızım nerede?”

“Teyzesine gitti,” dedi üvey annesi.

Kısa süre sonra kız koşarak eve geldi.

“Nerelerdeydin?” dedi babası.

“Ah, babacım!” dedi, “Annem, iğne iplik istemem için beni teyzeme gönderdi, elbise yapacakmış bana. Ama teyzem, bir Baba Yaga çıktı. Az kalsın beni yiyecekti!”

“Peki, nasıl kaçtın kızım?”

“Şöyle kaçtım,” diyerek kız her şeyi anlattı. Babası bunları duyunca karısına çok kızdı. Ama kızıyla birlikte uzun yıllar yaşadılar ve onlar için her şey yolunda gitti.

Bu masalın çeşitli varyantlarından birinde kadın kahra-

man, babasının annesi tarafından Baba Yaga'ya gönderilir ve onu kurtaran tavsiye ise kocasından gelir. Baba Yaga, "dişlerini keskinleştirmek üzere" başka bir odaya gider ve bu sırada kız kaçır. Daha önceden biraz tereyağı verdiği Kedi'den aldığı öğüde uyar ve eşige tükürdükten sonra kaçır. Kızın yokluğunda onun yerine tükürüğü cevap verir. Başka masallarda bunun yerine bir kan damlası ya da kana bulanmış bez parçası, bir elma, yumurta, fasulye, taş ya da tahta bebekler bu görevi görür.

Kızın kaçmasına yardımcı olan sihirli tarak ve havlu, bu türden skazkalarda sık sık karşımıza çıkar ve daima gerekli etkiyi yaratır. Ayrıca fırça da sıkça kullanılan bir unsurdur, her fırça kılından bir orman çıkar. Ayrıca havlu, köprü kurmak ya da yıkmak amacıyla da kullanılmaktadır. Her ülkenin halk masallarında benzer araçlara rastlanır. Bu nesne; Alman su cininin fırçası, tarağı ya da aynası; İskandinav trolünün sopası, taşı veya sürahisi; ya da modern Yunan masalında Asterinos ve Pulija'yı kötü annelerinden kurtaran bıçak, tarak ve bir avuç tuz; sahibini Kelt devinden kurtaran kırsağın kulağındaki dal, taş ve su torbası; veyahut "ayna gibi kaygan" bir yüzey oluşturarak Yaşlı Prusya cadısının kayıp düşerek boynunu kırmasına neden olan fırça, tarak ve yumurta; onu sallayan delikanlı ile "kötü kalpli yaşlı cadı Rmatch" arasında bir nehir ve dağ ortaya çıkaran ve Somdeva'nın neredeyse tıpatıp aynısı olan "Varddhamána Prensi" masalında Rákshasa'yı yok eden sihirli değnek olabilir.

Her durumda, ait oldukları doğüstü güçlerin bu nesneler aracılığıyla tatbik ettiği etkiyi örneklemektedirler. Halk masallarında kahramanların kullanmaya pek de alışkın olmadıkları belli başlı banyo eşyalarına bu kadar önem atfedilmesi tuhaf görülmüştür. Ama söz konusu dönüşümde bu nesnelerin benzer varlıkları ürettiği açıktır. Masalın en eski formu olan

Sankritçesinde bir avuç toprak dağa, bir bardak su ise koca bir nehre dönüşür. Mecazi anlamda bir fırçayı minyatür bir orman olarak alabiliriz. Bir tarak ilk bakışta bir dağı andırmaz ama dişli kısımları, birçok ilkel halkta dağ sıralarının girintili kısımlarının görüntüsünü uyandırmış olabilir. Dolayısıyla Almanca Kamm kelimesi yalnızca tarak anlamına gelmez (İspanyolca Sierra gibi) dağ sırtı ya da yarık anlamına da gelir.

Baba Yaga hakkındaki masalların birinde, dört kahraman birlikte dünyayı dolaşmaktadır. Derken, bir ormana gelirler. Burada “bir tavuğun bacakları üzerinde” dönüp duran küçük bir izba yani kulübemsi bir ev vardır. Grubun en genci olan İvan, “İzbuşka, İzbuşka! Sırtını ormana, yüzünü bize çevir,” şeklindeki sihirli sözleri söyler ve “kulübe yüzünü onlara çevirir, kapıları ve pencereleri kendiliğinden açılır.” Kahramanlar içeri girince kulübeyi boş bulurlar. İçlerinden biri içeride kalırken diğerleri iz bulmak üzere dışarı çıkar. Yalnız bırakılan kişi bir yemek hazırlar ve ardından “başını yıkayıp saçlarını taramak üzere pencerenin kenarına oturur.” Bir anda bir taş havalanır ve altından Baba Yaga çıkar; dibine binmiştir, ayaklarının dibinde ise bir köpek vardır. Cadı kulübeye girer ve kısa bir süre sonra tokmağını alıp kahramanımızı vura vura yere yatırır. Sonra sırtına bir kesik atıp arkadaşları için hazırladığı bütün yiyecekleri yiyip ortadan kaybolur. Perişan hâldeki kahramanımız kendine gelir, “başını bir mendille sarar” ve yoldaşları dönünceye dek inleye inleye bekler. Ardından onlara akşam yemeği hazırlamadığı için bir bahane uydurur ama aslında başına gelenlerden hiç söz etmez.

Ertesi gün ikinci kahraman Baba Yaga tarafından aynı muameleyi görür ve sonraki gün de üçüncü kahraman aynı şekilde aşağılanır. Ama dördüncü gün kulübede tek başına kalma sırası genç İvan’a gelir. Baba Yaga yine ortaya çıkar ve tokmağıyla delikanlıya vurmaya başlar ama İvan, tokmağı

kadının elinden kapıp neredeyse öldürenek onu döver, sırtına üç çizik atar ve sonra onu dolaba kapatır. Arkadaşları eve döndüğünde onu sağ salim gördüklerine, üstelik yemeğin hazır olmasına çok şaşırırlar fakat hiç soru sormazlar. Yemekten sonra yıkanır. İşte o zaman İvan, arkadaşlarının her birinin sırtındaki üç çizik fark eder. Bu durum üzerine hepsi başlarına gelenleri anlatır. Bunu duyan İvan, “dolaba koşturup Baba Yaga’nın sırtındaki çizik kısımları çıkarır ve arkadaşlarının sırtına koyar.” Gençler hemen iyileşirler. Sonra Baba Yaga’yı ayağına bağladığı bir ipe asar ve hep birlikte bu ipe ateş ederler. Sonunda ip kopar ve cadı yere düşer. Kadın yere iner inmez ortaya çıktığı taşın altına koşar, onu kaldırır ve ortadan kaybolur.

Masalın geri kalanı, daha önce verdiğimiz “Norka” masalına benzemektedir. Sadece Norka adlı canavar yerine Baba Yaga vardır. İvan cadıyı uykuda bulur, sihirli kılıcı da yanı başındadır. Cadının sarayında tanıştığı üç kızının tavsiyesine uyan İvan, uyuyan cadının kılıcına dokunmaz. Cadıyı nazikçe uyandırır ve ona gümüş tabakta iki elma sunar. Cadı başını kaldırıp ağzını açtığında İvan kılıcı alıp cadının başını keser. Bu tür masallarda âdet olduğu üzere yoldaşları kızları yukarı çıkardıktan sonra ipi keserek İvan’ın kuyuya geri düşmesine neden olurlar. Ama İvan kaçır ve sonunda “üç kahramanın işini bitirir, cesetlerini de vahşi hayvanlara yem olarak ovaya atar.” Bu skazka, yaygın bir masalın pek çok versiyonundan biridir. Buna göre genelde üç gençten oluşan bir grup, doğaüstü güçleri olan bir düşmanı aşar. Bu düşman genelde bir cücedir ve yanındaki arkadaşlarından çok daha güçlüdür. Bu versiyonların en önemlisi, (pek çok bakımdan Baba Yaga’ya benzer bir varlık olan) bir Laume’yi yenmeyi başaran marangozun anlatıldığı Litvanya masalıdır ve Laume de yoldaşları olan Perkun ve Şeytan’dan daha kuvvetli olduğunu gösterir.

Bir düşmanın sırtından şeritler kesip almak skazkalarda sıkça görülür. Alman ve İskandinav masallarındakinden çok daha fazla yer verilir bu unsura. Bu şeritler genelde iyi bir amaca hizmet etmez ama biraz önce gördüğümüz skazkada kendisini çukura bırakan ipin çok kısa olduğunu gören İvan, ipin ucuna Baba Yaga'dan kestiği üç şeridi bağlar ve böylece ipi yeterli uzunluğa getirir. Skazkalarda bu şeritler çoğu zaman, kaybedilen bir iddia karşılığında alınır. Bu türden bir iddianın anlatıldığı bir Batı-Slav masalında, kazanan kaybedenin burnunu keser. Kelt masallarında ise bir adamın “başının tepesinden ayağının altına kadar bir şerit deri kesmesi” hiç de nadir rastlanan bir öge değildir.

Baba Yaga genellikle insanları yemek için öldürür. Evi, etlerini yediği insanların kemiklerinden yapılmış çitlerle çevrilidir. Bir masalda onu ziyaret eden bir kıza insan kolu ikram eder. Masalların birinde ise kurbanlarını taşa çevirmektedir. Bu özellik onu Medusa'yla, üç kız kardeşi olan üç Baba Yaga'yı ise üç Gorgon'la bağdaştırmamızı sağlar. Rus Gorgo'nun kurbanlarını dondurma yöntemi tektir. Sözünü ettiğimiz masalda İvan Déviç (hizmetçi kızın oğlu İvan) bir Baba Yaga ile tanışır. Cadı, saçından bir tel koparıp delikanlıya verir ve der ki: “Üç düğüm at ve sonra üfle.” Delikanlı bunu yapınca hem kendisi hem de evi taşa döner. Baba Yaga onları dibeğine koyup tokmağıyla ezer ve kalıntılarını bir taşın altına saklar. Biraz sonra İvan Déviç'in dostu Prens İvan gelir. Baba Yaga onu da yok etmeye kalkar ama Prens bilmezden gelerek cadıyı düğümleri nasıl bağlayıp üfleyeceğini göstermeye ikna eder. Bunun sonucunda Baba Yaga taşa dönüşür. Prens İvan cadıyı dibeğe koyar ve dostunun kalıntılarının yerini ve onu hayata döndürmek için ne yapması gerektiğini söyletene dek tokmakla döver.

Baba Yaga genelde tek başına yaşar ama kimi zaman bir evin annesi şeklinde karşımıza çıkar. Skazkaların birinde ço-

cuksuz bir yaşlı çift köyden -köydeki her evden- çok sayıda yumurta alıp bir tavuğun altına yerleştirmeleri tavsiye edilir. Bu şekilde elde edilen ve işlenen kırk bir yumurtadan birçok erkek çocuk yetişir ve hepsi güçlü kuvvetli olurlar. Biri hariç. Kırk birinci çocuk zayıf ve sıskadır, “parmak çocuk” gibidir. Büyüyünce hep birlikte kendileriyle evlenecek kızlar ararlar ve nihayet bir Baba Yaga’nın kırk bir kızıyla evlenirler. Düğün gecesi cadı, damatlarını öldürme niyetindedir ama delikanlılar, eskiden güçsüz olan ama sonra kuvvetli bir kahramana dönüşmüş kardeşlerinin tavsiyesine uyarak “uyumadan önce” karılarının giysilerini giyerler. Böylece Baba Yaga’nın “sadık hizmetçiler”i, damatlar yerine kızların başını keser. Delikanlılar kalkıp karılarının başlarını demir direklerle geçirerek evin etrafına yerleştirir ve ardından atlarına binip uzaklaşırlar. Sabahleyin Baba Yaga uyanınca pencereden bakar ve kızlarının başlarını direklerde görür. Çok öfkelenir ve “yakıcı kalkan”ını isteyerek damatlarını bulmak için yola çıkar. Bu sırada “kalkanı ile dört bir yandaki her şeyi yakıp geçer.” Ne var ki sihirli olması nedeniyle köprü kurabilen bir mendil, damatların kaynanalarından kaçmasına olanak sağlar.

Bir masalda ise kadın kahramana bir Baba Yaga’nın yeni doğmuş oğlunun uyumakta olduğu beşiği sallaması emredilir. Bebeğe ninni söylerken ona saygılı bir şekilde hitap etmesi gerekmektedir. Başka masallarda ise Baba Yaga’nın çocuklarını yıkaması istenir ve bu çocuklar hiç de sevimli değildir. Mesela, Baba Yaga bir kıza banyoyu ısıtmasını emreder ama bu amaçla verilen yakacaklar, ölü adamların kemikleridir. Ona nerede odun bulabileceğini söyleyen serçenin yardımı sayesinde bu güçlüğü aştıktan sonra, bir süzgeçle su getirmesi istenir. Yine serçe imdadına yetişerek süzgecin altını çamurla kaplamasını söyler. Sonra banyoda Baba Yaga’nın çocukları başında beklemesi istenir. Kız banyoya girer ve o anda “solu-

canlar, kurbağalar, sıçanlar ve her türden böcekler” doluşur içeri. İşte bunlar Baba Yaga’nın çocuklarıdır. Hepsini sabunlayıp Rus usulünce yıkar ve sonrasında annelerini de yıkar. Baba Yaga çok memnundur, bir “samovar” (semaver) isteyerek genç kızı çaya davet eder. Son olarak kızı, içi para dolu olan mavi bir kutuyla eve gönderir. Bu armağan, kızın üvey annesinin kıskançlığına yol açar. Bu kez üvey anne kendi kızını Baba Yaga’ya gönderir, onun da benzer bir hazineyle dönmesini ummaktadır. Baba Yaga yeni gelen kıza da aynı emirleri verir ama serçe öğüt verirken kız kulaklarını tıkar. Sonra “sıçanlar, kurbağalar ve her türden böcekler” banyoya girince kız, onların yarısını ezip öldürür. Masala göre “çocukların geri kalanı kaçıp annelerine yakınır.” Bunun üzerine Baba Yaga kızı kovar ve ona kırmızı bir kutu verir. Kutu açıldığında kızı ve annesini içine alıp yutan alevler fışkırır.

Felaketli senaryosu ve pek çok özelliği bakımından bu masala benzeyen en heyecanlı ve dramatik skazkalardan birine geldi sıra.

Güzeller Güzeli Vasilissa

Krallığın birinde bir tüccar yaşardı. On iki yıldır evliydi ama sadece bir çocuğu vardı: Güzel Vasilissa. Annesi öldüğünde kız sekiz yaşındaydı. Tüccarın karısı ölüm döşegindeyken kızını yanına çağırıp nevresimlerin altından bir bez bebek çıkardı. Bebeği kızına verdi ve dedi ki: “Bak, kızım Vasilissa, beni dinle. Son sözlerime kulak ver ve dediklerimi yap. Ben ölüyorum. Annen olarak sana bu bebeği miras bırakıyorum. Onu daima yanında bulundur ve hiç kimseye gösterme. Başına ne zaman kötü bir şey gelirse, bebeğe yiyecek ver ve tavsiyesini iste. Karnı doyunca sana bir çare sunacaktır.” Sonra annesi kızını öptü ve hayata gözlerini yumdu.

Karısının ölümünden sonra tüccar yakışık alacak bir süre yas tuttu. Ardından tekrar evlenmeyi düşünmeye başladı. Varlıklı bir adamdı. Başlık parası onun için dert değildi ama onca kızın arasından bir dul kadın dikkatini çekti. Kadın orta yaşlıydı ve Vasilissa ile yaşıt iki kızı vardı. Hem evi çekip çevirebilecek bir kadın hem de tecrübeli bir anne olmalıydı.

Neyse, tüccar bu dul kadınla evlendi, lakin tüccar kendini kandırmıştı çünkü karısı, Vasilissa için hiç de iyi bir anne değildi. Vasilissa bütün köyün en güzel kızıydı. Üvey annesiyle kız kardeşleri işte bu güzelliği çok kıskanıyor, ona her türden zorlu iş vererek işkence ediyorlardı; böylece kızın çok çalışmaktan iyice zayıflamasını ve güneşle rüzgârın etkisiyle cildinin bozulmasını istiyorlardı. Kızcağız canından bezmişti! Vasilissa her şeye sabırla katlandı ve her gün daha da serpilip güzelleşti. Oysa üvey annesi ile kızları, bütün gün

ellerini hiçbir şeye sürmeden oturdukları hâlde hasetleri yüzünden bir deri bir kemik kalmışlardı.

Peki, bu nasıl mümkün olabilirdi? Nasıl olacak, annesinin verdiği bez bebeğin yardımları sayesinde tabii! O bebek olmasaydı, kızcağız onca işin üstesinden nasıl gelirdi? İşte bu yüzden Vasilissa hiçbir zaman yemeğini tamamen bitirmez, en güzel yerini bebeğine saklardı. Geceleri herkes uykuya dalınca kendi kaldığı küçük odaya kapanıp bebeğine yemek yedirip derdi ki:

“Al bakalım, bebecik, yemeğini getirdim. Sen de bana yardım ediver olur mu? Babamın evinde yaşıyorum ama neşe nedir bilmiyorum. Kötü kalpli üvey annem beni bu dünyadan göndermek istiyor. Nasıl ayakta kalacağımı öğret bana. Ne yapmalıyım söyle.”

Bunun üzerine bebek yemeği yer ve ardından kıza öğütte bulunur, onu teselli eder ve ertesi gün Vasilissa’nın bütün işlerini yapardı. Kıza düşen tek şey, gölgeli bir yerde rahatça durup çiçek toplamaktır; bütün işleri zamanında halloluyordu. Otlar temizlenir, kovalar doldurulur, kabaklar sulanır ve ocak yakılırdı. Dahası, oyuncak bebek, Vasilissa’ya hangi otların güneş yanığını engellediğini göstermişti. Vasilissa ve bebeği birlikte çok mutlu yaşıyordu.

Seneler geçti. Vasilissa büyüyüp evlenme çağına geldi. Kasabada evlenme çağındaki bütün delikanlılar, Vasilissa ile evlenmek için eve geliyordu. Üvey annesinin kızlarına ise kimsenin göz ucuyla bile baktığı yoktu. Üvey annesi eskisinden de zalimleşti ve her gelen talibe şöyle dedi:

“Büyükleri evlenmeden küçük kız evlenemez.”

Talipleri bu şekilde başından savdıktan sonra da hıncını almak için Vasilissa’yı döverdi.

Bir gün, tüccar bir iş için uzun süreliğinde evinden ayrılmıştı.

Bunun üzerine üvey anne, başka bir evde yaşamaya başladı. Bu evin yakınında sık bir orman ve ormanın kenarında bir kulübe vardı ve bu kulübede bir Baba Yaga yaşırdı. Hiç kimseyi evine sokmazdı ve tavuk yer gibi insan yerdı.

Yeni evine taşınan tüccarın karısı, nefret ettiği Vasilissa'yı bir bahaneyle ormana yollardı. Ama kız, her defasında sağ salim eve geliyordu. Bebeği ona yol gösteriyor ve Baba Yaga'nın evine yaklaşmasına asla izin vermiyordu.

Sonbahar geldi. Bir akşam üvey annesi üç kızı iş verdi. Biri dantel, diğeri çorap örecekt ve üçüncüsü yani Vasilissa ise yün eğirecekti. Hepsinin belli bir miktarı tamamlaması gerekiyordu. Yavaş yavaş kadın ışıkları söndürdü, sadece kızların odasında bir mum kaldı. Sonra da yatağına gitti. Kızlar çalıştı durdu. O esnada mum sönmek üzereydi. Üvey kızlardan biri mum ipini temizleyecekmiş gibi mum makasını eline aldı ama mumu temizleyeceği yerde annesinin emirlerine uyarak söndürdü ve sanki kazayla olmuş gibi yaptı.

“Şimdi ne yapacağız?” diye sordu kızlar. “Evde tek huzme ışık yok ve işlerimiz henüz bitmedi. Işık istemek için Baba Yaga'ya gidelim!”

“Ben iğnelerimi görebiliyorum,” dedi dantel ören kız. “Ben gelmeyeceğim.”

“Ben de gitmiyorum,” dedi çorap ören kız. “Örgü şişlerim yeterince ışık veriyor bana.”

“Vasilissa, senin gitmen gerek!” diye bağırdılar. “Haydi, Baba Yaga'ya git!”

Vasilissa'yı odadan itip çıkardılar.

Vasilissa, küçük dolabına gidip bez bebeğinin önüne önceden hazırladığı yemeği koydu ve dedi ki:

“Haydi, bebek! Yemeğini ye ve derdimi dinle! Ateş istemek için beni Baba Yaga’ya gönderdiler. Ama Baba Yaga mutlaka yiyecek beni!”

Bebek yemeğini yedi ve gözleri iki koca mum gibi parlamaya başladı.

“Hiç korkma Vasilissa!” dedi. “Seni gönderdikleri yere git. Yalnız beni yanından ayırma sakın. Ben yanında olduğum sürece Baba Yaga’nın evinde sana hiçbir kötülük gelmez.”

Bunun üzerine Vasilissa hazırlanıp bebeğini cebine koydu, haç çıkarıp ormana gitti.

Yürürken titriyordu. Sonra birden bir atlı çıkageldi. Bembeyazdı ve beyaz giysiler içindeydi. Ayrıca altındaki at ve atının koşumları da bembeyazdı. Yavaş yavaş gün ağarmaya başlamıştı.

Kız biraz ilerledi, sonra ikinci bir atlı geçti yanından. O ise baştan aşağı kırmızılar içindeydi ve güneş doğdu.

Vasilissa bütün gece ve ertesi gün boyunca yürümeye devam etti. Ancak akşama doğru Baba Yaga’nın evinin bulunduğu yere gelebildi. Evin etrafındaki çitler, ölülerin kemiklerinden yapılmıştı. Çitlerin tepesinde gözleri oyuk kurukafalar vardı. Kapılarda direk yerine adam bacakları, sürgü yerine kollar, kilit yerine ise keskin dişlerle dolu bir ağız vardı.

Bunları gören Vasilissa, korkudan aklını yitirecekti, yere çakılmış gibi oracıkta donakaldı.

Bir anda başka bir atlı gelip geçti. Bu seferki tamamen

siyahlar içindeydi, siyah bir ata binmişti. O da Baba Yaga'nın kapısına kadar gidip gözden kayboldu, sanki yerin dibine batmıştı ve sonra gece oldu.

Ama karanlık fazla uzun sürmedi. Bütün kurukafalardaki gözler parlamaya başladı ve evin bulunduğu yer sanki gün ortası gibi aydınlanıverdi. Vasilissa korkudan tir tir titredi ama olduğu yerde kaldı, nereye gideceğini bilemedi.

Kısa süre sonra ormandan korkunç bir kükreme sesi duyuldu. Ağaçlar çatırdadı, kuru yapraklar hışırdadı. Baba Yaga, bir dibeğe binmiş tokmağıyla ilerleyip ardında bıraktığı izleri süpürgesiyle süpürerek ormandan çıktı.

Cadı kapıya kadar gelince durdu ve havayı koklayıp bağırdı:

“Hey! Hey! Rus eti kokusu alıyorum! Kim var orada?”

Vasilissa korkudan tir tir titreyerek cadının yanına gitti, önünde eğilip dedi ki:

“Benim büyükanne. Üvey ablalarım ateş istemek için yolladılar beni.”

“Pekâlâ,” dedi Baba Yaga. “Onları tanıyorum. Biraz yanımda durup benim için çalışırsan sana biraz ateş veririm. Aksi hâlde yerim seni!”

Sonra kapılara dönüp bağırdı:

“Hey, benim sağlam çitim, ikiye bölün! Ve geniş kapılarım, açılın!”

Kapılar açıldı ve Baba Yaga ıslık çalarak içeri girdi. Vasilissa da ardından geliyordu. Sonra her şey yeniden kapandı. Oturma odasına girdikleri zaman Baba Yaga iyice gerindi ve Vasilissa’ya dedi ki:

“Fırında ne varsa kap gel, acıktım.”

Vasilissa çitlerdeki kafataslarının üzerinden atladı, fırındaki etleri getirip Baba Yaga’nın önüne yığmaya başladı. Onlarca kişiye yetecek et vardı. Sonra kilerden kvass*, likör, bira ve şarap getirdi. Cadı hepsini silip süpürdü. Vasilissa’ya biraz ekmek kırıntısıyla bir parçacık domuz eti kalmıştı. Sonra Baba Yaga yatmaya gitti ve dedi ki:

“Yarın ben dışarı çıkınca bahçeyi temizle, odayı süpür, yemeği pişir ve çarşafı hazırla. Sonra tahıl kutusundan elli kiloluk buğday al ve hepsinin kabuğunu temizle. Bu dediklerimin hepsini yapmış ol. Yoksa yerim seni!”

Bu emirleri verdikten sonra Baba Yaga horlamaya başladı. Vasilissa ise cadıdan kalan yemeği bebeğinin önüne koydu, gözyaşları içinde dedi ki:

“Bebecik! Başıma gelenleri bir dinle! Baba Yaga bana çok

* Kvass: Ekmeğin fermentasyonu ile üretilen alkolsüz ya da çok düşük alkollü Rus içeceği. (ç.n.)

ağır bir iş verdi ve hepsini bitiremezsem beni yiyeceğini söylüyor. Yardım et bana ne olur!”

Bebek cevap verdi:

“Hiç korkma güzel Vasilissa! Duanı et ve uyu. Sabah, akşamdan daha hayırlıdır!”

Vasilissa sabah erkenden kalktı ama Baba Yaga çoktan uyanmıştı. Pencereden dışarı baktı. Kurukafanın gözlerindeki ışık sönmekteydi. Sonra birden beyaz atlı ortaya çıktı ve etraf aydınlandı. Baba Yaga bahçeye gidip ıslık çaldı, dibeği ve tokmağıyla süpürgesi beliriverdi. Kırmızı atlı gelince güneş doğdu. Baba Yaga dibeğine binip bahçeden çıktı, tokmağıyla ilerliyor ve ardındaki izleri süpürgesiyle süpürüyordu.

Vasilissa yalnız kalmıştı. Baba Yaga'nın evini inceleyince her şeyin bolluğuna şaşıtı kaldı ve hangi işe başlaması gerektiğini düşünmeye başladı. Etrafa bir baktı ama zaten bütün işler yapılmıştı. Bebek son çekirdeğine kadar bütün

buğdayları temizlemişti.

“Ah, benim koruyucum!” diye seslendi Vasilissa, “Beni bu tehlikeden de kurtardın!”

“Şimdi sana düşen tek görev yemeği pişirmek,” dedi bebek, Vasilissa’nın cebine girerek. “Tanrı’nın ismiyle başla ve yemeği pişir. Sağlığın için bir parça da kendin ye!”

Akşama doğru Vasilissa masayı kurdu ve Baba Yaga’yı beklemeye başladı. Hava iyice kararmaya başladı. Siyah atlı bir an için kapıda belirdi ve gece oldu. Yalnızca kurukafalardan ışık geliyordu.

Ağaçlar çatırdamaya başladı, yapraklar hışırdadı ve Baba Yaga geldi. Vasilissa, onu karşılamak için dışarı çıktı.

“Her şey hazır mı?” diye sordu Baba Yaga.

“Lütfen kendin bak, ninecim!” dedi Vasilissa.

Baba Yaga her şeyi kontrol etti. Sinirlenecek hiçbir şey bulamayınca canı pek sıkıldı:

“Pekâlâ, çok güzel!” dedi.

Sonra bağırdı:

“Sadık hizmetçilerim, çalışkan dostlarım, buğdayımı öğütün!”

Bir anda üç çift el belirdi ve buğdayı alıp götürdüler. Baba Yaga yemeğini yedi, yatağına gitti ve Vasilissa’ya yeni emirler verdi:

“Bugün yaptığının aynısını yarın yap. Yalnız bu sefer tahıl kutusundan haşhaşları alıp bütün çekirdeklerindeki tozu toprağı temizle. İçinizden biri, sırf bana garezine toz toprak atmış haşhaşlara.”

Cadı, bu sözleri söyleyip duvara döndü ve horlamaya başladı. Vasilissa yine bebeğine yemek verdi. Bebeğin karnı doydu ve tıpkı önceki gün yaptığı gibi konuştu:

“Tanrı’ya dua et ve uyu. Sabah, akşamdan daha hayırlıdır. Uyandığında her şeyi hallolmuş bulacaksın, sevgili Vasilissa!”

Ertesi sabah Baba Yaga dibegine binip bahçeden çıktı ve Vasilissa bebeğiyle beraber bütün işleri halletti. Cadı eve döndüğünde her şeye bakıp bağırdı:

“Sadık hizmetçilerim, çalışkan dostlarım! Haşhaş çekirdeklerinin yağını çıkarın!”

Birden üç çift el çıktı ortaya, haşhaşları toplayıp götürdü. Baba Yaga oturup yemeğini yedi. Fakat Vasilissa hiç ses çıkarmadan bekliyordu.

“Neden benimle konuşmuyorsun?” dedi Baba Yaga, “Aptal aptal ne duruyorsun orada öyle!”

“Bir türlü cesaret edemedim ama eğer müsaade edersen sana bir şey sormak istiyorum,” dedi Vasilissa.

“Sor bakalım. Yalnız her sorudan hayır gelmez bilmiş ol. Çok bilen çabuk yaşlanır.”

“Şey, sadece şunu sormak istemiştım ninecim, ben buraya gelirken beyaz bir at gördüm, üzerindeki adam da bembeyazdı ve yine beyaz giysiler içindeydi. Kimdi o?”

“O benim aydınlık Gün’ümdü!” dedi Baba Yaga.

“Sonra bu sefer kızıl bir ata binmiş kırmızılar içinde bir adam geldi. O kimdi?”

“O benim kızıl Güneş’imdi!” diye cevap verdi Baba Yaga.

“Peki, o simsiyah giyinmiş atlı kimdi, ninecim? Hani kapının orada tam yanımdan geçmişti.”

“O benim kara Gece’mdi. Hepsi sadık hizmetkârlarımdır benim.”

Vasilissa üç çift eli sormak istedi ama kendini tuttu.

“E, başka sorun yok mu? Niye sustun?” dedi Baba Yaga.

“Bu kadarı bana yeter, ninecim. Senin de dediğin gibi çok bilen, çabuk yaşlanır.”

“Öyle olsun,” dedi Baba Yaga. “Sadece dışarıda gördüklerini sordun, evde gördüklerinden söz etmedin! Benim evime dışarıdan toz gelmesinden nefret ederim; çok meraklı kişilere gelince: Onları yerim. Şimdi ben sana bir şey soracağım. Sana verdiğim bunca işi nasıl halettin?”

“Rahmetli annemin duaları bana yardım ediyor,” diye cevap verdi Vasilissa.

“He, he! O da ne demek! Haydi, çık git evimden dua almış kız seni! Evimde kutsanmış insanları istemem ben!”

Vasilissa’yı kolundan tutup odadan çıkardı, kapıların dışına itti. Sonra gözlerinden ateşler fişkıran kurukafalardan birini alıp kızın eline tutuşturdu:

“Al şunu. Üvey ablalarına ateş olarak götürürsün. Seni bunun için yollamışlardı zaten.”

Vasilissa, kuru kafanın ışığının yardımıyla eve doğru koşturmaya başladı yalnız şafak sökerken kurukafadaki ışık söndü. Nihayet ikinci günün akşamında eve vardı. Kapıya geldiğinde kurukafayı atıverecekti. “Herhalde hâlâ ışıksız oturmuyorlardır,” diye düşündü. Sonra birden kurukafadan derin bir ses yükseldi:

“Atma beni. Üvey annene götür!”

Kız, üvey annesinin evine göz attı. Pencereelerde hiç ışık görmeyince kurukafayı yanında götürmeye karar verdi.

Ömründe ilk kez üvey annesi ve ablaları tarafından sıcak bir şekilde karşılanmıştı. Kız evden ayrıldığından beri tek damla ışık olmadan oturduklarını söylediler. Kendileri ateş yakamamıştı ve komşudan aldıkları ateş de eve getirdikleri an sönüyordu.

“Belki senin getirdiğin lamba bizi aydınlatır!” dedi üvey annesi. Böylece kuru kafayı oturma odasına götürdüler. Kurukafa, üvey anne ve kızlarına öyle bakıyordu ki alevler fışkırıyordu gözlerinden! Nereye kaçıp saklansalar gözler peşlerini bırakmıyordu. Sabah olunca tamamen yanıp kül olmuşlardı. Ama Vasilissa sapaşağlamdı.

Şimdi skazkalarda adı sıkça geçen bir başka dişi kötü karakteri göreceğiz: Cadı. Mizaç ve davranış bakımından Baba Yaga’ya öyle çok benzemektedir ki ona atfedilen özelliklerin pek çoğu Cadı’da da mevcuttur. Hakikaten bir masalın versiyonlarından birinde Baba Yaga’nın oynadığı rolü, bir başka versiyonda Cadı’nın oynadığını görmek mümkündür. İsmi, yani Vyed’ma yanlış bir kullanımdır. Aslında bu, eski zamanlardaki “bilge kadın” ya da kadın peygamberlere veya modern temsilcilerine aittir. Rus batıl inancında bu kadın, eski zamanların yargı sisteminin verdiği ve son zamanlarda köylülerimizin kültürümüzdeki cadıya atfettiği özellik ve işlevlerini üstlenen kişidir. Halk masallarında elementleri etkileyen ve insanlara musallat olan bu olağanüstü varlık, Vyed’ma, Hexe, Witch, Cadı gibi isimlerle yeterince doğru şekilde ifade edilememektedir. Zamanında bu basit terimlerin şeytani bir kötülüğü içerdiği düşünülse de bu nitelikler günümüzde artık tamamen insana özgüdür.

Vyed’ma ile ilgi masallar arasından onun ismini taşıyan şu masalı seçtim:

Cadı

Evvel zaman içinde yaşlı bir çift yaşardı. Bunların İvaşko adında bir oğulları vardı. Onu öyle çok seviyorlardı ki!

Neyse, bir gün İvaşko anne babasına dedi ki:

“İzin verirsiniz balık tutmaya gideceğim.”

“Neler düşünüyorsun öyle! Sen daha küçüksün. Ya boğulsan, biz ne yaparız?”

“Hayır, boğulmam. Birkaç balık yakalayacağım sadece, ne olur izin verin!”

Bunun üzerine annesi ona beyaz bir gömlek giydirip beline kırmızı bir kemer bağladı ve gitmesine izin verdi. İvaşko bir tekneye binip dedi ki:

“Kano, kano, ilerilere doğru git! Kano, kano, ilerilere doğru!”

Sonra kano ilerledi ve İvaşko balık tutmaya başladı. Biraz zaman geçince yaşlı kadın nehir kenarına gidip oğluna seslendi:

“İvaşeçko, İvaşeçko, oğlum. Geri dön, kıyıya gel. Yemek getirdim sana.”

İvaşko dedi ki: “Kano, kano, su kenarına doğru git. Annem beni çağırıyor.”

Tekne, kıyıya geldi. Kadın balıkları alıp oğluna yiyecek içecek verdi, gömleğiyle kemerini değiştirdi ve suya geri yolladı. Delikanlı yine teknesine binip dedi ki: “Kano, kano, ileri doğru git. Kano, kano, ileri doğru!”

Sonra kano ilerledi ve İvaşko balık tutmaya başladı. Bir

zaman sonra yaşlı adam nehir kenarına gelip oğlunu çağırdı:

“İvaşeçko, İvaşeçko, oğlum. Geri dön, kıyıya gel. Sana yemek getirdim.”

İvaşko dedi ki: “Kano, kano, kıyıya doğru git. Babam beni çağırıyor.”

Kano kıyıya yaklaştı. Yaşlı adam balıkları alıp oğluna yiyecek içecek verdi, gömleğiyle kemerini değiştirip balık tutmaya geri yolladı.

Cadının biri anne babasının İvaşko’yu çağırdığını duymuştu ve çocuğu yakalamak istedi. Bu yüzden nehir kenarına gidip kaba bir sesle bağırdı:

“İvaşeçko, İvaşeçko, oğlum. Geri dön, kıyıya gel. Sana yemek getirdim.”

İvaşko bu sesin annesine değil cadıya ait olduğunu anladınca dedi ki:

“Kano, kano, ileri doğru git. Kano, kano, ileri doğru! Bu seslenen annem değil, bir cadı.”

Cadı, İvaşko’yu annesinin sesiyle çağırması gerektiğini anladı.

Bu yüzden hemen bir demirciye gidip dedi ki:

“Demirci, demirci! Bana tıpkı İvaşko’nun annesininki gibi incecik bir ses yap, yoksa yerim seni!”

Demirci, aynı İvaşko’nun annesininki gibi bir ses yaptı. Sonra cadı gece vakti nehir kıyısına gitti:

“İvaşeçko, İvaşeçko, oğlum. Geri dön, kıyıya yanaş. Bak sana yemek getirdim.”

İvaşko geldi, cadı balıkları aldı ve çocuğu yakalayıp evine götürdü. Eve varınca kızı Alenka’ya dedi ki: “Ocağı iyice ısıt ve İvaşko’yu bir güzel pişir. Ben gidip ziyafet için arkadaşları-

mı çağıracağım.” Alenka ocağı yakıp iyice ısıttı ve İvaşko’ya dedi ki:

“Gel de şu küreğin üzerine otur!”

“Hâlâ çok genç ve aptalım,” diye cevap verdi İvaşko, “Daha aklım başımda değil. Lütfen küreğe nasıl oturulur bana gösterir misin?”

“Pekâlâ,” dedi Alenka, “öğrenmen fazla sürmez.”

Ama küreğe oturur oturmaz, İvaşko kızı ocağa attı ve demir kapağını kapayıp kulübeden kaçtı. Bu arada kapıyı kapamayı da ihmal etmedi. Yakındaki yüksek bir meşe ağacına tırmandı.

Bu sırada cadı misafirleriyle beraber gelip kulübenin kapısını çaldı. Ama kapıyı kimse açmadı.

“Ah, lanet Alenka. Kim bilir nerelerde?”

Sonra pencereden içeri sızıp kapıyı açtı ve misafirlerini içeri aldı. Hep beraber sofraya oturdular. Cadı fırını açıp Alenka’nın pişmiş bedenini çıkardı ve servis etti. Herkes yiyip içti. Sonra bahçeye çıkıp çimlerde yuvarlanmaya başladılar.

“Dönüyorum, yuvarlandım, İvaşko’nun etini yedim. Dönüyorum, yuvarlandım, İvaşko’nun etini yedim.”

Ama İvaşko, meşe ağacının tepesinden cadıya bağırdı:

“Dön, yuvarlan, Alenka’nın etini yedin sen!”

“Bir ses mi duydum?” dedi cadı. “Yok canım, yaprakların hışırtısıydı,” diye cevapladı misafirleri. Cadı yine başladı:

“Dönüyorum, yuvarlandım, İvaşko’nun etini yedim.”

İvaşko cevap verdi:

“Dön, yuvarlan, Alenka’nın etini yedin sen!”

O zaman yukarı bakan cadı, İvaşko’yu gördü ve hemen

meşe ağacına gidip ağacı kemirmeye başladı. Kemirdi, çiğnedi durdu, ta ki öndeki iki dişini kırana kadar. Sonra bir demirciye gitti: “Demirci, demirci! Bana demirden dişler yap, yoksa yerim seni!”

Bunun üzerine demirci iki demir diş yaptı.

Cadı geri dönüp meşeyi kemirmeye devam etti.

Yine ağacı kemirdi, çiğnedi. Tam ağacı oymak üzereydi ki İvaşko o ağaçtan başka bir ağaca atladı. Cadının çiğnediği meşe devrildi ama o zaman İvaşko’nun başka bir ağaçta oturduğunu gördü. Sinirden dişlerini gıcırdatıp bu kez de bu ağacı kemirmeye koyuldu. Yine kemirdi, çiğnedi, ta ki alttaki iki dişini kırana dek. Yine demirciye gitti: “Demirci, demirci! Bana demirden dişler yap, yoksa yerim seni!”

Demirci onun için iki demir diş daha yaptı. Cadı yeni dişleriyle meşeyi kemirmeye koyuldu.

İvaşko ne yapacağını bilmiyordu. Etrafına bakındı, yanından uçarak geçen kuğu ve kazları görünce yalvardı:

“Ah kuğular, kazlar. Beni kanatlarınıza aliverin. Annemle babama götürün. Annemle babamın evine. Orada istediğiniz kadar yer, içer, rahatça yaşarsınız.”

“Ortadaki kuşlar taşısın seni,” dedi kuşlar.

İvaşko bekledi ve ikinci bir sürü geçince yine yalvardı:

“Ah kuğular, kazlar. Beni kanatlarınıza aliverin. Annemle babama götürün. Annemle babamın evine. Orada istediğiniz kadar yer, içer, rahatça yaşarsınız.”

Bu kuğu ve kazlar onu alıp evine götürdü, en yukarıdaki odaya bıraktılar.

Ertesi sabah erken saatlerde annesi gözleme yaptı. Sonra birden oğlu düştü aklına. “İvaşko’m nerede?” diye ağladı dur-

du. “Rüyada bile olsa görebilsem oğlum!”

Sonra babası dedi ki: “Rüyamda, kuğularla kazların İvaşko’yu kanatlarında taşıyıp eve getirdiklerini gördüm.”

Gözleme yapmayı bitirince kadın dedi ki: “Haydi, efendi, şu gözlemeleri bölüşelim. Bu sana efendi, bu da bana! Bu sana, bu da bana!”

“Bana yok mu peki?” diye bağırdı İvaşko.

“Al bakalım, bu senin, efendi; bu da benim.”

“Bana yok!” dedi çocuk tekrar.

“Bey, git de bir bak yukarıdan ses geliyor.”

Babası yukarı odaya çıktı ve orada İvaşko’yu buldu. İhtiyar çift çok sevinmişti ve oğullarından başına gelen her şeyi anlatmasını istediler. Bundan sonra birlikte mutlu bir hayat sürdürdüler.

Bu masalın (Chernigof Oblastı’ndan alınan) bir varyantı, yaşlı bir çiftin uzun zaman çocuksuz yaşamasını anlatarak başlar. Sonunda adam ormana gider, odun kesip bir beşik yapar. Beşiğin içine kestiği kütüklerden birini koyar ve sallamaya başlar ve bu esnada “Sallan güzel kütükçük, sallan,” diye ninni söyler.

Kısa bir süre sonra “Ne görseler beğenirsiniz? Kütüğün bacakları çıkmamış mı? Yaşlı kadın çok sevinip şarkı söylemeye başlar; ta ki kütük gerçek bir bebek hâline gelene kadar.” Bu varyantta çocuk, altın kürekle gümüş bir tekneyi kullanmaktadır. Bir diğer Güney Rusya varyantında ise tekne altın, kürek gümüştür.

Afanasief’in alıntıladığı bir Beyaz Rus masalında cadının

kızı yerine oğlu vardır ve komşu köylerden kaçırdığı çocukları annesinin evine hediye olarak getirip yer.

Bu masalın bir başka versiyonunda İvanuşka, bir Baruinya yani Hanım'ın oğludur ve bir fırtına onu Baba Yaga'ya götürür. Üç ablası onu aramaya çıkar ve her biri, İvanuşka'nın nerede olduğunu öğrenip Baba Yaga'yı yatmaya gönderir ve uyuduktan sonra göz kapaklarına zift sürerek onu kurtarmaya çalışır. Ama iki ablası, eve dönerken Baba Yaga tarafından yakalanır ve korkunç bir şekilde tırmalanıp parçalanırlar. Fakat en küçük ablası, daha önceden bir parça tereyağı vererek Kedi Jeremiah'ın gönlünü almıştır ve böylece kardeşini kurtarmayı başarır. Kedi, "çocuğa masallar anlatıp şarkılar söylemektedir." Baba Yaga uyanınca Jeremiah'dan gözlerini tırmalayıp açmasını ister ama kedi reddeder; çatısında yaşadığı onca zaman ona doğru düzgün yemek vermediğini, oysa "güzel kız"ın gelir gelmez ona tereyağı ikram ettiğini söyler. Bir başka varyantta ise yaşlı anne, oğlunu aramaları için üç hizmetçi kızı gönderir. Bunlardan ikisi paramparça edilir. Üçüncüsü, İvanuşka'yı Baba Yaga'nın elinden kurtarmayı başarır. Baba Yaga öyle öfkeli ki kurtarma gerçekleşirken onu uyandırmadığı için kedisini çimdikleyerek öldürür. Bu üç masalın bir karşılaştırması, Cadı ile Baba Yaga'nın birbiriyle ne kadar yakından ilintili olduklarını, birinin adının diğerine kolayca aktarılabilceğini göstermeye yetecektir.

Fakat Vyed'ma'nın Baba Yaga'dan farklı temsil edildiği bir masal sınıfı mevcuttur. Burada Cadı, doğaüstü güçleri olan ya da insandan farklı varlıkların çocuğu değildir. Anormal davranışlarının belli bir nedeni olmaksızın, sıradan bir kraliyet ailesinin bu kızı, yoluna çıkan tüm canlıları yiyip yok etmeye başlar; gücü de iştahı kadar hızlı büyür. Bu tabiatı ancak kötücül bir varlık tarafından vücudunun ele geçirilmesiyle açıklanabilecek bu tür bir cadı, anlaşılması biraz güç şu masalda karşımıza çıkmaktadır:

Cadı ve Güneş'in Kız Kardeşi

Evvel zaman içinde uzak bir ülkede bir kral ve kraliçe yaşırdı. Bir tek oğulları vardı: Prens İvan. İvan az konuşurdu. On iki yaşındayken bir gün çok yakın arkadaşı olan seyise gitti.

Bu seyis ona masallar anlatırdı. Prens İvan yine birkaç masal dinleme niyetiyle ona gitti ama bu kez duydukları masal değildi.

“Prens İvan!” dedi seyis, “annen çok yakında bir kız çocuğu dünyaya getirecek, bir kız kardeşin olacak. Çok kötü bir cadı olacak bu kız; anneni, babanı ve tüm hizmetçileri yiyecek. Bu yüzden hemen babana git ve ondan en güzel atını iste, sanki biraz at binmek istiyormuşsun gibi. Sonra, eğer sağ kalmak istiyorsan gidebildiğin kadar uzaklara git.”

Prens İvan, babasına koşup ömründe ilk kez onunla konuştu.

Kral buna öyle sevindi ki neden en iyi atını istediğini sormadı bile. Hemen en kuvvetli küheylanın oğlu için hazırlanmasını emretti.

Prens İvan atına bindi ve nereye gittiğini umursamadan dörtnala yol aldı. Uzun süre at bindikten sonra nihayet oturmuş dikiş diken iki yaşlı kadının yanına geldi. Onların yanında kalmasına izin vermeleri için yalvarıp yakardı. Ama kadınlar şöyle dedi:

“Prens İvan, memnun oluruz yanımızda kalmandan, ancak bizim kısacık ömrümüz kaldı. Şu iğneleri kırıp şu ipi de kullandığımız an ölüm bizi bulacak!”

Prens İvan gözyaşlarıyla yola devam etti. Uzun bir yol katetti. Sonunda dev Vertodub'un bulunduğu yere vardı ve ondan yardım istedi:

“Beni yanına al, seninle yaşayayım.”

“Memnun olurdum benimle kalmana Prens İvan fakat çok az ömrüm kaldı. Bütün şu ağaçları kökünden söktüğüm an ölüm beni bulacak!” diye cevap verdi dev.

Prens bu sözleri duyunca acı acı ağladı ve yola devam etti. Sonra bu defa Vertogor'un bulunduğu yere geldi ve ondan da aynı şeyi rica etti ama dev şöyle cevap verdi:

“Seni yanıma almaktan memnun olurum Prens İvan ancak ben de fazla yaşamayacağım. Görüyorsun ya, burada dağları düzeltmek için bulunuyorum. Şu kalan dağları halledince, ölüm beni bulacak!”

Prens İvan'ın yaşları yağmur gibi boşandı gözlerinden. Sonra ilerlemeye devam etti. Uzun süre at bindi. Nihayet Güneş'in kız kardeşinin yaşadığı yere geldi. Güneş'in Kız Kardeşi onu sıcak bir şekilde karşıladı, evine alıp ikramda bulundu ve sanki kendi oğluymuş gibi davrandı.

Prens artık çok rahat bir hayat sürmekteydi. Ama bu durum bile onu teselli edemiyordu, delikanlı daima üzgündü. Evinde neler olduğunu öğrenmek istiyordu.

Sık sık yüksek bir dağın tepesine çıkıp eskiden yaşadığı yere bakıyordu. Her şeyin yenildiğini görebiliyordu. Duvarlardan başka bir şey kalmamıştı! Sonra inleyip ağlamaya başladı. Böyle oturup saatlerce ağladıktan sonra eve döndü ve Güneş'in Kız Kardeşi onu böyle görünce sordu:

“Gözlerin kıpkırmızı olmuş, neyin var Prens İvan?”

“Bir şeyim yok, rüzgârdan oldu,” dedi Prens.

Aynı şey ertesi gün tekrar yaşandı. Güneş'in Kız Kardeşi rüzgâra esmemesini emretti. Prens yine ağlamaktan şişmiş suratıyla çıkageldi. Bu sefer çaresi yoktu, her şeyi itiraf etmek zorunda kaldı ve sonra Güneş'in Kız Kardeşi'ne gitmesine müsaade etmesi için yalvardı. Gidip eski memleketini görmek istiyordu. Güneş'in Kız Kardeşi, Prens'in gitmesine izin vermedi ama Prens yalvarmaya devam etti.

Sonunda Güneş'in Kız Kardeşi'ni ikna etmeyi başardı ve eski evine gitmek için izin aldı. Kadın yolculuğunda ona yardımcı olması için bir fırça, bir tarak ve gençlik verici elmalardan iki tane verdi. Ne kadar yaşlı olursa olsun bu elmalardan bir tane yiyen bir saniyede gençliğine dönerdi.

Neyse, Prens İvan, Vertogor'un olduğu yere geldi. Yalnızca bir dağ kalmıştı! Prens fırçasını alıp açık ovaya attı. Yerden yüce dağlar yükseldi, zirveleri göklere ulaşıyordu. Bazıları öyle yüksekti ki, bak bak sonu gelmiyordu! Vertogor çok sevindi ve hemen işe koyuldu.

Bir süre sonra Prens İvan, Vertodub'un olduğu yere geldi ve orada yalnızca üç ağaç kaldığını gördü. Hemen tarağını çıkarıp ovaya fırlattı. Bir anda koca bir orman çıktı ortaya ve yerden meşe ağaçları yükseldi! Üstelik her birinin gövdesi, diğerinden daha kalındı!

Derken, Prens İvan bu sefer de yaşlı kadınların yanına geldi ve onlara birer elma verdi. Elmaları yer yemez gencecik oldular. Prens'e bir mendil verdiler. Mendili sallayınca arkada koca bir göl beliriyordu!

Kız kardeşi koşarak yanına geldi, ona sarılıp öptü.

“Otur, ağabey!” dedi kız “şu gusli* ile bir şeyler çal, ben de gidip yemeği hazırlayayım.”

* Gusli: Rusya'ya ait bilinen en eski çok telli enstrümanıdır. Görünüşü, kanuna benzemektedir. (ç.n.)

Prens oturup gusliyi çalmaya başladı.

Sonra delikten bir fare çıktı ve insan sesiyle dedi ki:

“Kendini kurtar, Prens. Çabuk kaç buradan! Kız kardeşin dişlerini bilemeye gitti.”

Prens İvan odadan çıkıp atına atladı ve tekrar kaçtı. Bu arada fare gusli çalmaya devam ediyordu. Fare telleri tıngırdattıkça kız, ağabeyini evde sanıyordu. Dişlerini iyice keskinleştirdi odaya daldı. Bir de ne görsün! Kimsecikler yoktu. Deliğine koşturan fare dışında hiçbir şey yoktu!

Cadı öfkeden küplere bindi, dişlerini gıcırdattı ve ağabeyini takibe başladı.

Prens İvan bir gürültü duyup ardına baktı. Kız kardeşi peşinden gelmekteydi. Prens hemen mendilini salladı ve ardında kocaman bir göl oluştu. Cadı, gölü yüzerek geçmeye çalıştığı esnada Prens İvan epey ilerlemişti. Ama Cadı gidecek hızlandı ve Prens’e iyice yaklaştı! Vertodub, Prens’in kız kardeşinden kaçtığını tahmin ederek meşeleri sökmeye ve yolu kapatmaya başladı. Neredeyse dağ gibi bir engel yaptı! Cadı, ağaçları kaldırıp yolu açmaya koyuldu. Ağaçları kemirdi ve nihayet kendine bir yol açmayı başardı. Ama Prens İvan epey uzaklaşmıştı.

Hızla ağabeyini kovalamaya devam etti. Biraz daha yaklaşırsa yetişecekti!

Ama Vertogor, cadıyı gözetledi ve en yüksek dağı kaldırıp yol üzerine koydu, onun üzerine bir dağ daha fırlattı. Cadı tırmanmaya çalışırken, Prens İvan yol almaya devam etti ve epey uzaklaştı. Sonunda dağı aşmayı başardı ve bir kez daha ağabeyinin peşine düştü. Sonunda ona yaklaştı ve bağırdı:

“Bu defa kaçamayacaksın benden!” Artık çok yaklaşmıştı, Prens’i yakalayacaktı!

Tam o anda Prens İvan, Güneş'in Kız Kardeşi'nin evine ulaştı ve seslendi:

“Güneş, Güneş! Pencereyi aç!”

Güneş'in Kız Kardeşi pencereyi açtı ve Prens atıyla beraber içeri daldı.

Sonra cadı geldi ve ağabeyinin cezalandırılması gerektiğini söyleyerek onu almak istedi. Ama Güneş'in Kız Kardeşi onu dinlemedi bile. O zaman cadı dedi ki:

“Prens ile benim ağırlığımı karşılaştırm. Bizi tartın. Hangimiz daha ağır, görün. Eğer ben ağırsam, onu yemek hakkımdır. O ağırsa, o zaman beni öldürebilir!”

Teraziye evvela Prens İvan çıktı. Ardından cadı terazinin diğer kefesine çıktı. Ama teraziye adımını attığı an Prens İvan öyle bir kuvvetle yukarı fırladı ki kendini göklerde buldu ve ardından Güneş'in Kız Kardeşi'nin odasına düştü.

Cadı yerin dibine çakılıp kaldı.

Güneş'in Kız Kardeşi, Güney Slavlarının halk şiirinde adı sıkça geçen mitsel bir varlıktır. Bir Sırp şarkısında güzel bir kız, "dirseklerine kadar gümüş kollar"a sahip ve suda yüzen gümüş bir tahtta oturur hâlde tasvir edilmektedir. Onunla evlenmek isteyen bir talip gelir. Kız, öfkelenir ve bağırır:

"Kiminle evlenmek istiyor? Güneş'in Kız Kardeşi, Ay'ın Kuzeni, Şafak'ın Manevi Kız kardeşi."

Sonra üç elma fırlatır. "Evlilik teklifinde bulunanlar" bunları yakalamaya çalışır ama "gökten üç yıldırım düşer" ve taliple arkadaşlarını öldürür.

Bir başka Sırp şarkısında bir kız Güneş'e seslenir:

"Ey parlak Güneş! Ben senden daha aydınlığım, kardeşin Ay'dan da, kız kardeşin Yürüyen Yıldız'dan da (Venüs) parlacağım."

Güney Slavlarının şiirlerinde güneş genellikle ılık saçan bir genç olarak resmedilir. Ama Kuzeyli Slavlar ve Litvanyalılar arasında Güneş dişi bir varlıktır, Ay'ın karısıdır. Tambof Oblastı'nda korunmuş bir şarkıda güzel kız "Hangi milletten, hangi ırktan olduğumu soruyorsun," der ve devam eder: "Annem güzeller güzeli Güneş, babam gökteki parlak Ay, ağabeylerim Yıldızlar, kız kardeşlerim ise Beyaz Fecirlerdir."

3. Bölüm

Mitolojik Masallar - 2

Çok Yönlü Kişileştirmeler

Skazkalardaki doğaüstü Cadı'ya benzer bir portre çizilirken genellikle Likho olarak adlandırılan kötülük kişileştirilmesiyle karşılaşılır. Polyphemus döngülerine ait sıradaki masal, burada dişi bir forma bürünmüş bu şeytani varlığa dair bir fikir sunacaktır.

Tek Gözlü Likho

Evvel zaman içinde bir demirci yaşırdı. “Şimdiye kadar tehlike nedir hiç bilmedim. Derler ki şu dünyada kötülük (likho) varmış. Gidip kötülüğü aramak istiyorum,” dedi. Sonra sağlam bir içki içip kötülüğü aramaya koyuldu. Yolda bir terziyle karşılaştı.

“İyi günler,” dedi Terzi.

“İyi günler.”

“Nereye böyle?” diye sordu Terzi.

“Birader, herkes diyor ki dünyada kötülük varmış. Ama ben hiç görmedim bunu. O yüzden kötülüğü aramaya gidiyorum.”

“Haydi beraber gidelim. Ben de işleri hep yolunda giden bir adamım ve bugüne kadar hiç kötü bir şey yaşamadım. Seninle geleyim, beraber arayalım.”

Böylece karanlık ve sık bir ormana gelene kadar yürüdüler. Ormanın içinde küçük bir patika vardı. Bu dar yolu izlediler. Gece olmuştu ve gidecek başka yer yoktu. “Haydi, şu köy evine gidelim,” dediler. Eve doğru yürüdüler. Ama kimseler yoktu evde. Çok boş ve bakımsız görünüyordu. Bir süre burada oturdular. O sırada uzun bir kadın çıkageldi; sıska, eciş bücüş ve tek gözlü bir kadındı bu.

“Ah!” dedi. “Misafirlerim var. Hoş geldiniz.”

“Hoş bulduk, nine. Geceyi senin evinde geçirmek istiyoruz.”

“Çok güzel. Sayenizde karnım doycak desenize.”

Bu sözleri işitince çok korktular.

Kadın gidip bir yığın odun getirdi. Odunları içeri taşıyıp ocağa attı ve ateşi yaktı. Sonra iki adamın yanına gidip birini aldı. Terzi’yi seçmişti. Adamcağızın boğazını kesip sıkıca bağladı ve fırına attı.

Bu arada Demirci, “Ne yapacağım? Nasıl kurtulacağım?” diye kara kara düşünüyordu. Kadın yemeğini bitirince Demirci fırına bakıp dedi ki:

“Nine ben demirciyim.”

“Ne yapabilirsin demirden?”

“Ne istersen yaparım.”

“Bana bir göz yap öyleyse.”

“Olur ama ipin var mı hiç? Seni sıkıca bağlamam lazım, yoksa kıpırdanıp durursun. Çünkü gözünü çekiçle yerleştireceğim.”

Kadın gidip iki ip getirdi. İplerden biri ince, diğeri epey kalındı. Demirci kadını ince iple bağladı.

“Pekâlâ nine. Şimdi arkanı dön.” Kadın dönünce ip kop-
tu.

“Bu iş görmez, nine,” dedi Demirci. “Bu ip uymuyor.”

Bu sefer kalın ipi alıp kadını sıkıca bağladı.

“Peki, şimdi dön nine!” dedi. Kadın döndü ve ipi çevirdi ama hiçbir şey olmadı, ip sapasağlamdı. Sonra demirci bir tığ alıp ateşte iyice ısıttı ve kadının sağlam gözüne soktu. Aynı zamanda eline bir çekiç alıp tığa şiddetli bir şekilde vurdu. Kadın kıvrana kıvrana ipi kopardı. Sonra eşiğe oturdu.

“Seni şeytan!” diye bağırdı kadın, “Artık benden kaçamazsın!”

Yine korkunç bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu anladı. Oturup “Ne yapacağım?” diye düşünmeye başladı.

Sonra tarladan gelen koyunlar görüldü. Kadın onları gece için evine soktu. Demirci de geceyi orada geçirdi. Sabah olunca kadın kalkıp koyunları dışarı çıkardı. Demirci ise koyun derisinden mantosunu çıkarıp ters çevirdi, böylece mantonun yün kısmı dışarı geldi. Kollarını geçirip mantoyu kafasına kadar iyice örttü ve koyunlardan biriymiş gibi kadının yanına yaklaştı. Kadın, koyunların her birinin sırtından tutup ayrı ayrı gönderiyordu. Demirci de diğer koyunlar gibi yaklaştı. Kadın onu da sırtındaki yünden tutup dışarı fırlattı. Ama Demirci dışarı çıkar çıkmaz ayağa kalkıp bağırdı:

“Elveda Likho! Senin elinden çok kötülük gördüm ama artık bana hiçbir şey yapamazsın.”

“Dur bakalım!” diye cevap verdi kadın, “çeceklerin daha bitmedi. Henüz elimden kurtulmuş sayılmazsın!”

Demirci dar yoldan ormana geri döndü. Bir ağaca takılı

kalmış altın saplı bir balta gördü ve hemen onu almak istedi. Baltayı çekip aldı ama eli sapına yapışıp kaldı. Ne yapacaktı? Artık kurtulmasının imkânı yoktu. Arkasına baktı. Likho peşinden geliyor ve bağırıyordu:

“İşte buldum seni şeytan! Henüz benden kurtulamadın!”

Demirci cebinden ufak bir bıçak çıkardı ve elini kesmeye başladı. Köyüne ulaşınca nihayet Likho’yu gördüğünün kanıtı olarak kolunu gösterdi.

“Baksanıza,” dedi, “işte durum bu. Kolum olmaksızın karşınızdayım. Arkadaşıma gelince, kadın onu tamamen mideye indirdi.”

Likho’nun ilk masalı, Stanislas Julien tarafından Çince’den çevrilen Hindistan kökenli bir masala epey benzemektedir. Bir zamanlar, kralın biri iyi talihinden çok sıkılır ve talihsizlik aramaları için dört bir yana elçiler yollar. Kralın adamları, her gün bir yığın iğneyi mideye indiren bir dişi domuz satın alır. Oysa bu, domuz kılığına bürünmüş bir tanrıdır. Kralın adamları, halktan sürekli iğne isteyerek onları perişan eder ve tüm krallıkta öyle bir derde yol açarlar ki nihayetinde maiyetindekiler Kral’dan hayvanı öldürtmesini ister. Kral buna razı olur ve domuz öldürülmek üzere getirilir. Fakat ne bıçak ne de balta kâr eder, hayvan bir türlü kesilmez. Bu yüzden ateşe yakmayı denerler. Hayvan biraz kızardıktan sonra alevlerin içinden fırlayıverir ve önüne gelen her şeyi ateşe verir. Yangın, her tarafa yayılır ve ardından kuraklık baş gösterir. Bütün ülke perişan olur.

Arhangelsk Oblastı’nda bulunmuş bir versiyonun ana hatları şu şekildedir: Bir zamanlar Marya adında bir Pren-*

* Belarus, Bulgaristan, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya’da kullanılan slavca kökenli bu kelime, eyalet veya bölge anlamına gelmektedir. (e.n.)

ses yaşardı. Üvey annesinin iki kızı vardı ve bunlardan biri üç gözlüydü. Üvey annesi, Prenses Marya'dan nefret ediyordu ve ekmek kırıntılarından başka yiyecek vermeksizin onu bir ineği gütmesi için dışarı yollardı. Ama "Prenses tarlaya gider, ineğin sağ ayağının önünde eğilir ve dilediğinde yer içer, üstelik güzel giysiler giyerdi. Seçkin bir hanım gibi giyinerek bütün gün ineğin peşinde dolaşırdı. Gün biterken yine ineğin sağ ayağına eğilir, güzel giysilerini çıkarır, eve gider ve yanında getirdiği ekmek kırıntılarını masanın üstüne koyardı." Buna şaşırان üvey anne, iki gözlü kızını Prenses'i gözetlemesi için peşinden gönderdi. Ama Marya "Uyu, uyu, tek gözlü! Uyu, uyu, tek gözlü!" sözlerini söyleyince nöbetçi kız uykuya daldı. Sonra üç gözlü üvey kız kardeşine aynı görev verildi. Marya bu sözlerle iki gözlü kız uytmuştu fakat üç gözlü kız için aynı sözleri söylemeyi unuttu. Bunun üzerine sırrı ortaya çıktı ve üvey anne ineği öldürttü. Fakat Marya, kasap babasını, ineğin iç organlarından bir parça vermeye ikna etti. Bu parçaları eşik yakınına gömdü ve eşiğin her tarafından böğürtlen çalıları çıktı. "Asil ve kadim şarkılar" söyleyen kuşlar, bu çalıların müdavimi olmuştu. Bir zaman sonra Marya'nın ününü işiten Prens İvan, atına binip çıkageldi ve üç prenses arasından hangisi onun beraberinde getirdiği kâseyi çalılarıdaki böğürtlenlerle doldurmayı başarırsa, onunla evlenecekti. Üvey annenin kızları denediler ama kuşlar neredeyse gözlerini oyacaktı. Sonra Marya'ya sıra geldi. Marya çalıya yaklaştığında, kuşlar onun yerine topladı böğürtlenleri ve kâse çabucak doldu. Bunun üzerine Marya ve Prens evlendiler ve bir süre mutlu mesut yaşadılar.

Ama sonra Marya'nın bir oğlu oldu ve çocuğuyla beraber babasını ziyaret etmek için eski evine geldi. Fakat üvey annesi bu fırsattan istifade ederek Marya'yı kaza çevirdi ve onun yerine iki gözlü kızını koydu. Yani Prens İvan eve sahte bir eşle

dönmüş oldu. Ama yaşlı bir adam, henüz bebek olan prensi alarak uzak diyarlara götürdü; orada Marya ortaya çıktı, tüylü elbisesi içinde bebeğini emzirdi ve gözyaşları içinde dedi ki:

“Bugün seni emziriyorum, yarın da emzireceğim; fakat üçüncü gün, koyu ormanların ötesine, yüksek dağların ardına uçacağım!”

İki gün aynı şey yaşandı ama üçüncü gün Prens İvan yaşananlara şahit oldu ve karısının tüylü elbisesini kavrayıp yaktı, ardından Marya’yı yakaladı. Kız önce bir kurbağa oldu, sonra çeşitli sürüngen şekillerine büründü ve nihayet bir makaraya dönüştü. Prens bunu alıp ikiye böldü, bir parçasını önüne, diğer parçasını arkasına atınca büyü bozuldu. Böylelikle karısına kavuştu ve birlikte evlerinde döndüler. Sahte karısına gelince, Prens eline bir silah alıp onu vurdu.

Şimdi Zarar veya Sefalet’in canlı varlıklar olarak karşımıza çıktığı masallara döneceğiz. Likho, genellikle katıksız bir kötülük olarak kabul edilir. Halk ezgilerinde, talihsizlik fikrinin vücut bulmuş hâli olan başka bir varlığa da benzer özellikler atfedilmektedir. Bu karakter Goré ya da İstırap’tır ve halk şiirlerinde -kimi zaman Béda veya Sefalet adı altında- kadehin mutsuz kurbanlarını kovalayan ve nihayetinde onları yok eden bir varlık olarak temsil bulur. Kaçakların kurtulmaya çalışması nafiledir. Karanlık ormana girseler İstırap peşlerinden gelir; çömlekçiye gitseler, İstırap oracıkta oturmuş onları bekliyordur; bir mezara sığınsalar İstırap elinde kürekle onları beklerken gülmektedir. Sıradaki masalda ise karanlık İstırap figürü, her zamanki kasvetli tonlarıyla tasvir edilmemiştir:

İstirap

Köyün birinde iki köylü birader yaşardı; bunlardan biri yoksul, diğeri ise zengindi. Zengin birader, bir kasabaya yerleşip kendine büyük bir ev yaptırdı ve esnaflar arasında yerini aldı. Bu arada yoksul adam, gün geliyor bir parça ekmeğe bile muhtaç oluyor; her biri diğlerinden küçük olan çocukları ise açlıktan ağlayıp duruyordu. Köylü adam sabahtan akşam kadar, buzu kırmaya çalışan bir balık gibi çalışıp didiniyordu ama eline hiçbir şey geçmiyordu. Nihayet bir gün karısına dedi ki:

“En iyisi kasabaya gitmek ve biraderime yardım edip edemeyeceğini sormak.”

Zengin adama gitti ve dedi ki:

“Ah, ağabey! Müşkül durumdayım, senden yardım istiyorum. Karım ve çocuklarım aç. Günlerdir tek lokma girmedir ağızlarına.”

“Bu hafta benim için çalış, o zaman sana yardım ederim,” dedi ağabeyi.

O kadar çok iş vardı ki! Zavallı adam hemen çalışmaya başladı, bahçeyi süpürdü, atları temizledi, su getirdi, odun kesti.

Haftanın sonuna gelindiğinde zengin adam, kardeşine bir somun ekmek verip dedi ki:

“İşte emeğinin karşılığı!”

“Yine de sağ ol,” dedi yoksul adam efkârlı bir sesle ve ağabeyine selam verip eve gitmek üzere hazırlandı.

“Dur bir dakika! Yarın gel de birlikte yemek yiyelim. Karını da getir. Biliyorsun, yarın doğum günüm.”

“Ah ağabey, nasıl olur? Biliyorsun ki hakiki deriden çizmeler ve paltolar giymiş tüccarlar olacak sofranda yarın. Oysa benim şu sefil ayakkabılar ve eski püskü kaftanımdan başka bir şeyim yok.”

“Önemi yok, gel! Senin için bile yer olacaktır.”

“Pekâlâ, ağabey! Geleceğim.”

Yoksul adam evine döndü, ekmeği karısına uzatıp dedi ki:

“Dinle, hanım! Yarın yemeğe davetliyiz.”

“Yemek mi? Kim davet etti ki bizi?”

“Ağabeyim! Yarın doğum gününü kutlayacak.”

“Peki, gideriz.”

Ertesi gün kalkıp kasabaya gittiler, zengin adamın evine geldiler, onu tebrik edip bir masaya oturdular. Doğum günü kutlaması için gelen bazı misafirler masada yerlerini almışlardı. Ev sahibi hepsine muhteşem bir ziyafet verdi fakat fakir kardeşiyle karısı aklına bile gelmedi. Onlara hiçbir şey sunmadı. Oracıkta oturdular ve yiyip içenleri izlemekle yetindiler.

Yemek sona erdi; misafirler masadan kalkıp ev sahibiyle karısına teşekkür ettiler. Yoksul adam da aynı şekilde oturduğu masadan kalktı ve ağabeyinin önünde eğilerek selam verdi. Misafirler, karınları tıka basa dolu, neşe içinde şarkılar söyleyerek evlerine giderken, yoksul adam boş mideyle yürümek zorunda kalmıştı.

“Bari biz de şarkı söyleyelim,” dedi karısına.

“Ne kadar aptalsın!” dedi, “Onlar şarkı söylerler çünkü karınlarını iyice doyurdular, o yüzden neşeleri yerinde. Biz ne diye şarkı söyleyeceğiz ki?”

“Ne olursa olsun, ağabeyimin doğum günü yemeğine ka-

tıldım. Bu yüzden şarkı söylemeden yürümek, utandırıyor beni. Hem şarkı söylersem herkes benim de diğerleri gibi yiyip içtiğimi sanır.”

“İstiyorsan söyle o zaman; ama ben şarkı falan söylemem.”

Köylü adam bir şarkı tutturdu. O sırada ona başka bir sesin katıldığını işitti. Bu yüzden bir an için durup karısına sordu:

“O ince sesle şarkıma eşlik eden sen misin?”

“Neden bahsediyorsun sen? Aklıma bile gelmedi öyle bir şey.”

“O zaman kim şarkı söylüyor?”

“Bilmiyorum,” dedi kadın. “Ama tekrar başla istersen, ben de dinleyeyim.”

Adam yeniden şarkısına başladı. Sadece bir kişi şarkı söylüyordu ama iki ses işitiliyordu. Bunun üzerine adam şarkıyı bıraktı ve sordu:

“İstirap, şarkıma eşlik eden sen misin?”

“Evet, efendim,” diye cevap verdi İstirap, “size eşlik eden benim.”

“Peki öyleyse, İstirap! Haydi, beraber devam edelim.”

“Elbette, efendim! Bundan sonra yanınızdan hiç ayrılmayacağım.”

Köylü evine dönünce İstirap, kabak yani meyhaneye gitmeyi önerdi.

“Hiç param yok ki,” dedi köylü.

“Dışarı çıksana be mujik! Ne diye para istiyorsun ki? Koyun derisinden ceket giymişsin, ne işe yarıyor? Yakında yaz gelecek, onu giymene gerek kalmayacak. Çıkar şu ceketini de birlikte meyhaneye gidelim.”

Bunun üzerine köylü adam, Istırap'la birlikte meyhaneye gitti; koyun derisi ceketin karşılığı kadar içki içip eğlendiler.

Ertesi gün Istırap inlemeye başladı, dün çok içtikleri için başı ağrıyordu. Sonra evin efendisinden yine içki istedi.

“Hiç param yok ki,” dedi köylü adam.

“Ne diye para istiyorsun ki? Şu arabayla kızıağı al yanına. Onlara hiç ihtiyacımız yok.”

Yapacak bir şey yoktu. Köylü adam yakasını Istırap'tan kurtaramıyordu. El arabasını ve kızıağı alıp meyhaneye götürdü. Istırap'la beraber bütün gece içtiler. Ertesi sabah Istırap eskisinden de beter inlemeye başladı ve efendisini tekrar meyhaneye gidip sefahat âlemine dalmaya çağırdı.

Bu defa köylü adam, saban ve tırpanını içkiye verdi.

Bir ay geçmemişti ki elinde avucunda ne varsa tüketti. Evini bile bir komşuya rehin verdi ve karşılığında aldığı bütün parayı meyhanede tüketti.

Istırap bir kez daha yanına geldi:

“Haydi, meyhaneye gidelim!”

“Olmaz, Istırap! Meteliğim kalmadı, gidemeyiz.”

“Nasıl böyle söylersin? Karının iki etekliği var: Birini ona bırak, diğeriyle içki alalım.”

Köylü adam etekliği aldı ve içkiye verdi. Kendi kendine dedi ki:

“Sonunda bana ve karıma ait her şey tükendi. Kuru bir dalımız bile kalmadı!”

Ertesi sabah Istırap, köylüden alabileceği hiçbir şey kalmadığını görünce dedi ki:

“Efendim!”

“Ne var, İstırap?”

“Dinlesene beni. Şimdi komşuna git, bir arabayla iki öküz ödünç iste.”

Köylü komşusuna gitti.

“Bana bir arabayla iki öküz ödünç verir misin? Kısa süreliğine istiyorum,” dedi. “Karşılığında senin için bir hafta çalışacağım.”

“Peki ama neden istiyorsun ki bunları?”

“Ormana gidip odun toplamak için.”

“Peki, o zaman. İstediyini al. Yalnız ağır yük yükleme hayvanlara.”

“Öyle bir şey aklına bile gelmesin, hiç endişelenme dostum!”

Köylü adam iki öküz getirdi, İstırap da onunla beraber arabaya bindi. Düz ovaya doğru ilerlediler.

“Efendim! Şu ovadaki büyük taşı biliyor musun?” diye sordu İstırap.

“Tabii, biliyorum.”

“Madem biliyorsun, doğrudan üzerine sür arabayı.”

Taşın olduğu yere vardılar, arabayı durdurup indiler. İstırap köylüye taşı kaldırmasını söyledi. Köylü taşı kaldırdı, İstırap da ona yardım etti. Taşın altında içi altın dolu bir çukur vardı.

“Ne bakıyorsun öyle?” dedi İstırap köylüye, “Acele et de altınları arabaya doldur.”

Köylü hemen işe koyuldu ve altınları arabaya yükledi. Çukurda tek bir duka bile kalmamıştı. Başka bir şey kalmadığını görünce dedi ki:

“Bir baksana, Istırap! Orada hiç para kalmamış mı?”

“Nerede?” dedi Istırap eğilerek, “Hiçbir şey göremiyorum.”

“Bak, tam köşede parlayan bir şey var.”

“Yok, ben hiçbir şey göremiyorum,” dedi Istırap.

“Çukura girip bak, göreceksin.”

Istırap hemen çukura atladı. Köylü adam hemen davranıp çukurun ağzını taşla kapadı.

“Artık her şey daha güzel olacak,” dedi köylü adam. “Seni yanımda eve götürseydim, ey dert getiren Istırap, er ya da geç bütün bu parayı da içkiye vermeme sebep olurdun!”

Köylü adam eve vardı, parayı kilere koydu, öküzleri tekrar komşusuna teslim edip ne yapacağını düşünmeye koyuldu. Çok büyük bir ev yaptırdı kendine ve ağabeyinin iki katı zengin oldu.

Bir zaman sonra ağabeyi ve yengesini doğum gününe davet etmek için kasabaya gitti.

“Duyulmamış şey!” dedi ağabeyi “Yiyecek tek lokman yok ama doğum gününe insanları çağırıyorsun!”

“Evet, bir zamanlar yiyecek tek lokma ekmeğim yoktu ama şimdi Tanrı’ya şükürler olsun ki senin kadar varlıklıym. Ziyaretime gelersen kendin görebilirsin.”

“Öyle olsun bakalım. Geleceğim,” dedi ağabeyi.

Ertesi gün zengin birader ve karısı hazırlanıp köylü adamın doğum gününe gittiler. Eskiden bir dilenci kadar yoksul olan adamın şimdi tüccarlara layık yepyeni, kocaman bir evi olduğunu gördüler! Mujik onlara çok misafirperver davrandı, her türlü yemekten ve içecekten ikram etti. Sonunda zengin birader, kardeşine sordu:

“Anlat, ne olur. Başına talih kuşu mu kondu, nasıl bu kadar zenginleştin?”

Köylü adam her şeyi bir bir anlattı. İstırap’ın ona nasıl musallat olduğunu, varını yoğunu içkiye verdiğini ve canından başka bir şeyinin kalmadığını anlattı. Sonra bir ova-da İstırap’ın yol göstermesi sayesinde hazine bulduğunu ve İstırap’tan kurtulduğunu söyledi. Zengin birader kardeşini çok kıskandı.

“İyisi mi ben de şu ovaya gidip taşı kaldırayım ve İstırap’ı çıkarayım. Eminim yine kardeşime musallat olacaktır. Böylece benim karşımda zenginliğiyle övünmemeyi öğrenir!”

Bunun üzerine karısını eve yolladı ama kendisi ovaya gitti. Büyük taşın yanına gelince taşı kenara itti ve altında ne olduğunu görmek için eğildi. Daha başını eğmemişti ki İstırap çukurdan çıkıp omuzlarına yerleşti.

“Ha!” diye bağırdı. “Burada açlıktan ölmemi istedin! Ama hayır! Bir daha senden asla ayrılmayacağım.”

“Beni dinle, İstırap!” dedi tüccar, “Seni bu taşın altına koyan ben değilim.”

“Sen değilsen kimdi o zaman?”

“Seni buraya kardeşim koydu; ama ben seni çıkarmak için geldim.”

“Hayır! Yalan söylüyorsun! Beni bir kere kandırdın, ikinci defa kandıramazsın!”

İstırap zengin tüccarı boynundan yakaladı. Adam onu evine götürmek zorunda kaldı ve o günden sonra her işi ters gitti. Daha ilk günden İstırap eski huyuna geri döndü ve tüccardan içki isteyip durdu. Tüccar bir sürü değerli eşyasını, meyhane sevdası yüzünden kaybetti.

“Böyle yaşamak imkânsız!” diye düşünüyordu tüccar.

“İstırap’ı yeterince eğlendirdim, artık ondan kurtulma vakti geldi, ama nasıl?”

Düşündü, düşündü ve sonunda bir fikir buldu. Büyük bahçeye giderek meşe ağacından iki takoz yaptı, yeni bir tekerlek aldı ve aks kutusunun sonuna sıkıca yerleştirdi. Sonra İstırap’ın olduğu yere gitti:

“Merhaba İstırap! Neden boş boş oturuyorsun öyle?”

“Ne yapacağım ki?”

“Bir sürü şey yapabilirsin! Haydi bahçeye çıkıp saklambaç oynayalım.”

Bu fikir İstırap’ın hoşuna gitti. Bahçeye çıktılar. Önce tüccar saklandı, İstırap onu hemen buldu. Sonra saklanma sırası İstırap’a geldi.

“Şimdi,” dedi İstırap, “beni bulamayacaksınız! İçine giremeyeceğim hiçbir yarık yoktur!”

“Haydi oradan!” diye cevap verdi tüccar, “Şuradaki çarkın içine bile sığamazsın, kalkmış yarıktan söz ediyorsun!”

“Gör bakalım nasıl giriyorum! Bir saniyede toz olup uçarım!”

İstırap çarkın içine giriverdi. Tüccar, meşe takozları kapıp aks kutusunun diğer tarafından ittirdi. Sonra İstırap’ın içinde bulunduğu çarkı kavrayıp nehre fırlattı. İstırap boğuldu ve tüccar eski yaşamına geri döndü.

Bu masalın Tula Oblastı’nda bulunan bir varyantında İstırap yerine Nuzhda veya İhtiyaç vardır. Yoksul birader ve karısı, zengin ağabeyin oğlunun evliliği şerefine verdiği yemekten dönmektedir ve ikisi de çok üzgündür. Ama yolda içtikleri bir yudum su onları neşelendirir ve şarkıya başlarlar.

Şarkı söyleyen iki kişi vardır (masala göre) ama üç kişiden ses çıkmaktadır.

“O da kim?” diye sorarlar.

“İhtiyacınız,” diye cevap verir ses.

“İhtiyacım demek!”

Bunun üzerine adam, İhtiyaç'ı yakalayıp omzundan indirir, zira omuzlarına oturmuştur. Bir at başı bulur ve İhtiyaç'ı onun içine yerleştirip bir bataklığa fırlatır. Sonra yepyeni bir hayata başlar. Öyle ki daha müreffeh bir yaşam düşünülemez.

Elbette zengin ağabey, kıskançlığa kapılır ve İhtiyaç'ı bataklıktan çıkarır. İhtiyaç ona öyle sıkıca sarılır ki kurtulmak imkânsızdır ve adam elinde ne varsa yitirir.

Viatka Oblastı'ndaki bir başka masalda ise yoksul adam, zengin ağabeyinin yeni evine yemeğe davetlidir ama yanında hediye götürmez.

“Ödünç alabiliriz ama kim bize güvenecek ki?” diye sorar.

“Neden öyle diyorsun? İhtiyaç var ya!” diye cevap verir karısı acı bir tebessümle. “Belki o bize bir hediye yapar. Uzun zamandır onunla dostane yaşayıp gidiyoruz!”

“Bayram sarafanını* al,” der İhtiyaç ocağın arkasından seslenerek, “elbiseyi satıp parasıyla bir jambon alıp ağabeyine götür.”

“Uzun zamandır mı burada yaşamaktasın?” diye sorar mujik.

“Evet, ağabeyinle yollarınız ayrıldığından beri buradayım.”

“Peki rahat mısın yanımızda?”

“Tanrı'ya şükür bir şikâyetim yok!”

* Sarafan: Rus köylülerinin giydiği bir elbise. (ç.n.)

Köylü, İhtiyaç'ın tavsiyesine uyar ama ağabeyi tarafından soğuk bir şekilde karşılanır. Kederli bir hâlde evine dönerken yol kenarında duran bir at bulur, atın sırtında birkaç çuval vardır. Eldiveniyle ata vurunca hayvan ortadan kaybolur, çuvalar ise geride kalır. Bu çuvallarda altın olduğu ortaya çıkar. Adam altınları toplayıp evine gider. Karısına İhtiyaç'ın nerede olduğunu sorar ve onu bulunca der ki:

“Neredesin İhtiyaç?”

“Ocağın üstündeki cezvedeyim.”

Bir zaman sonra köylü adam karısına uyuyup uyumadığını sorar. “Henüz uyumadım,” diye cevap verir kadın. Sonra aynı soruyu İhtiyaç'a sorar ama o uyuduğu için hiç cevap vermez. Bunun üzerine karısının son sarafanını alıp cezveyi sarar ve bohçayı bir buz gölüne fırlatır.

“Halk masalları”nın birinde yoksul bir adam, “biraz ekmek kenarı alır ve karısıyla oğlunun yemesi için eve götürür ama tam kesmek üzereyken ocağın arkasından Kruçına fırlayıverir ve ekmeği elinden alıp tekrar ocağın ardına kaçar. Sonra yaşlı adam Kruçına'nın önünde diz çöküp ekmeği geri vermesi için ona yalvarır, zira yiyecek hiçbir şeyleri yoktur. Bunun üzerine Kruçına “Ekmeği sana geri vermeyeceğim ama onun karşılığında sana her gün altın yumurtlayacak bir ördek hediye edeceğim,” der ve sözünü tutar.

Küçük Rusya'da köylüler, şekli belirsiz olan ve Zluidni adı verilen küçük varlıklara inanırlar. Bunlar yerleştikleri her eve zlo yani kötülük getirirler. “Zluidni çarpsın onu!” Küçük Rusya'da bir bedduadır ve “Zluidni, üç gün ara verdiyse, üç senede kurtulamazsın ondan!” ise bir Belarus atasözüdür. Bir Küçük Rusya masalında yoksul bir adam balık yakalar ve hediye olarak zengin ağabeyine verir. Ağabeyi, “Harika bir balık bu! Çok teşekkürler kardeşim, çok sağ ol!” der ama başka bir minnettarlık işareti göstermez. Eve giderken yoksul adam, yaşlı bir

yabancıyla karşılaşır ve ona hikâyesini yani ağabeyine bir balık verdiğini ama kuru bir “teşekkür”den başka bir şey almadığını anlatır.

“Şaşırmışsın sen!” diye bağırır yaşlı adam. “Bir spasibo* öyle küçük bir şey değildir. Bana sat onu!”

“Nasıl satabilirim ki?” der mujik. “Hediye olarak al!”

“Öyleyse spasibo benimdir!” der yaşlı adam ve köylünün avucuna altın dolu bir cüzdan bırakarak ortadan kaybolur.

Köylü zengin olur ve başka bir eve taşınır. Bir zaman sonra karısı der ki:

“Eski evimizdeki değirmen taşarını bırakarak hata etmişiz İvan. Onlar yoksulken bize ekmek sağladı ama şimdi ihtiyacımız olmayınca unuttuk hepsini!”

“Haklısın,” der İvan ve taşları getirmeye gider. Eski evine gelince bir ses işitir:

“Ne kötü insanmış şu İvan! Şimdi zengin ya bizi terk etti gitti!”

“Kimsiniz siz?” diye sorar İvan. “Ben sizi hiç tanımıyorum.”

“Bizi tanımıyorsun ha! Demek ki sana ettiğimiz hizmetleri hemen unutuvermişsin! Biz senin Zluidniniz!”

“Tanrı sizinle olsun!” der İvan. “Ben sizi istemiyorum!”

“Hayır, olmaz! Senden asla ayrılmayız artık!”

“Dur bir dakika!” diye düşünür İvan, sonra yüksek sesle devam eder: “Tamam, sizi yanıma alacağım. Ama değirmen taşlarını evime getirmeniz koşuluyla.”

Bunun üzerine değirmen taşlarını, sırtlarına yükleyip önden ilerlemelerini sağlar. Derin bir nehir üzerindeki köprüden

* Spasibo: Rusçada teşekkür ifadesi. (ç.n.)

geçmeleri gerekir. Köylü adam, üç Zluidniyi ittirince taşıdıkları taşlarla beraber suyun dibini görürler.

İki biradere dair çok ilginç bir Sırp masalı var. Bunlardan biri çok çalışkan ve bahtsız, diğeri ise tembel ama varlıklıdır. Yoksul birader, günün birinde bir koyun sürüsü görür. Yakınlarında ise altın bir ip eğirmekte olan güzel bir kız vardır.

“Bunlar kimin koyunları?” diye sorar.

“Koyunlar bendenize aittir,” diye cevap verir kız.

“Peki siz kimsiniz?” diye sorar adam.

“Ben ağabeyimin Şans’ıyım,” der kız.

“Peki benim Şans’ım nerede?” der adam.

“Şans’ın senden çok uzaklarda,” der kız.

“Peki onu nasıl bulabilirim?” diye sorar.

“Bulamazsın. Onu araman lazım önce,” der kız.

Bunun üzerine yoksul adam, Şans’ını aramaya koyulur. Bir gün, koca bir ormandaki bir meşe ağacının altında uyuyan ak saçlı ihtiyar bir kadını görür. İşte Şans’ı odur. Ona böyle kötü bir Şans verenin kim olduğunu sorar ve Kader cevabını alır. Bunun üzerine Kader’i aramaya başlar. Onu bulduğunda Kader’i, büyük bir evde rahat içinde yaşamaktadır ama günbegün zenginliği yok olmakta ve evi ufalmaktadır. İçinde olduğu saatteki durumunun, o an doğan çocukların tüm yaşamını etkilediğini açıklar misafirine. Buna göre yoksul adam da çok elverişsiz bir zamanda doğmuştur. Kader, (şanslı bir zamanda doğmuş olan) yeğeni Militsa’yı yanına alıp evine götürmesini ve elde edeceği her şeyi onun malı ilan etmesini tavsiye eder. Adam bu tavsiyeye uyar ve her şey yolunda gider. Günün birinde muhteşem bir mısır tarlasına bakarken yabancı biri yanına gelip tarlanın kime ait olduğunu sorar. Bir an boşluğuna gelince adam, “Benim,”

diye cevap verir ve tarla bir anda yanmaya başlar. Yabancınn ardından koşar ve “Dur, ağabey! Tarla benim değil, yeğenim Militsa’nın,” diye bağırır. Bunun üzerine yangın söner ve tarla kurtulur.

Bir Rus masalındaki tuhaf giriş bölümü, bu kişisel talih fikri üzerine kuruludur. Bahtsız İvan adlı bir köylü, çaresizlik içinde başarı ister ve bu nedenle tavsiyesini almak için Kral’a gider. Kral, meseleyi “asil adamları ve generalleri” ile paylaşır ama hiç-biri bir çözüm bulamaz. Sonunda Kral’ın kızı toplantı odasına girer ve der ki: “Bir fikrim var, baba. Evlenecek olsa, Tanrı ona bir başka türden Talih verebilir.” Kral, heyecanlanır ve haykırır:

“Mademki bu meseleyi hepimizden iyi hallettin, git de kendin evlen onunla!”

Evlilik gerçekleşir ve İvan böylece talihe kavuşur.

İnsanın iyi ya da kötü şanslı olmasına ilişkin olarak benzer göndermelere skazkalarda sıkça rastlanır. Mesela (Grodno Oblastı’ndan gelen) bu masallardan birinde yoksul bir adam “iki kadınla tanışır ve bu kadınlardan biri Talih, diğeri ise Talihsizlik’tir.” Onlara ne kadar yoksul olduğunu anlatır ve iki kadın ona bir şey vermenin doğru olacağına karar verirler. “Seninkilerden biri olduğuna göre,” der Talih, “senin ona bir hediyeye vermek doğru olacaktır.” Sonunda on ruble çıkarıp adama verirler. Adam parayı bir kâseye saklar ama karısı kâseyi bir komşuya verir. Yine ona yardım ederler ve yirmi ruble verirler ama durumu bilmeyen karısı bir kez daha parayı başkasına verir. Sonunda kadınlar ona iki metelik (groshi) verirler, bunları balıkçılara vermesini ve onlardan “şansı için” olta atmalarını istemesini söylerler. Adam bu tavsiyelere uyar ve bunun sonucunda ona zenginlik getiren bir balık yakalar balıkçılar.

Bir başka masalda, varlıklı bir tüccarın genç oğlu öyle şanssızdır ki hiçbir zaman refaha ulaşamaz. Babasının ona bıraktığı her şeyi kaybettikten sonra, ilk önce işçi, sonra da çoban olarak çalışır. Ama her işte olduğu gibi, ustalarının büyük zarara uğramasına neden olur ve kısa süre sonra artık onu işe alacak kimse kalmamıştır. Sonra bir başka ülkeye gider. Burada Kral onu saraydaki içki imalathanesinde kömürcü olarak işe alır. Fakat çok geçmeden orayı yakıp küle çevirir. Kral önce onu cezalandırmak ister ama üzücü hikâyesini dinledikten sonra affeder. "Ona Şanssız adını verir ve alına bir damga vurulmasını, ondan hiçbir vergi ya da ceza istenmemesini, nereye giderse gitsin ona kalacak yer ve yiyecek verilmesini ama hiçbir yerde 24 saatten fazla kalmasına izin verilmemesini" emreder. Bu emirler yerine getirilir ve Şanssız nereye gitse, "hiç kimse ondan kimlik ya da para istemez; herkes ona yiyecek içecek ikram edip geceyi geçirecek bir yer verir. Ertesi sabah yakasından tuttukları gibi kapı dışarı eder."

Şimdi halk masallarında Talih ve Talihsizlik'e ilişkin fikirlerin aldığı şekillerden, bir diğer tuhaf figürler grubuna geçeceğiz: haftanın belli günlerinin kişileştirilmesi.

Bunlardan en önemlisi Cuma günüdür.

Bu günün Rusça adı Pyatnitsa, İngilizcedeki Friday ve Fransızca Vendredi gibi mitolojik öneme sahip değildir. Ama hiç şüphesiz ki bu gün eski Slavlar tarafından Venüs veya Freyja'ya yakın birtakım tanrıçalara adanmıştır ve kadim zamanlarda bu tanrıçaya tapınma, Cuma günüyle ilgili batıl inançları açıklamaktadır. Afanasief'e göre Cuma gününün Karinthia dilindeki karşılığı "Sibne dan", bu günün bir zamanlar Litvanyacası Sewa olan ve Ceres'in Slavlardaki tanrıça Siva'ya adandığının kanıtıdır. Hristiyanlıkla birlikte (hangi adla biliniyorsa) Cuma

gününün atfedildiği tanrıçanın kişiliği, Aziz Prascovia ile iç içe geçmiştir ve sık sık “Pyatnitsa-Prascovia Annemiz” adıyla anılır. Ona ait olan kutsal günde köylülerin evlerini dolaşır ve belli işlerin yapıldığını görürse sinirlenirmiş çünkü bu işlere Cuma günleri ara verilmeliymiş (ya da en azında geçmişte durum böyledir.) Kadim bir gelenek der ki Cuma günü bir kadının dikiş dikmesi, ip ya da yün eğirmesi veya çarşaf silkmesi günahtır. Benzer şekilde erkeklerin ise hasır ayakkabı örmesi ve benzeri işleri yapması günahtır. Bilhassa ip eğirmek ve yün örmek, “Cuma Anne”ye büyük saygısızlıktır çünkü bu iş nedeniyle ortaya çıkan toz ve çöpler onun gözlerini acıtır. Böyle bir şeyle karşılaştığında insanların gözlerini yakıp çıban ve şeytantırnağı gibi dertler vererek intikamını alır. Bazı yerlerde köylüler, Cuma akşamı erkenden yatarlar çünkü evde dolaştığı esnada uyanık birini bulursa “Aziz Pyatinka”nın onu cezalandıracağına inanırlar. Başka yerlerde ise Pyatinka, Cuma günü geldiğinde toz ve pislik yüzünden rahatsız olmasın diye her Perşembe akşamı yerleri güzelce süpürüp temizlerler. Ama halk masallarında, bazen onun onuruna iş yapmamaları gereken günde ip eğirip yün ören dikkatsiz kadının “iğneleri yüzünden her yerinin yara bere içinde kalmış” olduğu görülür. Cuma günü başlamış her işin ters gideceği bellidir.

Sıradaki masalın daha iyi anlaşılması için bu açıklamalar yeterli olacaktır.

Cuma

Cuma Anne'ye gereken hürmeti göstermeyerek keten bez dikmekle uğraşan bir kadın vardı. Bütün gün ip eğirip taradı ama akşam yemeği vakti gelince birden uykuya daldı. Hem de çok derin bir uykuya! O uyuyunca birden kapı açıldı ve oradaki herkesin gözleri önünde içeri Cuma Anne girdi. Bembeyaz giyinmişti ve çok öfkeliydi! Doğruca gün boyu ip eğirmiş olan kadının yanına gitti, yere eğilerek keten bez yüzünden etrafa saçılmış olan tozdan bir avuç alıp kadının gözlerine doldurmaya başladı! İşini bitirince yine öfkeyle dışarı çıktı ve tek kelime etmeden ortadan kayboldu.

Kadın uyanınca acısından avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı ama sorunun ne olduğunu bilemiyordu. Korkudan ödü kopan diğer kadınlar bağışmaya başladı:

"Ah, sefil kadın! Cuma Anne seni korkunç bir şekilde cezalandırdı, ama bunun sebebi sensin!"

Sonra yaşananları anlattılar. Kadın her şeyi dinledikten sonra yalvardı:

"Cuma Anne, ne olur beni bağışla! Affet bu suçlu kadını! Şimdi senin için bir mum yakacağım ve ne bir dostun ne de bir düşmanın sana saygısızlık etmesine izin vereceğim!"

Ne oldu dersiniz? Gece olunca Cuma Anne geri geldi ve kadının gözlerinden tozları çıkardı. Böylece kadın yine görmeye ve işlerini yapabilmeye başladı. Şunu asla unutmadı: Onun gününde ip eğirip bez dikerek Cuma Anne'ye saygısızlık etmek büyük bir günahtır!

Çarşamba gününe ilişkin sıradaki masal da bu masala çok benziyor. Bu gün, Şimşek Tanrısı Odin'e adanmıştır ve pagan Slavlar için de kutsal olmuş olabilir fakat bazı yorumculara göre günümüz Rusya'sında Çarşamba günüyle ilgili geleneklerin Hıristiyanlıkla birlikte bu topluma aktarılmış olması daha muhtemeldir. Çarşamba ve Cuma günleri, Kilise tarafından Hz. İsa'nın acısı ve ölümü anısına kutsal sayılmaktadır. Bu güne verilen Rusça ad yani Serada ya da Sreda "orta" anlamına gelir, zaten Çarşamba günü de çalışma haftasının ortasıdır.

Çarşamba

Genç bir ev hanımı, akşam geç saatlerde ip eğirmekteydi. Tam da Salı'yı Çarşamba'ya bağlayan geceydi. Uzun bir süre yalnız kalmıştı ve gece yarısından sonra, daha ilk horoz ötmeden ancak geldi aklına uyumak ama elindeki ipi bitirmek istiyordu. "En iyisi sabah erken kalkayım, şimdi uyu-sam iyi olacak," diye düşündü. Elindeki tığı bırakıp istavroz çıkarmayı unutarak dedi ki:

"Haydi, Çarşamba Anne, bana yardım et de sabah erken kalkıp işimi bitireyim." Sonra uyumaya gitti.

Sabah erken saatlerde, daha gün ağarmamışken bir ses duydu. Odada biri vardı. Hemen gözlerini açıp baktı. Oda aydınlıktı. Fenderde bir köknar kıymığı yanmaktaydı ve ocak da ateşlenmişti. Başını beyaz bir havluyla örtmüş yaşlı bir kadın, köy evinde dolanmaktaydı. Bir oraya bir buraya gidiyor, ocağa odun atıyor, her şeyi hazırlıyordu. O sırada genç kadının yanına gelip onu uyandırdı: "Haydi, kalk!" Genç kadın kalktı. Çok şaşkındı:

"Sen kimsin? Neden buradasın?"

"Çağırdığın kişiyim. Yardımına geldim."

"İyi ama sen kimsin? Ben kimi çağırdım ki?"

"Çarşamba'yım ben. Çarşamba'yı çağırdın sen de. Görüyorsun ya, ipi eğirdim ve ördüm. Haydi şimdi beyazlatıp fırına atalım. Fırın ısındı, demirler de hazır. Sen çay kenarına git de biraz su getir."

Kadın çok korkmuştu. "Nasıl şeydir bu?" diye düşündü ama Çarşamba ona kızgın kızgın baktı, gözleri adeta yanıyordu!

Bunun üzerine kadın bir iki kova alıp su getirmeye gitti. Kapıdan dışarı adımını attığı an, şu fikirler geçti aklından: “Ya başıma çok kötü bir şey gelirse? En iyisi su getirmek yerine komşuma gideyim.” Böylece ilerledi. Gece her yer karanlıktı. Bütün köy uykudaydı. Komşusunun evine vardı, pencereye vurdu ve nihayet sesini duyurmayı başardı. Yaşlı bir kadın onu içeri aldı.

“Ne oldu, evladım? Bu erken saatte neden geldin? Sorun ne?” dedi ihtiyar kadın.

“Ah ninecim. Şöyle şöyle oldu. Çarşamba, evime geldi ve keten bezleri hazırlamak için su getirmeye yolladı beni.”

“Bu hiç hoş bir şeye benzemiyor,” dedi yaşlı kadın. “Seni ya boğacaktır ya da haşlayacaktır.”

Yaşlı kadın belli ki Çarşamba’nın huyunu iyi biliyordu.

“Ne yapacağım ben?” dedi genç kadın. “Bu tehlikeden nasıl kaçacağım?”

“Şöyle yapmalısın: Şimdi gidip evinin önünde kovaları birbirine vur ve ‘Çarşamba’nın çocuklar denizde yandı!’ de. Hemen evden kaçacaktır. Fırsattan istifade edip o geri gelmeden önce evine gir ve hemen kapıyı kapa, üzerine de haç işareti çiz. Bir daha da onu eve alma. Ne kadar yalvarıp tehditler savursa da onu içeri alma. Elinle haç işareti yap ve tebeşirlerle bir haç daha çiz, sonra da dua et. Mundar ruh, kaybolup gidecektir.”

Genç kadın eve koştu, kovaları birbirine vurdu ve pencerenin altında bağırdı:

“Çarşamba’nın çocukları denizde yandı!”

Çarşamba, evden dışarı fırladı ve denize bakmaya gitti. Bu sırada kadın içeri girip kapıyı kapadı ve üzerine haç çizdi.

Çarşamba koşarak geri geldi ve haykırmaya başladı: “Bırak içeri gireyim, canım! Bak ipini eğirdim, şimdi de beyazlatayım.” Ama kadın onu hiç dinlemedi. Bunun üzerine Çarşamba, seher vakti horozlar ötene dek kapıya vurmaya devam etti. Sabah olunca tiz bir sesle bağırıp gözden kayboldu. Ama keten bezler olduğu yerde kaldı.

Rus köylülerinin saygı gösterdiği pek çok efsaneden birinde Aziz Petka ya da Cuma, diğer azizler arasında gözükür ve onunla beraber kutsanmış bir diğer günün azizi olan Aziz Nedelya yani Pazar zikredilmektedir ki bu, Yunan Aziz Anastasia ve Alman aziz geleneğindeki Der heilige Sonntag’a karşılık gelmektedir. Bazı açılardan hem Cuma’ya hem de Çarşamba’ya benzer, uygunsuz zamanlarda ip eğirme ve bez dokuma hakkındaki görüşlerini paylaşırlar. Böylece Küçük Rusya’da zamansız ip eğiren kadınlara, örmekte oldukları şeyin keten değil onun saçı olduğu söylenir ve kanıt olarak da onlara darmadağın hâldeki kosa yani uzun örüğü gösterilir.

Eflak masallarının birinde ejderin alıp götürdüğü kızı ararken kahramana üç olağanüstü kadın yardım eder: kutsal Cuma, Çarşamba ve Pazar anneler. Rus masallarındaki üç iyi niyetli Baba Yaga’nın yerini alırlar. Bir başka masalda aynı üç varlık, kayıp kocasını arayan Eflaklı Psyche’ye yardım eder. Pazar Anne, hayvanlar âlemini yönetir ve sihirli bir flüt çalarak tebaasını bir araya toplar. Hem kuşları hem de hayvanları yönetme gücüne sahiptir ve bir Slovak masalında kahramana sihirli bir at bahşeder. Kahraman, tuhaf annesi tarafından ele geçirmesi güç birtakım nesneleri araması için yollanır ve ona bu arayışta Aziz Nedelya yardım eder, ayrıca ona kendi küheylanı Tatosçik’i verir. Böylece kahraman, sinsi bir ejderin

aklını karıştırdığı annesi tarafından maruz bırakıldığı tehlikelerden dört kez kaçmayı başarır. Ama güvenli bir şekilde eve döndükten sonra, annesi sanki oyun oynuyorlarmış gibi onu bağlar ve ejder, delikanlının başını uçurup vücudunu parça parça doğrar. Annesi oğlunun kalbini alır ama geri kalanını bir bohça yapıp Tatosçik'in sırtına koyar. At, bu korkunç yükü Aziz Nedelya'ya götürür. Onun sayesinde delikanlı yeniden hayat bulur ve kalbi olmayan bir adam olmasına rağmen canlı ve güçlüdür. Ardından aziz onu dilencilik yapan bir kavalcı kılığında, annesinin yaşadığı kaleye gönderir ve kalbini geri almak için ne yapması gerektiğini söyler. Delikanlı başarılı olur ve kalbini ellerine alıp Aziz Nedelya'ya götürür. Aziz ise kalbi alıp "Pelikan kuşuna verir (sıradan bir pelikandan ziyade, çok uzun ve ince boyunlu bir kuştur bu). Kuş, başını gencin boğazına sokar ve kalbini yerine koyar."

Aziz Cuma ve Çarşamba, kimi zaman şeytani özellikte olan ve eski Slavların nesneleri kişileştirmede kullandığı ruhsal varlıklar sınıfına ait gibi gözükmektedir. Bunlardan pek çoğundan, mesela Domovoy veya Ev Cini, Rusalka ya da Naiad ve Vodyany yani Su Cini'nden başka yerlerde söz ettim. Bu nedenle bunların ortaya çıktığı masallardan şu anda söz etmeyeceğim. Ama bu tür masalların ait olduğu sınıftan bir örnek olarak, köylülerin hâlâ Rusya ormanlarına musallat olduklarına inandıkları orman cinleri ya da Slav Satyr'ler hakkında bir masal anlatacağım. Bu masalda kaba bir şekle indirgenmiş ve ayrıca günlük köy hayatıyla uyumlu bir şekilde kraliçe ve prenseslerin kaçırılıp bulunmasına dair sonsuz hikâyelere yol açmış efsaneyi görüyoruz. Masalın ana fikri aynı ama Yılan veya Koschey burada bayağı bir orman cini olmuş; kahramanımız yalnızca bir avcı ve diğer masallarda prenses olan kadın kahraman ise bir papaz kızına indirgenmiş.

Léshy

Günün birinde bir papazın kızı ormanda gezmeye çıktı ama anne babasından izin almamıştı. Gidiş o gidiş, kız ortadan kayboluverdi. Bu olayın üzerinden üç yıl geçti. Kızın anne babasının yaşadığı köyde cesur bir avcı yaşamaktaydı. Yanında köpeği ve elinde silahıyla her gün ormanı baştan aşağı dolaşırdı. Yine bir gün ormanda dolaşıyordu, sonra birden köpeği havlamaya başladı; hayvanın sırtındaki tüyler kabarmıştı. Avcı etrafına bakındı ve üzerinde ilerlediği orman yolunda bir kütük gördü, kütüğün üzerinde ise bir köylü oturmuş, hasır ayakkabı yapmaktaydı. Ayakkabıyı örerken başını kaldırıp gökteki aya baktı ve kötücül bir edayla dedi ki:

“Parlamaya devam et, ey ışık saçan Ay!”

Avcı şaşırmıştı. “Şu mujiğin hâline bak! Daha gencecik ama saçlarına şimdiden karlar düşmüş. Kır tüylü porsuklara dönmüş delikanlı!”

Avcı bu sözleri yalnızca içinden geçirmişti ama diğeri sanki tahmin etmiş gibi cevap verdi:

“Kır saçlıyım, zira şeytanın dedesiyim!”

Bunun üzerine avcı, bu karşısındakinin sıradan bir köylü değil bir Léshy olduğunu anladı. Silahını doğrulttu ve bom! Tam karnından vurdu onu. Léshy inledi durdu, kütüğün üzerine düşecek gibiydi. Ama hemen sonra ayağa kalkıp çalılıkların arasına doğru süründü. Avcının köpeği adamın peşinden gitti. Avcı da köpeği takip ediyordu. Avcı az gitti uz gitti, nihayet bir tepeye vardı. Tepede bir yarık, yarığın içinde ise bir kulübe vardı. Kulübeye girdi. Léshy’nin masadaki cansız bedenini gördü. Yanında ise gözyaşları içinde bağırان genç bir kız vardı:

“Şimdi kim bana yiyecek içecek getirecek?”

“Selam, güzel hanımefendi!” dedi avcı. “Söyleyin bana, nereden geliyorsunuz ve kimin kızısınız?”

“Ah, delikanlı! Bunu ben de bilmiyorum. Ömrüm boyunca tutsak oldum ve anne baba yüzü görmedim.”

“Peki, şimdi hemen hazırlanın. Sizi kutsal Rusya’ya geri götüreyim.”

Böylece avcı, kızı yanına aldı ve ormandan çıkardı. Yol boyunca ağaçların üzerine işaretler kazıdı.

Bu kız, Léshy tarafından kaçırılmıştı ve üç yıldır onun kulübesinde yaşıyordu. Kıyafetleri eskimişti, sırtı yırtıktı. Kız neredeyse çıplaktı ama bundan hiç utanmıyordu. Köye ulaştıklarında avcı, etrafı dolaşıp kızını kaybeden bir anne

baba var mı diye sordu. Papaz gelip haykırdı: “Bu benim kızım!” Sonra papazın karısı çıkageldi:

“Ah çocuğum! Nerelerdeydin? Bir daha seni göremeyeceğimi sandım.”

Ama kız öylece bakıp gözlerini kırıştırdı. Hiçbir şey anlamıyordu. Fakat bir süre sonra kendine gelmeye başladı. İşte o zaman papaz ve karısı, kızlarını avcıya vererek evlenmelerini istedi. Ayrıca genç adama pek çok armağan verdiler. Sonra kızın Léshy ile beraber kaldığı kulübeyi aramaya gittiler. Uzun zaman ormanda dolaştılar ama orayı asla bulmadılar.

Nehirlerin kişileştirilmesi, bir başka sınıfı teşkil etmektedir. Onlar hakkında pek çok masal bugün de anlatılmakta ve genelde sözde kıskançlık ve kavgalarına göndermede bulunmaktadır. Denir ki Tanrı nehirlere paylarını verirken Desna vaktinde gelmemiş ve bu nedenle Dinyeper'in önüne geçememiştir.

“Onun önüne geçmeyi kendin dene!” demiştir Tanrı.

Desna tüm gücüyle harekete geçmiş ama bütün çabalarına karşın Dinyeper daima ileride olmuştur. Tabii denize dökülene kadar ki, işte burada Desna da ona katılmak zorunda kalmıştır.

Volga ve kolu olan Vazuza hakkında anlatılagelen bir masal var sırada.

Vazuza ve Volga

Volga ve Vazuza, hangisinin daha bilge, güçlü ve saygı-değer olduğuna dair uzun bir tartışmaya girmişti. Uzun süre münakaşa ettiler ama bir sonuca ulaşamadılar. Bu yüzden şu karara vardılar:

“En iyisi birlikte yatıp uyuyalım. İlk olarak hangimiz kalkarsa ve Hazar Denizi’ne ulaşırsa, ikimizden en akıllı, güçlü ve saygıdeğer olan odur.”

Bunun üzerine Volga uykuya daldı. Vazuza da yattı. Ama gece olunca Vazuza sessizce kalkıp Volga’dan kaçtı, en yakın hattı seçti ve akıp gitti. Volga uyanınca ne hızlı ne de yavaş bir şekilde, tam uygun olan hızda harekete geçti. Zubtsof’ta Vazuza’ya yetişti. Tavrı öyle tehdit ediciydi ki Vazuza korkuya kapıldı, kendini Volga’nın kız kardeşi ilan ederek Volga’dan onu kollarına alıp Hazar Denizi’ne taşınmasını istedi. İşte bugün bile bahar gelince ilk uyanan Vazuza’dır. Sonra Volga’ya giderek onu kış uykusundan uyandırır.

Tula Oblastı’nda ise ikisi de İvan Gölü’ne doğru akan Don ve Shat nehirleri hakkında benzer bir gelenek söz konusudur.

İvan Gölü’nün iki oğlu vardı Shat ve Don. Shat babasının isteğinin tersine, başka ülkeleri dolaşmak istiyordu. Bu yüzden seyahate çıktı ama hiçbir yerde kabul görmüyordu. Sonuçsuz gezilerin ardından evine döndü.

Ama Don, sürekli sakinliğinin karşılığında (bu nehir, “Sakin Don” diye bilinir) babasının iyi duasını aldı ve uzun bir yolculuğa çıktı. Yol üzerinde bir kuzguna rastladı ve ne-reye uçtuğunu sordu.

“Mavi denize,” diye cevap verdi kuzgun.

“Haydi, beraber gidelim!”

Denize vardılar. Don kendi kendine düşündü: “Doğrudan denize dalarsam onu beraberimde taşıyım.”

“Kuzgun!” diye seslendi, “Bana yardım et. Denize dalacağım ama diğer tarafa uçup kıyıya ulaştığın an bana seslenmeni istiyorum.”

Don denize daldı. Kuzgun uçtu ve seslendi ama vaktinden önce yaptı bunu. İşte bu yüzden Don, bugünkü hâlinindedir.

Beyaz Rusya’da iki nehir hakkında bir efsane vardır. Bu efsanenin başlangıcının Yakup ve Esav’dan alındığı aşîkâr:

Sozh ve Dinyeper

Evvel zaman içinde Dvina adında kör bir adamın iki oğlu vardı: Büyük olanın adı Sozh ve küçük olanınki ise Dinyeper'di. Sozh gürültücü biriydi ve ormanları, dağları, tepeleri dolaşır dururdu. Fakat Dinyeper sakın mizaçlıydı ve bütün vaktini evde geçirirdi. Ayrıca annesinin gözde çocuğuydu.

Bir keresinde, Sozh evde değilken, yaşlı babaları karısının sözüne inanarak büyük oğlu için ettiği iyi duaları, küçük oğlu için etmeye karar verdi. Dvina'nın dilekleri şöyleydi:

“Dağlı oğlum, büyük ve derin bir nehir ol. Kasabaları geç ve sayısız köyü mavi denize kadar suyla yıka. Kardeşin senin hizmetkârın olsun. Ömrünün sonuna dek zengin ve müreffeh yaşa!”

Dinyeper nehre dönüştü ve verimli çayırırla harika ormanların içinde akıp gitti. Ama üç gün sonra Sozh eve döndü ve şikâyete başladı.

“Kardeşinden üstün olmak istiyorsan,” dedi babası, “gizli yollardan, karanlık ve ayak basılmamış ormanlardan hızla geç. Kardeşini yenebilirsen, işte o zaman o senin hizmetkârın olacaktır!”

Sozh hemen kardeşinin peşinden gitti. Kimsenin ayak basmadığı yerlerden geçti, bataklıkları aştı, dere yataklarını deldi ve meşeleri kökünden kopardı. Akbaba, Dinyeper'i bu durumdan haberdar etti ve o da tek yönden gitmek yerine tepeleri aşarak hızlandı. Bu arada Sozh, Dinyeper'e doğru uçuşması ve ona ulaştığında üç kez ötmesi için Kuzgun'u ikna etmişti. Kendisi de yer altından ilerleyecek, Kuzgun'u duyduğunda yukarı çıkacak ve böylelikle kardeşinin önüne geçmiş olacaktı. Sozh, yeraltından çıkıverdi ve doğruca Dinyeper'in dalgalarının arasına düştü.

Dinyeper, Volga ve Dvina'nın Dönüşümü

Dinyeper, Volga ve Dvina bir zamanlar etten kemikten insandı. Dinyeper bir erkek çocuğuydu; Volga ve Dvina ise onun kız kardeşleriydi. Henüz çocukken öksüz ve yetim kalmışlardı, yiyecek tek lokmaları yoktu ve bu yüzden her gün bitap düşene kadar çalışıyorlardı. Peki bu ne zamandı? “Çok ama çok uzun zaman önce,” diyor büyüklerimiz. Hatta büyükanne ve büyükbabalarımızın zamanından bile önce.

Neyse, bu çocuklar büyüdü ama şansları bir türlü yaver gitmiyordu. Her gün sabahtan akşama kadar o günlük yiyeceklerini çıkarmak için çalışıp didiniyorlardı. Giysilerine gelince, ne bulurlarsa onu giyiyorlardı! Kimi zaman çöplerin arasında rastladıkları eski bezleri alıp bunlarla örtüyorlardı vücutlarını. Zavallılar, soğuğa ve açlığa dayanmak zorundaydı. Hayat, onlar için çok ağır bir yük hâline gelmişti.

Günlerden bir gün, bütün gün tarlada çalıştıktan sonra son parça ekmeklerini yemek üzere bir çalılığın altına oturdular. Yedikten sonra bir süre ağlayıp üzüldüler ve bu şekilde yaşamaya nasıl devam edeceklerini, nasıl yemek ve giysi bulacaklarını ve böyle çok çalışmaksızın başkalarına et ve içecek sağlamayı nasıl başaracaklarını tartıştılar. Sonunda şu karara vardılar: İyi şans ve sıcak bir karşılama bulmak üzere bütün dünyayı gezecek ve muhteşem nehirlerle çevirebilecekleri en güzel yerleri arayacaklardı. Zira o zamanlar böyle bir şey mümkündü.

Böylece az gittiler, uz gittiler. Bir değil, iki değil tam üç yıl dolaştılar ve istedikleri yerleri seçip her birinin nereden

akmaya başlayıp sonlanacağına karar verdiler. Üçü birlikte geceyi bir bataklıkta geçirmek üzere durdular. Ama kız kardeşler daha kurnazdı. Dinyeper uyur uyumaz sessizce ayağa kalkıp en iyi ve meyilli yerleri seçip akmaya başladılar. Kardeşleri sabah uyanınca kız kardeşlerinin ortadan kaybolduğunu gördü. Bunun üzerine çok öfkelenip onları izlemek için harekete geçti. Ama yolda ilerlediği sırada hiçbir insanın bir nehir kadar hızlı olamayacağını düşündü. Bu yüzden o da bir nehir olarak akmaya başladı. Su yataklarından ve derin yarıklardan geçti, ilerledikçe daha şiddetle akıyordu. Ama deniz kenarına yaklaşıncı öfkesi dindi ve böylece denize karışmış oldu. Bütün bu takip süresince ondan kaçmış olan iki kız kardeşi ise farklı yönlere ayrılp denizin dibine doğru ilerlediler. Ama Dinyeper öfkeyle ilerlediği sırada dik kenarlardan geçmişti. Bu nedenle Volga ve Dvina'dan daha hızlı akar ve bu nedenle pek çok ağzı vardır.

Batı tarafında İlmen Gölü'ne akan Chorny Ruchei yani Siyah Dere adlı küçük bir çay vardır. Uzun zaman önce adamın biri bu suyun kenarlarında bir değirmen kurmuştu. Bir balık gelip yalvararak ırmaktan yardımını istedi: “Eskiden yerimiz boldu, rahattık ama şimdi kötü bir adam gelip suyumuzu aldı.” Sonuç şu oldu: Novgorod sakinlerinden biri Chorny çayına olta atmıştı. Sonra siyahlar içinde bir adam yanına geldi, ona selam verdi ve dedi ki:

“Bana bir hizmette bulun, sana balık kaynayan bir yer göstereyim.”

“Nedir istediğin hizmet?”

“Novgorod'a gittiğinde, uzun ve iri yapılı bir köylüyle karşılaşacaksın, kareli mavi bir kaftanla geniş mavi bir pantolon giyecek ve uzun mavi bir şapka takacak. Ona de ki:

‘İlmen Amca! Chorny, sana bir arzuhâl yolladı ve onun akış yönüne bir değirmen kurulduğunu söyledi. Sen nasıl uygun görürsen, bu konu öyle hallolsun diyor!’”

Novgorodlu adam, bu ricayı yerine getireceğine söz verdi ve siyah yabancı ona balıklarla dolu yeri gösterdi. Balıkçı bolca balıkla Novgorod’a döndü. Burada mavi kaftanlı köylüyle karşılaştı ve ona arzuhâli verdi. İlmen cevap verdi:

“Chorny Çayı’na güzel dilek ve övgülerimi ilet. Değirmen konusuna gelince de ki: Eskiden orada değirmen falan yoktu, bundan sonra da olmayacak!”

Novgorodlu adam bu sözleri ilette. Bir de ne olsa beğenirsiniz? Gece Chorny Çayı yükseldi, İlmen Gölü kabardı, bir fırtına çıktı ve değirmen sular içinde kaldı.

Eski zamanlarda tıpkı Almanya ve diğer ülkelerde olduğu gibi Rusya’da da göl ve nehirlere düzenli bir şekilde kurbanlar sunulurdu. Günümüzde bile sıradan halk, üzerinde rahatça yolculuk ettikleri nehre bir tür hediye sunarak teşekkürlerini iletmektedir. On yedinci yüzyılda Don Kazaklarının asi lideri Stenka Razin’in bir defasında Volga’ya insan kurban ettiği söylenmektedir. Tutsakları arasında İranlı bir prenses vardır ve Razin, bu kıza yakından bağlıdır. Ama bir gün “şarabın verdiği ateşle, gemisinin kenarında oturmuş düşünceli bir şekilde dalgaları seyrederken der ki: ‘Ah Volga Anne, büyük nehir! Bana çok altın gümüş verdin, bütün güzel şeyleri sağladın. Bana baktın besledin, şeref ve onura kavuşturdun. Ama ben sana minnettarlığımı hiç göstermedim. İşte bu senin için, kabul et!’ Ve bu sözlerin ardından prensesi kavrayıp suya atmıştır.”

Nehirler, hürmet gösterilip kurban adanarak yola getirilebileceği gibi saygısızlıkla sinirlendirilebilirler de. Eski şarkılar-

dan birinde bir delikanlının atıyla Smorodina'ya gelişi ve dereden ona sığ bir yer göstermesi için yalvarması anlatılır. Dileği kabul olur ve suyun karşı tarafına geçer. Sonra övünmeye başlar: "İnsanlar Smorodina'dan öyle söz ediyor ki ister yayan ister at sırtında kimse onu geçemezmiş. Meğerse işkembeden sallanan saçmalıklarmış hepsi!" Ama sonra tekrar karşıya geçmesi gerekince nehir intikamını alır ve onu boğar. Bu sırada şu sözleri söyler: "Boğulmana sebep olan ben değilim, kibrindir."

Bu canlı nehirleri bırakıp kışın çoğu zaman sessiz olan bir doğa gücüne geçeceğiz. Aktaracağımız masalda "ayaz"ın dikkat çekici bir şekilde kişileştirilmesi söz konusudur. Genel olarak Kuzey masallarında kış, bekleyeceğimiz üzere önemli bir rol oynamaz. Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Rusya'da da romantik halk masalları, sıcacık gün ışııyla resmedilir ama gökyüzünün gri ve toprağın karla kaplı, dışarıdaki hayatın ise sakin olduğu zamanlar temsil edilmez. Arada sırada skazkalarda kar manzaralarını görürüz. Ama bunlardaki kış etkisi, ünlü bir masalın dikkat çekici bir versiyonu olan sıradaki hikâyedeki kadar kasıtlı değildir.

Ayaz

Bir zamanlar yaşlı bir adam ve onun bir karısı ve üç kızı vardı. Karısı, üç kızın en büyüğü olan üvey kızını hiç sevmeyiz, onu sürekli azarlardı. Dahası her sabah onu erkenden uyandırır ve bütün evin işini kızcağıza yüklerdi. Gün ağarmadan evvel kız, hayvanları besleyip onlara su verir, odun toplar, eve su getirir, ocağı ateşler, odayı temizler, elbiseleri onarır ve her şeyi düzenlerdi. Buna rağmen üvey annesi asla memnun olmaz, Marfa'ya homurdanırdı:

“Tembel teneke! Pasaklı! Şu fırçayı niye yerine koymadın? Şunu da yanlış yere koymuş, evin içi darmadağın!”

Kız dilini tutup sessizce ağlardı. Kendini üvey annesine sevdirmek için elinden geleni yapıyordu ve kız kardeşlerine de gücü yettiğince hizmet ediyordu. Fakat annelerini örnek alan kızlar, sürekli Marfa'ya hakaret edip onunla kavga ediyor ve kızı ağlatıyorlardı. Bu, onlar için bir zevk hâline gelmişti! Bu kızlara gelince, öğlene kadar uyur, üvey kız kardeşlerinin hazırladığı sıcak suyla güzelce yıkanır, temiz havluya kurulanıp akşam yemeğine kadar hiçbir işe el sürmezlerdi.

Bu kızlar büyüyüp serpildiler. Artık evlenme çağına gelmişlerdi. Yaşlı adam, en büyük kızına çok üzülmüyordu. Onu çok seviyordu çünkü kızı çok çalışkan ve uysaldı, asla inatçılık etmez, kendisine ne söylenirse yapar, hiçbir şeye itiraz etmezdi. Ama babası, kızını içinde bulunduğu durumdan nasıl kurtaracağını bilmiyordu. Adam elden ayaktan düşmüştü; karısı ise huysuzun tekiydi. Öte yandan kadının kızları, tembel oldukları kadar da inatçılardı.

Yaşlı adam kızlarını nasıl baş göz edeceğini, karısı ise

en büyük kızıdan nasıl kurtulacağını düşünüyordu. Bir gün kadın dedi ki:

“Diyorum ki ihtiyar, şu Marfa’yı evlendirelim.”

“Çok mutlu olurum buna,” dedi adam, sonra da ocağın üzerindeki yatağına sıvıştı. Ama karısı arkasından bağırdı:

“Yarın sabah erken kalk, ihtiyar. Katırı hazırla ve Marfa ile beraber git. Marfa, sen de pılını pırtını bir sepete koy, üstüne de temiz bir kıyafet giy. Yarın bir ziyarete gideceksin.”

Zavallı Marfa, bir yere davet edildiği için kendini çok şanslı hissederek rahat bir uyku çekti. Ertesi sabah erkenden kalktı, yıkandı, Tanrı’ya dua edip eşyalarını hazırladı, en güzel elbisesini giydi ve çok güzel bir kız oldu! Herkesin talip olmak isteyeceği çok güzel bir gelin gibiydi!

Mevsim kıştı ve dışarıda keskin bir ayaz vardı. Seher vakti yaşlı adam katırı hazırladı ve evin önüne getirdi. Sonra içeri girip pencerenin kenarında oturdu:

“Haydi bakalım! Her şeyi hazırladım.”

“Masaya otur da yemeğini ye!” diye cevap verdi yaşlı kadın.

İhtiyar adam masaya oturdu, kızını da yanına aldı. Masanın üstünde bir küfe vardı, küfeden bir ekmek aldı ve ekmeği kendisi ve kızı için dilimledi. Bu arada karısı kabak çorbası getirmişti. Kadın dedi ki:

“İşte güvercinim, şunu ye de git. Sana yeterince baktım! Marfa’yı evleneceği adama götür ihtiyar. Hey, bana bak ak sakallı! Önce yol boyu düz git, sonra sağa dön, ormana yani. Tepede duran büyük çam ağacına kadar git. İşte tam orada Marfa’yı Morozko’ya (Ayaz) ver.”

Yaşlı adam gözlerini kocaman açtı, yemeği bıraktı ve kız feryada başladı.

“Ne oldu? Ne öyle ağlayıp sızlıyorsunuz bakayım?” dedi üvey annesi. “Damat yakışıklı. Hem de zengin! Ona ait bir sürü şey var baksana! Köknarlar, çamlar ve huş ağaçları. Hepsi de onun emrinde. İnsan kıskanıyor doğrusu. Üstelik kendisi bir bogatir*!”

Yaşlı adam, eşyaları sessizce kızağa yerleştirdi; kızına kalın bir manto giydirdi ve yola çıktı. Bir süre sonra ormana vardı, yoldan sağa döndü ve karların üzerinde ilerledi. Ormanın derinliklerine varınca durdu, kızını indirdi, sepetini uzun çam ağacının altına koyup dedi ki:

“Burada oturup kocanı bekle. Onu elinden geldiğince sıcak karşıla.”

Sonra atını çevirip eve döndü.

Kızcağız oracıkta titreyerek oturdu. Soğuk hava içini delmişti. Bağırса da nafileydi, zaten dermanı kalmamıştı. Dışleri titreyip duruyordu. Sonra birden bir ses duydu. Çok

* Bogatir: Rusçada “romantik kahraman”lar için kullanılan bir kelime. Kökeni tartışmalı olsa da Tatarcadan alıntı gibi gözükmektedir. (ç.n.)

uzaklardan gelmiyordu bu ses. Ayaz, bir köknar ağacının üzerinde parmaklarını şakırdatıyordu. Sonra bir ağaçtan öbürüne atlayıp aynı şeyi yapmaya devam etti. En sonunda kızın oturduğu çam ağacının üstüne çıktı ve bağırdı:

“Üşüyor musun, genç hanım?”

“Üşümüyorum, sevgili Ayaz Baba.”

Ayaz parmaklarını şaklata şaklata aşağı indi. Kıza dedi ki:

“Üşüyor musun, genç hanım? Üşüyor musun, güzel kız?”

Kızcağız zar zor nefes alıyordu ama yine de cevap verdi:

“Üşümüyorum, Sevgili Ayaz Baba!”

Ayaz eskisinden de çok şakırdatmaya başladı parmaklarını ve kıza dedi ki:

“Üşüyor musun, genç hanım? Üşüyor musun, güzel kız? Üşüyor musun, tatlım?”

Bu esnada kızın soğuktan her yanı uyuşmuştu ve sesini zorla duyurabildi:

“Hiç üşümüyorum, sevgili Ayaz!”

Sonra Ayaz kızcağıza acıdı, onu kürklere sarıp battaniyelerle ısınmasını sağladı.

Ertesi sabah yaşlı kadın kocasına dedi ki:

“Haydi, git de gençleri uyandır, ihtiyar!”

Yaşlı adam atını hazırlayıp yola çıktı. Kızının olduğu yere geldiğinde kızın sağ olduğunu ve güzel bir kaban giydiğini, üstelik yüzünün gelin duvağıyla örtüldüğünü ve kızın yanında ise güzel armağanlarla dolu bir sepet bulunduğunu gördü. Bütün eşyaları tek söz etmeden kızağa yerleştirdi, kızıyla beraber binip eve yol aldı.

Eve vardılar ve kız, üvey annesinin ayaklarına kapandı. Yaşlı kadın, kızın sağ olduğunu, üzerindeki yeni montu ve hediye sepetini görünce yıldırım çarpmışa döndü.

“Ah, seni sefil!” diye bağırdı. “Ama kandıramazsın beni!”

Bir süre sonra yaşlı kadın, kocasına dedi ki:

“Benim kızlarımı da kocalarına götür. Bu armağanlar, kızlarıma vereceklerinin yanında hiçbir şey.”

Ertesi sabah yaşlı kadın, kızlarına kahvaltılarını yedirdi, onları gelin gibi giydirdi ve gönderdi. Yaşlı adam yine kızları çam ağacının altına bıraktı. Kızlar orada oturup gülüştüler:

“Şu annemin aklından da neler geçiyor! İkimizi birden mi baş göz edecek? Sanki köyde delikanlı kalmamış gibi! İşe yaramazın teki gelebilir, Tanrı bilir kimdir!”

Kızlar montlarına sarınmıştı ama bu durum, onları soğuktan koruyamadı.

“Baksana, Prascovia! Soğuk, adeta derimi yüzüyor. Eğer kocamız bir an evvel gelmezse, burada donup öleceğiz!”

“Saçmalama, Maşka! Sanki talipler öğleden önce gelirmiş gibi konuşuyorsun. Daha akşam yemeği vakti bile değil!”

“İyi ama Prascovia! Sadece bir kişi gelecekse, hangimizi alacak?”

“Seni değil tabii ki, şapşal ördek!”

“O hâlde seni alacak, sanırım!”

“Herhalde beni alacak!”

“Haklısın! Artık konuşmayı bırakalım!”

Bu arada ayaz, kızların ellerini uyuşturmuştu. Öyle ki bizim kızlar, ellerini elbiselerinin içine sokup eskisi gibi tartışmaya devam ettiler.

“Neler diyorsun sen! Uykulu suratlı! Kurnaz seni! Sen daha ip eğirmeyi bilmiyorsun be! Neden söz ettiğini bilmiyorsun!”

“Ne kadar kibirlisin! Sen ne biliyorsun ki? Eğlencelere gidip dudaklarını yalamaktan başka ne bilirsin sanki. Çok yakında göreceğiz bakalım talibimiz kimi alacak!”

Kızlar böylece ağız dalaşı ederken, kelimenin tam anlamıyla donmaya başladılar. Sonra birden aynı anda bağırıldılar:

“Neden bu kadar uzun sürdü gelmesi? Baksana, senin suratın iyice morardı!”

Epey uzakta Ayaz, köknardan köknara atlayarak par-

maklarını şakırdatmaya başladı. Kızlar bir şeyin geldiğini anladı.

“Dinlesene, Prascovia! Nihayet geliyor, hem de elinde zillerle!”

“Haydi oradan! Hiçbir şey dinleyecek hâlde değilim. Soğuktan derim soyuluyor!”

“Ama hâlâ evlenme derdindesin!”

Kızlar ellerini ısıtmaya çalıştı.

Ayaz ise giderek yaklaşıyordu. Sonunda kızların yukarısındaki çam ağacında belirdi ve onlara dedi ki:

“Üşüyor musunuz, kızlar? Üşüyor musunuz, güzel kızlar? Üşüyor musunuz, canlarım?”

“Ah, Ayaz, çok soğuk! Donuyoruz! Bir talip bekliyoruz ama adam yerin dibine girmiş gibi bir türlü ortaya çıkmadı.”

Ayaz, ağaçtan aşağı doğru kayd, eskisinden de yüksek sesle şaklattı parmaklarını.

“Üşüyor musunuz, kızlar? Üşüyor musunuz, güzeller?”

“Git işine be! Kör müsün? Ellerimiz, ayaklarımız mosmor oldu, görmüyor musun?”

Ayaz iyice aşağı indi, şiddetini artırarak dedi ki:

“Üşüyor musunuz, kızlar?”

“Yıkıl karşımızdan, yerin dibine gir, lanet adam!” diye bağırıyor kızlar ve kısa süre sonra canları çekilip öldüler.

Ertesi sabah yaşlı kadın, kocasına dedi ki:

“İhtiyar, haydi git de kızağı hazırla. İçine saman doldur, koyun derisinden paltoları da al. Kızlar soğuktan buz kesilmiş olmalı. Dışarıda berbat bir ayaz var! Beni dinle, ak sakallı, hemen yola koyul!”

Yaşlı adam, daha kahvaltısından bir lokma almadan kendini dışarıda buldu. Kızlarının bulunduğu yere geldiğinde, onları ölü olarak buldu. Bunun üzerine kızları hemen kızağa taşıdı, üzerlerini battaniyeyle örttü ve ağaç kabuğundan yapılmış bir paspasa sardı. Adamın geldiğini gören karısı, onu karşılamak için dışarı çıktı ve bağırdı:

“Kızlar nerede?”

“Kızakta.”

Kadın, paspası ve ardından battaniyeyi kaldırınca kızlarının ölü bedenleriyle karşılaştı.

Sonra fırtına gibi kocasının üzerine atıldı, hakaretler etti:

“Neler yaptın seni sefil herif? Kızlarımı mahvettin. Kendi kanımdan, kendi canımdan, bakmaya doyamadığım yavrularımı, güzel kuzularımı öldürdün! Senin derini yüzeceğim, paramparça edeceğim seni.”

“Yeter artık be, mankafalı kadın! Zengin olacağım diye seviniyordun ama kızların çok dik kafalı çıktı. Bunda benim suçum ne? Her şeyi kendin ayarladın!”

Yaşlı kadın önce çok öfkeleni ve kötü sözler söyledi ama sonra üvey kızıyla arasını düzeltti ve hep birlikte huzur içinde yaşadılar, birbirlerine kin tutmadılar. Bir komşuları, kızı anne babasından istedi ve düğün yapıldı. Artık Marfa çok mutluydu. İhtiyar adama gelince, torunlarını Ayaz masallarıyla korkutuyor ve asla kendi başlarına iş yapmalarına izin vermiyordu.

Kursk Oblastı'ndan alınan bir varyantta üvey kız, babası tarafından açık ovaya bırakılır. Kız orada “titreyerek otu-

rur ve içinden dua eder.” Ayaz, kıza vurup onu dondurarak öldürme niyetiyle yaklaşır. Ama kıza, “Genç hanım, genç hanım, ben Kırmızı Burunlu Ayaz’ım,” dediğinde kız, “Hoş geldin Ayaz. Hiç şüphesiz seni benim gibi bir günahkâra Tanrı yolladı,” diye cevap verir. Kızın “bilgece sözleri”nden memnun olan Ayaz, kalın bir pelerinle kızın üzerini örter. Sonra ona “altın ve gümüş süslemeli elbiselerle değerli bir çeyizle dolu bir sandık” hediye eder. Kız bu elbiseleri giyer ve “muhteşem bir güzel”e dönüşür. Sonra sandığın üzerine oturup şarkılar söyler. Bu arada üvey annesi, çörekler yapıp kızın cenazesi için hazırlanmaktadır.

Bir süre sonra babası, kızın cesedini aramak üzere yola çıkar. Ama masanın altındaki köpek havlar: “Hav! Hav! Sahibin kızı, gümüş ve altınlar içinde evlenmek üzere fakat sahibenin kızını kimse istemiyor!” Kadın, köpeğe bir çörek fırlatır ama nafile! Köpek, çöreği yediği hâlde kırıncı sözlerini tekrarlar, ta ki üvey kız tüm ihtişamıyla ortaya çıkana dek. Sonra yaşlı kadın kendi kızını aynı ovaya yollar. Ayaz bu yeni misafire bir bakmak ister. Ondandır da “bilgece sözler” beklemektedir. Ama bu beklentisi gerçekleşmez ve öfkeden kuduran Ayaz, kızı öldürür. İhtiyar adam kızı almaya gitmeden önce köpek yine bağırır: “Hav! Hav! Sahibin kızı gelin alayıyla yürüyecek ama sahibenin kızının kemikleri bir çuvalda gelecek.” Bahçe kapıları açılana dek köpek böyle bağırmaya devam eder. Yaşlı kadın kızını karşılamak için dışarı çıkar ama “kızı yerine buz tutmuş bir cesede sarılır.”

Çirmiş halkında da benzer inançlar vardır ve evlerinin çatılarından sarkan buz saçaklarına vurmaktan korkarlar. Böyle yaparlarsa, Ayaz’ın öfkelenip onları dondurarak öldüreceğini düşünürler. Skazkaların birinde bir köylü, bir gün karabugday tarlasına gider ve tarlanın mahvolduğunu görür. Eve gidip kötü haberi karısına verir. Karısı, “Bunun sorumlusu, Ayaz’dır. Gi-

dip onu bul ve zararımızın karşılığını ödet!” der. Bunun üzerine köylü ormana gider ve bir süre dolaştıktan sonra buzdan yapılmış, üzeri karla kaplı ve etrafında buz saçakları olan bir köy evine gelir. Adam kapıyı çalar ve “beyazlar içinde” yaşlı bir adam çıkar dışarı. Bu, Ayaz’dır ve birçok masalda hrikalar yaratan sihirli değnek ve masa örtüsüyle çıkar karşımıza. Bir başka masalda ise bir köylü Güneş, Rüzgâr ve Ayaz ile karşılaşır. Hepsinin önünde eğilir ama Rüzgâr’ı daha fazla selamlar. Bu durum Güneş ve Ayaz’ı kızdırır. Güneş köylüyü yakacağını haykırır. Ama Rüzgâr, “Soğuk soğuk esip sıcaklığı azaltacağım,” der. Sonra Ayaz köylüyü dondurarak öldürmekle tehdit eder ama Rüzgâr, “Ilık bir şekilde eseceğim ve canının yanmasına izin vermeyeceğim,” diyerek adamı rahatlatır.

Kimi zaman Ayaz, yer ve suları birbirine bağlamak için sıkı zincirler yapan güçlü bir demirci olarak tasvir edilir. “İhtiyar, balta ve bıçak olmaksızın bir köprü inşa etti,” yani nehir tamamen dondu anlamına gelen bu sözde tasviri görürüz. Bazen de Moroz-Treskum, yani Yakıcı Ayaz, iyice ısıtılıp kızgın hâle getirilmiş bir banyoya girmesi emredilen kahramanın koruyucusu olarak karşımıza çıkar. Ayaz banyoya girer ve buz gibi nefesiyle binayı hemen soğutur.

Ayaz’ın tek başına ortaya çıktığı masal birçok ülkede bilinmektedir ve Rusya’da günümüzde anlatılan birçok varyantı mevcuttur. Üvey kızını büyük bir tehlikeye maruz bırakan üvey annenin kıskançlıkla karışık nefreti, sayısız masalın konusu olmuştur. Biraz önce aktardığımız masala özel önem ve şiirsel bir cazibe katan şey, Ayaz’ın, üvey annenin canice planlarını gerçekleştirmek için başvurduğu ama nihayetinde kendi kızlarının yaşadıklarıyla onu cezalandıran güç olarak sunulmasıdır. Bu sınıftaki masalların bir türünü ele aldık: Lamba istemek için Baba Yaga’ya gönderilen Vasilissa’nın hikâyesi.

“Ayaz” ile çok yakından ilgili bir başka masal, Khudyakof’un koleksiyonunda karşımıza çıkar:

Bir kadın kocasına, önceki evliliğinden olan kızından kurtulmasını emreder. Bunun üzerine adam, kızını ormana götürüp orada bir kulübeye bırakır ve kendisi odun keserken, kızından çorba hazırlamasını ister. O sırada ani bir rüzgâr çıkar. Yaşlı adam ağaca bir kütük bağlamıştır. Rüzgâr esince kütük tıngırdar. Kız, yaşlı adamın dışarıda odun kestğini sanıyordur ama babası aslında çoktan eve dönmüştür.

Çorba hazırlanınca babasını yemeğe gelmesi için çağırır. Hiçbir cevap gelmez. “Ama ormanda bir insan başı vardır ve ‘Hemen geliyorum!’ der. Baş, kulübeye gelince ‘Küçük hanım, kapıyı aç!’ diye seslenir. Kız kapıyı açar. ‘Küçük hanım, beni eşiğin üstüne kaldır!’ Kız, başı kaldırır. ‘Küçük hanım, masaya yemek koy!’ Kız bunu da yapar. Sonra Baş ile birlikte yemeğe otururlar. Yemeklerini bitirince Baş, ‘Küçük Hanım, beni yere indir,’ der. Kız, Baş’ı yere indirir ve masayı temizler. Baş, yerde uyumaya başlar, kız ise ahşap masaya yatıp uyur ama Baş, ormana, hizmetçilerinin yanına döner. Ev giderek büyümüştür; hizmetçiler, atlar, aklınıza gelebilecek her şey bir anda ortaya çıkmıştır. Hizmetçiler, kızın yanına gelip ‘Haydi kalk! Gezme zamanı!’ derler. Kız kalkıp Baş ile beraber arabaya biner ama yanına bir horoz alır. Horozdan ötmesini ister, o da öter. Sonra yine ötmesini söyler ve horoz öter. Üçüncü kez ötmesini ister. Horoz üçüncü defa ötüncü Baş, darmadağın olur ve bir yığın altına dönüştür.”

Sonra üvey anne, kendi kızını ormana gönderir. Her şey önceki gibi olur; ta ki Baş gelene dek. Baş’ın görüntüsü kızı öyle korkutur ki hemen saklanmaya çalışır ve Baş’ın istediği hiçbir şeyi yapmaz. Bu nedenle Baş, kendi yemeğini yapıp tek başına yemek zorunda kalır. Bu yüzden “kız uykuya daldığında, Baş onu yer.”

Chudinsky'nin koleksiyonundaki bir masalda üvey kız, bir ovin yani fırındaki çavdara bakması için gece vakti gönderilir. O sırada bir yabancı ortaya çıkar ve kıza evlenme teklifi eder. Kız, düğün elbisesi olmadığını söyler. Bunun üzerine yabancı, kızın dilediği her şeyi sağlar. Ama kız, her defasında yalnızca bir şey istemeye özen gösterir. Böylece olmazsa olmaz dediği şeylerin listesi bitmeden, horoz ötmüş olur. Yabancı hemen ortadan kaybolur ve kız muzaffer bir şekilde eşyalarını götürür.

Ertesi gece kızın üvey ablası aynı ovine gönderilir. Yabancı yine belirir ve kızıdan onunla evlenmesini ister.

Kız tıpkı üvey kardeşi gibi düğün elbisesi olmadığını söyler. Yabancı, kız ne diliyorsa temin etmeye hazırdır. İsteklerini tek tek söylemek yerine hepsini bir kerede sıralar: "Çorap, dizbağı, eteklik, elbise, tarak, küpe, ayna sabun, beyaz pudra ve ruj ve kız kardeşimin aldığı her şey." Sonrası felakettir.

Yabancı, kızın tüm istediklerini bir kerede getirir.

"Her şey tamam. Şimdi evlenecek misin benimle?" diye sorar.

"Bekle biraz," der üvey annenin kızı. "Yıkayıp giyineceğim. Sonra yüzüme pudra, dudaklarıma ruj süreceğim. Sonra seninle evleneceğim." Bu sözlerin ardından hemen hazırlanmaya başlar, bir an evvel her şeyi halletmek için acele etmektedir. Gelin olmayı gerçekten çok istemektedir. Sonunda giyinip hazırlanır ama horoz henüz ötmemiştir.

"Pekâlâ, Küçük Hanım, şimdi evlenir misin benimle?"

"Evet, artık hazırım," der kız.

Bunun üzerine yabancı, kızı paramparça eder.

Rus masallarında aktif bir rol oynayan doğa güçlerinin

kişileştirmelerine bir örnek daha verebiliriz. Çoğu zaman masaldaki kadın kahramanı kaçıran ve erkek kahramanın alt etmesi gereken karakter Koschey ya da Yılan değil, Vikhor yani Kasırğa'dır. İşte bu doğa unsurunun bir kız kaçıran şeklinde karşımıza çıktığı masalların ilk bölümünün kısa bir analizi:

Bir zamanlar bir kral yaşardı. Bir gün Kral'ın karısı, bahçede dolaşmaya çıktı. Birden şiddetli bir fırtına koptu. Fırtınanın içinde ise Vikhor kuşu saklanmaktaydı. Vikhor, Kraliçe'yi yakaladı ve kaçırdı. Kadının üç oğlu vardı. Saraya geldiklerinde babalarına sordular: "Annemiz nerede? Öldüyse, bize mezarını göster. Yaşıyorsa, onu nerede bulacağımızı söyle."

"Annenizin nerede olduğunu ben de bilmiyorum," diye cevap verdi Kral. "Vikhor onu alıp götürdü."

"Madem annemiz Vikhor tarafından kaçırıldı ve yaşıyor, bize dua et. Gidip annemizi arayacağız."

Üç kardeş yola çıktılar ama sadece en gençleri, yani Prens Vasily dik tepeyi tırmandı. Anneleri ve Vikhor'un yaşadığı saray işte bu tepedeydi. Vikhor'un yokluğunda içeri giren Prens annesine göründü. Annesi hemen ona yiyecek getirip uzak bir odada, minderlerin ardına gizledi ki Vikhor, delikanlıyı bulamasın. Ayrıca oğluna şu talimatları verdi: "Eğer Vikhor gelirse ve kavgaya başlarsa, sakın ortaya çıkma. Ama çene çalmaya başlarsa, o zaman ortaya çık ve 'Merhaba, baba!' deyip onun sağ elinin serçe parmağını tut ve nereye uçarsa, sen de onunla git."

O sırada Vikhor uçarak içeri girdi ve Kraliçe'yle çok öfkeli bir şekilde konuştu. Prens Vasily, annesi işaret verene dek kendini gizledi. Sonra ortaya çıkıp Vikhor'u selamladı ve sağ elinin serçe parmağından tuttu. Vikhor onu silkelemeye çalıştı, önce evin içinde sonra dışarıda uçtu ama nafile.

Epey bir süre yükseklerde süzöldükten sonra, Vikhor niha-
yet yere çakıldı ve paramparça olarak incecik kum tanele-
rine dönüştü. Ama serçe parmak, kumları toplayıp fırında
yakan Prens Vasily’de kaldı.

*Skazkalarda karşımıza çıkan diğer iki münferit varlık-
la birlikte bu bölümü sonlandırabiliriz. Bunlardan ilki, çok
bilinen bir masalın şu varyantında ortaya çıkan Morfei’dir
(Morpheus):*

Bir zamanlar bir kral yaşardı ve bu kralın bir kızı vardı.
Sarayın karşısında yaşayan bir general, bu Prenses’e âşık ol-
muştu. Ama Kral, kimsenin gitmediği yere gidip kimsenin
görmediği şeyleri getirene dek generalin Prenses’le evlen-
mesine izin vermeyecekti. Epey kafa yorduktan sonra gene-
ral yola çıktı ve bataklıklar, tepeler ve nehirlerin üzerinden
geçti. Nihayet bir ormana geldi, burada bir kulübe vardı ve
kulübede ise ihtiyar bir kadın yaşıyordu. Başına gelenleri
anlattı kadına. Bütün bunları duyunca kadın “Hey, sana di-
yorum Morfei! Yemeği hazırla!” diye bağırdı. Bir anda sof-
ra hazırlandı ve yaşlı kadın generale de ikramda bulundu.
Ertesi gün kadın, aşçıyı generale takdim ederek tıpkı ken-
disi gibi ona da hürmetle hizmet etmesini buyurdu. Gene-
ral, aşçıyı yanına alarak oradan ayrıldı. Derken bir nehre
vardılar. Burada batan bir geminin tayfası, onlardan yemek
istedi. “Morfei, onlara yemek ver!” diye bağırdı general ve
yine anında muhteşem yemekler beliriverdi. Denizciler bu
durumdan öyle memnun kaldı ki aşçısı karşılığında generale
sihirli bir kitap verdiler. Fakat aşçı, denizcilerin yanında kal-
mak yerine efendisiyle gitti. Bir süre sonra general, gemisi
batmış bir başka tayfayla karşılaştı. Denizciler, aşçısı karşı-

ğında ona bir süvari kılıcıyla bir havlu verdiler. Bu nesneler de sihirliydi. Ardından general, kendi memleketine döndü ve beraberinde getirdiği sihirli eşyalar sayesinde Prenses'e layık bir talip olduğuna Kral'ı ikna etmeyi başardı.

Diğeri ise ismi “Oh!” olan gizemli bir kişiliktir. Bu karakterin ortaya çıktığı masal birçok ülkede bilinirken Rusya’da çok sayıda versiyonu mevcuttur.

Bir baba, oğluyla beraber “pazar”a gider. Burada insanların “az çalışıp iyi beslenmesine ve giyinmesine olanak sağlayan” bilimi çocuğuna öğretecek bir öğretmen aramaktadır. Uzun bir süre yürüdükten sonra adam yorulur ve bağıırır: “Oh! Çok yoruldum!” O anda “yaşlı bir büyücü” ortaya çıkar ve “Beni neden çağırdın?” diye sorar.

“Ben seni çağırmadım ki,” diye cevap verir yaşlı adam. “Senin kim olduğunu bile bilmiyorum.”

“Benim adım Oh!” der büyücü. “Sen de ‘Oh!’ diye seslendin. Çocuğu nereye götürüyorsun?”

Babası neden yola çıktıklarını anlatır ve büyücü, çocuğa gerekli eğitimi vermeyi üstlenir, bir yıllık ders karşılığında “bir ruble” ücret ister.

Bu masalda öğretmene sadece büyücü denmektedir ama diğer Rusça versiyonlarda olduğu gibi karşılığı daima kötücül bir güç şeklinde tasvir edilir ve çoğu kez açıkça bir şeytan olarak sunulur. Bu nedenle, Oh’un da doğaüstü varlıklar sınıfına ait olduğunu varsayabiliriz. Ne var ki çoğu zaman masal diyarındaki büyücüleri, kötü ruhlardan ayırmak çok güçtür. Zira genelde aynı güçlere ve aynı amaçlara sahiptirler. Bu güçlerden ve masallarda karşımıza çıktıkları şekillerden bir sonraki bölümde söz edeceğiz.

4. Bölüm

Sihir ve Büyü

Skazkalardaki birçok “sihirli özellik”, bilinen halk masalları sayesinde aşına olduğumuz özelliklere yakından benzemektedir. Şu an için bu özelliklerin, yani “karanlık tepeler”, “yedi fersah çizmeler”, “sihirli değnek”, “Mutluluk’un (Fortunatus) cüzdanları” ve benzerlerinin, diğer masallarda olduğu gibi Slav masallarında da sıkça karşımıza çıktığını söylemek yeterlidir. Ama bunların içinde, Batı ülkelerindeki muadillerinden önemli ölçüde ayrılan hikâyeler mevcuttur ve dolayısıyla bu masallar, özel bir dikkati hak etmektedirler. Daha önce sözünü ettiğimiz Bez Bebek ile birazdan söz edeceğimiz Ölümsüzlük ve Ölüm suları, bu ikinci sınıfa aittir.

Ölümsüzlük Suyu, tüm ülkelerin halk masallarında önemli bir rol oynamaktadır. Bir “peri masalı”nın kahramanı, kötüler yüzünden öldüğünde iyileştirici ya da canlandırıcı bir losyon veya merhem vasıtasıyla hayata döndürülmesi söz konusudur. Herkesin kabul ettiği üzere, bir Kuzgun (veya bir tür karga) bu kıymetli maddenin nerede bulunacağını bilmektedir ve bu, birçok doğaüstü varlığın yanında büyü üstatları ve kimi zaman da Yılan ile paylaştığı bir bilgidir. Rus ve Batı masalları bütün bu meselelerde birleşmektedir; fakat skazkalar neredeyse değişmez olarak yeniden canlanma sürecinde iki tür sudan söz ettiği için benzer masallardan ayrılmaktadır. “Marya Morevna” masalında

bunlardan birine kimi zaman “mertvaya voda” yani “ölü su” veya “Ölüm Suyu” dendiğini, uzuvları kesilmiş bir cesedin üzerine ser-pildiğinde bütün yaralarını iyileştirdiğini; öte yandan “zhivaya voda” yani “yaşayan su” veya “Ölümsüzlük Suyu” adı verilen su-yun ise ölüyü canlandırdığını gördük.

Bronevsky’nin alıntılacağı bir Kırgız masalında altın saçlı kahraman, uzun arayışların ardından henüz çocukken nişanlan-mış olduğu genç kızı bulur. Kızın babası delikanlıyı öldürtür. Kız, celladı ikna ederek ölü aşkının bedenini görmeyi başarır ve keder-le gözyaşı döker. O anda bir ifrit ortaya çıkar ve kıza, yakındaki kuyudan su getirip ölünün üzerine dökmesini söyler. Kuyu çok derindir ama kız, celladı bu konuda da ikna eder. Upuzun saçları sayesinde celladı kuyuya indirir. Adam iner ve kuyudan aldığı bir bardak suyu kıza uzatır. Suyu alan kız saçlarını keser ve celladın kuyuya düşüp boğulmasını sağlar. Ardından sevgilisinin cesedi-ne suyu serper ve delikanlı canlanır. Fakat yalnızca üç gün yaşa-yacaktır. Kız, delikanlının ölümünden sonra yaşamayı reddeder ve onun yanına gömülür. Sevgililerin gömüldüğü yerde iki söğüt ağacı biter. Ağaçlar, sarılıyormuşçasına dallarını kavuşturur. Komşular, bu yerin yakınına kızı, delikanlıyı ve kızın dadısını temsilen üç heykel diker. Bronevsky, Balkaş Gölü’ne dökülen bir nehir olan Ayaguza yakınında duran (ya da eskiden duran) ve kö-keni bilinmeyen heykelleri açıklamak için Kırgızların bu hikâyeyi anlattığını belirtir.

Kalevala*’da, Lemmenkäinen paramparça edildiğinde annesi, oğlunun etrafa saçılmış kalıntıları toplar ve hünerli bir sentetik müdahale sayesinde adamın vücudunu birleştirir. Ama adam hâlâ ölüm sessizliğindedir. Sonra annesi, Arı’ya yalvararak can veren bal getirmesini ister. Sonuçsuz kalan iki yolculuğun ardından Arı, Yaratıcı’nın kilerinden balı getirmeyi başarır. Bal sürüldüğünde

* Kalevala, Elias Lönnrot’un 19. yüzyılda Fin halk hikâyelerinden derle-yip kaleme aldığı epik destan. Finlerin ulusal destanı olan Kalevala, aynı zamanda Fin edebiyatının en önemli eserlerinden biridir. (e.n.)

ölü adam hayata döner, yerinden doğrulur ve Rus kahramanlarının söylediği gibi “Amma çok uyumuşum be!” der.

İki tabiatlı bir yaşam veren müdahalenin bir başka örneği daha vardır. Bu, bir kıza talip olan dört adamla ilgili bir Hint masalıdır. Kız ölür ama âşıklarının biri tarafından hayata geri döndürülür. Adam bir gün ölü bir çocuğun tekrar canlandırıldığına şahit olmuş ve benzer mucizeleri gerçekleştirmeyi öğrenmiştir.

“Vetâlapanchavinsati”nin iki Sanskritçe versiyonuyla Hindi versiyonunda hayat veren efsun, bir büyü kitabındaki sözlerdir. Ama Tamil versiyonunda bu süreç, daha farklı ve ikili bir tabiata sahiptir. Buna göre, öldürülen çocuğun annesi sisupâbam adlı büyüyle çocuğun bedenini yeniden yaratmış ve sanjivi denen sihirle onu hayata döndürmüştür. “Bu efsunu ve büyüü öğrenen talip, (ölü kızın) kemiklerini ve küllerini alıp bedenini yeniden yaratır, sisupâbam efsunu ve sanjivi büyüüyle bedene yeniden can kazandırır.”

Genel bir kural olarak skazkalarındaki bu iki su, belli faziletlere sahiptir ve yukarıda sözü edildiği şekilde kullanılır. Ama bunların güçlerinin farklı özellikler gösterdiği durumlar da vardır. Kimi zaman iki sihirli sıvı vardır: Biri, her yarayı iyileştirip körlerin gözlerini açar ve sakatları eski canlılığına kavuşturur; diğer sıvı ise dokunduğu her şeyi mahveder. Bazen de iki farklı sudan bir yudum almaktır çare. Bunlardan biri, içene güç verir ve diğeri ise tam tersi etkiyi yaratır. Bu tür sıvılar, “Kuvvet ve Zayıflık Suları” olarak bilinir ve genelde çokbaşlı bir Yılan’ın kilerinde saklıdır. Zira Yılan, çoğu zaman sihirli sıvıların sahibi ya da en azından koruyucusu olarak tasvir edilir. Mesela, skazkalardan birinde muhteşem bir bahçeden söz edilir. Burada iyileştirici ve canlandırıcı bir suyun aktığı iki çeşme vardır. Ayrıca kocaman bir yılan, bahçenin çevresini halka şeklinde sarmıştır. Bir başka masalda uçan bir Yılan’ın iki kahramanı bir göle getirmesi, göle yeşil bir dal atmaları ve dalın ateşe dönerek yok olması anlatılır.

Sonra Yılan, onları bir başka göle götürür ve buraya yosunlu bir kütük atarlar. Kütük anında tomurcuklar verip çiçek açar.

Bazı durumlarda sihirli sular, bir yılana değil ama bu masallarda sıkça karşımıza çıkan ve sihirli bir uykuya dalmış Brynhild'e benzeyen kadın kahramanlardan birine aittir. Mesele bir skazkada yaşlı bir kral, rüyasında "kırk ülkenin ötesindeki kırk birinci ülkede elleri ve ayaklarından sular akan güzel bir kız" görür ve "bu sudan içen, otuz yaş gençleşmektedir." Kral'ın oğulları bu gençlik iksirini aramak için yola çıkar ve pek çok maceranın ardından en küçük prens, babasının rüyasında gördüğü "güzel kız"ın yaşamakta olduğu altın kaleye yönelir. Kızın uyanikken Amazon ev sahibiyle beraber yeşil çayırlara çıkmayı âdet edindiği, "dokuz gün boyunca etrafta dolaştığı ve bir sonraki dokuz gün içinde de hiç gözünü açmadan uyuduğu" anlatılır delikanlıya. Prens, kalenin yakınındaki çalılıkların ardına gizlenir ve bu güzel kızın, etrafını saran silahlı bir grupla dışarı çıktığını görür. Ayrıca bu grup, her biri diğerinden güzel kadınlardan oluşmaktadır. Ve en güzelleri, en bakmaya doyulamayanı Kraliçe'nin kendisidir. Dokuz gün boyunca bu güzel Amazonlar ordusunun etrafta dolaşmasını seyreder Prens. Onuncu günde sessizlik hüküm sürmeye başlar ve Prens kaleye girer. Uyuyan koruyucularının arasındaki Kraliçe, bir kanepeye uzanmıştır. Elleri ve ayaklarından şifa veren su akmaktadır. Prens bu suyu iki mataraya doldurduktan sonra çekilir. Kraliçe uyanınca hırsızlığın farkına varır ve Prens'in peşinden gider. Ona yetişince delikanlıyı tek hamlede öldürür ama sonra acıyı yeniden hayata döndürür.

Bu masalın bir başka versiyonunda kıymetli sıvı, uyuyan "Çar Kız"ın yastığının altına saklanan mataradadır. Prens, matarayı çalıp kaçar ama günahın yükünü de beraberinde taşır. Bu yüzden sihirli kaleyi çevreleyen çitlerden kaçmaya çalışırken atı çite bağlı iplerden birine takılır ve bütün ülkeyi etkisi altına alan sihirli uykuya neden olan büyü bozulur. Lakin ağabeyleri "onu küçük parçalar hâlinde doğrar" ve sonra büyülü suyun bulun-

duğu matarayı babalarına götürürler. Katledilen Prens, Çar-Ptitsa adındaki efsanevi kuş tarafından hayata döndürölür. Kuş, Prens'in etrafa saçılmış parçalarını toplar, hepsini birleştirir ve gagasını kullanarak delikanlının üzerine önce "ölü su" ardından ise "ölümsüzlük suyu" serper. Bunun üzerine Prens uyanır, onu diriltten kuşa teşekkür eder ve yoluna gider.

Bir prensin kız kardeşi tarafından çeşitli tehlikelere maruz bırakıldığı masalın pek çok varyantlarından birinde -kız kardeş, şeytani sevgilisi Yılan tarafından kandırılarak kardeşinin hayatına kast etmeyi planlar- kahraman, "iyileştirici ve canlandırıcı bir su"yu aramakla görevlendirilir. Bu su, her gün "iki üç dakika"lık bir süre dışında, birbirine yaslanan iki yüce dağ arasında saklanmaktadır. Prens, kendisine verilen talimatları izleyerek belli bir yere gelir ve dağların birbirinden ayrıldığı o anı bekler. "Bir anda korkunç bir fırtına kopar, gök gürler ve iki dağ yırtılır gibi birbirinden ayrılır. Prens İvan, küheylanını koşturarak bir ok gibi iki dağın arasına girer, matarayı suya daldırır ve hemen geri döner." Kendisi sağ salim kurtulur fakat atının arka bacağı kapanan dağların arasında kalarak parçalanır. Elbette, sihirli su sayesinde bu geçici sorun hemen çözölür.

Bu masalın bir Slovak versiyonunda canı bir anne, oğlunu bir kez gün ortasında ve bir kez de gece yarısında olmak üzere günde iki kez açılan iki dağa yollar. Dağların birbirinden ilk ayrılışında ölümsüzlük suyu, ikincisinde ise ölüm suyu çıkar ortaya. Benzer bir Ukrayna masalında iyileştirici ve yaşam verici bir suyun aktığı iki çeşme vardır. Bu çeşmelerin başında demir gagalı iki kuzgun nöbet tutar. Bu çeşmelere giden yol, iki tepenin arasındadır. Tilki ve Yaban Tavşanı sihirli sıvıyı bulmakla görevlendirilir. Tilki sağ salim gidip döner ama Yaban Tavşanı geri dönerken tam vaktinde kaçamaz ve kuyruğu iki kayalığın arasına sıkışıp kalır. İşte o zamandan beri yaban tavşanları kuyruksuzdur.

Güç ve zayıflık suları konusu, erkeklerin karılarını ve kızla-

rını kaçıırıp metal kalelerine götüren çokbaşı yılanlar hakkındaki masallarda vurgulanır. Bunlardan birinde altın saçlı Kraliçe Anastasia, bir kasırğa sebebiyle kocası “Çar Byel Byelyanın”den (Beyaz Kral) koparılmıştır. Yukarıda alıntılarığımız varyantta olduğu gibi Kraliçe’nin oğulları, annelerini aramaya gider ve en gençleri, her biri Vikhor yani “kasırğa”nın kaçırdığı bir prensesi barındıran; bakır, gümüş ve altından yapılma üç yeri bulduktan sonra elmaslar ve başka değerli taşlarla kaynayan dördüncü bir yere gelir. Burada uzun zamandır kayıp olan annesini bulur. Annesi onu şefkatle karşılar ve hemen Vikhor’un kilerine götürür. Sonrasında şunlar olur:

Kilere girerler. Orada su dolu iki küvet vardır. Biri sağda, diğeri solda durmaktadır.

Kraliçe der ki:

“Sağ tarafındaki sudan bir yudum al.” Prens İvan sudan içer.

“Şimdi, kendini güçlü hissediyor musun?” diye sorar annesi.

“Öyle güçlü hissediyorum ki koca sarayı tek elimle devirebilirim,” der Prens.

“Şimdi, tekrar iç.”

Prens bir kez daha içer sudan.

“Şimdi ne kadar güçlü hissediyorsun kendini?”

“Şimdi istesem bütün dünyayı devirebilecek gibiyim.”

“Demek ki çok kuvvetlendin! Şimdi küvetlerin yerini değiştir. Sağındakini soluna koy ve solundakini sağına yerleştir.”

Prens İvan, küvetleri kaldırıp yerlerini değiştirir. Kraliçe der ki:

“Bak şimdi sevgili oğlum. Bunlardan biri güç, diğeri ise zayıflık suyudur. Birincisinden içen kuvvetli bir kahramana dönüşür, diğersinden içense bütün yaşam gücünü yitirir. Vikhor daima güç

suyundan içer ve onu sağına koyar. İşte bu yüzden onu kandır-
malısın, yoksa onu asla yenemezsin.”

Kraliçe, oğluna Vikhor’un ne zaman eve geldiğini anlatır. O
gelince Prens, annesinin mor pelerini atına saklanmalı ve gardi-
yanının sihirli g rz n  kavramak için fırsat kollamalıdır. Vik-
hor, iyice yorulana dek uçacak ve ardından “G  Suyu” sandığı
sudan içecek, bu sayede güçsüz d ēecek ve Prens de onu  ld rebi-
lecektir. Vikhor öldükten sonra ona vurmaması konusunda uya-
rılan Prens kendini gizler. Birden gün kararır, saray sarsılır ve
Vikhor gelir. Yere konar ve asil bir yiğide d n ē r. Saraya girer,
elinde bir savaē gürzü vardır. Prens, bu gürzü kavrar ve araların-
da uzun bir boėuēma yaēanır. Vikhor, Prens’le beraber denizle-
rin üzerinden geçerek bulutların içine kadar uçar. Sonunda bitap
d ēen Vikhor, alıēık olduğu üzere canlandırıcı suyun bulunduğu
yere gelir. Sonuç şu şekildedir:

Kilerine inen Vikhor, hemen sağdaki suya gider ama aslın-
da zayıflık suyundan imiētir. Prens İvan ise sol tarafa koēup
g  suyundan içerek dünyanın en güçlü adamına d n ēm ētir.
Vikhor’un iyice g ten d ēt ė n  görünce keskin kılıcını ele ge-
irir ve tek hamlede Vikhor’un baēını uçurur. Arkasından şu çığ-
lıklar yükselmektedir:

“Bir kez daha vur! Bir kere daha vur! Yoksa canlanacak!”

“Hayır,” der Prens, “bir kahramanın eli iki kez inmez, tek
hamlede bitirir d ēmanının iēini.” Sonra bir ateē yakıp baē ve
gövdeyi atar ve külleri rüzgâra savurur.

Daha önce söz ettiğimiz gibi kimi zaman iki sihirli sudan
biri, zayıflık suyundan çok daha zarar vericidir. Sıradaki masal,
gerçek bir “ l m Suyu”nun geçtiği masallara örnek sayılabilir.
Buradaki  l m suyunun kaynağının, güçlendirici ve iyileētirici
sularla olduğu gibi, zayıflatıcı ve öldürücü eēmelerle de iliēkisi
vardır. Bu masalda karēımıza çıkan Baba Yaga’nın yerini bu var-
yantta diğer pek çok örnekte olduğu gibi Yılan almıētır.

Kör Adam ve Kötürüm

Evvel zaman içinde bir Kral ve Kraliçe yaşardı. Bunların Prens İvan adında bir oğulları oldu. Çocuğa bakması için Katoma adında bir öğretmen tuttular. Kral ve Kraliçe, uzun zaman yaşadı ama sonra hastalandılar ve iyileşme umutları da yoktu. Bunun üzerine Prens İvan'ı çağırıp şu emirlere sıkıca uymasını istediler:

“Biz ölünce, Katoma'ya hürmette kusur etme ve sözünden asla çıkma. Ona itaat edersen refaha ulaşırısın ama itaatsizliği seçersen sinek gibi ezilip gidersin.”

Ertesi gün Kral ve Kraliçe öldü. Prens İvan anne babasını defnetti ve onların istediği şekilde yaşamaya başladı. Ne yapacak olsa önce öğretmenine danışıyordu.

Aradan biraz zaman geçti. Zenginliği artan Prens, evlenmeyi düşünmeye başladı. Bir gün öğretmenine gidip dedi ki:

“Katoma, yalnız yaşamaktan bıktım. Artık evlenmek istiyorum.”

“Evlen, tabii Prens! Sana engel olan mı var ki? Artık evlenme yaşına geldin. Büyük salona git. Orada tüm dünyadaki prenseslerin portreleri vardır. Hepsine bak ve seçimini yap. Hangisini beğendiysen ona evlenme teklifini bildir.”

Prens İvan, büyük salona gidip portreleri incelemeye koyuldu. En çok hoşuna giden, Güzel Anna idi. Muhteşem bir güzelliği vardı bu kızın! Dünyada eşi benzeri yoktu! Portresinin altında şu sözler yazılıydı:

“Biri ona bir bilmece sorarsa ve Anna bilemezse, işte o kişiyle evlenecektir. Ama bilmecelerinin cevabını bildiği ta-

liplerin başını vurduracaktır.”

Bu yazıyı okuyan Prens İvan, son derece üzüldü ve öğreteninin yanına gitti.

“Büyük salona gittim,” dedi, “Kendime eş olarak Güzel Anna’yı seçtim, ancak onu elde etmek mümkün müdür, bilmiyorum.”

“Haklısın, Prens, onu elde etmek zordur. Tek başına gidersen başaramazsın bunu; ama beni yanına alırsan ve sana söylediklerimi yaparsan belki bu iş hallolur.”

Prens İvan, yanında gelmesi için Katoma’ya yalvardı; sevinçte ve kederde sözünden çıkmayacağına dair şeref sözü verdi.

Yolculuğa hazırlanıp Güzel Prenses Anna’ya talip olmak üzere yola çıktılar. Bir yıl, iki yıl derken tam üç yıl boyunca seyahat ederek birçok diyardan geçtiler. Prens İvan dedi ki:

“Bunca zamandır yoldayız. Artık Güzel Anna’nın ülkesine yaklaştık. Ama hâlâ hangi bilmeceyi soracağımıza dair bir fikrimiz yok.”

“Zamanı gelince düşüneceğiz,” diye cevap verdi Katoma. Biraz daha ilerlediler. Katoma aşağıdaki yola bakmaktaydı. Yolda para dolu bir cüzdan vardı. Prens gidip cüzdanı aldı, bütün parayı kendi cüzdanına döküp dedi ki:

“İşte sana bir bilmece, Prens İvan! Prenses’in huzuruna çıktığında ona şu sözlerle bir bilmece sun: Buraya gelirken yolda İyi bulduk ve İyi’yi alıp yerine kendi İyi’mizi koyduk! Bu bilmeceyi ömrü boyunca uğraşa bulamaz ama diğer bilmeceleri anında bilecektir. Tek yapması gereken büyü kitabına bir bakmak. Bilmeceyi tahmin eder etmez, senin başını uçurur.”

Nihayet Prens İvan ve öğretmeni, Prenses'in yaşadığı görkemli saraya vardı. O anda kız balkondan bakmaktaydı ve yeni gelenleri görünce ne istediklerini öğrenmek için hizmetçilerini gönderdi. Prens İvan dedi ki:

“Şu krallıktan geldim ve Güzel Prenses Anna'ya talibim.”

Bunu öğrenen Prenses, Prens'in derhal saraya alınmasını ve konseyindeki tüm prens ve boyarların* huzurunda bilmecesini sormasını emretti.

“Şartım şudur: Sorduğu bilmecenin cevabını bilemediğim biri çıkarsa, onunla evleneceğim. Ama bilmecesinin yanıtını tahmin ettiğim herkes, idam edilecektir,” dedi Prenses.

“Bir de benim soracağım bilmeceye kulak verin, güzel Prenses!” dedi Prens İvan. “Buraya gelirken yolda bir İyi bulduk ve İyi'yi alıp yerine kendi İyi'mizi koyduk!”

Prenses Anna büyü kitabını eline alıp sayfalarını karıştırdı ve bilmece cevaplarını incelemeye koyuldu ama istediği cevap orada yoktu. Bunun üzerine Prenses'in konseyindeki prens ve boyarlar, Prenses'in İvan'la evlenmesine karar verdiler. Anna bu işe pek sevinmemişti ama başka çaresi de yoktu. Bu yüzden düğün hazırlıklarına başladı. Bu arada biraz süre kazanıp damattan kurtulmayı düşünüyordu. Bunu başarmanın en iyi yolu, İvan'a çok ağır görevler vermektir.

Prens İvan'ı çağırıp dedi ki:

“Sevgili Prens İvan, müstakbel kocam! Artık düğün için hazırlanmamız gerek. Lütfen şu küçük ricamı yerine getir.

* Boyar: 10. yüzyıl ile 17. yüzyıl arasında Slav ülkelerinde, özellikle de Rusya, Boğdan, Eflak ve Erdel'de toplumda ve devlet yönetiminde yer alan soyluluk unvanı. (e.n.)

Krallığının şöyle şöyle bir yerinde demirden, uzun bir sütun vardır. Onu saray mutfağına taşıyıp küçük parçalar hâline getirin ki aşçımız yakacak olarak kullansın.”

“Affedersiniz Prensese,” dedi İvan, “ben buraya odun doğramaya mı geldim? Böyle işlere hizmetçim yani meşe şapkalı Katoma Dyadka* bakar.”

Prens hemen öğretmenini çağırıp demir sütunu mutfağa götürmesini ve küçük parçalara bölmesini, böylelikle aşçının kullanması için yakacak hazırlamasını emretti. Katoma hemen söylenen yere gitti, sütunu kollarıyla kavradı, saray mutfağına getirdi ve ufak parçalara böldü ama demir parçalardan dördünü “İleride işime yarayacaktır,” diyerek kendi cebine koydu:

Ertesi gün Prensese, Prens İvan’a dedi ki:

“Sevgili Prens, müstakbel kocam! Yarın düğünümüz var. Ben arabada gideceğim ama senin bir küheylan üzerinde düğün yerine gelmen gerek. Bu yüzden atı terbiye etmeye başlasan iyi olur.”

“At mı terbiye edecekmişim? Benim bu iş için hizmetçim var!”

Prens İvan, Katoma’yı çağırdı:

“Ahıra gidip seyislerden en güçlü küheylanı getirmelerini iste. Üstüne bin ve onu terbiye et. Yarın o ata binip düğünüme gideceğim.”

Katoma, Prensese’in gizli oyununu kavramıştı ama bir şey söylemeden ahıra gidip seyislerden en güçlü atı çıkarmalarını istedi. On iki seyis bu işi üstlenerek on iki kilidi açıp on iki kapıyı araladılar ve on iki demir zincirle bağlı sihirli bir küheylanı ortaya çıkardılar. Katoma atın yanına

* *Dyadka* Rusça “amca” anlamına gelir. (ç.n.)

gitti. Daha üzerine yeni oturmuştu ki at zıplayıp göklere fırladı, neredeyse ormanın üstü ile bulutların hemen altındaki yere çıktı. Katoma, bir eliyle atın yelesini kavrayarak sıkıca tutundu, diğer eliyle cebinden bir demir parça çıkarıp atın kulakların arasına yerleştirdi ve böylece hayvanı terbiye etmeye başladı. Bir parçayı kullandıktan sonra diğerini, derken dört demir parçanın hepsini kullandı. Küheylanın canı öyle yanmıştı ki artık dayanamayıp insan sesiyle bağırdı:

“Batyuşka Katoma! Beni şu güzel dünyadaki hayattan mahrum etme! Ne dilersen dile, hepsini yapacağım!”

“Beni dinle, seni gidi köpek maması!” dedi Katoma, “Yarın Prens İvan seni düğünde sürecektir. Şimdi sözlerime kulak ver! Seyisler seni bahçeye getirdiğinde ve Prens yanına geldiğinde sessiz sakın duracaksın. Kulağın bile oynamayacak. Sırtına bindiğinde iyice yere çömeleceksin, sonra sanki sırtına dengesiz bir yük binmiş gibi ağır ağır ilerleyeceksin.”

Küheylan bütün bu emirleri dinledi ve canını zor kurtarmış hâlde yeryüzüne ayak bastı. Katoma onu kuyruğundan tutup ahıra fırlattı. Dedi ki:

“Hey, seyisler! Şu köpek mamasını ahıra geri koyun!”

Düğün günü gelip çattı. Prenses’in arabası hazırlanmıştı. Prens İvan içinse küheylan ahırdan çıkarılmıştı. Her yandan sayısız insan bu düğün için toplanmıştı. Gelin ve damat, saraydan birlikte çıktı. Prenses arabaya binip İvan’ın başına neler geleceğini görmek için beklemeye başladı. Acaba sihirli at, onu rüzgârla alaşağı edip kemiklerini etrafa saçacak mıydı? Prens İvan atın yanına geldi, elini hayvanın sırtına koydu, sonra ayağını üzengi kemiğine yerleştirdi. At sanki taş kesilmiş gibi hareketsiz bekliyordu, kulağını bile kıpırdatmıyordu! Prens sırtına binerken sihirli at iyice yere çömeldi. Hayvanın bağlı olduğu on iki zincir çıkarıldı ve at

ağır bir tempoyla yürümeye başladı. Bu sırada hayvan soğuk terler dökmekteydi.

“Ne yiğit ama! Nasıl da güçlü!” diye bağıırıyordu Prens’i gören insanlar.

Böylece gelin ve damat evlendi ve el ele kiliseden çıktılar. Prens, İvan’ı son bir kez denemeye kararlıydı. Bu yüzden delikanlının elini öyle çok sıktı ki Prens bu acıya daha fazla dayanamadı. Yüzü kıpkırmızı oldu, gözleri kapandı.

“Tam bir kahramanmışsın hakikaten!” diye düşündü Prens. “Öğretmenin beni çok iyi kandırdı ama sen elimden kurtulamayacaksın!”

Güzel Prens Anna, bir süre Prens İvan’la, bir kadının Tanrı’nın huzurunda evlendiği kocasıyla yaşaması gerektiği şekilde yaşadı. Eşine güzel sözler söyledi, cana yakın davranırdı; oysa aslında tek düşündüğü şey, bir şekilde Katoma’dan kurtulmaktı. Ama uydurduğu iftiralara ve oyunlarına rağmen Prens İvan karısının söylediklerinden asla etkilenmiyor ve öğretmeni için hep üzülüyordu. Bir yılın sonunda karısına dedi ki:

“Güzel Prens, sevgili eşim! Seninle beraber kendi kralığıma gitmek istiyorum.”

“Elbette,” diye cevap verdi karısı, “gidelim. Ben de epeydir senin ülkeni görmeyi istiyorum.”

Hazırlanıp yola çıktılar. Katoma, at arabasını sürmekle görevlendirildi. Uzun bir zaman yol aldılar, sonra Prens İvan uykuya daldı. Prens Anna birden onu uyandırıp şu şikâyeti yüksek sesle dillendirdi:

“Dinle bak, Prens! Sürekli uyuyorsun, hiçbir şeyden haberin yok. Ama şu senin öğretmenin hiçbir lafımı dinlemiyor. Atları inadına tepelerden götürüyor, sanki bizi öldür-

mek istiyor. Onunla konuşmayı denedim ama benimle dalga geçti. Onu cezalandırmazsan, daha fazla dayanamayacağım!”

Prens İvan, öğretmenine çok öfkeleni ve “Ne istersen yap!” diyerek onu Prensese’e havale etti.

Prensese, Katoma’nın ayaklarının kesilmesini emretti. Katoma bu öfkeye sabırla katlandı.

“Pekâlâ,” diye düşündü. “Acı çekeceğim, doğru; ama Prens de sefil bir hayat yaşamanın ne demek olduğunu bilecek!”

Katoma’nın iki ayağı da kesilince Prensese etrafına bakındı ve bir kenarda duran uzun bir ağaç köküne takıldı gözü. Hizmetçilerini çağırıp Katoma’yı ağaca oturtmalarını istedi. Prens İvan’a gelince, onu da bir iple arabaya bağlatmıştı. Atları döndürdü ve kendi krallığına doğru sürdü.

Katoma, ağaç kökü üzerinde bırakılmıştı, acı acı ağlamaktaydı.

“Elveda Prens İvan!” diye ağladı. “Beni unutmayacaksın!”

Bu arada Prens İvan, arabanın arkasından koşup zıplamaktaydı. Artık nasıl bir hata yaptığının farkındaydı ama hatasından dönmesi imkânsızdı. Güzel Prensese Anna, krallığına varınca Prens İvan’ı inek çobanı olarak görevlendirdi. İvan her sabah erkenden sürüsüyle beraber çayırlara gidip hayvanları otlatıyor ve akşam saray bahçesine dolanıyordu. O esnada Prensese daima balkonda oturmuş oluyor ve eksik var mı diye inekleri sayıyordu.

Katoma ise günlerce hiçbir şey yiyip içmeden o ağaç kütüğünün üzerinde oturdu. Aşağı inmesi imkânsızdı, açlıktan ölecekti. O yerin yakınlarında sık bir orman vardı. Ormanda ise gözleri hiç görmeyen güçlü bir yiğit yaşardı. Kendine ye-

mek bulabilmesinin tek yolu şuydu: Ne zaman yakından geçen bir hayvanın, mesela bir yaban tavşanı, tilki veya ayının kokusunu alsa, hemen onu kovalayıp yakalardı. Böylece akşam yemeğini halletmiş olurdu. Yiğit adam, son derece hızlı koşabiliyordu. Onun hızını geçecek hiçbir hayvan yoktu ormanda. Ama bir gün çuvalladı. Yakından bir tilki geçmişti, yiğit adam bunu duyup peşinden gitti. Hayvan uzun kütüğe doğru koştu ama sonra birden yönünü değiştirdi. Bizim yiğit adam da hızla onu takip edip sıçradı ve alnını öyle sert bir şekilde kütüğe vurdu ki kütüğü kökünden salladı. Katoma yere düşüverdi ve sordu:

“Kimsin sen?”

“Ben kör bir yiğidim. Otuz yıldır bu ormanda yaşıyorum. Ancak bir av hayvanını yakalayıp odun ateşinde pişirerek yemek bulabiliyorum. Aksi hâlde, çoktan ölmüştüm açlıktan!”

“Yani doğuştan kör değilsin, öyle mi?”

“Yok, hayır. Gözlerimi Güzel Prenses Anna oydurdu!”

“Üzülme birader!” dedi Katoma, “Benim de ayaklarımı kaybetmem onun yüzündendir. Lanet kadın, iki ayağımı da kestirdi!”

İki kahraman biraz konuştuktan sonra birlikte yaşayıp yemek bulma konusunda yardımlaşmaya karar verdiler. Kör adam, kötürüm adama dedi ki:

“Sen benim sırtıma bin ve bana yolu tarif et. Ben senin ayakların olayım, sen de benim gözlerim ol.”

Böylece kötürüm adamı alıp evine taşıdı. Katoma kör adamın sırtına çıkıp etrafı gözetledi ve zaman zaman “Sağa dön! Sola dön! Düz git!” gibi komutlar verdi.

Bir süre ormanda beraber yaşadılar. Yaban tavşanı, tilki ve ayı avlayıp yediler. Günün birinde kötürüm dedi ki:

“Şüphesiz, ömrümüz boyunca kimseyle konuşmadan yaşayamayız. Duydum ki şöyle şöyle bir kasabada zengin bir tüccar yaşarmış. Adamın, yoksullara ve sakatlara çok iyi davranan bir kızı varmış. Herkese sadaka veriyormuş. Diyorum ki birader, o kızı kaçırıp buraya getirelim. Bizimle beraber yaşayıp eve çekidüzen versin.”

Kör adam bir araba getirip kötürümü oturttu. Sonra da kasabaya doğru sallana sallana yol aldılar, doğruca zengin tüccarın bahçesine girdiler. Pencereden onları gören kız hemen yanlarına koşup sadaka verdi. Kötürüm adama yaklaşıp dedi ki:

“İsa için, kabul et bunu, zavalıcık!”

Adam, hediye alacakmış gibi yapıp kızı elinden kavradı ve arabaya çekti. Sonra kör adama seslendi. Hızla kaçtılar, öyle ki at sırtında bile peşlerinden gidilse kimse onları yakalayamazdı. Tüccar bir sürü adamı peşlerinden yolladı ama nafile, kimse onları bulamadı.

İki adam, tüccarın kızını ormandaki kulübeye getirip dedi ki:

“Bizim için bir kız kardeş ol, burada yanımızda yaşa ve evimize göz kulak ol. Biz zavallıların yemek pişirecek, giysilerimizi yıkayacak kimsesi yok. Bunu yaparsan, Tanrı senden razı olacaktır!”

Tüccarın kızı onların yanında kaldı. Adamlar ona saygı gösterdi ve onu sevip kız kardeşleri yerine koydular. Bütün gün dışarıda avlanıyorlardı ama manevi kız kardeşleri hep evdeydi. Evin bütün işlerini görüyor, onlara yemek pişirip çamaşırlarını yıkıyordu.

Bir süre sonra bir Baba Yaga, kulübelerine musallat olup tüccar kızının göğüslerini emmeye başladı. Kahramanlarımız eve geldiğinde Baba Yaga adeta toz olup uçmuştu. Çok geçmeden güzel kızın yüzü süzüldü, iyiden iyiye zayıfladı. Kör adam hiçbir şey göremiyordu ama Katoma işlerin hiç de iyi gitmediğinin farkındaydı. Kör adamla bu konuda konuştu ve manevi kız kardeşlerinin yanına gidip sorular sormaya başladılar. Ama Baba Yaga, kızın gerçeği söylemesini yasaklamıştı. Kızcağız, uzun zaman korkarak yaşadı ve derdini kimseye söyleyemedi ama sonunda ağabeyleri onu ikna etmeyi başardı ve kız her şeyi eksiksiz anlattı.

“Siz av için her dışarı çıktığınızda,” dedi kız, “çok yaşlı bir kadın beliriyor. Korkunç bir suratı, upuzun ak saçları var. Sonra bana saçlarını yaptırıyor ve bu sırada göğüslerimi emiyor.”

“Ah!” dedi kör adam, “Baba Yaga bu. Ama dur bir dakika, onu kendi oyunuyla alt edebiliriz. Yarın ava çıkmak yerine onu tuzığa düşürüp ele geçireceğiz!”

Ertesi sabah yiğitler ava çıkmadı.

“Haydi bakalım, Ayaksız Amca!” dedi kör adam, “Divanın altına gir ve sessizce dur orada. Ben de bahçeye çıkıp pencerenin altında bekleyeceğim. Sana gelince, hemşire, Baba Yaga geldiğinde şurada, pencerenin yakınında otur. Onun o ak saçlarını elime ver yeter!”

Bu plan uygulandı. Kör adam, Baba Yaga’yı ak saçlarından kavrayıp bağırdı:

“Haydi Katoma Amca! Çık divanın altından da ben içeri girene kadar şu yılan kadını tut!”

Kötü durumu fark eden Baba Yaga, başını kurtarmak için yukarı zıplamaya çalıştı. “Nereye bakalım? Burada kalacaksın!” Kadın çırpınıp durdu ama kurtulamadı!

Tam o sırada divanın altından Katoma Amca çıktı, kadının üzerine bir taş yığını gibi çöktü ve onu tüm gücüyle boğdu. Baba Yaga'ya gökyüzü kayboluyormuş gibi geldi. Sonra kör adam, içerideki kötürüm adama seslendi:

“Şimdi bir yığın odun getirip bu lanet kadını ateşlere atmalı, küllerini rüzgâra savurmalıyız.”

Baba Yaga yalvarmaya başladı:

“Babalarım! Canlarım benim! Affedin beni. Ne istiyorsanız yapacağım.”

“Pekâlâ, yaşlı cadı! Madem öyle, bizi şifa ve can veren suya götür!” dedi yiğitler.

“Yeter ki beni öldürmeyin, hemen götürürüm!”

Katoma kör adamın sırtına bindi. Kör adam, Baba Yaga'yı saçının arkasından tuttu ve ormanın derinliklerinde bir kuyuya geldiler. Baba Yaga dedi ki:

“İşte şifa ve can veren su.”

“Dikkat et, Katoma Amca!” diye bağırdı kör adam, “Hata yapma sakın. Bizi kandırırsa, bir daha dünya yüzü göremeyiz.”

Katoma, bir ağaçtan yeşil bir dal kesip kuyuya fırlattı. Henüz suya erişmişti ki alev aldı!

“Aha! Demek hâlâ hile peşindesin,” dedi yiğitler ve Baba Yaga'yı boğup ateşli suya fırlatmak istediler. Baba Yaga eskisinden de çok yalvardı, onları bir daha kandırmayacağına yemin etti.

“Yemin ederim sizi doğru suya götüreceğim,” dedi.

Yiğitler, ona bir şans daha vermeye razı oldu ve kadın onları diğer suya götürdü.

Katoma Amca, bir ağaçtan kuru bir dal kesip suya fırlattı. Kuru dal suya değdiği an yemyeşil oldu ve çiçek açtı.

“İşte bu aradığımız su!” dedi Katoma.

Kör adam suyla gözlerini yıkadı ve o anda görmeye başladı. Sonra kötürüm adamı suya bıraktı ve Katoma’nın ayakları düzeldi. Bunun üzerine ikisi de çok sevinip “Artık her şeyi düzeltme zamanı geldi! Eskiden sahip olduklarımızı geri alacağız! Ama önce Baba Yaga’nın işini bitirmeliyiz. Eğer onu affedersek, şansımız asla yaver gitmez. Ömrü boyunca bize oyunlar oynar durur,” dediler.

Buna uygun şekilde ateşli suya geri döndüler ve Baba Yaga’yı içine attılar. Böylece işi bitmiş oldu!

Bundan sonra Katoma, tüccarın kızıyla evlendi ve üç arkadaş, Prens İvan’ı kurtarmak üzere Güzel Prenses Anna’nın krallığına doğru yola çıktılar. Başkente yaklaştıklarında bir de ne görsünler. Prens İvan gitmiş, yerine bir inek çobanı gelmişti!

“Dur bakalım çoban!” dedi Katoma, “Bu inekleri nereye götürüyorsun?”

“Prenses’in bahçesine götürüyorum,” diye cevap verdi Prens. “Prenses, eksik inek var mı kendisi görmek istiyor.”

“Gel, çoban. Benim giysilerimi giy. Ben de seninkileri giyip inekleri güdeyim.”

“Olmaz, birader! Yapamam. Prenses öğrenirse mahveder beni!”

“Hiç korkma, bir şey olmaz! Katoma sana söz veriyor.”

Prens İvan iç çekip dedi ki:

“Ah, dostum! Eğer Katoma sağ olsaydı ben bugün inek güdüyor olmazdım!”

Bunun üzerine Katoma, kim olduğunu açıkladı. Prens İvan öğretmeniyle kucaklaştı ve gözyaşlarını tutamadı.

“Bir daha seni göremem diye düşünüyordum,” dedi.

Sonra elbiselerini değiştirdiler. Öğretmen, inekleri Prens’in bahçesine götürdü. Güzel Anna balkona çıkıp sü-rüde eksik var mı diye baktı ve bütün hayvanların ahıra gö-türülmesini emretti. İneklerin hepsi ahıra gitti, sonuncusu hariç. Bu inek kapıda durdu. Katoma hayvana çıkıştı:

“Ne diye bekliyorsun, köpek maması seni?”

Sonra ineği kuyruğundan tutup öyle bir çekti ki ineğin derisi yüzüldü! Prens, bunu görünce öfkelenip bağırdı:

“Şu çoban bozuntusu ne yaptığını sanıyor? Hemen ya-kalayıp getirin onu!”

Bunun üzerine hizmetçiler Katoma’yı yakaladı ve Prens’in huzuruna çıkardı. Prens ona bakıp sordu:

“Kimsin sen? Nereden geliyorsun?”

“Ayaklarını kestirip ağaç kütüğüne oturttuğun adamım ben. Adım meşe şapkalı Katoma Amca.”

“Madem artık ayakları var, gelecekte ona karşı dürüst davranmalıyım,” diye düşündü Prens.

Katoma’dan kendisi ve Prens adına af diledi. Bütün suç-larını itiraf edip daima Prens İvan’ı seveceğine ve ona itaat edeceğine yemin etti. Prens İvan onu affetti. Birlikte huzur ve uyum içinde yaşamaya başladılar. Gözleri açılan yiğit on-larla kaldı ama Katoma ve karısı, zengin tüccarın evine dö-nüp onunla yaşamaya başladılar.

“Panchatantra”da bir masal vardır. Bu masalda da or-

manda yaşayan kör adam ile kötürüm adamdan söz edilir. İşte masalın bir özeti:

Bir kralın kızı, üç memeli olarak doğmuştur. Onun varlığını uğursuzluk sayan Kral, evlenip onu götürecektir. Uzun bir zaman hiçbir adam bu teklife yanaşmaz ama nihayet Manthraka yani Kötürüm adındaki kambur adamın rehberlik ettiği kör bir adam, bu kızla evlenir. Sonra altınları alır. Karısı ve arkadaşıyla birlikte uzaklara gönderilir. Üçü birlikte aynı evde yaşarlar. Bir süre sonra kadın, kambura âşık olur ve birlikte, kocasını öldürmek üzere planlar yaparlar. Kadın, bu amaçla bir yılanı suda kaynatır. Bununla kocasını zehirleyecektir. Ama adam, pişmekte olan yılan çorbasını karıştırır ve çorbadan yükselen buhar adamın gözlerini iyileştirir. Tenceredeki yılanı gören adam olanları tahmin eder ve bu yüzden, hâlâ körmüş gibi davranmaya devam eder ve karısıyla arkadaşını izler. Adamın görebildiğinden habersiz ikili onun gözleri önünde sarılıp kucaklaşır. Bunun üzerine adam “Kötürüm”ü bacaklarından kavrayıp karısına doğru fırlatır. Bu öyle kuvvetli bir darbedir ki kadının üçüncü memesi yerinden kopar ve kamburun ise sırtı düzelir.

Bu masalın pek çok varyantı mevcut. Bunların birinde bir kral, ona “güneşten aydınlık, aydan parlak ve kardan beyaz bir gelin” bulacak kişiye büyük bir servet vereceği vaadinde bulunur. Nikita Koltoma adında bir köylü, ona bu tasvire uygun bir prensesin yaşadığı yeri göstermeyi teklif eder. Yol üzerinde Nikita birçok demirciye girer, kendisi için bir savaş gürzü yaptırmak istiyordur. Bunlardan birinde, elli demirci ihtiyar bir adama işkence etmektedir. Bunlardan on tanesi kerpetenlerle adamın sakalını tutmuş, diğerleri ise zavallının kaburgalarını çekiçle dövmeaktadır. Bu cezanın nedeninin elli rublelik borç olduğunu öğrenince Nikita, adama kefil olur ve adam hemen ortadan kayboluverir. Nikita, neredeyse bir ton ağırlığında-

ki güzrü alır ve demirciden ayrılır. O sırada kurtardığı yaşlı adam koşarak gelir ve otuz yıldır sürmekte olan bir cezadan onu kurtardığı için teşekkür eder. Ayrıca minnettarlığının bir göstergesi olarak ona bir Görünmezlik Şapkası verir.

Bundan hemen sonra Nikita, kral ve adamları eşliğinde Güzel Helena'nın sarayına ulaşır. Helena, davetsiz misafirleri yakalamaları ya da katletmeleri için ilk önce savaşçıları gönderir ama Nikita güzrüyle onlara saldırır ve hepsinin işini bitirir. Ardından Helena, kral ve maiyetini saraya davet eder. Bu arada misafirlerini yok etmek üzere ateşli oklarla donatılmış dev bir yay hazırlatmıştır. Bunu tahmin eden Nikita Görünmezlik Şapkası'nı takar, eğilerek oku kraliçenin teremasına (kadınlar odasına) fırlatır ve anında üst kat tamamen alevler içinde kalır. Bundan sonra Kraliçe teslim olmak zorunda kalır ve Kral'la evlenir.

Fakat Nikita onu uyarır: Helena üç gece boyunca elini kocasının göğsüne koyup var gücüyle bastırarak ve böylelikle Kral'ın gücünü sınayacaktır. Kral'ın bu baskıya katlanması çok zor olacaktır. Bu olay yaşandığında Kral'ın odadan kaçıp yerine Nitika'nın geçmesine izin vermesi gerekmektedir.

Kadın elini kocasının göğsüne koyar ve der ki:

“Elim ağır mı?”

“Suda yüzen bir tüy gibi hafif!” diye cevap verir kral, oysa evlenmeyi başardığı kadının elinin ağırlığı altında güç bela nefes almaktadır. Sonra Kral, bir emir vermesi gerektiğini bahane ederek odadan çıkar ve onun yerine Nikita gelir. Kraliçe deneyine kaldığı yerden devam eder. Önce bir elini, sonra iki elini var gücüyle bastırır. Nikita onu yakalayıp yere fırlatır. Darbenin şiddetiyle oda sarsılır, gelin yerinden kalkar, sessizce uzanır ve uykuya dalar. Ardından Kral gelip Nikita'nın yerine geçer. Üçüncü gecenin sonunda Kraliçe, kocasını öldürmekten ümidi keser ve ona teslim olmaya karar verir.

Ama çok geçmeden Kraliçe, tıpkı Brynhild gibi oyuna getirildiğini fark eder ve intikam almaya karar verir. Nikita'yı yirmi dört saat süren bir uykuya daldırıp ayaklarını keser ve bir tekneyle suya salar. Sonra kocasını bir domuz çobanına çevirerek aşığılar ve Nikita'nın kardeşi Timofei'nin gözlerini oydurur. Zaman içinde kardeşler bir Baba Yaga'dan "Şifa ve Can Veren Su"yu alır ve böylelikle, kaybettikleri göz ve ayaklarını geri kazanırlar. Cadı Kraliçe öldürülür ve Nikita, Kral'ın başnazırı olarak mutlu bir hayat sürer. Bu iki suyun özellikleri masalda güçlü bir şekilde tasvir edilir. Kötürüm adam, şifa veren sudan bacaklarına serptiğinde hemen iyileşir; "bacakları sapasağlam olur, yalnız hareket edemez." Ardından can veren suyu sürer ve bacakları tamamen iyileşir. Aynı şekilde kör adam, göz çukurlarına şifa veren suyu sürünce yepyeni gözleri olur, "kusursuzdur gözleri artık ama görememektedir." Bunun üzerine can veren sudan sürer ve "eskisinden de iyi görmeye başlar."

Katoma'nın ehlileştirdiği doğaüstü küheylan, skazkalarda sıkça karşımız çıkan bir at ırkındandır. Sırada bu atlara dair güzel bir masal var.

Güzel Prenses Helena

Akıllı insanlar olduğumuzu söylüyoruz ama büyüklerimiz buna itiraz ediyor: “Hayır, bizler sizden çok daha bilge ve akıllıydık.” Skazkalar der ki büyükbabalarımız daha hiçbir şey bilmezken henüz onların büyükbabaları dahi doğmamışken...

Ülkenin birinde işte böyle bilge bir ihtiyar yaşardı. Üç oğluna, okumayı yazmayı ve kitaplardaki bilgileri öğretmişti. Sonra onlara dedi ki:

“Dinleyin, çocuklarım! Ben ölünce mezarıma gelip dua edin benim için.”

“Elbette baba, elbette,” dedi çocukları.

İki büyük oğlu güçlü kuvvetliydi! Uzun boylu ve iri yapılıydılar! Ama en küçükleri olan İvan az gelişmişti, sanki tüyle-ri yolunmuş bir ördek yavrusu gibiydi. Ağabeylerine hiç benzemiyordu. Derken, yaşlı babaları öldü. İşte o zaman Kral’dan haber geldi: Kızı yani Güzel Prenses Helena, kendisi adına on iki sütunlu ve on iki sıra kirişli bir tapınak yaptırılmasını emretmişti. Prenses bu tapınakta yüksek bir tahta oturmuş, eş olacak kişiyi beklemekteydi. Rüzgâr gibi hızlı küheylanının tek bir sıçrayışıyla tahtına kadar yükselerek onu dudaklarından öpecek yiğit delikanlıyı bekliyordu Prenses. Bu haberi işiten delikanlılar heyecana kapıldı. Dudaklarını yalayıp başlarını kaşıyarak bu büyük onurun kime nail olacağını merak etmeye başladılar.

“Kardeşlerim!” dedi Vanyuşa*. “Babamız öldü. Mezarı başında hangimiz dua okuyacak?”

“Kim istiyorsa o gitsin!” dedi kardeşler.

* İvan adlı kişilere hitap ederken kullanılan bir takma ad. (e.n.)

Bunun üzerine Vanya gitti. Kardeşleri ise atlarını çalıştırıp saçlarını kıvırmaktan ve bıyık yağlamaktan başka bir şey yapmıyordu.

İkinci gece oldu.

“Kardeşlerim!” dedi Vanya, “Ben kendi payıma düşen duaları okudum. Şimdi sizin sıranız, hanginiz gideceksiniz?”

“Kimin canı istiyorsa, o gider. Bizim işimiz gücümüz var. Rahatsız edip durma.”

Delikanlılar şapkalarını kabarttılar, bağıra çağıra bir o yana bir bu yana gidip nişan aldılar ve açık arazide at koşturdular.

Bu defa da duaları Vanyuşa okudu. Üçüncü gece yine aynı oldu.

Ağabeyleri ise atlarını eğerdiler, bıyıklarını taradılar ve ertesi sabah Güzel Helena’nın huzurunda yiğitliklerini göstermek üzere hazırlandılar.

“Kardeşimizi de yanımıza alalım mı?” dediler. “Yok, hayır. Ne işimize yarayacak ki? Onu görenler bize güler ve akılları karışır. En iyisi ikimiz gidelim.”

Böylece yola çıktılar. Ama Vanyuşa da Güzel Prenses Helena’yı görmeyi çok istiyordu. Acı acı ağladı durdu ve babasının mezarına gitti. Babası oğlunun derdini dinledi ve tabutundan çıkıp üzerindeki toprakları silkerek dedi ki:

“Üzülme Vanya. Ben sana yardım edeceğim.”

Bundan hemen sonra yaşlı adam ayağa kalktı ve yüksek sesle bağırıp tiz bir ıslık çaldı.

Tanrı bilir nereden geldi, bir at çıktı ortaya. Hayvanın bastığı yer sarsılıyor, kulakları ve burun deliklerinden alevler çıkıyordu. Bir ileri bir geri uçtu gitti. Sonra yaşlı adamın önünde, sanki yere mihlanmış gibi durdu.

“Emirleriniz nedir?”

Vanya, atın bir kulağından girip öteki kulağından çıktı-ğında hiçbir masalda görülmemiş, hiçbir kalemle yazılmamış eşsiz bir kahramana dönüştü! Ata bindi, kollarını böğrüne kaldırdı ve tıpkı bir şahin gibi doğruca Prenses Helena’nın evine koştu. Elinin bir hareketiyle iyice yükseldi ama hedefi az farkla kaçırdı. Sonra tekrar atını koşturdu, yukarı sıçradı ve önceki denemesine göre daha çok yaklaşıp da ulaşmayı başaramadı. Bir kez daha denedi ve rüzgâr gibi uçarak hedefi tutturdu ve Prenses Helena’yı dudaklarından öptü!

Ardından hemen babasının mezarına koşup atını bıraktı, yere eğildi ve babasına danıştı. Yaşlı adam, oğluna öğütlerde bulundu.

Eve döndüğünde sanki hiçbir yere gitmemiş gibi davran-
dı. Ağabeyleri, gittikleri yeri ve orada gördüklerini anlatırken o sadece dinlemekle yetindi.

Ertesi gün tekrar bir toplantı vardı. Saray salonlarında bir bakışta görülemeyecek kadar çok boyar ve asil delikanlılar yerlerini almıştı. Vanya’nın ağabeyleri oradaydı. Kardeşleri de gitmişti ama yayan olarak ve mütevazı bir şekilde. Sanki Prenses’i o öpmemiş gibi uzak bir köşeye oturuvermişti. Prenses Helena, damadın çağırılmasını istedi. Ona bütün bu dünyayı göstermek ve krallığının yarısını vermek istiyordu ama damat ortaya çıkmadı! Boyarlar ve generaller arasında arandı, herkes sırayla incelendi ama sonuç yoktu! Bu arada Vanya, gülümseyip kıkırdayarak bakınıyor, Prenses’in bizzat geleceği âni bekliyordu.

“Demek ki neşeli bir yiğit olarak karşısına çıktığımda onu memnun etmişim. Şimdi üzerimde şu sade kaftanım varken de beni sevmeli.”

Sonra Prenses ayağa kalktı, orada duran herkesi aydınla-

tan ısl ısl gözlerle çevresine baktı ve evleneceği delikanlıyı tanıdı. Vanya'yı yanına oturttu ve çabucak evlendiler. Peki ya Vanya'ya ne demeli? Öyle akıllı, cesur ve yakışıklı bir genç olup çıktı ki! Rüzgâr gibi hızlı küheylanına binerken şapkasını kabartıp dirseklerini beline götürmesini gören, onu doğuştan kral sanırdı! Bir zamanlar garip Vanyuşa olduğu kimsenin aklına bile gelmezdi.

Bir babanın mezarında çocuğunun gece yarısı nöbet tutması ve babasının nöbet tutan oğluna görünüp sihirli bir at vermesi skazkalarda sıkça görülür. Ölülerin mezarlarında yaşadıkları ve zor zamanlarında çocuklarına yardım etme gücünü haiz oldukları şeklindeki Slav inançlarıyla tamamen uyumludur bu durum. Ölmüş bir ebeveynden yardım isteği, cenazelerde ya da mezar başlarında Rus köylülerin söylediği şarkılarda sıkça karşımıza çıkar; bilhassa öksüz ve yetimlerin acılarını dillendirerek mezara açıldığı şarkılarda. Mesela, Hint masalı Punchkin'de üvey anne tarafından zulme uğramış yedi prenses, her gün dışarı çıkıp annelerinin mezarı başında ağlar ve "Ah, anneciğim! Zavallı çocuklarının hâlini, ne kadar mutsuz olduğumuzu görmüyor musun?" derler. Bunun üzerine, onları rahatlatmak için mezardan meyve yüklü bir ağaç çıkar. Alman masalında ise annesinin mezarında biten fındık ağacında yaşayan beyaz bir kuş, Külkedisi'nin imdadına yetişir.

Skazkaların birinde bir kız ineğinden yardım alır. Onun talmatlarını izleyen kız, ineğin bir kulağından girip öteki kulağından çıkar ve bütün işlerinin hallolduğunu, güçlüklerin ortadan kalktığını görür. İnek öldürülünce onun kemiklerinden bir ağaç çıkar. Bu ağaç, kızın arkadaşı olur ve kız sonunda asil bir adamla evlenir. Bu masalın Sırp versiyonunda kızı koruyan ineğin, aslında kızın annesi olduğu açıkça belirtilir ki, bir önceki hayata işaret eden bu özellik tamamen Budizm'e ait bir fikirdir.

Skazkaların birçoğunda Güzel Helena masalındakiyle benzerlik taşıyan bir yolla elde edilen bir prenses söz konusudur. Bir örnekte, Kral “portresini, onlarca kirişin olduğu diğer taraftan kim kaldırırsa” ona kızını vermeyi vaat eder. En genç kardeş olan Budala İvan, portreyi ve örtüsünü üçüncü denemede kaldırmayı başarır. Bir diğer masalda bir kral, “on iki cam içinden prensesi öpebilecek kişiye” kızını ve krallığının yarısını teklif eder. Yine en küçük kardeş, sihirli küheylanıyla öyle kuvvetli bir biçimde kızın yanına gider ki daha ilk denemesinde altı camı kırar. İkincisinde “on iki camı birden parçalayıp eşsiz güzellikteki prensesi öper ve kız delikanlının alnına bir işaret koyar.” Bir süre ortadan kaybolmasının ardından bu işaret sayesinde nihayet bulunur ve prenses, onunla evlenmek zorunda kalır. Üçüncü bir masalda bir prensesin kalbini kazanmak daha kolaydır; çünkü “at sırtında yükselerek balkonda bekleyen Kral’ın kızını öpen kişi Prenses’le evlenecektir.” Dördüncü bir masalda prenses, “at sırtında üçüncü kata zıplayan” adamla evlenecektir. İlk denemede Durak yani Budala, birinci kata; sonra ikincisine çıkar ve üçüncü denemesinde “doğruca prensese ulaşarak ondan bir yüzük alır.”

İskandinav masalı “Dapplegrim”de küçük birader, bir Trol tarafından kaçırılarak cam gibi düz ve dimdik bir duvarın üzerindeki bir mağaraya kapatılmış prensesi kurtarır. Sihirli atı, duvara çıkmayı iki kez dener ve nihayet üçüncü denemesinde başarır. Böylece delikanlı prensesi kaçıır ve evlenirler. Bir başka İskandinav masalı, Rus masallarına daha çok benzemektedir. “Cam Tepedeki Prenses” masalında kahraman, camdan bir tepeye çıkarak Prenses ile evlenmeye hak kazanır. Kız kucağında üç altın elmayla bu tepede oturmaktadır. Kahramanımız, bu değerli meyveleri ele geçirir. Kahraman bütün bunları üç Aziz John Gecesi boyunca babasının mahsulü başında nöbet tutarak elde ettiği sihirli at sayesinde başarmıştır.

Bu masalların çoğunda prensesi kazanmayı sağlayan sıçrayış, öyle belirsiz bir şekilde tasvir edilmiştir ki orijinal fikrin,

zaman içinde büyük oranda belirsizleştirildiği düşünülebilir. Bazı Doğu masallarında çok daha sade bir şekilde kurulmuştur bu olay. Mesela, modern bir külliyyatta bu olay dört kez yaşanmaktadır. Prenses, “küçük bir denize benzeyen” ve etrafı çivili duvarlarla çevrili mermer banyosunu öyle çok sevmektedir ki bu banyoyu at sırtında bir uçtan öbür uca geçemeyen kimseyle evlenmeyeceğine yemin eder. Bir başka prenses ise büyük bir nehrin çevrelediği cam sarayına atlayacak adamla evlenmeye karar verir. Bu sınavı başarmak için gelen krallar ve prensler, sefil bir şekilde can verir. Üçüncü kralın kızı “süngülerden yapılma yedi çitle çevrili” bir bahçede yaşamaktadır ve bunu gören talipleri, şaşkınlıktan donakalmaktadır. Dördüncü prenses mızraklardan yapılmış yedi çit üzerinden ve evin çevresindeki yedi hendekten yayan olarak atlayamayan kimseyle evlenmemeye yemin etmiştir. Yüzlerce Raca bunu denemiş ve başaramadan ölmüştür. Bu masalların tecrit edilmiş prensesleri, “Uyuyan Güzel” masalındaki kahramana yakın olabilir ama tecrit hâli bakımından özel olarak dikkati çeken bir şey yoktur. Orijinal fikir, Sigurd’un Brynhild’e kur yapmasıyla ilgili iki efsanede en iyi şekilde korunmuş olabilir. Bunlardan birincisinde Sigurd, kızı büyülu uykudan uyandırır; ikincisinde ise tehlikeli ve zor bir görevi aşarak (Gunnar için) kızı kazanır, zira “kız, yalnızca salonunun ortasında yanıp duran ateşten geçebilecek kişiyle evlenecektir.” Gunnar başarısız olur ama Sigurd başarır; atı ateşin üzerinden atlar ve “ateş güçlendikçe şiddetli bir kükreme yükselir ve yer titrer, ateşler göklere yükselir. Kimse onun yaptığı yapmaya cesaret edememiştir, sanki koyu karanlıktan geçmiştir.”

Şimdi Rusya’da çok sevilen bir masala geçiyoruz. Bu masal, skazkalarda sihir “özellikleri”nin kullanımına bir başka örnektir.

Budala Emilian

Evvel zaman içinde üç erkek kardeş yaşardı. Bunlardan ikisi pek zekiydi ama üçüncüsü tam bir budalaydı. Ağabeyleri, nehir boyundaki kasabalarda mallarını satmak üzere hazırlanırken Budala'ya dediler ki:

“Dinle, Budala! Biz yokken karılarımızın sözünden çıkma ve sanki kendi annenmiş gibi onlara saygı göster. Sana kırmızı çizmeler, kırmızı bir kaftan ve kırmızı bir gömlek alacağız.”

Budala dedi ki:

“Pekâlâ, onlara saygıda kusur etmeyeceğim.”

Budala'ya emirlerini bildirdiler ve nehir kıyısındaki kasabalara doğru yol aldılar. Ama Budala ocağın üzerine yayılıp kaldı. Ağabeylerinin karıları dedi ki:

“Sen ne yaptığını sanıyorsun Budala? Ağabeylerin bize saygıda kusur etmemeni istedi, sense ocağın üzerine yatmış hiçbir işe dokunmuyorsun. Haydi, git de biraz su getir.”

Budala iki kova alıp su getirmeye gitti. Kovaasını kaldırırken içine bir turnabalığı girdi. Budala dedi ki:

“Tanrı'ya şükürler olsun! Şimdi bu balığı pişirip hepsini kendim yiyeceğim, yengelerime hiçbir şey vermeyeceğim. Çok kızgınım onlara!”

Balık insan sesiyle konuştu:

“Beni yeme, Budala! Beni suya geri salarsan, şansın yaver gider!”

Budala dedi ki: “Sen bana nasıl şans getireceksin ki?”

“Şöyle şans getireceğim sana: Ne dilersen gerçek olacak. Mesela de ki, turnabalığının emri, benim ricam üzerine, eve gidin kovalar ve yerlerinize geçin.”

Budala bu sözleri söyler söylemez, kovalar hemen evin yolunu tutup yerlerine geçtiler. Yengeler bu işe şaşıp kaldı.

“Bu nasıl bir budaladır böyle?” dediler. “Uyanığın teki! Baksana, kovaları kendiliğinden eve geldi!”

Budala yine eve geldi ve ocağın üzerine uzandı. Yengeleleri yine dırdıra başladı:

“Ne diye ocağın üstüne yatıyorsun öyle Budala? Ateş yakacak odun yok, git de odun topla.”

Budala, iki balta alıp kızağa bindi ama atı bağlamadı.

“Turnabalığının emri ve benim ricam üzerine,” dedi, “ormana git, ey kızak!”

Kızak, sanki biri itiyormuş gibi hızla ilerledi. Budala yol üzerinde bir kasabadan geçti. Orada karşılaştığı insanlar, atsız kızağı yüzünden köşelere sıkışmıştı. Berbat bir durum söz konusuydu. Hep bir ağızdan bağırdılar:

“Durdurun onu! Yakalayın onu!”

Ama kimse yakalayamadı. Budala, doğruca orman gitti, kızaktan indi, bir kütüğe oturup dedi ki:

“Baltalardan biri ağaçları kessin. Diğeri de odunu doğrasın.”

Böylece odunlar doğrandı, kızağa yerleştirildi. Sonra Budala dedi ki:

“Şimdi, baltalardan biri! Git bana bir sopa yap, kaldıracabileceğim ağırlıkta olsun.”

Balta gidip ona bir sopa hazırladı. Sopa gelip odunların üzerine kondu.

Budala yerine geçip kızağı sürdü. Yine kasabadan geçti ama kasaba halkı çoktan toplanmış, onu bekliyordu. Budala'nın yolunu kestiler, onu yakalayıp kollarından çekiştirmeye başladılar. Budala dedi ki:

“Turnabalığının emri ve benim ricam üzerine, ey sopa, harekete geç.”

Sopa yerinden fırladı ve önüne gelene vurup herkesi darmaduman etti. Kasabalılar, mısır koçanları gibi yere saçıldı. Budala hepsinden kurtularak eve yöneldi, odunları yığıp ocağı yaktı.

Bu arada kasabalılar onun aleyhinde dilekçe verdiler ve Budala'yı Kral'a şikâyet ettiler:

“Bizim denediğimiz şekilde onu durdurmanın imkânı yok. Onu ancak hileyle alt ederiz. Bunun en iyi yolu, ona bir kırmızı gömlek, kırmızı bir kaftan ve bir çift kırmızı çizme sözü vermektir.”

Bunun üzerine Kral'ın adamları, Budala'nın yanına gidip “Kral'ın yanına git. Sana bir çift kırmızı çizme ile kırmızı gömlek ve kırmızı kaftan verecek,” dediler.

Budala dedi ki:

“Turnabalığının emri ve benim ricam üzerine, ey ocak, Kral'a git!”

O sırada ocağın üzerine oturmuştu. Ocak yola çıktı ve böylece Budala, Kral'ın sarayına ulaştı.

Kral onun öldürülmesini emretti fakat Kral'ın kızı Budala'yı pek sevmişti. Bu yüzden Budala'yla evlenmesine izin vermesi için Kral'a yalvardı. Babası bunu duyunca öfke-

ye kapıldı. Ama evlenmelerine izin verip çiftin bir tekneye konmasını, teknenin katranla kaplanıp suya atılmasını emretti. Bütün bu emirleri yerine getirildi.

Tekne, uzun bir süre suda yüzdü. Karısı Budala'ya yalvardı:

“Ne olur, bir şey yap da karaya çıkalım!”

“Turnabalığının emri ve benim ricam üzerine,” dedi Budala, “bu tekneyi karaya çıkar ve aç!”

Karısıyla beraber tekneden indi. Sonra kadın, bir ev yapması için tekrar yalvardı kocasına.

Budala dedi ki:

“Turnabalığının emri ve benim ricam üzerine, mermer bir saray inşa et. Hem de Kral'ın sarayının tam karşısına!”

Bir saniyede bu isteği gerçekleşti. Sabah olunca Kral yeni sarayı gördü ve içinde kimin yaşadığını öğrenmek üzere hizmetçilerini gönderdi. Kızının orada yaşadığını öğrenir öğrenmez, onu ve kocasını çağırttı. Geldiler. Kral onları affetti; birlikte huzur ve refah içinde yaşadılar.

Afanasief'e göre, “Turnabalığı kuzey mitolojisinde çok meşhur bir balıktır.” Noel'de söylenen eski Rus şarkılarından biri, Novgorod'dan gelen bir turnabalığından, onun altın ve gümüş renkteki pullarından, incilerle süslü sırtından, kafasında iki göz yerine bulunan parlak bir çift değerli elmastan söz eder. Zenginlik vaat eden bu şarkı, Rus balığıyla Völsunga Saga ve Nibelungenlied 'de anlatılan acıların ortaya çıktığı ünlü hazinenin cüce nöbetçisi Andvari'nin büründüğü kılık olan İskandinav turnabalığını birleştirir. Bir Litvanya geleneğine göre,

devasa turnabalığı Strukis'in yönettiği bir göl vardır. Yılda yalnızca bir kez uyur, o da bir saatliğinedir. Eskiden Aziz John Gecesi'nde uyurmuş ama bir keresinde bir balıkçı, onun uykusundan yararlanarak pullu tebaasına tuzak kurmak ve bol bol balık avlamak istemiş. Strukis tam zamanında uyanarak balıkçının teknesini devirmiş. Ama bu olayın tekrar edebileceğinden korktuğu için her sene yıllık uykusunu uyuduğu yeri değiştirmiş. Kalevala'da da dev bir turnabalığı vardır.

Benzer masallar, koca bir cildi doldurabilir ama bunları aktarmak yerine farklı fakat bu masallara yakın bir masal grubundan birkaç örnek alacağım: Kara büyü ehli tarafından modern zamanlarda kullanıldığı varsayılan sihirli güçlerle ilgili masallar. Bu tür hikâyeler, her ülkede mevcuttur ama Rusya bu bakımdan bilhassa zengin. Köylülerin cadı ve büyücülere, kılık değiştirenlere ve vampirlere inancı hâlâ sağlam. Doğaüstü bir varlık olan ve şeytan dünyasına ait olduğu açık olan Cadı'ya ilişkin masallardan bazılarını aktarmıştık. Birazdan yer vereceğim masallarda geçen büyücü ya da cadı bir insandır fakat kötü ruhlarla anlaşmış ve dolayısıyla olağanüstü güçler elde etmiştir. Bu tür yaratıklar, yaşadıkları bölgeye hayatları boyunca korku salmıştır. Ayrıca kötü etkileri kendileriyle birlikte yok olmaz, zira toprağa verildikten sonra en ürkütücü özelliklerini göstererek kana susamış vampirler şeklinde her gece mezarlarından çıkarlar. Slavların büyücülük inançlarından başka bir yerde söz ettiğim için burada masalları vermekle yetineceğim. Bunların Batı'da anlatılan büyücülükle ilgili masallara benzediği ama biraz daha vahşi bir tabiata sahip olduğu görülecektir. Duymaya alıştığımız eski büyücü ve cadılar, Slav karşılıklarını olumsuz bir şekilde karakterize eden kana susamışlığa sahip değildir. İşte bu durumu örnekleyen son derece kasvetli bir masalla devam edelim.

Cadı Kız

Gece geç vakitte bir Kazak, köyün birine girdi. En son-daki eve gelip bağırdı:

“Merhaba, efendi! Geceyi burada geçirebilir miyim?”

“Gel bakalım, tabii ölümden korkmuyorsan!”

“Bu nasıl cevap böyle?” diye düşündü Kazak, atını ahı-ra götürürken. Hayvana yemini verdikten sonra köy evine girdi. Orada kadın, erkek ve küçük çocuklardan oluşan oda arkadaşlarını gördü. Hepsi ağlayıp Tanrı’ya yakarmaktaydı. Duaları bitince temiz gömlekler giydiler.

“Neden ağlıyorsunuz?” diye sordu Kazak.

“Neden olacak?” dedi evin reisi, “Köyümüzde Ölüm kol geziyor. Gece hangi eve bakarsa, sabahleyin o evdeki insanlar tabutlarda çıkıyor ve mezarlığa götürülüyorlar. Bu gece de bizim sıramız.”

“Hiç korkmayın, efendim! Tanrı istemezse, yaprak dahi kımıldamaz!”

Ev halkı, uyumak için yattı ama Kazak nöbetteydi, bir an için bile gözünü kırpmadı.

Tam gece yarısı olunca pencere açıldı. Pencerede beyaz-lara bürünmüş bir cadı belirdi. Eline bir su kabı almıştı. Son-ra kolunu pencereden sokup içeri su serpmeye başladı. Ka-zak, kılıcını savurup tek hamlede cadının kolunu omzundan itibaren kopardı. Cadı, acıdan inleyerek köpek gibi çırpındı ve sonunda oradan kaçtı. Ama Kazak, kopmuş kolu alıp kaf-tanının altına gizledi, kan lekelerini yıkayıp uykuya daldı.

Ertesi sabah, ev sahibi ve karısı uyandı ve istisnasız herkesin sağ salım ve son derece mutlu olduğunu gördü.

“İsterseniz,” dedi Kazak, “Size Ölüm’ü gösteririm! Hemen bütün Sotnikler ile Desyatnikleri* çağırın. Köyü dolaşıp onu arayalım.”

Bütün Sotnik ve Desyatnikler hemen toplandı ve tüm evleri gezdiler. Aradılar, taradılar ama cadıyı hiçbir yerde bulamadılar. Nihayet Panomar’ın evine geldiler.

“Bütün aileniz burada mı?” diye sordu Kazak.

“Hayır, kızlarımdan biri hasta. Şurada, ocağın üstünde yatıyor.”

Kazak ocağa baktı. Kızın bir kolu belli ki kesilmişti. Bunun üzerine yaşananları anlattı ve kopan kolu çıkarıp gösterdi. Ahali, Kazak’a bol para verip o cadının suda boğulmasında karar kıldı.

Bu türden masallar her ülkede yaygındır fakat bahsi geçen cadılar genellikle av hayvanlarının, bilhassa kurt veya kedi gibi hayvanların kılığına girmektedir. Benzer pek çok masal, Dr. Wilhelm Hertz’in kurt adamlar üzerine hazırladığı mükemmel ve kapsamlı monografisinde mevcuttur. Ayrıca Wojcicki’nin, bir kadın kılığına girerek kurban bulmak için ev ev dolaşan Veba hakkında anlattığı masal da çok önemlidir. Bir gece, yine etrafta kol gezmektedir Veba. Bütün kapı ve pencereler kapalıdır. Bir pencere hariç. Bu pencere, diğerleri uğruna kendini feda etmeye hazır asil bir adam tarafından açık bırakılmıştır. Musibet kadın gelir ve kolunu pencereden içeri sokar. Soylu adam kolu keserek köyünü bu ölümcül misafirden kurtarmış

* Sotnik ve Desyatnikler: Kırsal alanda güvenliği sağlamakla görevli kişiler, polis. (ç.n.)

olur. Bir Hint masalında bir kahraman, perilerin musallat olduğu prensesin yatağı başında nöbet tutmaktadır. Her şey sakinken bir Rákshasa kapı eşiğinde ortaya çıkar ve odaya kolunu sokar. Kahraman o kolu keser. Canavar acı içinde inleyerek ortadan kaybolur ve kolu orada kalır.

Sıradaki masalın dehşeti, grotesk etkiyle bir parça hafifletilmiştir ama bu durum tamamen bir rastlantı sonucu olabilir ve anlatı zincirinde istisnai bir şekilde ortaya çıkan neşeli bir halkadan kaynaklanıyor olabilir.

Başsız Prenses

Ülkenin birinde bir kral yaşardı. Bu kralın büyücü bir kızı vardı. Kraliyet sarayının yakınlarında bir papaz yaşıyordu ve bu papazın on yaşlarında bir oğlu vardı. Çocuk her gün yaşlı bir kadının yanına gidiyor ve ondan okuma yazma öğreniyordu. Günün birinde akşam vakti dersten döndü ve sarayın yakınına gelince pencerelerden birine baktı. Prenses o pencerenin önünde oturmuş hazırlanıyordu. Kız, önce başını boynundan ayırıp sabunla yıkadı, saçlarını tarayıp uzun bir örgü yaptı ve ardından başını, omzunun üzerine yerleştirdi. Bu manzaraya şahit olan çocuk şaşkına dönmüştü.

“Ne akıllı bir yaratık!” diye düşündü. “Gerçek bir cadı!”

Eve gidince herkese gördüklerini anlattı, Prenses’i başsız gördüğünü söyledi.

Birden Kral’ın kızı hasta düştü ve babasını çağırıp şu istekte bulundu:

“Eğer ölürsem, papazın oğlu üst üste üç gece benim için Zebur okusun.”

Prenses öldü, onu bir tabuta koyup kiliseye götürdüler. Sonra Kral rahibi çağırdı:

“Oğlun var mı?”

“Evet, majesteleri.”

“Peki öyleyse,” dedi Kral. “Oğlun, üç gece üst üste kızımın mezarı başında Zebur okuyacak.”

Papaz evine dönünce oğlundan hazırlanmasını istedi. Sabahleyin papazın oğlu, yine derslerine gitti. Düşünceli bir şekilde kitabının başına geçti.

“Neden böyle üzgünsün?” diye sordu yaşlı kadın.

“Nasıl olmayayım? Bittim ben!”

“Ne oldu ki? Anlat hadi.”

“Ninecim, Prenses’in mezarı başında dua okumam lazım. Ama biliyor musun, o kız aslında bir cadıydı!”

“Ben bunu zaten biliyordum! Ama sakın korkma. Al, işte bu bıçak senin. Kiliseye gidince kendi etrafında bir daire çiz. Sonra dualarını oku ama sakın arkana bakma. Ne olursa olsun, ne tür belalar ortaya çıkarsa çıksın, sakın başını kitabından kaldırma ve okumaya devam et. Eğer arkana bakacak olursan işin biter!”

Akşam olunca çocuk kiliseye gitti, bıçağıyla etrafında bir daire çizdi ve dua okumaya koyuldu. Saat on iki olunca tabutun kapağı açıldı ve Prenses dışarı fırlayıp bağırdı:

“Şimdi pencerelerimi gözetleyip gördüklerini etrafa yaymak ne demekmiş, öğreneceksin!”

Prenses, papazın oğluna doğru koştu ama dairenin içine bir türlü giremiyordu. Ne yaparsa yapsın, papazın oğlunu dua okumaktan alıkoyamadı. Çocuk bir kez bile arkasına bakmadı. Gün ağarınca Prenses tekrar tabutuna girdi. Ertesi gece yine aynı şeyler yaşandı. Papazın oğlu hiç korkmadan ve ara vermeden dua okumaya devam etti. Sonra yaşlı kadına gitti.

Kadın sordu:

“Ne oldu? Cadının yarattığı dehşetleri gördün mü?”

“Evet ninecim!”

“Bu defa her şey daha korkunç olacak. Şu çekiç ve dört çiviği al, tabutun köşelerine çak. Sonra dua okumaya başladığında çekici kaldır.”

Akşam olunca papazın oğlu kiliseye gitti ve yaşlı kadının söylediklerini harfîyen yerine getirdi. Saat on ikiyi vurunca tabutun kapağı yere düştü. Prenses hemen dışarı çıkıp kendini bir o yana, bir bu yana attı ve çocuğu tehdit etmeye başladı. Sonra birbiri ardına dehşetler yarattı. Bu sefer yaptıkları eskisinden çok daha kötüydü. Sanki kilisede yangın çıkmış da çocuk alevler arasında tutsak kalmış gibiydi! Ama metanetini korudu ve bir kez bile arkasına bakmadan dua okumaya devam etti. Gün doğmadan hemen evvel Prenses tabutuna koştu. Sonra yangın bir anda söndü ve bütün bu şeytanlık son buldu.

Sabah olunca Kral kiliseye geldi ve tabutun açık olduğunu, Prenses'in ise tabutta yüzüstü yattığını gördü.

“Bütün bunların anlamı nedir?” diye sordu.

Çocuk yaşananları bir bir Kral'a anlattı. Sonra Kral, kızının bedenine kavak ağcından bir kazık sokulmasını ve bir çukura gömülmesini emretti. Ayrıca papazın oğlunu para ve toprak vererek ödüllendirdi.

Belki de bu türden masalların en dikkat çekici olanı bir sonrakidir. Bu masal, Küçük Rusya'ya aittir. Ülkenin bu bölgesinde doğmuş olan büyük Rus romancısı Gogol'un eserlerine aşina olan okuyucular, heyecan dolu Viy hikâyesinde yazarın halk masallarına ne kadar yakın durduğunu fark edecektir.

Askerin Gece Yarısı Nöbeti

Evvel zaman içinde, on beş yıl boyunca anne babasını hiç görmeden Tanrı'ya ve büyük Gosudar'a hizmet etmiş bir asker vardı. Bu zamanın sonunda Çar'dan bir emir geldi. Askerlere anne babalarını görmeleri için izin veriliyordu. Her bölükten yirmi beş asker sırayla izne çıkıyordu. Onlarla beraber bizim Asker de Kiev Oblastı'nda yaşayan ailesini ziyaret etmek üzere yola çıkmıştı. Bir süre sonra Kiev'e ulaştı, Lavra'yı ziyaret etti, Tanrı'ya dua edip kutsal eşyaların önünde saygıyla eğildi. Sonra çok uzakta olmayan kasabasına doğru ilerledi. Az gitti uz gitti. Sonunda aynı kasabada yaşayan bir tüccarın güzel kızı çıktı karşısına. Muhteşem bir güzelliği vardı bu kızın. Şimdi şunu herkes bilir ki bir asker güzel bir kızla karşılaşınca, öyle sessizce yanından geçip gitmesi mümkün değildir. İlla ki kıza kancayı takacaktır. İşte bu Asker de tüccarın kızının yanından yürümeye başladı ve şakayla karışık dedi ki:

“Selam sana güzel kız! Nasıl olur da hâlâ ehlileştirilmeden gezersin?”

“Kimin kimi ehlileştireceğini Tanrı bilir, Asker,” diye cevap verdi kız. “Belki ben seni ehlileştiririm. Tam tersi de olabilir.”

Kız böyle söyleyip güldü ve yoluna devam etti. Derken Asker evine vardı ve ailesiyle kucaklaştı, herkesi sağlıklı ve mutlu gördüğüne çok sevindi.

Asker'in bir lun* kadar beyaz bir büyükbabası vardı. Yüz yaşını geçmişti. Asker büyükbabasıyla hoşbeşe başladı:

“Büyükbaba, buraya gelirken olağanüstü güzellikte bir kız

* Lun: Karaşar prenslerinin ünvanı (ç.n.)

gördüm. İflah olmazın teki olduğum için kızla şakalaşmadan duramadım. Ama bana dedi ki: Sen mi beni ehlileştirereceksin yoksa tersi mi olacak, Tanrı bilir, Asker.”

“Ah oğlum! Sen ne yaptın? Tüccarın kızı dediğin o kız, korkunç bir cadıdır! Onca delikanlıyı bu güzel dünyadan göçürmüştür.”

“İyi ama ben de kolay lokma sayılmam! Beni hemen korkutamaz kimse. Bekleyelim, Tanrı ne gösterecek görelim.”

“Olmaz, torunum!” dedi büyükbaba. “Sözümü dinlemezsen yarına sağ çıkamazsın!”

“İşte bu bana uygun bir zorluk!” dedi Asker.

“Evet, askerlik mesleğinde bile karşılaşamayacağın kadar büyük bir zorluk.”

“O hâlde ne yapmalıyım, büyükbaba?”

“Şöyle yapmalısın. Yanına bir yular ile kavak ağacından kalın bir sopa al ve izbada sessizce otur. Hiçbir yere adımını atma. Gece cadı içeri koşturacak. Eğer senden evvel ‘Yerinde kal, küheylanım!’ demeyi başarırorsa, anında bir ata dönüşeceksin. Sonra senin sırtına binecek ve öldürene dek sürecek. Ama ondan önce konuşup ‘Çüşüş! Yerinde kal, düldül!’ dersen, işte o zaman kız bir kısrğa dönüşecek. Üzerinde sen olduğun hâlde dere tepe koşturacak ama sabırlı ol, sopayla başına vur ve öldürene kadar vurmaya devam et.”

Asker böyle bir görevi hiç beklemiyordu ama başka çaresi yoktu. Bu yüzden büyükbabasının tavsiyesini dinleyerek yanına bir yular ve kavak ağacından yapılmış bir sopa aldı. Köşeye geçti ve olacakları beklemeye başladı. Gece yarısı olunca geçiş kapısı gıcırdamaya başladı ve ayak sesleri duyuldu. Cadı geliyordu! Odanın kapısı açılır açılmaz asker bağırdı:

“Çüşüş! Yerinde kal, düldül!”

Cadı hemen kısrığa dönüştü; Asker onu gemleyip bahçeye çıkardı ve sırtına atladı. Kısrak onu tepelere, vadilere götürdü ve üzerinden atmak için de elinden geleni yaptı. Ama olmadı! Asker sımsıkı tutunmuştu. Sonra kavaktan yapılmış sopayla atın başına vurmaya başladı, hayvanı devirene dek vurmaya devam etti ve yere yığıldığında onlarca darbe indirerek nihayet onu öldürdü.

Gün ağardığında evine dönmüştü.

“Anlat bakalım, evlat. Nasıl gitti?” diye sordu büyükbabası.

“Tanrı’ya şükür, büyükbaba! Cadıyı öldürene kadar dövdüm!”

“Çok güzel. Haydi, şimdi yat uyu.”

Asker yatağına uzandı ve derin bir uykuya daldı. Akşama doğru yaşlı adam onu uyandırdı.

“Kalk evlat.”

Asker yerinden doğruldu.

“Şimdi ne yapacağız? Tüccarın kızı öldü. Babası peşine düşecek ve evine gelip ölü için dua okumanı isteyecektir.”

“İyi ama büyükbaba, sence gitmeli miyim?”

“Eğer gidersen, işini bitirirler. Ama gitmezsen de işin bi-ter! En iyisi git.”

“Dinle! Tüccarın evine gittiğinde sana konyak verecek. Fazla içme sakın, kararında iç. Sonra tüccar seni kızının tabutunun bulunduğu odaya götürüp kilitleyecek. Gece yarısına kadar dua kitabını okuyacaksın. Saat tam gece yarısını gösterdiğinde tabut sarsılacak, kapağı düşecek. Bu korkunç olaylar başladığında hemen ocağın üzerine çık, köşeye sıkış ve sessizce dua et. Seni orada bulamayacak.”

Yarım saat sonra tüccar gelip gözyaşları içinde Asker'e yalvardı:

“Ah, Asker! Kızcağzım öldü. Gel de onun için dua oku.”

Asker bir dua kitabı alıp tüccarın evinin yolunu tuttu. Tüccar onu gördüğüne çok sevindi; hemen masaya oturtup konyak ikram etti. Asker tam kararında içti ve daha fazla içkiyi kabul etmedi. Tüccar onu elinden tutup cesedin bulunduğu odaya götürdü.

“Haydi, dua kitabından okumaya başla,” dedi.

Sonra dışarı çıkıp kapıyı kilitledi. Çaresi yoktu, Asker dua kitabını eline alıp okumaya başladı. Tam gece yarısı olunca rüzgâr uğuldamaya başladı, tabut sallandı ve kapağı açıldı. Asker hemen ocağın üzerine atladı, bir köşeye saklandı, haç çıkartarak kendini korudu ve içinden dua etmeye başladı. Bu arada cadı tabuttan çıkmış, bir o yana bir bu yana sıçırıyordu. Sonra birçok kötü cin onun yanına koşturdu. Odanın içi cin kaynıyordu!

“Ne arıyorsun?” dediler.

“Bir asker. Daha biraz evvel dua okuyup duruyordu ama birden toz olup uçtu!”

Cinler hevesle takibe başladı. Her yanı arayıp taradılar. Sonunda gözlerini ocağa diktiler. O anda Asker'in şansına horozlar ötmeye başladı. Göz açıp kapayana dek bütün cinler ortadan kayboldu ve cadı yere yığıldı. Asker yavaşça oaktan kalkıp cadının bedenini tabuta koydu, kapağı örttü ve dua okumaya devam etti. Gün ağardığında evin reisi gelip kapıyı açtı ve dedi ki:

“Merhaba, Asker!”

“Afiyettesinizdir umarım, tüccar efendi.”

“Geceyi rahat geçirdin mi?”

“Tanrı’ya şükür, rahat ettim.”

“Buyur, elli ruble. Ama lütfen yarın tekrar gelip oku.”

“Peki, gelirim.”

Asker eve döndü, yatağına uzandı ve akşam olana dek uyudu. Sonra uyanıp dedi ki:

“Büyükbaba, tüccar bir gece daha evine gidip dua okumamı istedi. Gitmeli miyim?”

“Gidersen sağ kalmayacaksın ama gitmezsen yine aynısı olacak. En iyisi git. Yalnız konyaktan fazla içme. Sonra rüzgâr esip tabut sallanmaya başlayınca, hemen ocağa sıvış. Orada seni kimse bulamaz.”

Asker hazırlanıp tüccarın evine gitti. Tüccar onu yine masaya oturtup konyak ikram etti.

Sonrasında delikanlıyı tabutun olduğu odaya götürüp odayı kilitledi.

Asker yine dua kitabını okumaya başladı. Gece yarısı oldu, rüzgâr esti, tabutun kapağı açılıp yere düştü. Asker hemen ocağa koşturdu. Cadı tabuttan bir hışımla çıktı ve etrafta koşturmaya başladı. Sonra cinler toplandı, bütün oda onlarla doldu!

“Ne arıyorsun?” dediler.

“Daha bir saniye önce buradaydı, şimdi toz oldu. Bulamıyorum onu.”

Cinler ocağa fırladı.

“İşte!” diye bağıldılar, “geçen gece buradaydı!”

Ama Asker orada değildi! Bir o yana bir bu yana koşturdular, her tarafı aradılar. Sonra birden horozlar ötmeye başla-

dı, cinler kayboldu ve cadı yere yığıldı.

Asker biraz soluk almak için bekledikten sonra ocaktan çıkıp tüccarın kızını tabuta geri koydu ve yine duaya devam etti. Etrafına bakınca sabah olduğunu fark etti. Ev sahibi geldi:

“Merhaba, Asker!”

“Afiyettesinizdir umarım, tüccar efendi.”

“Geceyi rahat geçirdin mi?”

“Tanrı’ya şükür, rahat ettim!”

“Benimle gel, öyleyse.”

Tüccar onu odadan çıkarıp yüz ruble verdi ve dedi ki:

“Lütfen, yarın tekrar gel. Misafirperverliğimden şüphen olmasın.”

“Peki, gelirim.”

Asker evine gitti.

“Anlat bakalım, evlat. Neler oldu?” dedi büyükbabası.

“Aynı şeyler oldu, büyükbaba. Tüccar tekrar gelmemi istedi. Gitmeli miyim, ne dersin?”

“Gidersen sağ kalmayacaksın ama gitmezsen de öleceksin. En iyisi git sen.”

“Peki ama nerede saklanacağım?”

“Söyleyeceğim, torunum. Önce bir tava al ve tüccarın göremeyeceği bir yere sakla. Evine gittiğinde sana bir şişe konyak içirmeye çalışacak. Dikkatli ol, fazla içme. Kaldırabildiğin kadar iç. Gece yarısı olunca rüzgâr esip tabut sallanmaya başladığında hemen ocak borusuna tırman ve tavayla kendini sakla. Orada seni kimse bulamaz.”

Asker güzel bir uyku çekti. Sonra bir tava alıp elbisesinin

altına sakladı ve akşama doğru tüccarın evine gitti. Tüccar onu masaya oturtup bardağına konyak doldurdu. Biraz daha içirmek için her yolu denedi.

“Hayır,” dedi Asker, “bu kadarı kâfi. Yeterince içtim. Daha fazla içmeyeceğim.”

“Peki, madem içmiyorsun, haydi gel de duaya başla.”

Tüccar, Asker’i yine ölü kızın yanına götürdü ve kapıyı kilitledi.

Asker aralıksız dua okudu. Gece yarısı oldu, rüzgâr esti, tabut sallandı ve kapağı uçtu.

Asker hemen ocak borusuna tırmandı, tavayla kendini örtüp haç çıkardı ve neler olacak diye beklemeye koyuldu. Cadı hemen dışarı fırlayıp etrafta koşturdu. Sonra her tarafı cinler bastı, izba onlarla doldu! Asker’i arıyorlardı. Fırına baktılar.

“İşte,” dediler, “dün saklandığı yer burasıydı.”

“Saklandığı yer burası ama kendisi yok!”

Her yanı aradılar ama hiçbir yerde onu bulamadılar. O sırada eşikten çok yaşlı bir cin gelmekteydi.

“Ne arıyorsun?”

“Asker’i. Bir saniye önce buradaydı ama şimdi ortadan kayboldu.”

“Ah! Gözünüz yok mu sizin? Şu ocak borusunda oturan kim?”

Askerin kalbi hızla atıyordu. Bir anda ocak borusunun ucuna yuvarlanıverdi!

“İşte orada!” diye bağırdı cinler, “Ama onu nasıl ele geçireceğiz? Ona ulaşmamız imkânsız!”

“Hakikaten imkânsız! Hemen koşup duasız yakılmış bir

mum bulun.”

Cinler hemen mumu buldu, ocak borusunun altına odun yığıp yaktılar. Alevler havaya kadar yükseldi, Asker pişmeye başladı: önce bir ayağı, sonra diğer ayağı derken her yanı yandı.

“Ölüyorum artık,” diye düşündü.

Sonra şansı yaver gitti de birden horozlar ötmeye başladı. Cinler ortadan kayboldu ve cadı yere yığıldı.

Asker hemen ocak borusundan inip ateşi söndürdü. Sonra etrafı düzelterek kızı tekrar tabuta koydu, kapağı kapayıp tekrar dua etmeye koyuldu. Gün ağarınca tüccar geldi ve Asker’in ölüp ölmediğini anlamak için kapıyı dinledi. Sesini duyunca kapıyı açıp dedi ki:

“Merhaba, Asker!”

“Afiyettesinizdir umarım, tüccar efendi.”

“Geceyi rahat geçirdin mi?”

“Tanrı’ya şükür, kötü bir şey yaşamadım!”

Tüccar ona yüz elli ruble verip dedi ki:

“Çok çalıştın, Asker! Biraz daha çalışman gerek. Bu gece buraya gelip kızımı mezarlığa götür.”

“Peki, gelirim.”

Asker evine gitti.

“Anlat bakalım, evlat. Ne oldu?”

“Tanrı’ya şükür, büyükbaba. Sağ salim kurtuldum! Tüccar bu gece evine gitmemi ve kızını mezarlığa götürmemi istedi. Gitmeli miyim?”

“Gidersen sağ bırakmayacaklar seni. Ama gitmezsen de

canını zor kurtaracaksın. En iyisi git.”

“Peki ama ne yapmalıyım? Söyle.”

“Dinle beni. Tüccarın evine gittiğinde her şey hazır olacak. Saat on olunca mevtanın akrabaları ona veda etmeye gelecek. Sonra tabutun başına üç demir halka bağlayacaklar ve cenaze aracına koyacaklar. Tabutla beraber git ama çok dikkatli ol. Halkalardan biri kopacak. Hiç korkma, kıpırdamadan yerinde otur. İkinci halka kopunca yine yerinde otur ama üçüncü halka koptuğunda birden atın sırtına atla ve duganın (atın boynundaki ahşap kemer) içinden geçip geriye doğru koş. Bunu yaparsan hiç zarar görmeden kurtulursun.”

Asker yatıp uyudu. Akşam olunca tüccarın evine gitti. Saat on olunca kızın akrabaları gelip ona veda ettiler. Ardından demir halkaları tabuta bağlamaya başladılar. Halkaları bağlayıp tabutu cenaze aracına koydular ve bağıldılar:

“Haydi, Asker! Sür arabayı! Selametle git!”

Asker arabaya binip yola çıktı. İlk başta yavaş gidiyordu ama gözden kaybolunca atı son sürat sürmeye başladı. Dört nala koşturdu ama bu sırada bir gözü tabuttaydı. Birinci halka koptu, sonra ikincisi. Cadı, dişlerini gıcırdatmaya başladı.

“Dur!” diye bağırdı, “Kaçamayacaksın! Seni yiyip bitireceğim.”

“Olmaz, güvercincik! Askerler, Kral’ın malıdır. Kimse onları yiyemez.”

O anda üçüncü halka da koptu. Asker hemen atın sırtına atladı ve duganın içinden geçip geriye doğru koşturdu. Cadı tabuttan fırlayıp Asker’in peşine düştü. Koşturdu durdu, Asker’in ayak izlerine yetiştii ama atın üstünde Asker’i görmedi. Yakalamaya çalıştı ama beceremedi. Sonra birden horozlar ötmeye başladı. Cadı yüzükoyun yerdeydi! Asker onu

kaldırıp tabuta koydu, kapağı kapadı ve mezarlığa götürdü. Oraya varınca tabutu mezara koydu, üzerini toprakla örttü ve tüccarın evine döndü.

“Dediklerinizin hepsini yaptım, atınızı yakalayın,” dedi Asker.

Tüccar, Asker’i görünce gözleri fal taşı gibi açıldı.

“Pekâlâ, Asker!” dedi, “Çok şey bilirim. Kızıma gelince, ondan bahsetmemize zaten gerek yok. Son derece zekiydin! Ama hakikaten sen bizden de bilgilisin!”

“Haydi, tüccar efendi! Çalışmamın karşılığını öde.”

Tüccar ona iki yüz ruble verdi. Asker parayı alıp teşekkür etti ve evine döndü. Ailesine bir ziyafet verdi.

Bir sonraki bölümde, bazı açılardan insan öldüren cesetlerle ilgili masallara benzeyen birçok vampir masalını göreceğiz. Ama bunların birçoğunun, yukarıda sözü geçen masallara kaynak olarak farklı bir efsane ya da batıl inanç nedeniyle başka bir sınıfa ait olduğunu düşünüyorum. Vampir, ancak kanla giderilebilecek bir susuzlukla hareket etmektedir ve bu susuzluk onu mezarından çıkarak yıkıma yol açmaya itmektedir. Ama gece yarısı ayaklanıp nöbetçileri parçalamaya kalkan büyülenmiş cesetler, gaddarlıklarını şeytani güçlerce ele geçirilmiş olmalarına borçlu gözükmektedir. Halk masallarına göre bir cadı öldüğünde bedeni bir şeytana barınak olur.

Skazkaların birinde kötü bir cadı, iyi bir dişi güç tarafından yok edilir. Henüz yeni doğmuş bir prensesin on beş yaşına geldiğinde göklerde uçmaya başlayacağı şeklinde bir kehanet vardır. Bu nedenle anne babası, kızı bir yere kapatır. Prensese burada ne gün ışığı ne de bir erkek yüzü görünür. Odası yapay ışıklarla aydınlatılır ve yalnızca kadınların girmesine izin verilir. Ama

bir gün, dadıları sarayda verilen bir ziyafete gittiğinde kız, kapının kilitlenmemiş olduğunu görür ve dışarı çıkar. Bundan sonra hizmetçileri, anne babası yokken kızın dilediği yere gitmesine izin vermek zorunda kalır. Prenses sarayda dolaşırken bir kafes görür. Kafeste bir Çar-Ptitsa ölü gibi yatmaktadır. Dadılarının anlattığına göre bu kuş, bütün gün mışıl mışıl uyur ama geceleri kızın babası bu kuşa binip uçar. Ardından kız, üstü örtülü bir portrenin yanına gelir. Örtü kaldırıldığında kız, “Böyle bir güzellik mümkün mü?” diye bağırır ve Çar-Ptitsa’nın üzerine binip resimdeki kişiye gitmeye karar verir. Bu nedenle gece Çar-Ptitsa’yı bulur. O sırada uykudan uyanarak kanatlarını çırpıp kuş kızı uzaklara götürür. Kızı, portresine hayran kaldığı o Prens’in odasına üç kez götürür. Birinci ve ikinci ziyaret boyunca prens uykudadır; Çar-Ptitsa’nın marifetiyle sihirli bir uykuya dalmıştır. Fakat kızın üçüncü ziyaretinde Prens uyanır ve birlikte uzun süre ağlaşırlar. Ardından nişanlanırlar. Öyle uzun süre sohbet etmişlerdir ki Çar-Ptitsa ve Prenses eve dönüş için hazırlandığında gün ağarmaya başlamıştır. Kuş giderek alçalır ve sonunda yere düşer. Onun gerçekten öldüğünü düşünen Prenses hayvanı toprağa gömer. Ama öncelikle onun kanatlarını kesip daha hızlı ilerlemek için kendi kollarına yapıştırır. Birçok maceranın ardından Prenses, yas tutulan bir ülkeye gelir. “Neden yastasınız?” diye sorar. “Çünkü kralımızın oğlu aklını yitirdi. Her gece bir adam yiyor,” diye cevap verirler. Bunun üzerine Prenses, o ülkenin kralına giderek gece prensi izlemek üzere izin alır. Saat on ikiyi vurunca demir zincirlere bağlı prens uyanır ve kıza doğru atılır ama Çar-Ptitsa’nın kanatları oynayınca Prens yerine oturur. Bu olay üç defa yaşanır ve sonra ışıklar söner. Kız ışık bulmak üzere odadan ayrılır; uzaklarda bir parıltı görür ve bir el feneriyle o ışığa yönelir. Üzerinde kazan kaydattığı ateşin başına oturmuş yaşlı bir cadıyla karşılaşır. “Ne var kazanda?” diye sorar. “Bu kazanda Prens İvan’ın kalbi var,” der cadı, “Kazan kaynayınca Prens İvan da kuduracak.”

Ateş alırmış gibi yapan Prens, kaynayan suyu cadının üzerine döker ve cadı hemen ölür. Sonra kazana bakar ve gerçekten de Prens'in kalbi oradadır. Kız prensin odasına döndüğünde delikanlı kendine gelmiştir.

"Işık getirdiğin için teşekkür ederim," der, "Neden zincirlere bağladılar beni?"

"Şöyle şöyle olduğu için," der kız. "Aklını yitirip insanları yemeye başlamıştın."

Bunu işiten Prens şaşkına döner.

Çar-Ptitsa yani Ateş Kuşu, bu masalda çok önemli bir rol oynamakta olup özel bir dikkatle ele alınmayı hak etmektedir. İsminden de anlaşılacağı üzere bu kuş, ateş veya ışıkla ilgilidir ve görüntüsü de bununla bağdaşmaktadır. Tüyleri altın ya da gümüş gibi parlamakta, gözleri elmas gibi ışıldamaktadır ve bu kuş altın bir kafeste yaşar. Gecenin karanlığında bir bahçeye uçar ve binlerce ateş yakılmış gibi aydınlatır etrafı. Kuyruğundan kopan bir tek tüy bile karanlık bir odayı aydınlatabilir.

Bu kuş, gençlik ve güzellik veren altın elmalarla ya da Hırvatça versiyona göre sihirli çimlerle beslenir. Bohemya efsanelerine göre onun söylediği şarkı hastalara şifa verir ve körlerin gözünü açar. Yanarak ölen ve küllerinden yeniden doğan Zümrüdüanka gibi, onun Slav karşılığı gibi gözükten Çar-Ptitsa da gün ağarınca ölüm gibi ağır bir uykuya dalar ve günbatımında yeniden uyanır. Fakat bu bir "halk masalı"dır ve dolayısıyla şüpheli bir kökeni vardır. Kral Vuislaf'ın altın meyveler veren bir elma ağacı vardır. Bu elmalar, her gece bahçeye uçan Çar-Ptitsa tarafından çalınır. Bunun üzerine Kral, oğullarına bahçede nöbet tutmalarını emreder. Ağabeyleri uykularına yenik düşer ve hiçbir şey göremez ama en küçükleri olan Prens İvan, kuşu yakalayamasa da yere düşen tüylerinden birini ele geçirir. Bir zaman sonra evinden ayrılıp bu kuşu aramaya koyulur. Bir kurdun

yardımla Çar-Ptitsa'nın yaşadığı bahçeye ulaşır ve onu altın kafesinden çıkarmayı başarır. Ama kurdun uyarısına rağmen kafesi götürmeye kalkışınca yakalanır. Birçok maceradan sonra kıskanç ağabeyleri tarafından öldürülür fakat elbette masalın sonunda her şey yoluna girer. Bu masalın Bukovina'ya özgü bir versiyonunda olaylardan biri, Almanca ya da Rusça versiyonlardakine göre daha ayrıntılı biçimde anlatılır. Kahraman, ağabeyleri tarafından öldürülür. Ağabeyleri ayrıca Çar-Ptitsa'yı ve İvan'ın atı ile nişanlısı olan prensesi kaçırmalar. İvan ölü kaldığı sürece Prenses yas tutmaktadır, atı yemek yemeyi reddeder, kuş sessiz kalır ve kafes ise eski ışıltısından yoksundur. Ama İvan tekrar hayata döner dönmez, Prenses eski neşesine kavuşur ve atın iştahı geri gelir. Çar-Ptitsa sihirli şarkısına tekrar başlar ve kafesi ışıklarla dolar.

Bir başka skazkada bir avcı, ormanda Çar Ptitsa'nın altın tüyünü bulur bu tüy alev gibi parlamaktadır! "Yiğit küheylan"ının tavsiyesine uymayıp tüyü yerden alır ve Kral'a götürür. Kral ise avcırı kuşu bulmakla görevlendirir. Avcı yere buğday serper ve şafak vakti yakınlardaki bir ağacın ardına saklanır. O sırada orman gürlemeye başlar, denizde dalgalar yükselir ve Çar-Ptitsa havalanır, ardından yere konar ve buğdayları gagalamaya başlar. Sonra "yiğit küheylan" dört nala koşturur, nalıyla kuşun karnadını ezer ve yere doğru bastırır. Böylece avcı kuşu bağlayıp Kral'a götürebilir. Bu masalın bir varyantında ise kuş, "küçük kü büyüklü inciler" in dizildiği bir kafesin kapan gibi kullanılmasıyla yakalanır.

Skazkalarda geçen altın saçlı ya da altın boynuzlu hayvanlardan söz etmek niyetindeydim ama şu an için Prof. De Gubarnatis'in "Zoological Mythology" adlı eserindeki notlara göndermede bulunmak yeterli olacaktır. Sıradaki tuhaf masalla bölümü noktalıyorum.

Büyücü

Bir zamanlar bir mujiğin üç evli oğlu vardı. Adam uzun bir ömür yaşamıştı ve köylüler tarafından bir koldun (ya da büyücü) olarak görülmekteydi. Ölüm döşeğindeyken gelinlerinden şunu istedi: O ölünce her biri bir gece olmak üzere toplam üç gece üst üste onun başında nöbet tutacak, cesedini dış odaya koyacak ve onun için bir kaftan yapmak üzere yün eğirecekti. Ayrıca üzerine haç konmamasını ve gelinlerinin de haç takmamasını emretti. Gece yarısı olunca kayınbabaları tabuttan seslendi:

“Gelin, orada mısın?”

Kadın çok korkmasına rağmen cevap verdi: “Buradayım.”

“Oturuyor musun?”

“Oturuyorum.”

“Yün eğiriyor musun?”

“Eğiriyorum.”

“Gri yün mü elindeki?”

“Gri yün.”

“Kaftan için mi?”

“Kaftan için.”

Kadına doğru bir hamle yaptı ve ikinci defa sordu:

“Gelin, orada mısın?”

“Buradayım.”

“Oturuyor musun?”

“Oturuyorum.”

“Yün eğiriyor musun?”

“Eğiriyorum.”

“Gri yün mü elindeki?”

“Gri yün.”

“Kaftan için mi?”

“Kaftan için.”

Kadın köşeye sıkışmıştı. Adam yeniden hareket ederek kadına yaklaştı.

Adam üçüncü defa daha da yanaştı. Kadın hiç dua etmemişti. Adam gelini boğup tekrar tabutuna girdi.

Oğulları kadının bedenini kaldırdı. Ertesi akşam babalarının emrine uyarak gelinlerden bir diğerini nöbet tutması için gönderdiler. Onun başına da aynı olaylar geldi: Adam, tıpkı ilk gelin gibi bunu da boğdu.

Ama üçüncü gelin, diğerlerinden zekiydi. Haçını çıkardığını söyledi ama aslında üzerindeydi. Sonra oturup yün eğirmeye başladı. Bu sırada da sürekli içinden dua etmek-teydi.

Gece yarısı olunca kayınbabası tabuttan seslendi:

“Gelin, orada mısın?”

“Buradayım.”

“Oturuyor musun?”

“Oturuyorum.”

“Yün eğiriyor musun?”

“Eğiriyorum.”

“Gri yün mü elindeki?”

“Gri yün.”

“Kaftan için mi?”

“Kaftan için.”

Aynı konuşma iki kez yaşandı. Üçüncü defasında adam tam saldırmak üzereyken kadın haçını kaldırıp ona doğru tuttu. Adam yere düşüp öldü. Kadın tabuta baktı ve bir sürü para olduğunu gördü. Kayınbabası bütün bu parayı yanında götürmeyi ya da sadece onu alt edebilecek kadar zeki birinin almasını istemişti.

5. Bölüm

Hayalet Masalları

Rus köylülerin, beden gömüldükten sonra ruhların nerede yaşadığına dair karışık inançları vardır. Cenaze şarkılarına bakılırsa ruhun, ayrıldığı bedenin konulduğu tabutta varlığını sürdürdüğü düşünülür. Bazen de eskiden evi olan binanın etrafında dolaşıp durduğu ya da rüzgâr gibi kanatlarıyla uzaklara uçtuğu hayal edilir. Ölen kişinin tabutuna yerleştirilen yiyecek, para ve diğer gerekli eşyalar, bedenin ölümünden sonra ruhun yapmaya zorlandığı bir yolculuk inancının izleri olarak görülebilir. Ölümün ardından kısa aralıklarla ya da ölümün yıl dönümlerinde düzenlenen pomniki yani ölünün anısına verilen yemekler, ölen kişinin gömüldüğü yerde yaşamaya devam ettiğine, bazı fiziksel acıları ve belli hayvani zevkleri hissedebilme yetilerinin devam ettiğine dair inancın kalıntıları şeklinde görülebilir. Bu iki inanç kimi zaman çarpışarak tuhaf sonuçları da beraberinde getirmektedir. Özellikle, bu inanışları Hristiyanlık dinine ait inançlarla uzlaştırma çabasına ilişkin işaretler durumu daha tuhaf kılmaktadır.

Bildiğim kadarıyla ne halk şarkıları ne de masallar, beden den ayrılmış ruhların cennette ya da göklerde yaşadıkları bir dünyadan söz etmektedir. Ama “Jack ve Sihirli Fasulye Sırgı” benzeri pek çok meşhur masalda, sihir gücüne ve sınırsız zenginliğe sahip doğaüstü güçlerin yaşadığı göklerin ardında varolan bir ülkeden söz edilir. Sıradaki masal, bunlar örnek teşkil etmektedir.

Tilki Hekim

Bir zamanlar yaşlı bir çift vardı. Yaşlı adam, evinin bodrumuna bir baş lahana ekmişti. Yaşlı kadın ise küllüğe ekmişti. Kadının diktiği lahana solup gitti ama ihtiyarınki iyice büyü-yüp zemin kata ulaştı. Yaşlı adam baltasını alıp lahananın üzerindeki yere bir delik açtı. Lahana buradan çıkarak büyümeye devam etti. Büyüdü, büyüdü ve göğ-e kadar ulaştı. Yaşlı adam, bu lahananın tepesini nasıl görecekti? Sonunda sıırğa tırmanmaya başladı. Tırmandı durdu, ta ki gökyüzüne çıkana dek. Sonra göğ-e bir delik açıp içinden geçti. Orada bir değirmen gördü. Değirmen dönünce içinden bir turta ve üstü haşlanmış tahılla süslü bir çörek çıktı.

Yaşlı adam doyana kadar yedi içti, sonra yatıp uyudu. Uykusunu alınca tekrar yeryüzüne indi ve bağırdı:

“Hanım! Hey, hanım! İnsan göklerde nasıl yaşıyor bir bak! Bir değirmen var yukarıda. Her döndüğünde turta ve çörek veriyor, üstelik üzerinde bir dolu kaşa* var!”

“Oraya nasıl giderim, ihtiyar?”

“Şu çuvala atlayıver. Ben seni yukarı taşıyım.”

Yaşlı kadın biraz düşünüp çuvala girdi. Adam çuvalı dışıyla tutup yukarı tırmanmaya başladı. Uzunca bir süre tırmandı, tırmandı. Yaşlı kadın artık beklemekten sıkılmıştı. Sordu:

“Daha çok var mı?”

“Daha yolun yarısındayız.”

Adam tırmanmaya devam etti. Epeyce gitti. Yaşlı kadın ikinci kez sordu:

* Kaşa: Buğdayın kaynatılıp lapa hâline getirilmesiyle yapılan ünlü Rus yemeği. (ç.n.)

“Daha çok var mı?”

Yaşlı adam tam “az kaldı” diyecekken çuval dişlerinin arasından kayıverdi ve yaşlı kadın yere düşüp parçalandı. Adam hemen sıırıktan aşağı kayıp çuvalı yerden kaldırdı. Ama çuvalda un ufak olmuş kemiklerden başka bir şey yoktu. Adamcağız acı acı ağlayarak evine döndü.

O sırada bir tilkiyle karşılaştı.

“Neden ağlıyorsun ihtiyar?”

“Nasıl ağlamayayım? Zavallı karım paramparça oldu.”

“Ağlayıp sızlanma! Ben onu iyi ederim.”

Yaşlı adam Tilki’nin ayaklarına kapandı.

“Onu iyi edersen, dilediğin her şeyi yaparım.”

“O hâlde banyoyu ısıt, kadını oraya götür. Ayrıca bir çuval yulafla bir tencere de tereyağı getir. Sonra kapının dışında dur. Ama sakın içeri bakma.”

Yaşlı adam hemen banyoyu ısıttı, Tilki'nin istediklerini getirdi ve kapının dışında bekledi. Ama Tilki banyoya gidip kapıyı kapatmış ve yaşlı kadının kalıntılarını yıkamaya başlamıştı. Uzun süre yıkamaya devam etti. Bu arada kadının vücudunu inceliyordu.

“Karım nasıl?” diye sordu yaşlı adam.

“Uyanmaya başlıyor gibi!” diye cevap verdi Tilki. Sonra kadıncağızı yutup kemiklerini topladı ve bir köşeye yığıdı. Ardından hızlıca hamur yoğurmaya koyuldu.

Yaşlı adam bekledi durdu. Nihayet sordu:

“Karım nasıl?”

“Biraz dinleniyor!” diye bağırdı Tilki, hamuru mideye indirirken.

İşi bitince seslendi:

“İhtiyar! Kapıyı iyice aç.”

Adam kapıyı açtı. Tilki banyoda fırlayıp evine gitti. İhtiyar banyoya girip etrafına bakındı. Kadıncağızın köşeye yığılmış kemiklerinden başka bir şey yoktu ortalıkta. Üstelik kemikler iyice temizlenmişti! Yulaf ve tereyağına gelince, hepsi yenmişti. Böylelikle yaşlı adam yoksul ve perişan bir hâlde kalakaldı.

Bu masal, belli ki iki farklı hikâyenin birleşimi. Şu an için felaket konusunun üstünden geçebiliriz ama giriş bölümü hakkında birkaç kelime etmeliyiz. Fasulye Sırığı efsanesi, birbirinden çok uzak bölgelerde birçok halk arasında yaygındır ve çok önemli fikirleri ele almaktadır. Dolayısıyla, bu masalın geçmişine dair hiçbir katkı değersiz görülemez. Birçok varyantı arasında en dikkat çekici olanlar, Taylor'ın “Early History of Mankind” adlı eserinde bir araya getirdiği “Cennet Ağacı” masalının Amerikan ve Malay-Polinezya versiyonlarıdır. Avrupa'da genellikle bölük

pörçük bir şekilde karşımıza çıkan bu masal, büyük ölçüde, halkın daha çok hoşuna gitmiş bir başka masalın giriş bölümü olarak korunmuştur. Bildiğim kadarıyla Rus masallarının tümü bu tabiattadır.

“Tilki Hekim”in Volga Oblastı’ndaki bir varyantında bu bitki, mucizevi ağacı ortaya çıkaran bir bezelyedir. “Bir zamanlar yaşlı bir adam ve kadın yaşırdı. Yaşlı adam bir bezelyeyi yere düşürdü. Bir hafta boyunca bezelye tanesini aradı durdu ama bulamadı. Hafta gelip geçti. Yaşlı çift, bezelyenin filizlendiğini gördü. Sık sık onu suladılar ve bezelye iyice büyüyüp izbanın boynunu aştı. Bezelyeler olgunlaşınca yaşlı adam, yukarı tırmandı, bol miktarda koparıp bir bohçaya sardı ve sonra sıırıktan aşağı kayarak indi. Ama elindeki bohçayı karısının üzerine düşürdü ve kadıncağız öldü.”

Bir başka varyanta göre, “Evvel zaman içinde bir büyükbaba ve büyükanne yaşırdı. Bunların bir kulübesi vardı. Büyükbaba, masanın altına bir fasulye, büyükanne ise bezelye ekmişti. Bir tavuk gelip bezelyeyi yedi ama fasulye masaya kadar büyüdü. Masayı kaldırdılar, fasulye hâlâ büyüyordu. Sonra tavanı ve çatıyı açtılar. Fasulye ta göğe kadar ulaştı. Büyükbaba göğe tırmandı ve orada bir kulübe (khatka) olduğunu gördü. Kulübenin duvarları, gözlemeyle kaplıydı; kenarlarında beyaz ekmekler vardı ve ocak lor peyniriyle doluydu. Adam, doyana kadar yedi ve sonra ocağın üstünde uykuya daldı. Sonra on iki keçi girdi içeri. Birincisi tek gözlüydü, ikincisi iki gözlü, üçüncüsü üç gözlüydü ve böyle devam ediyordu. On ikincisinin on iki gözü vardı. Birinin kulübelerine girip etrafı dağıttığını görünce her yeri düzelttiler ve tek gözlü keçiye nöbetçi bırakarak dışarı çıktılar. Ertesi gün büyükbaba tekrar yukarı tırmandı ve Tek Gözlü’yü görünce mırıldandı: ‘Uyu ey göz, uyu!’ Keçi uykuya daldı. Adam yine karnını doyurup evine gitti. Ertesi gün iki gözlü keçi nöbetçiydi, sonra üç gözlü keçi... Büyükbaba her defasında aynı sözleri tekrarladı: ‘Uyu ey göz, uyu! Uyu ey iki göz, uyu! Uyu ey üç göz, uyu!’ vs. Ama on ikinci keçide

başarısız oldu; çünkü sadece on bir gözü için sihirli sözleri mırıldanmıştı. Keçi on ikinci gözüyle adamı gördü ve yakaladı.” Masal burada sona eriyor.

Bir başka örnekte efsane, Munchausen sınıfından masallardan birine dönüşmüştür. Masalın başlığı “Ne lyubo, ne slushai” yani “Hoşuna gitmiyorsa dinleme,” anlamına gelen bir “özdeyiş” olup son sözler “ama sana bir masal anlatmama müsaade et” şeklinde anlaşılmaktadır. Masal kahramanı horoz, bir köy evinin bodrumunda bir bezelye tanesi bulur ve tavuklara seslenir. Evin sahibi bunu iştir, horozu uzaklaştırır ve bezelyenin üzerine su döker. Bezelye önce zemin kata, sonra tavana, çatıya ve nihayet göğe ulaşana dek büyür. Köylü adam, karısına der ki:

“Hanım! Hanım! Sırığa tırmanıp göğe çıkacağım. Bakalım neler oluyor orada. Belki şeker vardır, hamur vardır, her şey vardır!”

“Madem kafaya koydun, tırman o zaman,” diye cevap verir karısı.

Böylece adam yukarı çıkar ve orada kocaman ahşap bir ev bulur. İçeri girince soslu süt domuzları, kazlar ve turtalarla dolu bir fırın ile “kalbin arzu edeceği her şeyi” bulur. Fakat fırının başında yedi gözlü bir keçi nöbet tutmaktadır. Köylü adam, keçinin altı gözünü uyutur ama yedinci gözü unuttur. Böylece keçi, adamın yiyip içtiğini, ardından uyuduğunu görür. Evin sahibi gelir ve olan biten her şeyi keçiden öğrenince çok öfkelenir, hemen hizmetçilerini çağırır ve köylü evden kovulur. Adam, bezelye sıırığının olduğu yere gelince etrafına bakar ama bezelye sıırığı yoktur. Sonra “yaz havasında uçuşan” örümcek ağlarını toplayıp onlardan bir ip yapar ve “göğün kenarına” bağlayarak aşağı inmeye başlar. Ama daha yolun yarısında ip biter. Bunun üzerine adam haç çıkarıp kendini aşağı bırakır. Bataklığa düşer ve bir süre orada kalır. Sonunda bir ördek, adamın başına yuva yapar ve yumurtasını bırakır. Adam ördeğin kuyruğunu yakalar ve böylece kuş onu bataklıktan çıkarır.

Ardından adam, ördek ve yumurtasını da yanına alarak neşe içinde evine gider ve başına gelenleri karısına anlatır.

Smolensk Oblastı'ndan alınan bir varyantta bezelye sırıgına tırmanan bu defa kadındır, kocası ise aşağıda kalmıştır. Kadın yukarı vardığında izbuşka yani küçük bir köy evi bulur. Evin duvarları turtadan, masaları peynirden, fırını ise çörekten yapılmıştır. Kadın bir güzel yiyip içtikten sonra bir köşede uyur. Sonra üç keçi girer içeri. Bunlardan ilki, iki gözlü ve iki kulaklıdır. İkinci si üç gözlü üç kulaklı, dördüncüsü ise dört gözlü dört kulaklıdır. Yaşlı kadın birinci ve ikinci keçinin gözleriyle kulaklarını uyutur ama üçüncüsü, sihirli sözlerle rağmen dördüncü göz ve kulağını kullanarak kadını yakalar. Sorguya çekilen kadın, “yeryüzü diyarından gökyüzü diyarına” geldiğini anlatır ve onu rahat bırakırlarsa bir daha bu ziyareti tekrarlamayacağına söz verir. Bunun üzerine keçiler, kadının gitmesine müsaade ederek ona ceviz, elma ve başka güzel şeylerle dolu bir çuval verirler. Kadın bezelye sırıgından kayarak aşağı iner ve başına gelenleri kocasına anlatır. Adam, bir kez daha ve birlikte yukarı çıkmaya karısını ikna eder. Böylece beraber yola çıkarlar, küçük kız torunları da arkalarından gelmektedir. Bir anda bezelye sırığı kırılınca yere çakılırlar ve bir daha kimse onlardan haber alamaz. Masal der ki, “o zamandan sonra bir daha kimse göklerdeki o izbuşkaya ayak basmamıştır. Bu yüzden kimse o eve dair bir şey bilmemektedir.”

Yeraltı dünyası hakkındaki Rus masalları, bir “gökyüzü ülkesi”ne dair bu belirsiz ve parçalı tasvirlerden daha açık ve bütün bir resim sunmaktadır. Ama bu unsurların görüldüğü masalların kadim Slav fikirlerini ne ölçüde temsil ettiği şüphelidir. Ad yani kötücül ruhlar ve günahkâr ruhların yeraltında yaşadığı yer, tabiatı bakımından olmasa da ismi bakımından Bizanslı Hades'in etkisini göstermektedir. Ama bu masalların çoğu, asıl ilhamını Hint kaynaklarından almış olup şu anki şekilleri itibarıyla bunun yanında Hristiyan, Brahman, Budist ve İslami etkileri de yansıtmaktadır. Azizler yahut hayali düşmanlarının ortaya çıktığı o halk masalları ve “efsaneler”e sıradaki masal da dâhildir.

Cehennemdeki Kemancı

Evvel zaman içinde üç oğlu olan köylü bir adam vardı. Hayatı refah içinde geçmişti. Parasını iki küp içine doldurdu. Birincisini darı fırınının içine koydu, diğer küpü ise çiftlik kapısının altına yerleştirdi. Derken, köylü öldü ama para konusunda kimseye tek laf etmemişti. Bir gün köyde bayram vardı. Bir kemancı, eğlenceye katılmak üzere yola çıkmıştı. Ama birden adam yere battı. Yerin ta dibine girip cehenneme yuvarlandı. Tam da zengin köylünün işkence gördüğü yere inmişti.

“Merhaba dostum!” dedi kemancı.

“Seni buraya uğursuz bir rüzgâr getirmiş!” diye cevap verdi köylü adam, “Cehennem burası. İşte ben de cehennemde oturmaktayım.”

“Seni buraya hangi rüzgâr getirdi peki amca?”

“Para yüzünden oldu! Çok param vardı ama yoksullara tek kuruş vermedim. İki küp dolusu paramı toprağa gömdüm. Şimdi hâlimi görüyorsun. Bana işkence edecekler, sopalarla dövüp çivilerle her yanıma parçalayacaklar.”

“Ben ne yapacağım peki?” diye ağladı kemancı. “Ya bana da işkence ederlerse?”

“Gidip ocak borusunun arkasındaki fırına oturursan ve üç yıl boyunca hiçbir şey yemezsen, güvende olursun.”

Kemancı ocak borusunun arkasına gizlendi. Sonra zebaniler gelip zengin köylüye işkence etmeye başladılar. Ona hakaretler yağdırıyorlardı:

“Al bakalım zengin adam. Küpler dolusu paramı gömdün ama saklayamadın. Biz görmeyelim diye gömdün.

Tarla kapısında insanlar dolaşıp duruyor, atlar nallarıyla başımızı eziyor ve darı fırınında harman dövenleriyle pataklanıyoruz.”

Zebaniler çekilince köylü hemen kemancıya döndü:

“Buradan çıkacak olursan, çocuklarıma toprağı kazıp parayı çıkarmalarını söyle. Küplerden biri, bahçe kapısının altında. Diğeri ise darı fırınında. Paraları alıp yoksullara pay etsinler.”

Sonra bir oda dolusu zebani gelip zengin köylüye sordular:

“Bir şey var burada, Rus gibi kokuyor! Nedir o?”

“Siz Rusya’ya gittiğiniz için beraberinizde Rus kokusunu getirdiniz,” diye cevap verdi köylü.

“Nasıl olur?” dediler. Sonra etrafı arayıp kemancıyı bulunca bağırıştılar:

“Ha, ha, ha! İşte bir kemancı.”

Adamı ocaktan çekiştirip keman çalmasını istediler. Kemancı üç gece çaldı durdu. Gerçi ona bu zaman üç sene gibi gelmişti. Sonra yoruldu ve dedi ki:

“Mucize bu. Eskiden bütün akşam çalınca kemanımın telleri kopardı. Ama şimdi üç gündür çaldığım hâlde sapa-sağlamlar. Tanrı bizden lütfunu esirgemesin!”

Adam bu sözleri söylediği an, keman tellerinden biri koptu.

“Gördünüz mü, biraderler?” dedi kemancı. “Siz de şahit oldunuz. Teller koptu. Artık çalamam!”

“Dur bakalım!” dedi zebanilerden biri. “Bende iki kiriş var. Gidip getireyim.”

Zebani koşturup kırışları getirdi. Kemancı telleri düzel-
tip şu sözleri tekrarladi: “Tanrı bizden lütfunu esirgemesin!”

Bir anda kırışlar kopuverdi.

“Yok biraderler,” dedi kemancı, “Sizin getirdiğiniz kırış-
lar benim kemanıma uygun değil. Evde birkaç tel olacaktı.
İzin verirsiniz gidip getireyim.”

Zebaniler adamın gitmesine müsaade etmedi. “Seni bır-
rakırsak, geri gelmezsin,” dediler.

“Bana güvenmiyorsanız, yanımda birini gönderin o za-
man.”

Zebaniler içlerinden birini seçip kemancıyla beraber
yolladılar. Kemancı köye döndü. Orada, uzaktaki bir köy
evinde bir düğün yapıldığını işittiler.

“Haydi, düğüne gidelim,” dedi kemancı.

“Gidelim,” dedi zebani.

Köy evine girdiler. Oradaki herkes, kemancıyı tanıdı ve
bağırdı:

“Bunca yıldır nerelerdeydin?”

“Öteki dünyadaydım!” diye cevap verdi.

Orada oturup bir süre eğlendiler. Sonra zebani, keman-
cıya işaret edip dedi ki: “Gitme vakti!” Ama kemancı dedi ki:
“Dur bir dakika! Birazcık keman çalıp şu gençleri eğlendire-
yim.” Böylece horozlar ötmeye başlayana dek orada oturdu-
lar. Sonra zebani ortadan kayboldu.

Bundan sonra kemancı, zengin mujiğın oğullarıyla ko-
nuşmaya başladı ve dedi ki:

“Babanız parayı topraktan çıkarmanızı istiyor. Küpler-
den biri kapının altında, diğeri darı fırınında. Paraları alıp
yoksullar arasında bölüştürmenizi istiyor.”

Neyse, çocuklar küpleri çıkarıp parayı yoksullara bölüştürmeye başladı. Ama para dağıttıkça artıyordu. Sonra çömlikleri bir kavşağa götürdüler. Oradan geçen herkes taşıyabildiği kadar para alıp gitti ama para hâlâ tükenmiyordu. Sonra İmparator'a bir mektup yazarak yardım istediler ve İmparator şu emri verdi: Bir kasaba vardı, bu kasabaya giden yol çok çetrefilliydi. Neredeyse elli kilometre uzunluğundaydı, oysa düz bir hat olsa, beş kilometreyi bulmaya-caktı. İşte İmparator, bu yol boyunca bir köprü yapılmasını emretti. Beş kilometrelik bir köprü yaptılar. Bu iş için iki küpteki para kullanıldı. O sırada genç bir kadın, bir erkek çocuk dünyaya getirmiş ve çocuğu terk etmişti. Çocuk üç yıl boyunca hiçbir şey yiyip içmedi ve Tanrı'nın bir meleği daima onun yanındaydı. Derken bu çocuk köprüye geldi ve şaşkınlık içinde dedi ki:

“Ne muhteşem bir köprü! Bunu yaptırana, Tanrı cennetin krallığını bahşetsin!”

Tanrı bu duayı işitti ve meleklerine, zengin mujiği cehennemden çıkarmalarını emretti.

Bu “efsane”deki köprü kurma bölümü, bir başka Rus masalıyla karşılaştırılabilir. Bu masalda bir tüccarın çok zengin olduğu, fakat hiç çocuğu olmadığı anlatılır. Bu yüzden karısıyla beraber Tanrı'ya dua edip onlara bir çocuk vermesi için yalvarmaya başlarlar. Gençliklerinde teselli, yaşlılıklarında destek olacak ve ölümlerinden sonra ise onları hatırlayacak bir çocuk dilerler. Dualarının kabul olması için fakirleri doyurup sadaka verirler. Bütün bunların yanında bütün inançlı kimse-lerin kullanması için insanların geçemediği yerler ve bataklıklar üzerine bir köprü yaptırmaya karar verirler. Tüccar epey para harcar ama sonunda köprüyü yaptırır ve iş tamamlan-

dığında yardımcısı Fedor'u gönderip der ki: "Git ve köprüünün altında oturup insanlar benim hakkımda ne söylüyor, dinle. Benim için dua mı ediyorlar, yoksa bana küfür mü ediyorlar öğren."

Fedor hemen yola çıkıp köprüünün altına oturarak gelen geçeni dinler. O sırada üç kutsal ihtiyar, köprüünün üzerinden geçmektedir. Birbirlerine şöyle derler:

"Bu köprüyü yaptıran adam nasıl ödüllendirilmeli?"

"Bahtı güzel bir oğlu olsun. O çocuğun her dileği gerçekleşsin. Bütün isteklerini Tanrı bahşetsin!"

Masalın geri kalanı, Alman Masalı "Pembe"ye çok benzetmektedir. Bununla uyuşan Bohemya masalı "Hain Hizmetçi"de de köprü kurma olayının korunduğu görülebilir.

Fakat kemancı masalı üzerinde daha fazla durmayacağım, zira aynı sınıftan başka masallardan bir sonraki bölümde söz edeceğim. Bu masalların birçoğunda, kötü ruhlara dair tanımların anlatıcılar tarafından Hristiyanlık öğretisiyle uyumlu olacak şekilde değiştirilmiş olduğunu göreceğiz. Bu yüzden şimdi ölümler ve ölümlerin kaldığı yerlere dair inançlara geri döneceğim. Slavların bu inançları, pagan atalarından aldığı anlaşıyor. Ayrıca bu unsurları birkaç Rus hayalet masalıyla göstermeye çalışacağım. Genel olarak bu masallar, kasvetli bir tabiata sahiptir ama vahşi unsurların girmediği bazı masallar da mevcut. Daha önce bahsettiğim "Ölü Anne" masalı, bu ikinci sınıfa ait. Sıradaki masal da bu gruptan olup orijinali başlıksız olduğu için biz bir ad verdik.

Mezar Taşında Gezinti

Gece geç saatte bir esnaf, uzak bir köyde katıldığı ziyafetten ayrılıp evine dönmekteydi. Yol üzerinde eski bir dostuyla karşılaştı. On yıldır ölü olan bir dostuyla.

“Sağlığın yerinde olsun!” dedi ölü adam.

“Ben de sana sağlık sıhhat dilerim,” diye cevap verdi âlemci. Arkadaşının yıllar önce dünyaya veda ettiğini unuttu vermişti.

“Haydi, benim eve gidelim. Bir iki kadeh tokuştururuz.”

“Haydi o zaman gidelim. Çok mutlu bir günde karşılaştığımıza göre, bir içki içebiliriz.”

Bir eve geldiler ve burada içip eğlendiler.

“Hoşça kal, o zaman! Artık eve gitsem iyi olacak,” dedi esnaf.

“Dur biraz. Nereye gidiyorsun hemen? Bu gece benimle kal.”

“Yok, birader, olmaz! Bunu isteme benden. Yarın sabah bir sürü işim var. Bir an evvel eve gitmem gerek.”

“Peki, madem. Güle güle! Ama ne diye yürüyeceksin ki? Benim atımı al, hızlıca evine götürür seni.”

“Sağ ol. Öyle yapayım en iyisi.”

Esnaf ata bindi ve sanki rüzgâr alıp götürmüş gibi ortadan kayboluverdi! Bir anda bir horoz öttü. Korkunç bir manzaraydı bu! Her yanda mezarlar vardı ve binici bir mezarın üzerindeydi!

İki Arkadaş

Evvel zaman içinde bir köyde iki genç adam yaşırdı. Bunlar çok iyi dosttu, her yere birlikte giderler ve birbirlerini kardeş gibi görürlerdi. İki arkadaş şöyle bir anlaşmaya varmışlardı:

İlk önce hangisi evlenirse, diğerini düğününe davet edecekti. Diğer arkadaşın sağ ya da ölü olması, bu anlaşmayı bozmayacaktı.

Bundan bir yıl kadar sonra delikanlılardan biri hastalanıp öldü. Birkaç ay sonra arkadaş evlenmeye karar verdi. Bütün akrabalarını toplayıp müstakbel karısını almak üzere yola çıktılar. Yol üzerinde mezarlığın yanından geçtikleri sırada damat, eski dostunu ve yaptıkları anlaşmayı hatırladı.

Bunun üzerine atları durdurup dedi ki:

“Arkadaşımın mezarına gidiyorum. Düğününe katılıp gönlünce eğlenmesini isteyeceğim ondan. Çok güvendiğim gerçek bir dosttu.”

Sonra mezara gidip seslendi:

“Sevgili arkadaşım! Seni düğününe davet etmeye geldim.”

Birden mezar açıldı, ölü adam ayağa kalktı:

“Teşekkür ederim, sevgili kardeşim. Bana verdiğin sözünü tuttun. Sen de evime gel ki bu güzel karşılaşmadan faydalanmış olalım. Bir iki kadeh içip eski günleri analım.”

“Gelirdim ama düğün alayı var dışarıda, herkes beni bekliyor.”

“Olsun, birader!” diye cevap verdi ölü adam. “Bir kadeh tokuşturmak ne kadar zaman alacak ki?”

Bunun üzerine damat mezara atladı. Ölü adam bir bardak likör doldurdu. Damat içkiyi içti ve tam yüz yıl geçti.

“Bir bardak daha iç, dostum!” dedi ölü adam.

Adam ikinci bardağı da içti ve iki yüz yıl geçti.

“Haydi, dostum, bir bardak daha!” dedi ölü adam, “Sonra Tanrı’nın adıyla git de düğününde eğlen!”

Adam üçüncü kadehi kaldırdı ve üç yüz yıl geçti.

Ölü adam arkadaşına veda etti. Tabutun kapağı örtüldü ve mezar kapandı.

Damat etrafına bakındı. Eskiden mezarlık olan yer, şimdi boş bir araziydi. Ne yol vardı, ne akrabaları ne de atlar görünüyordu.

Köyüne gitti ama köy de değişmişti. Evler farklıydı, insanların hepsi yabancıydı. Papazın yanına gitti ve başına gelenleri anlattı. Papaz, kilise kayıtlarına bakınca üç yüz yıl önce yaşanmış bir olayın kaydına rastladı: Bir damat, düğün gününde mezarlığa gitmiş ve ortadan kayboluvermişti. Gelince bir süre bekledikten sonra bir başka adamla evlenmişti.

“*Rip van Winkle*” hikâyesi kısa bir göndermeyi gerektirmeyecek kadar iyi biliniyor. Şüphesiz ki bu hikâye, Hristiyanlıktaki “Efes’in Yedi Uyurları” efsanesine karşılık gelen halk masallarına dayanmaktadır. Bu efsanenin kendisi de daha eski bir masalın yansımasıdır. Ayrıca manastır bahçesinde bir kuşun şakımasını dinlerken yıllarca trans hâlinde kalan keşişin hikâyesi de bu masalın dayandığı kaynaklardandır ki Chundinsky’nin koleksiyonunda Rusça versiyonuna yer veril-

miştir. Rus masalı “İki Arkadaş” ile İskandinav masalı “Hayatta ve Ölümde Dost Olanlar” arasında büyük bir benzerlik mevcuttur. İkinci masalda damat, sert bir şekilde ve defalarca ölü arkadaşının mezarına vurur. Sonunda ölü mezardan çıkar ve uzakta olduğu için arkadaşını duymadığını söyler. Sonra damadın peşinde kilise kilise dolaşır ve ardından damat onu mezarına geri götürür. Yol üzerinde sağ olan adam, mezarın ötesindeki dünyayı görmeyi dilediğini söyler ve ceset bu dileği gerçekleştirir. Ama önce adamın başına bir çim parçası koyar. Pek çok tuhaf manzaraya şahit olan damada, rehberi dönene dek oturup beklemesi söylenir. Ayağa kalktığında her yanı yosun ve otla kaplanmıştı ve yeryüzüne geri döndüğünde her şeyin değiştiğini görür.

Eski günler ve eski dostluklara dair hatıraların nazik ve zararsız hayaletler tarafından korunduğu mezar ötesi, daha doğrusu mezar içindeki yaşama dair bu karanlık taslakları bırakarak, ölülerin bütünüyle korkunç bir şekilde gösterildiği daha ayrıntılı tasvirlerle geçeceğiz. Diğer dünyadan gelen misafir, skazkalarda cisimsiz bir varlık şeklinde temsil edilmez. Yalnızca bir hayalet şeklinde, elle tutulmayan ve gözle görülmeyen, fiziksel gücü olmayan ve eski evine veyahut cezasız kalmış bir suç sebebiyle geldiği yere musallat olan bir ölü olarak gelmez. Yeniden canlanmış bir ceset olarak insanların huzurunu kaçırmaya gelir, çoğu zaman dünyevi arzulara maruz kalmıştır; insan gücü ve kötülüğünden çok daha fazlasına sahiptir. Üstü başı genellikle mezar içinde giydikleridir ve şu hikâyede görüleceği gibi üzerindekiyle bir türlü ayrılamaz:

Kefen

Evvel zaman içinde çok tembel ve uyuşuk bir kız yaşardı. Çalışmaktan nefret ederdi, bütün gün dedikodu yapıp çene çalardı. Bir gün diğer kızları iplik eğirmek için eve çağırdı. Zira herkesin bildiği gibi, köylerde iplik eğirme partisi yapanlar tembel tenekelerdir; bunlara gidenler ise şekere düşkün pis boğazlı kızlardır.

Neyse, belirlenen gece kızlar geldiler. Tembel kız için iplik eğirdiler, kız da onlara ikramda bulundu, hepsini yedirdi içirdi. Bir sürü şeyden konuştular. Bir de içlerinde hangisinin en cesur olduğunu merak ediyorlardı.

Tembel teneke (lezhaka) dedi ki:

“Ben hiçbir şeyden korkmam!”

“Peki, o zaman,” dedi iplikçiler, “madem hiçbir şeyden korkmuyorsun, mezarlıktan geçip kiliseye git, kutsal resmi kapıdan indir ve buraya getir.”

“Tamam, getireceğim. Ama her birinizin bana bolca ip eğirmeniz lazım.”

Kendi işini başkasına yaptırmak tam da bu kıza uygun bir fikirdi. Neyse, kız gitti, resmi kaldırıp eve getirdi. Arkadaşları, bunun kilisedeki resim olduğundan emin oldular. Fakat resmin geri götürülmesi gerekiyordu ve saat çoktan on ikiyi vurmuştu. Kim götürecekti resmi? Nihayet tembel teneke dedi ki:

“Kızlar, siz ip eğirmeye devam edin. Ben geri götürürüm resmi. Ben hiçbir şeyden korkmam!”

Kız kiliseye gidip resmi yerine geri koydu. Eve dönüş

yolunda mezarlığın yanından geçtiği sırada bir mezarın üzerinde beyaz kefenler içinde bir ceset gördü. O gece ay ışığı etrafı aydınlatıyordu. Her şey görülebiliyordu. Kız cesedin yanına gidip kefenini çekti. Ceset sessizliğini bozmadı, tek kelime dahi etmedi. Şüphesiz ki konuşması gereken vakit henüz gelmemişti. Kız kefeni alıp eve gitti.

“Tamamdır!” dedi kız, “Resmi geri götürüp yerine koydum. Dahası var. Bir ölünün üzerinden kefenini aldım!”

Bunu işiten kimi kızlar korkuya kapıldı, diğerleri ise kıza inanmayıp güldüler.

Ama yemek yiyip yattıktan sonra birden ceset, pencereye vurup dedi ki:

“Kefenimi ver bana! Kefenimi ver bana!”

Kızlar öyle korktular ki neredeyse öleceklerdi. Ama tembel teneke, kefeni alıp pencereye gitti ve camı açtı:

“Al işte, kefenin burada.”

“Almam,” dedi ceset, “nereden aldıysan oraya geri koy.”

Tam o sırada horozlar ötmeye başladı birden. Ceset ortadan kayboluverdi.

Ertesi gece ip eğiren kızlar evlerine dönünce, yine aynı saatlerde gelip pencereye vurdu ve bağırdı:

“Kefenimi ver bana!”

Kızın babası ve annesi pencereyi açıp kefeni uzattılar.

“Almam,” dedi ölü, “kızınız aldığı yere kendisi koysun.”

“İyi de bu saatte bir cesetle kim gider mezarlığa? Ne korkunç bir fikir!” dedi kız.

Tam o esnada horozlar öttü. Ceset ortadan kayboldu.

Ertesi gün kızın babası ile annesi papazı çağırttılar ve olan biteni ona anlatıp bu müşkül durumdan kurtarması için yardım istediler.

“Bir ayın yapamaz mısınız?” diye sordular.

Papaz bir süre düşündükten sonra cevap verdi:

“Lütfen kızıınıza yarın kiliseye gelmesini söyleyin.”

Ertesi gün tembel teneke, kiliseye gitti. Ayın başladı, pek çok insan geldi. Ama tam cherubim* ilahisi okunacakken bir anda tüm cemaati yıkıp geçen korkunç bir fırtına koptu. Kızı alıp yere fırlattı. Kız gözden kayboldu. Ondan geriye saç örgüsünden başka bir şey kalmamıştı.

Geceleri mezarlarından çıkıp etrafta dolaşan bu cesetler genellikle dine aykırı biçimde yaşamış büyücüler veya diğer günahkârların cesetleridir. Bu tür bedenlere ifritler girer ve bunun sonucunda ortaya ifrit ve ceset birleşimi ya da kana susamış korkunç vampirler çıkar. Sıradaki masal, bu tür varlıkların işlerine dair detaylı bilgi sunuyor. Ayrıca bu masaldan Slav cesetlerinin, kefenlerine olduğu kadar tabut kapaklarına büyük önem verdiğini öğrenmek mümkün.

* Cherubim: Hristiyanlık dininde inanılan meleklerden biri. (ç.n.)

Tabut Kapağı

Bir mujik bir gece elinde küplerle yol almaktaydı. Atı yoruldu ve bir mezarlığın yanında durdu. Mujik, atının koşum takımlarını çıkarıp otlanması için saldı. Bu sırada kendisi de mezarlardan birinin üzerine uzandı. Ama bir türlü uyuyamadı.

Bir süre orada yattı. Sonra birden altındaki mezar açılmaya başladı. Hareketi hissedip ayağa kalktı. Mezar açıldı ve içinden bir ceset çıktı; bembeyaz bir kefene sarılıydı ve elinde bir tabut kapağı vardı. Ceset kiliseye koşturup tabut kapağını kilisenin mezarına dayadı ve ardından köye doğru koştu.

Mujik cesur bir adamdı. Tabut kapağını alıp arabasının yanında durdu ve ne olacak diye beklemeye koyuldu. Kısa bir süre sonra ölü adam geri döndü. Tabut kapağını almak için gelmişti ama kapak ortalıkta yoktu. Sonra ceset, izleri takip ederek köylünün yanına geldi ve dedi ki:

“Kapağımı ver. Yoksa seni paramparça ederim!”

“Şu elimdeki baltayı görüyor musun?” diye cevap verdi köylü. “Seni ufacık parçalara ayıracak olan asıl benim!”

“Geri ver kapağımı, evlat!” diye yalvardı ceset.

“Neredeydin ve ne yaptın anlatırsan veririm.”

“Köydeydim. Orada birkaç delikanlıyı öldürdüm.”

“Pekâlâ. Şimdi bu gençleri tekrar nasıl diriltiriz, onu anlat.”

Ceset isteksizce cevap verdi:

“Kefenimin sol eteğini kesip yanına al. Delikanlıların öldüğü eve gidince bir tencereye birkaç köz atıp kefenimden kestiğin parçayı da ekleyip tencereyi orada bırak. Ardından kapıyı kilitle. Delikanlılar bir anda diriliverecek.”

Köylü adam kefenin sol eteğini kesip tabut kapağını sa-

hibine teslim etti. Ceset ise mezarına gitti. Mezar açıldı ama ölü adam tam içeri girmek üzereyken birden horozlar ötmeye başladı ve bu yüzden adam, tabutunun üzerini tam örtemedi. Tabut kapağının bir ucu açıkta kalmıştı.

Mujik bunların hepsini gördü ve aklına kazıdı. Gün ağarmaya başladı. Köylü adam, atını eğerleyip köye doğru sürdü. Evlerin birinden ağıtlar yükseliyordu. Hemen içeri girdi. İki delikanlının cesedi yerdeydi.

“Ağlamayın,” dedi. “Ben onları diriltebilirim.”

“Ne olur onları dirilt, evlat,” dedi delikanlıların akrabaları. “Neyimiz varsa yarısını sana vereceğiz.”

Köylü adam cesedin talimatlarını harfiyen yerine getirdi ve delikanlılar yeniden hayata döndü. Akrabaları çok mutluydu ama ona teşekkür etmek yerine köylüyü yakalayıp elini kolunu bağladılar. Dediler ki:

“Seni gidi düzenbaz! Hemen yetkililere teslim edeceğiz seni. Madem diriltmeyi biliyorsun, öldüren de sen olabilirsin!”

“Siz neler söylüyorsunuz? Hiç imanınız yok mu? Tanrı’dan da mı korkmazsınız?” diye bağırdı köylü.

Sonra gece başına gelenleri anlattı. Bu haber tüm köye yayıldı. Herkes toplanıp mezarlığa doluştu. Ölü adamın çıktığı mezarı buldular, mezarı açıp cesedin tam kalbine kavak ağacından bir kazık sapladılar. Böylece ceset yeniden ayaklanıp insanların canına kastedemeyecekti. Köylü adama gelince, onu bol bol ödüllendirip onurlandırarak evine yolladılar.

Vampirler yalnızca uyku zamanında korkulan varlıklar değildir. Geçiş yolları ve kavşaklar ya da mezarlık semtlerinde yenden dirilmiş bu türden cesetler sık sık belirir, katledip yiyebileceği masum bir yolcuyu gözler. Bu tür tehlikeli yerlerden geçerken geç kalmış köylü, ürkek adımlarını hızlandıracak ve belki de bir sonraki masaldaki gibi esrarlı bir olayı hatırlayacaktır.

İki Ceset

Bir asker, memleketini ziyaret etmek için izin aldı. Kutsal resimler karşısında dua edip anne babasının elini öpmek istiyordu. Güneş uzun zaman önce batmıştı, hava kararmışken yolunun üzerindeki bir mezarlıktan geçmek durumunda kaldı. Tam o sırada birinin arkasından koştuğunu duydu:

“Dur! Kaçamazsın!”

Arkasına baktı. Dişlerini gıcırdatarak koşturan bir ceset vardı peşinde. Asker kaçmak için tüm gücüyle bir yana sıçradı, sonra küçük kiliseyi gördü ve içeri daldı.

Kilisede kimsecikler yoktu. Bir masanın üzerinde yatan bir başka ceset görülüyordu yalnızca. Önünde de mumlar yanmaktaydı. Asker bir köşeye gizlendi ve orada kaldı. Korkudan onun da ölüden farkı kalmamıştı. Neler olacak diye beklemeye koyuldu. O sırada ilk ceset yani askeri kovalayan ceset hışımla içeri daldı. Bunun üzerine masada yatan ceset ayağa fırladı ve bağırdı:

“Ne diye geldin buraya?”

“Bir askerin peşindeyim. Yiyeceğim onu.”

“Olmaz, kardeşim! O asker benim evime girdi. Onu yemek benim hakkım.”

“Hayır, ben yiyeceğim onu!”

“Hayır, ben yiyeceğim!”

Askeri paylaşamayınca kavgaya tutuştular. Her taraf tozla kaplandı. Aralıksız dövüştüler, ta ki horozlar ötmeye başlayana dek. O anda canları çekildi ve yere yığıldılar. Asker huzur içinde evine gitti. Dedi ki:

“Tanrım sana şükürler olsun! Büyücülerden kurtuldum!”

Köpek ve Ceset

Bir köylü günün birinde avlanmaya çıktı. En sevdiği köpeğini de yanına aldı. Epeyce yürüdüler, ağaçların ve bataklıkların arasından geçtiler ama hiçbir şey bulamadılar. Nihayet gecenin karanlığı onları şaşırttı. Esrarengiz bir saatte bir mezarlığın yanından geçtiler ve iki yolun birleştiği yerde beyaz bir kefene bürünmüş bir ceset gördüler. Köylü dehşete düştü ve nereye gideceğini bilemedi. İlerlemeli miydi, yoksa geri mi dönmeliydi?

“Ne olursa olsun, yoluma devam edeceğim,” diye düşündü. Yola devam etti, köpeği de yanında koşturuyordu. Ceset onu fark edince karşısına dikildi ama ayakları yere değmiyor, havada asılı duruyordu; kefeni ise ayaklarının altında dalgalanıyordu. Avcının yanına gelince ona doğru atıldı ama köpek çıplak baldırından yakalayıp sallamaya başladı. Köylü adam, köpeğiyle cesedin boğuştuğunu görünce şansının yaver gitmesine çok sevinip var gücüyle eve koştu. Köpek, horozlar ötmeye başlayana dek dalaşı bırakmadı ve o anda ceset yere yığılıp hareketsiz kaldı. Sonra köpek sahibinin peşinden koşturdu ve adam tam eve girdiği esnada ona yetişip üzerine atladı, şiddetle adamı çekiştirip ısırmaya, parçalamaya çalıştı. Öyle vahşi ve ısrarcıydı ki bütün ev sakinleri birleşip anca üstesinden gelebildiler hayvanın.

“Ne oldu bu köpeğe böyle?” diye sordu köylünün yaşlı annesi. “Neden sahibinden böyle nefret ediyor?” Köylü adam olanları anlattı.

“Çok kötü yapmışsın oğlum!” dedi yaşlı kadın. “Köpek ona yardım etmeyişinden tiksiniş. Tek başına cesetle bo-

ğuşurken sen onu yalnız bırakmışsın ve sadece kendi canını düşünmüşsün! Artık ebediyen sana kin tutacak.”

Ertesi sabah ailece tarlaya gittikleri sırada köpek gayet sessizdi. Ama sahibi görüldüğü an, aralıksız havlayıp ulumaya başladı.

Köpeği zincire bağlayıp bir sene bağlı tuttular. Ama buna rağmen sahibinin suçunu hiç unutmadı. Bir gün zincirden kurtulmayı başardı ve doğruca sahibinin üstüne atlayıp onu boğmaya çalıştı.

Bu yüzden köpeği öldürmek zorunda kaldılar.

Asker ve Vampir

Bir asker evine gitmek için izin almıştı. Memleketine doğru yola çıktı, az gitti uz gitti ve nihayet köyüne yaklaştı. O köyün yakınlarındaki bir değirmende yaşayan bir değirmenci vardı. Eski zamanlarda Asker onunla samimi bir dostluk kurmuştu. Neden gidip arkadaşımı görmeyeyim diye düşünerek yanına gitti. Değirmenci onu çok sıcak bir şekilde karşıladı ve hemen likör ikram etti. İki arkadaş birlikte kadeh kaldırıp sohbet ettiler. Bütün bunlar akşama doğru yaşanmıştı. Asker, Değirmenci'nin yanında epey kaldı. Öyle ki gecenin karanlığı etrafı sarmıştı.

Köyüne gitmek için izin istediğinde ev sahibi dedi ki:

“Geceyi burada geçir, Asker! Çok geç oldu. Hem, gecenin bu vaktinde başına bir iş gelebilir.”

“Neden ki?”

“Çünkü Tanrı bizi cezalandırıyor! Korkunç bir büyücü aramızda öldü. Geceleri mezarından kalkıp etrafa dehşet saçıyor. En yüreklilerimiz bile tir tir titriyor yaptıkları karşısında! Nasıl olur da ondan korkmaz insan?”

“Ben korkmuyorum hiç! Bir asker Kral'a ait adamdır ve 'Kral'ın malını kimse ne suda boğabilir ne de ateşte yakabilir.' Ben gideyim artık. Ailemi görmek için sabırsızlanıyorum.”

Asker yola çıktı. Yolunun üzerinde bir mezarlık vardı. Mezarlardan birinde büyük bir ateş yanıyordu. “O da ne?” diye düşündü. “Gidip bir bakayım en iyisi.” Yaklaşınca Büyücü'nün ateş başında oturmuş çizmelerini onardığını gördü.

“Merhaba, birader!” diye bağırды Asker.

Büyücü başını kaldırıp dedi ki:

“Neden geldin buraya?”

“Burada ne yaptığını görmek istedim.”

Büyücü işini bırakıp Asker’i bir düğüne davet etti.

“Haydi, gel kardeşim,” dedi, “biraz eğlenelim. Köyde düğün var.”

“Haydi, gidelim!” dedi Asker.

Düğün yerine geldiler. Çok misafirperver davranıldı iki arkadaşta, doya doya yiyip içtiler.

Büyücü kana kana içti, gönlünce eğlendi ama sonra birden öfkелendi. Bütün misafirleri evden kovdu, yeni evli çifti uyuttu, eline iki küçük şişe ve bir tığ alıp gelinle damadın ellerini tığla deldi ve kanlarını çekmeye başladı. Ardından Asker’e döndü:

“Haydi, şimdi gidelim buradan.”

Evden çıktılar. Yolda ilerledikleri sırada Asker sordu:

“Söylesene, neden kanlarını o şişelere aldın?”

“Neden olacak? Gelinle damat ölsün diye. Yarın sabah kimse onları uyandıramayacak. Ancak ben diriltebilirim onları.”

“Peki, nasıl yapacaksın bunu?”

“Gelinle damadın topukları kesilecek ve yaralarının üzerine kendi kanlarından dökülecek. Damadın kanını sağ cebime, gelininkini ise sol cebime koydum.”

Asker bütün bunları dikkatle dinledi. Sonra Büyücü yine böbürlenmeye başladı.

“Ne dilersem, yapabilirim ben!”

“Seni alt etmek imkânsız olsa gerek, değil mi?” diye sordu Asker.

“İmkânsız mı? Eğer biri çıkıp kavak dallarından yüzlerce sini yığıp beni o odunların üzerinde yakarsa, işte o zaman beni

bitirebilir. Yalnız beni yakarken gözünü dört açmalı, zira yılanlar, solucanlar ve her türden sürüngenler çıkacak içimden; sonra da horozlar, saksaganlar ve kargalar gelecek uçarak. Bütün bu hayvanların yakalanıp ateşe atılması gerek. Tek bir kurtçuk dahi kaçacak olursa, çaresi yok, o kurtçukla beraber ben de sıvışırım!”

Asker bütün bunları kelimesi kelimesine zihnine kazıdı. Büyücü’yle epey konuştular ve nihayet mezara vardılar.

“Bak, kardeşim,” dedi Büyücü, “şimdi seni paramparça edeceğim. Yoksa bütün bunları herkese anlatırsın.”

“Neden söz ediyorsun sen? Kendini kandırma bence. Çünkü ben Tanrı’ya ve İmparator’a hizmet ediyorum.”

Büyücü dişlerini gıcırdattı, yüksek sesle uludu ve Asker’in üzerine atladı. Asker kılıcını çıkarıp savurmaya başladı. Uzun süre dövüştüler. Asker’in takati kalmamıştı. “Eyvah! Bittim ben! Boşa uğraşıyorum!” diye düşündü. Ama birden horozlar ötmeye başladı. Büyücü cansız bir hâlde yere yığıldı.

Asker kan dolu şişeleri Büyücü’nün cebinden aldı ve kendi ailesinin evine gitti.

Oraya varınca ailesi ve akrabalarıyla kucaklaştı. Dediler ki:

“Buraya gelirken tuhaf bir durumla karşılaştın mı Asker?”

“Hayır, hiçbir şey görmedim.”

“Mümkün değil! Köyde korkunç şeyler yaşanıyor. Bir Büyücü köyümüze musallat oldu!”

Bir süre konuştuktan sonra yatıp uyudular. Ertesi sabah Asker uyandı ve sordu:

“Yakınlarda bir düğün varmış diye duydum. Doğru mu?”

“Zengin bir mujiğin evinde düğün vardı,” diye cevap verdi akrabaları, “ama gelinle damat düğün gecesi öldü. Neden ölümlüklerini kimse bilmiyor.”

“Nerede yaşıyor bu mujik?”

Asker’e adamın yaşadığı evi gösterdiler. Tek kelime etmeden eve gitti ve tüm ailenin ağlayıp yas tuttuğunu gördü.

“Neden ağlıyorsunuz?” diye sordu.

“Şöyle şöyle oldu, Asker,” dediler.

“Ben bu genç çifti diriltebilirim. Bunu başarırsam, bana ne vereceksiniz?”

“Ne dilersem! Neyimiz varsa, yarısı senin olsun!”

Asker, Büyücü’nün talimatların uyararak genç çifti hayata döndürdü. Artık gözyaşlarının yerini sevinç ve mutluluk almıştı. Asker en iyi şekilde ağırlanıp ödüllendirildi. Sonra doğruca Starosta’ya gidip köylüleri toplamasını ve yüzlerce kavak dalı getirmelerini istedi. Odunları mezarlığa getirip Büyücü’yü mezarından çıkardılar, odunların üzerine yatırdılar ve odunları yaktılar. İnsanlar ateşin etrafında daire çizmiş; ellerinde süpürgeler, kürekler ve maşalarla bekliyorlardı. Odun yığını alevler içinde kaldı ve Büyücü yanmaya başladı. Cesedi patladı ve içinden yılanlar, solucanlar, türlü türlü sürüngenler çıktı. Ardından kargalar, saksâğanlar, horozlar uçuşup geldi. Köylüler bütün bu hayvanları öldürüp ateşe attılar, tek bir solucanın dahi kaçmasına izin vermediler! Büyücü de iyice yanmıştı. Asker onun küllerini toplayıp rüzgâra savurdu. O zamandan sonra köyde huzur hâkim oldu.

Asker herkesin minnettarlığını kazandı. Bir süre evinde kalıp dinlendi. Sonra cebinde parayla tekrar Çar’ın hizmetinde görev yapmak için yola çıktı. Görevi sona erince ordudan emekli oldu ve rahatça yaşadı.

Bu türden çok sayıda masal mevcut ve bunların hepsi aynı inanca dayanıyor: Belli durumlarda ölü kişi mezarından ayrılıyor ve yaşayanlara musallat olup onları öldürme amacını güdüyor.

Bu inanç, yalnızca Slavlara özgü değil ama manevi inançlarının karakteristik özelliklerinden biri. Hertz, kapsamlı çalışmasında ölülerini yakan halklar arasında sıradan “ceset hayaletler”inin fazla bilinmediğini belirtir. Genel bir kural olarak, küllerden başka şeyin konmadığı mezarlardan yalnızca belirsiz hayaletler, hayali görüntüler çıkar. Ama ölüyü toprağa gömmenin âdet olduğu yerlerde bu kişiye halk muhayyilesi, “özel bir yarı hayat” atfeder. Ayrıca bazı halklar, ölünün belli aralıklarla canı güdülerle uyanıp uyanmadığını düşünür. Doğu dünyasında bunlar genelde cesedin kötü ruhlarca ele geçirilmesiyle açıklanır ama Avrupa’nın bazı yerlerinde ölünün davranışına dair bu tür bir açıklama verilmez, yine de sıkça buna işaret edilir. “Vampir inancı, hayaletlere olan evrensel inancın Slavlara özgü şeklidir,” der Hertz ve hiç şüphesiz, Slavların yaşadığı ya da büyük ölçüde etkilediği o ülkeler, vampirizmin bilhassa kendine ait kıldığı yerlerdir. Ama dirilmiş cesetler, başka ülkelerin geleneklerinde genellikle önemli bir rol oynar. İskandinavlar arasında ve bilhassa İzlanda’da bu unsurlar birçok korkuya yol açmıştır; gerçi bu varlıkların kana susamışlık ve başka bedensel açıklıklar ya da bir tür yerel kötülük sebebiyle harekete geçtiği düşünülmemiştir.

İzlanda’dakine benzer Alman korku masalları da oldukça iyi bilinmektedir ama bunların çoğunluğu bir zamanlar bütünüyle Let ya da Slavların yaşadığı ve bugün Doğu Prusya veya Pomeranya ya da Lusatia gibi Cermen sayılan bölgelerde bulunmaktadır. Ama dil ve köken bakımından Slav olan halklar arasında vampir masalları en bereketli alanını bulmuştur: Rusya, Polonya ve Sırbistan’da, Çekler ve Macaristan’daki Slovaklar arasında ve heterojen Avusturya İmparatorluğu topraklarının bir kısmında yaşayan Slav ailesinin diğer birçok alt bölümünde bu masallar yaygındır. Arnavutlar ve Yunanlılar arasında da sağlam bir kökü vardır bu masalların ama bu halklar üzerinde güçlü bir Slav etkisi de görülmektedir. Yunanistan’ın bugünkü sakinlerinin Slav kökenleri konusunda Fallmarayer’in öne sürdüğü doktrinlere karşı çıkmaktan asla taviz vermemesine karşın, Prof. Bernhard

Schmidt dahi “vampir” kelimesini Slavlardan ödünç aldıklarına göre Yunanlıların bu konuda belli görüş ve gelenekleri de onlardan almış olabileceklerini söyler. Bunun ötesine gitmez ve antik Yunan’da hayaletlerin kandan zevk alan ve kimi zaman da yıkım gücünü kullanan kişiler olarak temsil edildiğini göstermek üzere eski Yunan yazarlarından pasajlar alıntılarla yetinir. Ayrıca Yunancada kullanılan “vampir” kelimesinin Slav kökenli olduğu gerçeğinin vurgulanması gerektiğini kabul etmez; zira ona göre Slav etkisinin çok az olduğu adalarda “vampir”, tamamen Yunanca bir adlandırmadır. Fakat Homeros’un karanlık gölgelere atfettiği kana susamışlığın, günümüz vampirinin tabiatından farklı bir özellik olduğu görülüyor. Ayrıca bu karanlık hortlak, Gello’nun ruhu ya da Medea’nın katledilmiş çocuklarının hayaletleri gibi ruhani yıkıcılara tam olarak benzememektedir. Ne var ki çağdaş Yunan ve Slav halklarının inançları arasında yakın temasa şahit olduğumuz tek konu vampirler değil. Prof. Bernhard Schmidt’in muhteşem çalışması, bu iki folklorun birbiriyle ne kadar ilintili olduğunu gösteren örneklerle doludur.

Rus İmparatorluğu’nda vampirlere inancının hâkim olduğu bölgeler, Beyaz Rusya ve Ukrayna’dır. Fakat soluk benizli kan emici Upir -bu isim, yabancı olduğu pek çok ülkede bizdeki “vampir” kelimesine benzeyen şekiller altında benimsenmiştir- Rusya’nın diğer birçok bölgesinde köylü halkın zihnini rahatsız eder. Gerçi yukarıda sözünü ettiğimiz bölgeler ya da diğer bazı Slav ülkelerinin sakinleri arasında yayılan yoğun korkuyla aynı şiddette gerçekleşmez bu rahatsızlık. Orijinal fikir çevresinde gelişen çok sayıda gelenek, bölgeye göre belli ölçüde değişmektedir ama hiçbir zaman radikal biçimde tutarsızlık göstermemektedir.

Detayların bir kısmı çok ilginç. Küçük Rusyalılar, uzun zaman mezarda kaldığı için bir vampirin elleri uyuştusa, çelik gibi keskin dişlerini kullandığına inanır. Önüne çıkan tüm engelleri dişleriyle kemirip aştıktan sonra, ilk önce bir evde bulunduğu bebekleri yok eder, ardından da evin yaşlı sakinlerini öldürür. Bir odanın zeminine ince tuz serpilmişse vampirin ayak izleri mezarına

kadar izlenebilir ve mezarında yanakları pespembe, ağzı ise kan içinde yatmış olduğu görür.

Kaşubeler bir *vieszczy*, yani vampirin mezarda uykudan uyan-
dığında el ve ayaklarını kemirdiğini; o kemirmeye devam ettikçe
önce kendi akrabalarının, ardından komşularının hastalanıp öl-
düğünü söyler. Kendi etini kemirip bitirince gece yarısı ayaklanır
ve büyükbaş hayvanları canından eder ya da çan kulesine çıkıp
çanları çalar. Bu uğursuz sesleri duyan herkes çok geçmeden öle-
cektir. Ama vampir genelde uykucuların kanını emer. Üzerinde
bu işlemi gerçekleştirdiği kişiler, göğüslerinin sol tarafında tam
kalplerinin üzerinde bir yara olduğunda, ertesi sabah ölü buluna-
caklardır. Çek kaşubeleri bir ceset kendi kefenini çığnediğinde ya
da göğsünü emdiğinde çok geçmeden bütün akrabalarının ölece-
ğine inanır. Eflaklılar, kurt adam ve vampir arası bir yaratık olan
bir “*murony*”nin köpek, kedi veya kaplumbağa ya da kan emici
herhangi bir böcek kılığına bürünebileceğini söyler. Mezardan
çıkarıldığında el ve ayak tırnaklarının yakın zamanda uzamış ol-
duğu, ayrıca gözleri, kulakları ve burnuyla ağzından kan geldiği
görülür.

Rus masalları vampirin kurbanları üzerinde uyguladığı işle-
me dair çok açık bilgiler verir. Mesela, gece vakti köylünün biri
bir yabancı tarafından bir eve götürülür; burada bir yaşlı adam
ve bir delikanlı uykuya dalmıştır. Yabancı, küçük bir şişe alıp de-
likanlının yanına koyar ve sonra gencin sırtına vurur. Bir anda
çocuğun sırtı açılır ve kıpkırmızı kan fışkırır dışarı. Yabancı şi-
şeyi ağzına kadar doldurup bir dikişte içer. Sonra yaşlı adamın
kanıyla bir başka şişeyi doldurur, vahşi susuzluğunu yatıştırır ve
köylüye der ki: “Hava aydınlanmaya başladı! Haydi benim evime
gidelim.”

Gördüğümüz üzere birçok skazkada bir vampiri uğursuz gü-
cünden mahrum bırakmak için de neler yapılması gerektiği açıkça
belirtilmektedir. Bu masallar ve paralellerine göre cani cesede bir
kazık saplanması gerekmektedir. Rusya’da bu amaçla kavak ağa-

cından yapılma bir kazık seçilir ama bazı yerlerde dikenli kazık tercih edilir. Fakat Mannhardt, 1337 senesinde bu şekilde kazığa geçirilmiş bir Bohemya vampirinin, kazığın köpekleri uzaklaştırmada faydalı olacağını bağırarak yetindiğini ve 1672 yılında Laibach yakınlarında dikenli bir keskin kazık sokulmuş strigon yani İstiryalı vampirin ise kazığı bedeninden çıkarıp küçümser bir ifadeyle kalabalığa fırlattığını belirtir. Bir vampiri yok etmenin kesin yolları, onu yakmak ya da mezar kazıcısının küreğiyle başını koparmak gibi gözükmemektedir. Kaşubeler, bir vampirin başının arkasına bu tür bir aletle vurulduğunda domuz gibi ciyaklayacağını söylemektedir.

Vampirin kökeni belirsizdir. Modern zamanlarda genelde bir büyücü, cadı ya da intihar etmiş bir kişi veya feci bir sonla ölmüş, kilise ya da ailesinin lanet ettiği bir kişidir bu ve başvurduğu nahoş yollarla, kendini hayattaki akrabalarına ve tanıdıklarına hatırlatmaya çalışır. Fakat en saygıdeğer kişiler bile öldükten sonra kazayla vampir olabilir. Bazı ülkelerde bir vampirin öldürdüğü kişinin de vampir olacağına inanılır. Bir kedi ya da başka bir hayvanın bir cesedin üzerinden atlaması, hatta bir kuşun ceset üzerinden uçması bile masum mevtanın gözü dönmüş bir ifrite dönüşmesine neden olabilir. Kimi zaman da vampir olmak kişinin kaderidir, zira uğursuz bir birleşimin meyvesidir bu kişi. Bazı durumlarda İblis, kaderi önceden yazılı bu tür bir kurbanın babasıyken, diğer örneklerde ise geçici olarak dirilmiş bir cesettir. Fakat bir cesedin “vampirizm”inin ardında yatan sebepler ne olursa olsun, en azından onu kazığa oturtana dek komşularının rahat yüzü görmeyeceği kabul edilir. Bu işlemde dikkat çekici olan şey, kazığın vampirin bedenine tek bir hamlede sokulması gerektiğidir. İkinci bir hamle, onu tekrar diriltecektir. Bu fikir, halk masallarındaki kahramanların sihirli düşmanlarına asla ikinci bir darbe indirmemeleri konusunda uyarılmalarını da açıklamış olur. Çevresindekiler “Bir daha vur!” diye bağırıp kahramanı ayartmaya çalışsa da tek bir darbeyeyle yetinmek zorundadır.

6. Bölüm

Efsaneler

I. Azizler Hakkındaki Efsaneler

Şarkılar ya da pyesni yanında, halk arasında yaygın pek çok stikhi ya da kutsal konular hakkında şiir mevcuttur ve skazkiyle birlikte İncil ya da din tarihinde sözü edilen kişiler veya olaylarla ilgili çok sayıda legendui yani efsane halk hafızasında korunmuştur. Bunların birçoğu, eski zamanlarda çok okunmuş anonim kitaplardan ve azizlerin yaşamlarından alınmıştır. Bunların bir kısmı, Şamlı Aziz John'a atfedilmiş "Varlaam ve Josaphat" gibi Hint efsanelerinin uyarlamalarına götürülebilir. Diğer masalların ise Hıristiyanlık öncesi döneme ait gelenekler olduğu ve farklı isimler verilip içerikleri biraz değiştirilerek Hıristiyan anlatıları şeklinde kullanıldıkları görülmektedir. Fakat kökenleri ne olursa olsun bütün bu masallar, farklı etkilerin varlığını göstermektedir ve bunların birçoğu, eski zamanların kalıntıları olarak görülmekte; Hıristiyanlık öğretileri ile o dönemin pagan inançları ve törenlerinin karışımıyla karşılaşan dindar Slav tarihçilerinin, hemşerilerini, iki inançlı insanlar olarak şekillendirdiği o belirsiz dönemin hatıraları olarak kabul edilmektedir.

Onların ya da atalarının inançlarının ikiliği, Rus köylüleri arasında mevcut dini halk masalları üzerinde iki yönlü bir etki bırakmıştır. Diğer yandan, tamamen Hıristiyan kaynaklardan alınmış anlatılara pagan unsurlar girmiştir. Bu durum, ifritler ve ölülerin ruhlarıyla ilgili masallarda en açık şekilde görülmektedir. Bunun yanında, karakterlere aziz adları verilerek inançlar İncil dilini taklit eden bir şekle büründürülmüş ve paganlık dönemine ait olduğu açıkça görülen efsanelere Hıristiyan bir tabiat verilmek istenmiştir. Bu tür masallardan birkaç örnek vermek doğru olacaktır.

Ayrılıkçılar arasında hâlâ özenle korunduğu söylenen ve Bohemyahıların Hussite kitaplarını sakladığı gibi, babadan oğula sır olarak aktarılmış gizli yerlerde saklanan anonim kitaplar ve benzer yazılardan alınmış efsaneler arasında dünyanın yaratılışı ve insanlığın erken tarihine ilişkin olanlar da mevcuttur. Bunlardan birinde Tanrı, Âdem ve Havva'yı yaratırken Cennet kapılarına o zamanlar temiz bir hayvan olan köpeği yerleştirir ve İblis'i içeri sokmamasını sıkıca tembih eder. Ama İblis, Cennet'in kapılarına kadar gelip köpeğe bir parça ekmek atınca köpek İblis'i Cennet'e sokar. Sonra İblis işe koyulur ve Âdem ile Havva'ya tükürür. Öyle ki tepeden tırnağa tüm vücutları İblis'in tükürüklerine bulanmıştır.

İşte bu yüzden tükürük pistir. Böylelikle, Âdem ve Havva Cennet'ten kovulmuştur ve Tanrı köpeğe şöyle demiştir:

“Dinle, Ey Köpek! Sen bir köpektin (sobaka), temiz bir hayvandın, Cennet boyunca koşturup dururdun. Ama şu andan itibaren bir it (pes ya da pyos) yani pis bir hayvan olacaksın. Seni bir eve almak, günah olacak. Bir kiliseye girecek olursan, o kilisenin yeni baştan kutsanması gerekecek.”

Masal şöyle biter: “İşte o zamandan beri köpek değil, it diye anılır bu hayvan ve içi temiz olsa da derisi pistir(pogana).”

Bir başka masala göre insanlar, dünyaya ilk geldiklerinde ev yapmayı bilmiyorlardı ve bu yüzden kışın ısınamıyorlardı. Fakat Tanrı'dan yardım isteyeceklerine, Şeytan'a başvurdular. Şeytan da onlara izba yani Ruslara özgü köy evi yapmasını öğretti. Onun talimatlarına uyarak ahşap evler yaptılar. Bu evlerin her birinin bir kapısı vardı ama penceresi yoktu. Bu kulübelerin içi sıcaktı ama karanlık yüzünden bu evlerde yaşamak çok zordu. Bu yüzden insanlar tekrar İblis'e gittiler. İblis uğraştı durdu ama hiçbir şey değişmedi, izba hâlâ karanlıktı. Ardından insanlar Tanrı'ya dua ettiler. Ve Tanrı dedi ki: "Bir pencere açın!" Bunun üzerine evlerine pencere yaptılar ve böylece içerisi aydınlandı.

İnsanlığın yaratılışıyla ilgili kimi Rus gelenekleri, Cermen efsaneleriyle çok yakından ilişkilidir. Mesela, Dukhobortsui denen Ruh Güreşçileri, insanın dünyevi maddelerden yaratıldığına ve Tanrı'nın ona nefes üflediğine inanır. "Eti topraktan, kemikleri taştan, damarları ağaç köklerinden, kanı sudan, saçları çimenden, düşünceleri rüzgârdan, ruhu ise bulutlardan yapılmıştır." Dünyanın ilk çağlarına dair Rus masallarının pek çoğu, Batı Avrupa'da da yaygındır. Mesela, çavdarla ilgili efsane buna örnektir. Efsaneye göre, eski zamanlarda çavdar, tepeden aşağı başakla doluymuş. Fakat "Tanrı'nın yarattığı tahıl" a lanet etmiş ve hasat zamanı tembellik etmiş bazı kadınlar yüzünden Tanrı öfkelenip bütün başakları koparmış. Son başak da yere düşmek üzereyken Tanrı kullarına acımış ve tek bir başağın kalmasına izin vermiş ve böylece bugünkü hâliyle çavdar ortaya çıkmış.

Bu masalın bir Küçük Rusya varyantına göre İlyas peygamber, bir kadının "Tanrı'nın tahılı" nı ne kadar bayağı bir şekilde kullandığını görünce çok öfkelenir ve dünyadaki bütün darıları yok etmeye başlar. Ama bir köpek yalvararak darı ister ve birkaç darı tanesi verilir hayvana. İlyas Peygamber'in

öfkesi yatıştıktan sonra insanlar bu darı tanelerini ele geçirirler ve böylece yeryüzünde tekrar darı yetişir ama o ilk büyüklüğü ve güzelliğinden yoksundur artık. İşte insanlığa yaptığı bu güzel hizmet nedeniyle köpekleri el üstünde tutup beslemeliyiz.

Arkhangelsk Oblastı'ndan alınan bir başka masalda yanına prenslerini ve boyarlarını alarak gezinmekte olan bir Kral, serçe yumurtası büyüklüğünde bir tahıl tanesi bulur. Tanenin büyüklüğüne şaşırان Kral, yanındakilerden bir açıklama ister fakat hiçbirisi bu işin sırrını çözemez. Sonra “yaşlılar arasında bu konuda bir şeyler söyleyebilecek bir adam” gelir akıllarına. Fakat yaşlı adam, değneklerinin yardımıyla zar zor yürüyebilmektedir. Hiçbir şey bilmediğini ama belki babasının bir şeyler hatırlayabileceğini söyler. Bunun üzerine babasını çağırırlar. Yaşlı adam, tek bir değnekle topallaya topallaya gelir ve der ki:

“Benim bir babam var, onun tahıl ambarında bir tohum görmüştüm.”

Bunun üzerine adamın babasını çağırırlar. Yüz yetmiş yaşında bir adamdır. Koca çınar, ne rehber ne de bastona ihtiyaç duyarak gelir yanlarına. Kral sorar:

“Bu tahılı ilk kim ekti?”

“Ben ektim. Sonra da hasat ettim,” diye cevap verir yaşlı adam. “Ambarımda hâlâ biraz var. Hatıra olarak saklıyorum. Ben küçükken, tahıl taneleri büyük ve boldu ama bir süre sonra gitgide küçüldü.”

“Peki, söyle bakalım, ihtiyar,” der Kral, “nasıl oluyor da sen, oğlun ve torunundan daha çevik hareket edebiliyorsun?”

“Çünkü ben Tanrı'nın kanunlarına uyarak yaşadım,” diye cevap verir yaşlı adam. “Kendime ait olanla yetindim, başkasının olana göz koymadım.”

Dağların ortaya çıkışı da buna benzer bir efsaneyle açıklanır. Tanrı, yeryüzünü şekillendirmek üzereyken Şeytan'a denizlere dalıp en dipten bir avuç kum getirmesini emreder. Tanrı, toprağı alıp etrafa serper ve böylece yeryüzü oluşur. Her yer dümdüzdür. Ağzı kumla dolu Şeytan, bir süre sessizce bakınır. Sonunda konuşmak ister ama tıkanır ve korkup kaçır. Gök gürültüsü ve şimşek Şeytan'ın peşinden koşar. Böylece Şeytan yeryüzüne atılır, onun öksürdüğü yerlerde tepeler ve sıçradığı yerlerde gökleri yaran dağlar çıkar.

Diğer ülkelerde olduğu gibi çeşitli hayvanlara ilişkin birçok efsane mevcut. Mesela, Eski Ritüelistler, kerevit (rak) yemezler, bu balığın Şeytan tarafından yaratıldığına inanırlar. Diğer yandan, yılan (uzh, zararsız ya da sıradan yılan) ise büyük saygı görür, zira geleneğe göre Şeytan, fare kılığına bürünüp Nuh'un gemisini kemirerek deldiğinde ve dolayısıyla Nuh Peygamber ve ailesinin hayatını tehlikeye soktuğunda yılan geminin sızdırdığı yere başını koymuş ve sızıntıyı durdurmuştur. At eti pis kabul edilir çünkü yeni doğmuş Mesih, ahır yemliğine saklandığında at, bebeğin üstünü örten samanları yemiş, öküz ise samanlara dokunmamıştır bile, aksine atın yediğı samanın yerine kendi boynuzlarını koyarak çocuğı saklamak istemiştir. Eski bir Litvanya geleneğine göre dilbalığının şeklinin nedeni, Baltık Denizi Kraliçesi'nin balığın yarısını yiyip diğer yarısını denize atmış olmasıdır. Kherson Oblastı'ndan alınan bir efsane şu şekildedir: Cebrail kendisine geldiğı zaman Kutsal Bakire, Cebrail'e, "bir tarafı yenmiş bir balık yeniden dirileceğı takdirde" onun sözlerine inanacağını söylemiştir. "O anda balık dirilmiş ve tekrar suya bırakılmıştır."

Kuşlar hakkında birçok zarif efsane vardır. Bir kuş vardır, muhtemelen kızkuşudur bu ve sanki su istemek için yalvarırca-

sına “pit, pit” diye öter. Bu kuşla ilgili şöyle bir masal anlatılır: Tanrı dünyayı yaratıp denizler, göller ve nehirlerle süslemeye karar verdiğinde kuşlara, belirlenen yerlere suları iletmelerini emreder. Bütün kuşlar bu emre uyar. Biri hariç. Bu kuş görevini yerine getirmeyi reddeder ve susuzluğunu yatıştırmak için denizlere, göllere ya da nehirlere ihtiyacı olmadığını söyler. Bunun üzerine Tanrı çok öfkelenir ve bu kuş ve soyuna, deniz ya da ırmaklara yaklaşmalarını yasaklar. Yağmur yağdıktan sonra çukurlara ve taş aralarına dolmuş sularla yetinmesine izin verir. İşte o zamandan beri “pit, pit” yani “su, su” diye inler durur.

Bir Kharkof efsanesine göre Yahudiler, bahçede İsa’yı ararken serçe hariç bütün kuşlar onları İsa’nın saklandığı yerden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Yalnızca serçe, tiz ötüşüyle onların dikkatini çekmiştir. İşte o zaman Tanrı serçeyi lanetlemiş ve onun etini yemeyi insanlığa yasaklamıştır. Rusya’nın diğer bölgelerinde anlatılan efsaneye göre İsa çarmıha gerilmeden evvel kırlangıçlar, cellatların kullanması için ayrılan çivileri alıp götürmüş fakat serçeler çivileri geri getirmiştir. Efendimiz çarmıha gerildiğinde ise kötü kalpli serçeler “Jif! Jif!” yani “Yaşıyor! Yaşıyor!” diye bağırarak işkencecilerin, zulümlerine devam etmesi için uğraşmıştır. Oysa kırlangıçlar tam tersi niyetle “Umer! Umer!” yani “Öldü! Öldü!” diye bağirmiştir. İşte bu nedenle, bir kırlangıcı öldürmek büyük günahdır ve kırlangıç yuvası, bir eve şans getirir. Fakat serçe istenmeyen misafirdir ve bir eve girmesi, felaket alametidir. Günahlarının cezası olarak bacakları, görülmez bir bağla birbirine bağlanmıştır ve bu yüzden hoplar durur ama bir türlü koşamaz.

Pek çok Rus efsanesi, İsa ve havarilerinin çeşitli zamanlarda, bilhassa Paskalya Günü ve İsa’nın Göğre Yükselişi Günü’nde insanların evini ziyaret ettiğinden söz eder. Fakir yolcular kılığına giren kutsal misafirler, çiftlik evleri ve köy

evlerine girerek yiyecek ve kalacak yer ister. Bu yüzden bugün bile Rus köylüsü, misafirperverlikten ödün vermez, zira farkında olmadan melekleri kovmaktan korkar. Bu türden masallar tüm Hıristiyan ülkelerde, özellikle de bir zamanlar bu dünyaya ayak basmış pagan tanrılara olan eski inancının ve insanlar arasında adaletin yaşlı ve saygıdeğer atalarca dağıtılmasının izlerinin halen korunduğu bir geleneğe sahip ülkelerde yaygındır. Rus masallarının birçoğu, Alman ve İskandinav külliyatlarında görülen benzer tabiattaki masallara çok yakın bir benzerlik taşımaktadır. Mesela bu masalların hepsi, Aziz Petrus'u olumsuz bir şekilde ele almaları noktasında birleşmektedir. "Yoksul Dul" adlı masalın vereceğimiz kısa şekli, bu türden Rus masallarına bir örnek olabilir.

Çok uzun zaman önce İsa ve on iki havarisi yeryüzünü dolaşmaktaydı. Bir akşam bir köye girip zengin bir köylüden geceyi evinde geçirmek üzere izin istediler. Ama adam, onları kabul etmedi. Dedi ki:

"Şurada dilencileri evine kabul eden bir dul yaşıyor. Ona gidin."

Bunun üzerine dul kadının evine gidip ondan kalacak yer istediler. Kadın öyle yoksuldu ki evinde bir parça kuru ekmekle bir avuç undan başka bir şey yoktu. Bir ineği vardı ama henüz buzağısı olmamış ve süt vermemişti. Fakat yolcular için elinden geleni yaptı, bütün yemeğini onlara ikram etti ve evinde uyumalarına izin verdi. Bunun üzerine evindeki ekmek ve un birden bollaştı, böylece misafirlerinin karnı doydu. Ertesi sabah, yolcular tekrar yola koyuldular.

Yürürken bir kurt çıktı karşılarına. Efendimizin ayaklarına kapanıp yalvararak yiyecek istedi.

O zaman Efendimiz dedi ki: “Yoksul dulun evine git, ineğini öldürüp ye.”

Havariler boş yere itiraz etti. Kurt hemen yola çıkıp dulun ahırına girdi ve ineği öldürdü. Kadın bu yaşananlardan haberdar olunca şunu söylemekle yetindi:

“Tanrı verdi, Tanrı aldı. Onun istekleri sorgulanmaz!”

Kutsal kabile yolculuğuna devam ederken para dolu bir fıçı önlerine yuvarlandı. O zaman Efendimiz emretti:

“Şimdi zengin köylünün evine yuvarlan!”

Havariler bu duruma yine itiraz ettiler ama nafile. Fıçı yoluna devam ederek zengin köylünün evine gitti. Köylü, fıçıyı hemen bir yere saklayıp homurdandı:

“Tanrı, bunun iki katını gönderseymiş keşke!”

O sırada güneş iyice yüzünü gösterdi, hava ısındı ve havariler çok susadılar. O zaman Efendimiz buyurdu:

“Şu yolu takip edin. Orada bir kuyu bulacaksınız. Kana kana için o sudan.”

O yolu takip edip kuyuya vardılar. Ama o suyu içmenin imkânı yoktu; zira su çok pis kokuyordu ve kirliydi. Ayrıca içinde yılanlar, kurbağalar ve tosbağalar yüzüyordu. Bunun üzerine Efendimizin onları beklemekte olduğu yere geldiler, gördüklerini anlattılar ve yola devam ettiler. Bir zaman sonra bir başka kuyuyu aramak için gönderildiler. Bu defa suyu serin ve temiz bir yere varmışlardı, etraf yemyeşil ağaçlarla kaplıydı ve güzel kuşlar, bu ağaçlara tünemiş şarkı söylemekteydi. Susuzluklarını giderdikten sonra Efendimizin yanına döndüler. Efendimiz dedi ki:

“Niçin bu kadar oyalandınız?”

“Sadece su içip geldik,” diye cevap verdi havariler. “Üç dakikadan fazla zaman geçirmedik.”

“Üç dakika falan değil, tam üç yıl geçirdiniz orada,” diye cevap verdi Efendimiz. “Zengin mujik birinci kuyuda şahit olduğunuz gibi bir hayat sürecektir ahirette, yoksul dulun ahiretteki yaşamı ise ikinci kuyunun suyu gibi tatlı olacaktır!”

Bir sonraki başlık olarak köylü halkı arasında çeşitli azizler hakkında anlatılagelen efsaneleri ele alabiliriz. “İlyas Peygamber ve Aziz Nicholas” bunlara güzel bir örnek teşkil ediyor. Ama masalın daha iyi anlaşılabilmesi için Rusya’da “İlyas Peygamber” denilen İlyas hakkında birkaç söz etmemiz doğru olacaktır.

Paganlık döneminde Slavların bir şimşek tanrısına tapındıkları bilinmektedir. Bu tanrının adı Perun olup Cermen mitolojisindeki Donar veya Thor’a karşılık gelmektedir. Geleneklere güvenecek olursak, Perun’un elementleri etkilediğine, alevler içindeki bir arabaya binip göklerde dolaştığına ve ifrit düşmanlarına yıldırım yağdırdığına inanılmaktaydı. Batı ve Güney Slavları bu tanrının ismini birçok yerel deyimde, bilhassa lanetlerde hâlâ anmaktadır. Fakat Hristiyanlığın Slav ülkelerine ulaşmasıyla birlikte bu tanrıya tapınmak artık son bulmuştur. Ardından diğer ülkelerde olduğu gibi eski inancın birçok unsurunun yeni dine katılması gerçekleşmiş ve eski tanrıların pek çok sıfatı, yeni dindeki kişiliklere aktarılmıştır. Bu geçiş döneminde eskiden Perun yani Şimşek Tanrısı’yla ilişkilendirilen bu fikirler, İlyas Peygamber’e atfedilmiştir.

Perun hakikaten söylendiği şekilde Hasat Tanrısı olarak kabul edilmişse, bu sonuca yol açan nedenlerden biri kilisenin İlyas’ı andığı gün olan 20 Temmuz’un hasat mevsiminin başı olması ve dolayısıyla, köylülerin yeni azizi, eski tanrılarıyla

birleştirmiş olması olabilir. Ama daha kesin olarak kabul edebileceğimiz bir şey var ki asıl neden, dine yeni giren köylülerin, tahtından indirilmiş Şimşek Tanrısı ile İlyas Peygamber arasındaki büyük benzerliği görmesiydi. Bu peygamber, kuraklık ve yağmurla ilişkilendiriliyordu; düşmanları, yükseklerden gelen alevlerle yok oluyordu ve cennete doğru bir kasırgaya kapıldığında “ateşten bir araba ve ateşten atlar” onu bekliyordu. İşte bu yüzden günümüzde bile Rus geleneği, İlyas Peygamber’in alevler içindeki bir arabayla gökleri dolaştığını ve yıldırımlar fırlatarak bulutları deldiğini söyler.

Vladimir Oblastı’nda “taş oklarla şeytanları yok ettiği” söylenir ki bu, Thor’un çekici ile İndra’nın mızrağına karşılık gelen silahlardır. İlyas Peygamber gününde köylüler, yağmur yağıp şimşek çakmasını bekler ve bazı yerlerde kapılara çavdar ve yulaf bırakarak din adamlarından İlyas Peygamber’i övmelerini isterler. Böylece İlyas, tarlaları kutsayarak bereket getirecektir. Ayrıca İlyas Peygamber gününde insanların grup hâlinde kiliseye gittikleri ve ayin sonrasında bütün cemaat adına alınan bir hayvanı kesip pişirdikleri bölgeler vardır. Hayvanın eti ufak parçalar şeklinde doğranır ve satılır, hayvanın etini almak için verilen para ise kiliseye verilir. Bu törenden uzak kalmak ya da et satın almamak, büyük bir günah sayılır.

O gün çim biçmek ya da saman hazırlamak, korkunç bir tehlikeye yol açacaktır; çünkü İlyas şimşeklerle tarlayı parçalayıp yıldırımla mahsulü yakabilir. Eski Novgorod’da iki kilise vardı. Bunlardan biri, “Islak İlyas”a, diğeri ise “Kuru İlyas”a adanmıştı. Hava durumunun değişmesi istendiğinde büyük bir haç eşliğinde bu kiliselere yürünürdü; kuraklık zamanında birinci kiliseye, yağmur hasada zarar verdiği zamanlarda ise ikincisine gidilirdi. Hastalıkların kötü ruhlar olduğuna inanıldığı için hastalar, çare bulmak için Şimşek Tanrısı’na dua ederlerdi.

Günümüzde de Sibirya’da büyükbaş hayvanların vebaya yakalanmasını önlemek için insanlar, zagovor yani dua sözleriyle “Tanrı’nın Peygamberi İlyas” a sığınıp hastalığı yok etmek üzere “altın giysiler içinde ve ellerinde ok ve yaylarla otuz melek” göndersin diye dua ederler. Sırlar ise dünya bölüştürüldüğü zaman İyas’ın payına gök gürültüsü ve yıldırımın düştüğünü, fırtınalardaki gürültü ve patırtının, onun Şeytan’ı alt etmesinin göstergesi olduğunu söylerler. İşte bu yüzden, iman sahibi kimseler şimşek çaktığında haç çıkarmamalıdır; aksi hâlde İblis, kutsal silahlardan kaçıp koruyucu haç ardına gizlenebilir. Bulgarlar, çatallı yıldırımın iblis Lamia’yı kovalayan İlyas’ın mızrağı olduğuna inanırlar. Yazın yıldırım düşmesinin sebebi, o mızrağın kını ya da semavi küheylanların burun deliklerinden çıkan alevlerdir. Yaz mevsiminin beyaz bulutlarına onun güzel kuzularının adını verirler ve ölü çingenelerin ruhlarını, kardan misketler yani insan yapımı dolu taneleri yapmaya zorladığını ve bunlarla günahkârların tarlalarını yazın kırbaçladığını söylerler.

Slav geleneğinin İlyas Peygamber ile ilişkilendirdiği inançlardan bir kısmı böyledir. Antik dönemlerde suların hâkiminin tuttuğu yeri edinmeyi başaran Aziz Nikolas’a, Şimşek Tanrısı’nın halefi İlyas’a göre daha hafif bir karakter atfedilmiştir. İlyas, Thor’un karşılığı olduğu gibi, kimi bakımlardan Nicholas da Odin’e benzemektedir. Aşağıdaki hikâyede Aziz ve Peygamber’in özel karakteristikleri birbirine epey karşıttır.

İlyas Peygamber ve Aziz Nikolas

Uzun zaman önce bir mujik yaşardı. Nikolas Günü'nü daima kutlar ama İlyas Günü aklına bile gelmezdi. Hatta o gün çalışırdı. Aziz Nikolas onuruna mum yakıp ayin yaptırırdı ama İlyas Peygamber, aklının ucundan dahi geçmezdi.

Neyse, bir gün İlyas ve Nikolas, bu köylüye ait arazide yürümekteydi. Etraflarına bakınca tahıl tarlalarında yemyeşil yaprakların muhteşem bir görüntü oluşturduğunu gördüler, bu manzaraya bakmaya bile kıyamıyordu insan.

“Buradan çok güzel mahsul çıkacak, çok iyi hasat olacak!” dedi Nikolas. “Sahibi olan köylüye gelince, çok iyi bir adam, hem dürüst hem de dinine bağlı. Tanrı'yı hatırlayan ve azizleri düşünen biri! Yani bu tarla iyi ellerde.”

“Göreceğiz bakalım köylünün payına ne düşecek!” diye cevap verdi İlyas. “Zira bütün tarlasını yıldırımlarla yakıp dolu taneleriyle dümdüz edince, senin mujik ne yaptığını anlayacak ve eski zamanlarda Perun'a olduğu gibi İlyas gününde İlyas'a saygı göstermemenin bu sonuca yol açtığını görecek.”

Böylece münakaşa edip durdular ve ardından ayrı ayrı yerlere gittiler. Aziz Nikolas, doğruca mujiğin evine gidip dedi ki:

“Bütün mahsulünü, olduğu gibi İlyas Papazı'na sat. Yoksa bütün emeğin yok olacak. Tarlan doluyla dümdüz edilecek.”

Mujik, hemen Papaz'a koşturdu.

“Papaz Hazretleri, biraz darı almaz mı? Bütün mahsulümü satıyorum. Çok acil paraya ihtiyacım var. Borçlarımı ödemem gerekiyor. Lütfen satın alın mahsulümü, Papaz Hazretleri! Çok ucuza satarım size.”

Pazarlık ettikten sonra anlaştılar. Köylü adam parasını alıp evine döndü. Bu olayın üzerinden biraz zaman geçti. Sonra bulutlar toplandı ve çok büyük bir fırtına çıktı. Köylünün tarlasına korkunç bir yağmur ve dolu boşaldı, bütün mahsulü adeta bıçakla kesildi. Tek bir yaprak kalmadı geriye.

Ertesi gün İlyas ve Nikolas tarlanın yanından geçmekteydi. İlyas dedi ki:

“Mujiğin tarlasını nasıl perişan ettim, bak da gör!”

“Mujik mi? Yo, hayır kardeşim! Tarlayı perişan ettiğin doğru ama köylünün değil, İlyas Papazı’nın tarlasını.”

“Papazın tarlası mı? Bu nasıl olur?”

“Şöyle ki, mujik tarlayı geçen hafta İlyas Papazı’na sattı ve parasını aldı. Yani Papaz kaybettiği paranın üstüne bir bardak soğuk su içmeli!”

“Dur bakalım!” dedi İlyas. “Tarlayı eski hâline çevireceğim. Eskisinden katbekat güzel olacak.”

Sohbetleri bitince her biri kendi yoluna gitti. Aziz Nikolas köylünün yanına döndü ve şöyle dedi:

“Papaza gidip tarlanı geri al. Hiçbir kaybın olmayacak.”

Mujik Papaz’a gidip saygıyla eğildi ve dedi ki:

“Papaz Hazretleri, görüyorum ki Tanrı bir talihsizlik göndermiş size. Dolu, bütün tarlayı dümdüz etmiş, üzerinde top yuvarlasanız yeridir. O yüzden, zararınızı yarı yarıya bö-

lüşelim istiyorum. Ben tarlamı geri alayım size de paranızın yarısını vereyim. Böylece sıkıntınız hafiflemiş olur.”

Papaz bu işe çok sevinmişti ve hemen anlaşmayı kabul etti.

Bu arada, Tanrı bilir nasıl oldu, mujiğin arazisi kendine gelmeye başladı. Eski köklerden yepyeni kökler çıktı. Yağmur bulutları mısır tarlasının üzerinde gezinip toprağı suladı. Muhteşem bir mahsul alındı. Zararlı ot yoktu hiç. Darı taneleri giderek büyüdü, ta ki yere sarkana kadar.

Sonra güneş ısıdı ve çavdarlar olgunlaştı. Sanki tarlalar altın doluydu. Tomar tomar ürün topladı köylü adam, sonra yığınlar hâlinde tüm mahsulü kaldırdı.

Tam o sırada İlyas ve Nikolas yine oradan geçmekteydi. İlyas Peygamber neşe içinde araziye bakıp dedi ki:

“Baksana Nikolas! Ne nimet! Papaz, onu bu şekilde ödüllendirmişimi ömrü boyunca unutmayacak.”

“Papaz mı? Yok, kardeşim! Hakikaten büyük bir ödül bu, lakin bu tarla köylüye ait. Papazın bu araziyle hiçbir alakası yok.”

“Neden bahsediyorsun sen?”

“Doğru söylüyorum. Dolu bütün tarlayı dümdüz edince, mujik papaza geri gidip yarı fiyatına tarlayı geri aldı.”

“Dur bakalım,” dedi İlyas. “Köylünün ettiği kârı yok edeceğim. Ne kadar tomar yığarsa yığsın, bir defada ancak kuşyemi kadarını dövebilecek.”

“İşte bu çok kötü olacak!” diye düşündü Nikolas ve hemen köylü adamın yanına gitti.

“Dinle beni,” dedi, “harman döveceğin zaman, bir defa-

da tek bir desteden fazla koyma yere.”

Köylü adam harman dövmeye başladı. Her bir desteden, kuşyemi kadar tane çıktı. Bütün kovaları ve kileri çavdarla doldu taşı. Hâlâ ürün kaldığı için yeni ambarlar yapıp tıka basa doldurdu.

Bir gün İlyas ve Nikolas, köylü adamın evinin yanından geçmekteydi ve İlyas Peygamber etrafa bakınmaya başladı. Sonra dedi ki:

“Baksana, yeni ambarlar yapmış. Bu ambarlara dolduracak bir şeyi var mı ki?”

“Zaten içleri dolu,” diye cevap verdi Nikolas.

“Muji bunca çavdarı nereden bulmuş?”

“Nereden olacak? Her deste çavdardan kuşyemi kadar tane çıkıyor. O yüzden köylü, harman döverken bir defada birden fazla deste koymadı yere.”

“Ah, kardeşim Nikolas!” dedi İlyas gerçeği tahmin ederek, “Mujiğe gidip her şeyi anlatan sensin!”

“O da nereden çıktı? Neden böyle bir şey yapayım?”

“Dediğin gibi olsun, sen bilirsin! Yalnız şunu bil ki o köylü beni çabuk unutamayacak!”

“Neden? Ne yapacaksın ki?”

“Ne yapacağımı sana anlatmayacağım,” diye cevap verdi İlyas.

“Büyük bir tehlike geliyor,” diye düşündü Aziz Nikolas ve yine köylünün yanına gitti:

“Biri büyük, diğeri küçük iki mum al. Sonra şöyle şöyle yap.”

Ertesi gün İlyas Peygamber ve Aziz Nikolas, yolcu kılığında beraber yürümekteydi. Mujik çıktı karşılarına. Adamın elinde iki mum vardı. Biri bir rublelik büyük mum, diğeri bir kopeklik küçük mumdu.

“Nereye gidiyorsun, mujik?” diye sordu Aziz Nikolas.

“İlyas Peygamber’e mum yakmaya gidiyorum. Bana çok iyiliği dokundu! Dolu yüzünden mahsulüm mahvolduğunda hemen müdahale edip bereketli bir hasat yapmamı sağladı, eskisinin iki katı ürün aldım.”

“Peki ya bir kopeklik mum ne için?”

“O da Aziz Nikolas için tabii!” diyen köylü adam, yoluna devam etti.

“Gördün mü İlyas?” dedi Nikolas, “Mujiğe gidip her şeyi anlattığımı söylüyordun. Şimdi bunun hiç de doğru olmadığını görmüşsündür umarım!”

Bunun üzerine mesele kapandı. İlyas Peygamber, durumdan memnun olup köylüyü tehdit etmeyi bıraktı. Köylü adam ise müreffeh bir hayat sürdürdü ve o zamandan itibaren İlyas Günü ile Nikolas Günü’nü aynı hürmetle kutladı.

Bir zamanlar Perun’a ait olduğuna inanılan güç her zaman İlyas Peygamber’e atfedilmez. Pagan şimşek tanrısı, modern anlatılarda birden fazla Hristiyan aziziyle temsil bulmaktadır. Kimi zaman Aziz George şeklinde canavarları mızrağıyla deler, kimi zaman da Aziz Andrew olarak cadıların musallat olduğu bir yere topuzuyla vurur. Chernigof Oblastı’na ait bir efsaneye göre, bir zamanlar bir köy vardı. Bu köyde binin üzerinde cadı yaşıyordu. Cadılar, sürekli kutsal yıldızları çalardı; ta ki sonunda “günahkâr dünyamızı aydınlatacak tek bir yıldız kalmayana dek.” Sonra Tanrı, kutsal Andrew’u gönderdi. Aziz

Andrew gürzüyle yere vurdu ve köy, toprak tarafından yutulup bataklığa dönuştü.

Aziz George hakkında da pek çok masal anlatılıyor ve şarkılar (tabii bunlara şarkı dememiz doğru olursa) söyleniyor. Bu aziz; Georgy, Yury ve Cesur Yegory adları altında kurtların ve aynı zamanda da sürülerin koruyucusu, pagan düşmanlar arasında din için mücadele veren ve acı çeken bir Hristiyan Papaz ve yılanlarla ejderleri yok eden yiğit kahraman şeklinde anılır. Aziz George'un karakteri ve eylemlere dair farklı temsiller arasındaki uyumsuzluklar çok dikkat çekici ama farklı kaynaklardan çıkan birçok efsane fikrinin bu isimle ilişkilendirilmiş olması, bu durumu açıklayabilir. Bu yüzden bir masal-daki karakteri, eski bir Slav tanrısının kişiliğiyle uyumluyken, bir diğesinde ise Hristiyan ya da Budist bir azizin özelliklerini görebiliyoruz.

Rusya'nın bazı bölgelerinde hayvan sürüleri baharda yeşeren çayır-lara ilk kez çıktıklarında, koyun şeklinde yapılmış bir turta çoban tarafından kesilir ve kalanı, koyunların yatkın olduğu hastalıklara karşı şifa olarak saklanır. Aziz George Günü yani 23 Nisan'da tarlalar kilise ayiniyle kutsanır. Yıl sonunda tarlalara kutsal su serpilir. Tula Oblastı'nda da kuyular etrafında benzer bir ayin yapılır. Aynı gün, Rusya'nın bazı bölgelerinde (Slavların Yeşil Yegory dediği) bir delikanlı, yeşillikler ve yapraklara bürünür. Bir elinde meşale, diğ er elinde bir turta olduğu hâlde tahıl tarlalarına gider. Arkasından güne uygun şarkılar söyleyen kızlar gelir. Sonra çalılıklar daire oluşturacak şekilde yakılır, turta ise dairenin tam ortasındadır. Bu törene katılan herkes ateş başına oturur ve sonunda turta aralarında pay edilir.

Efsanelerin birinde Aziz George'a tuhaf bir unutkanlık atfedilir. Bir karısı ve yedi çocuğu olan ama onların karnını

doyuramayan bir çingene, düşüncelere kapılmış bir hâlde yol kenarında beklemektedir. O sırada Cesur Yegory atının üzerinde gelir. Azizin cennete doğru yol almakta olduğunu duyunca çingene ondan bir ricada bulunur ve Tanrı'ya ailesine nasıl bakacağını sormasını ister. Aziz George bunu yapacağına söz verir ama unuttur. Sonra çingene, Aziz George ile tekrar karşılaşır. Aziz yine söz verir ama bu sözünü de unuttur. Üçüncü görüşmelerinde çingene, altın üzengisini rehin bırakmasını ister.

Aziz George, çingeneye verdiği sözü üçüncü defa unutmuş olarak Tanrı'nın huzurundan ayrılır. Fakat atına bindiği sırada bir üzenginin eksik olması, ona sözünü hatırlatır. Hemen geri dönüp çingenenin ricasını iletir ve "Çingenenin işi aldatmak ve yalan yere yemin etmektir," şeklinde bir cevap alır. Çingene bu sözleri işitince Aziz'e teşekkür edip evine gider.

"Nereye gidiyorsun?" diye bağırır arkasından Yegory. "Altın üzengimi geri vermedin."

"Ne üzengisi?" diye sorar çingene.

"Ne demek ne üzengisi? Benden aldığın üzengi tabii!"

"Ne zaman almışım? Ben seni ömrümde ilk kez görüyorum. Hem üzengi falan da almadım ben, Tanrı şahidimdir!"

Bunun üzerine Yegory, üzengisini alamadan gitmek zorunda kalır.

Aziz George'un Hıristiyan karakteri bünyesinde fakat pagan mitolojisine ait kişilerle çevrili hâlde ejderha avcısı olarak karşımıza çıktığı çok ilginç bir Bulgar efsanesi mevcut. Buna göre pagan şehri Truva'nın sakinleri, "İsa'ya değil, altın ve gümüşe inanıyordu." Bu şehirde bütün kente kaynak suyu sağlayan yetmiş boru hattı vardı. Tanrı, bunlardan su

yerine altın ve gümüş akıttı. Böylece kentteki insanlar, o tapındıkları metallere sahip olmuştu, ancak içecek tek damla suları bile yoktu.

Bir zaman sonra Tanrı onlara acıdı ve şehrin yakınlarında derin bir göl belirdi. Su almak için bu göle gittiler. Yalnız, gölün başında korkunç bir canavar nöbet tutmaktaydı ve her gün bir genç kızı yiyordu. Truvalılar su içebilmek ve gölü kullanabilmek için canavara istediğini vermek zorundaydı. Bu durum üç sene kadar devam etti. Sonunda canavara kurban edilme sırası Kral'ın kızına geldi. Ama Truvalı Andromeda, göl kıyısında yakalandığında Aziz George şeklinde bir Perseus onu kurtarmaya geldi. Canavarın ortaya çıkmasını beklerken Aziz George, başını kızın dizlerine koydu ve kız onun saçlarını taradı. Sonra Aziz derin bir uykuya daldı. Öyle ki canavarın yanına geldiğini bile duymadı. Fakat Prenses ağlamaya başlamıştı, yakıcı gözyaşları Aziz George'un yüzüne düşerek onu uyandırdı. Aziz George canavarı öldürdü ve ardından tüm Truvalıları Hıristiyanlık ile tanıştırdı.

Aziz Nikolas, efsanelerde genellikle İlyas Peygamber'le beraber yer aldıkları masaldaki gibi nazik ve iyi kalpli bir karaktere sahip olarak gösterilir. Günümüzde endişeli köylülerin yardım için en çok başvurduğu aziz, Nikolas'tır. Ayrıca efsanelerde çaresiz insanlara el uzatmaya en gönüllü kutsal kişi olarak da o temsil edilir. Mesela, bir masalda bir köylü güz mevsiminde zorlu bir yoldan geçtiği esnada arabası çamura saplanır. Tam o sırada Aziz Kasian çıkagelir.

"Birader, bana yardım et de arabamı çamurdan çıkara-yım!" der köylü.

"Git işine be!" diye cevap verir Aziz Kasian. "Burada seninle kaybedecek vaktim var mı sanıyorsun?"

Tam o sırada Aziz Nikolas yanlarından geçmektedir. Köy-

l , ondan da aynı ricada bulunur. Aziz Nikolas hemen adamın yardımına koşar.

İki aziz cennete vardığında Tanrı onlara nerede olduklarını sorar.

“Ben yeryüzünde ydim,” diye cevap verir Aziz Kasian. “Bir köylünün yanından geçiyordum. Arabası amuraya saplanmış, ‘Arabamı çıkarmama yardım et!’ diye bağırdı. Ama kutsal kıyafetimi mahvedecek h lim yoktu herhalde.”

“Ben de yeryüzünde ydim,” der Aziz Nikolas,  st  başı çamur içinde kalmıştır. “Aynı yoldan geçiyordum. Köylü adamın arabasını çıkarmasına yardım ettim.”

Bunun  zerine Tanrı der ki: “Dinle, Kasian! O köylüye yardım etmediğın için bundan böyle insanlar seni yalnızca dört yılda bir anacaklar. Fakat sen Nikolas, arabasını çamurdan çıkarmak için o köylüye yardım ettin. İşte bu yüzden insanlar yılda iki kez sana şükranlarını sunacaklar.”

“İşte o zamandan beri,” der masal, “yılda iki kez Nikolas’a dua edip şükran sunmak, Kasian’ı ise sadece artık yıllarda anmak  det olmuştur.”

Bir başka masalda Aziz Nikolas, büyülenmiş bir prensesin mezarı yanında nöbet tutan bir maceracının yardımına koşar. Bir köyde iki adam vardır. Bunlardan biri çok zengin, diğeri ise çok yoksuldu. Bir gün çok büyük sıkıntı içinde yaşayan yoksul adam, zengin adamın evine gidip borç ister.

“Söz veriyorum, borcumu ödeyeceğim. Sana kefil olarak Nikolas’ı gösteriyorum,” deyip Aziz Nikolas’ın bir resmine işaret ederek yalvarır. Bunun  zerine zengin adam ona yirmi ruble borç verir.  deme günü gelir fakat yoksul adamın elinde tek bir kopek dahi yoktur. Parasını alamadığı için öfkelenen zengin adam, Aziz Nikolas’ın resmine atılır:

“Şu fakir herifin borcunu niçin ödemiyorsun? Ona kefil olmuştun, öyle değil mi?”

Cevap gelmeyince resmi duvardan indirip arabasına koyar ve yola çıkar. Arabayı sürerken resme vuruyor ve bağıryordur:

“Paramı ver bana! Paramı ver bana!”

Bir hanın yanından geçtiği sırada genç bir tüccar onu görüp seslenir:

“Ne yapıyorsun öyle, imansız herif!”

Köylü adam, ona borcu olan bir adamdan parasını alamadığını ve kefilinin de borcu ödemediğini anlatır. Bunun üzerine tüccar, yoksul adamın borcunu öder ve resmi de kurtarmış olur. Aziz Nikolas’ın resmini baş köşeye asıp önünde bir mum yakar. Çok geçmeden yaşlı adam, tüccarın hizmetine girer ve onun uşağı olur. O zamandan sonra tüccarın bütün işleri rast gider.

Fakat bir süre sonra tüccarın yaşadığı ülke bir felaketle sarsılır. Zira “kötü kalpli bir cadı, kralın kızına büyü yapmıştır. Prenses bütün gün ölü gibi yatmakta ama geceleri kalkıp insanları yemektedir.” Bu nedenle kızı bir tabuta kapatıp kiliseye koymuşlardır. Onu bu dertten kurtaracak kişi Prenses’le evlendirilecek, üstelik krallığın yarısını da alacaktır. Yaşlı uşağının talimatlarına uyan genç tüccar, bu göreve talip olur. Bir dizi maceranın ardından başarı elde eder. Masalın anlatıcılarından birinin son sözleri şöyledir: “Bu yaşlı adam, öyle sıradan biri değildi. Tanrı’nın azizi Nikolas’ın ta kendisiydi.”

Bu sevilen aziz hakkında bir efsane daha sunarak bölümün bu kısmını sonlandıracağım. İçerdiği kimi olaylar bakımından ilk bölümde aktarılan “Demirci ve İfrit” adlı masala çok benziyor bu hikâyeye.

Açgözlü Papaz

Aziz Nikolas'ın bölgesinde bir papaz yaşırdı. Yıllarca Nikolas'a hizmet etti ve kalacak yeriyle yiyecek ekmeği tükenene dek bu görevini sürdürdü. Sonra bizim Papaz, bütün kilise anahtarlarını alıp Nikolas'ın resmine baktı, hasedinden anahtarlar resme vurdu. Ardından o bölgeden çıktı. Yolda yürürken birden hiç tanımadığı bir adamla karşılaştı.

“Merhaba, dostum!” dedi yabancı. “Nereden gelir, nereye gidersin? Beni de yanına yoldaş alır mısın?”

Birlikte yola devam ettiler. Az gittiler uz gittiler. Sonunda yorgun düştüler. Mola zamanı gelmişti. Papaz'ın cübbesinde birkaç kurabiye vardı. Yol arkadaşının da yanında bir iki ufak somun vardı.

“Önce senin ekmeklerden yiyelim,” dedi Papaz, “sonra da benim kurabiyelerden yeriz.”

“Olur!” diye cevap verdi yabancı. “Benim ekmekten yiyelim, kurabiyeleri sonraya bırakırız.”

Neyse, ekmekleri yediler. İyice doydular ama somunlar tükenmemişti. Papaz'ın kıskançlığı tuttu. “En iyisi, ekmeklerini çalayım şunun!” diye düşündü. Yemekten sonra ihtiyar adam şekerleme yapmak için uzandı; ama Papaz adamın ekmeklerini çalmak için planlar tasarlamaktaydı. İhtiyar adam uykuya daldı. Papaz, adamın cebinden ekmekleri alıp oturduğu yerde kemirmeye başladı. İhtiyar uyanınca somunlarını aradı. Ama ekmek falan yoktu cebinde!

“Ekmeklerim nerede?” diye bağırdı. “Kim yedi ekmeklerimi? Sen yedin değil mi?”

“Hayır, asla!” diye cevap verdi Papaz.

“Öyle olsun,” dedi ihtiyar adam.

Üstlerini başlarını düzelterip yeniden yola koyuldular. Epeyce yürüdüler, sonra iki farklı yol çıktı karşılarına. Aynı yolu seçtiler ve bir ülkeye vardılar. Bu ülkede Kral'ın kızı ölüm döşegindeydi ve Kral kızını iyileştiren kişiye krallığının ve sahip olduğu tüm varlığın yarısını vereceğini ilan etmişti. Ama onu iyileştirmeye kalkıp da başarısız olan olursa, kellesi uçurulup bir kazığa takılacaktı. Bizimkiler bu ülkeye vardılar ve kalabalıkların arasından geçip Kral'ın sarayına ulaştılar. Hekim olduklarını söylediler. Kral'ın uşağı saraydan çıkıp sordu:

“Siz kimsiniz? Hangi şehirden geliyorsunuz? Kimlerdensiniz? Ne istiyorsunuz?”

“Hekimiz,” diye cevap verdiler. “Prenses'i iyileştirebiliriz!”

“Madem hekimsiniz, girin içeri.”

Bunun üzerine saraya girdiler, Prenses'i gördüler ve Kral'dan onlara özel bir daire tahsis etmesini, ayrıca bir kova su, keskin bir kılıç ve büyük bir masa getirilmesini istediler. Kral bütün bu dilediklerini getirtti. Sonra kendilerine verilen özel daireye kapanıp Prenses'i masaya yatırdılar. Keskin kılıcı kullanarak kızı ufak parçalara böldüler ve bütün parçaları kuyuya atıp yıkadılar. Sonra parçaları bir araya getirmeye başladılar. İhtiyar adam üfleyince bütün parçalar birleşti. Ardından adam son bir kez daha üfledi ve Prenses titremeye başlayıp ayaklandı! Kanlı canlı ve sağlıklıydı! Kral, bizzat odalarının kapısına gelip haykırdı:

“Tanrı, Oğul ve Kutsal Ruh adına!”

“Âmin!” diye cevap verdiler.

“Prenses'i iyileştirdiniz mi?” diye sordu Kral.

“İyileştirdik,” dedi hekimler, “İşte burada!”

Prenses odadan çıkıp Kral'a gitti.

Kral hekimlere döndü: “Ne dilersiniz benden? Altın mı, yoksa gümüş mü? Gönlünüz ne istiyorsa alın.”

Hekimler altın ve gümüş aldı. İhtiyar adam yalnızca üç

parmağını kullanırken Papaz avuç dolusu altın ve gümüş alıyor ve çıkınına sıkıştırıyordu. Sonra çıkını kaldırıp taşıyabilecek mi diye bakıyordu.

Nihayet Kral'a veda edip kendi yollarına gittiler. Parayı bir yere gömmeye ve gidip başkalarını da iyileştirmeye karar verdiler. Uzun zaman yürüdüler ve nihayet bir başka ülkeye vardılar. Bu ülkede de Kral'ın kızı ölüm döşeginde yatıyordu. Kral, kızını iyileştiren kişiye krallığının ve sahip olduğu tüm varlığın yarısını vereceğini ilan etmişti ama onu iyileştirmeye kalkıp da başarısız olan olursa, kellesi uçurulup bir kazığa takılacaktı. O zaman İblis, kıskanç Papaz'ın kanına girdi. Papaz, "Gidip Kral'ın kızını kendim iyileştireyim. İhtiyara tek kelime etmem. Böylece bütün altın gümüş bana kalır!" diye düşündü. Bunun üzerine Papaz, kral bahçelerine gidip hekim olduğunu söyleyerek içeri girdi. Diğer ülkede olduğu gibi kendine ait bir daire, bir kova su, büyük bir masa ve keskin bir kılıç istedi. Sonra kendini odasına kapatıp Prenses'i masaya yatırıp kılıçla doğramaya koyuldu. Prenses çığlıklar attı, inledi durdu ama Papaz onun acı çığlıklarına hiç aldırmadan sanki koyun eti doğrar gibi işine devam etti. Sonra ufak parçaları suya atıp yıkadı ve parçaları tıpkı ihtiyar adamın yaptığı gibi birleştirdi. Sonra üzerine üfledi ama hiçbir şey olmadı! Tekrar üfledi ama her şey daha kötü oldu! Papaz parçaları yine suya atıp yıkadı durdu. Sonra yeniden birleştirdi, üzerine üfledi ama hiçbir şey olmadı.

"Kahretsin," diye düşündü, "herşeyi elime yüzüme bulaştırdım!"

Ertesi sabah Kral geldi ve odaya baktı. Hekim, başarısız olmuştu. Cesedin her tarafı pisliğe bulanmıştı!

Kral, hekimi hemen darağacına yolladı. İşte o zaman bizim Papaz gözyaşları içinde yalvardı:

"Kral Hazretleri! Sizin her dileğiniz emirdir! Ne olur bana biraz zaman verin! İhtiyar adamı çağırayım o Prenses'i iyileştirir."

Papaz, ihtiyar adamı arayıp buldu ve ağlayarak dedi ki:

“İhtiyar! Suçluyum ben, sefilin tekiyim. Şeytan’a uydum. Kral’ın kızını tek başıma iyileştirmek istedim ama yapamadım. Şimdi asacaklar beni. Ne olur yardım et!”

İhtiyar adam Papaz’la beraber gitti.

Papaz’ı darağacına götürdüler. İhtiyar adam, Papaz’a dedi ki:

“Papaz! Ekmeklerimi kim yedi?”

“Ben yemedim, yemin ederim! Tanrı şahidim!”

Papaz ikinci basamağa yükseltildi. İhtiyar adam tekrar sor-du:

“Papaz! Ekmeklerimi kim yedi?”

“Ben yemedim, yemin ederim! Tanrı şahidim!”

Bunun üzerine üçüncü basamağa çıkartıldı ve yine “Ben yemedim!” diye bağırdı. Artık başı, ilmiğe geçmişti.

Ama hâlâ “Ben yemedim!” diye ısrar etmekteydi. Artık yapacak bir şey kalmamıştı! İhtiyar adam, Kral’a döndü:

“Kral Hazretleri! Sizin her dileğiniz emirdir! İzin verin, Prenses’i iyi edeyim. Derdine şifa bulamazsam bir başka darağacı hazırlatın. Bir ilmeği benim boynuma, diğerini Papaz’ın boynuna dolayın!”

İhtiyar adam, Prenses’in parçalanmış bedenini birleştirdi ve üzerine üfledi. Prenses anında canlandı ve ayağa kalktı. Kral, ihtiyar ve Papaz’ı altın ve gümüşle ödüllendirdi.

“Haydi, gidip parayı bölüşelim, Papaz,” dedi ihtiyar adam.

Gittiler. Parayı üç yığın hâlinde böldüler. Papaz, paraya bakıp dedi ki:

“İyi de sadece iki kişiyiz. Bu üçüncü hisse kimin?”

“Ekmeklerimi kim yediyse onun,” diye cevap verdi ihtiyar adam.

“Ben yedim ekmekleri, ihtiyar,” diye bağırdı Papaz. “Ger-

çekten ben yedim. Tanrı şahidim!”

“O hâlde bu para senindir,” dedi ihtiyar adam. “Benim payımı da al. Şimdi gidip cemaatine imanla hizmet et. Aç gözlü olma. Ayrıca anahtarla Nikolas’ın omzuna da vurma.”

Bu sözlerin ardından ihtiyar adam ortadan kayboldu.

Elbette masalın temel motifi, daha önce aktardığımız “Demirci ve İblis” hikâyesindekiyle aynı. Doğaüstü bir güç mucizevi bir şifa oluşturur. Sıradan bir adam, aynı şeyi denemeye kalkar ama başarısız olur. Bu başarısızlığının cezasını çekmek üzereyken olağanüstü güçleri olan o kişi onu kurtarır ve bir ahlak dersi verir. Masalın orijinal şeklinde doğaüstü unsur muhtemelen bir yarı-tanrıydı ve belirsiz bir Hristiyan etkisiyle bir örnekte Şeytan’a indirgenmiştir, bir diğerindeyse Aziz Nikolas olarak takdis edilmiştir. Medea’nın kazanı olayı, pek çok halk masalında karşımıza çıkar. Alman masalı “Bruder Lustig” ve “Das junge geglühte Männlein” bunlara örnektir. Bunlardan ikincisinde Efendimiz, Aziz Petrus ile birlikte bir demircinin evinde geceyi geçirir ve önce ateşlere, ardından suya atarak yaşlı bir dilenciye gençleştirir. Misafirleri gittikten sonra demirci kaynanası üzerinde benzer bir deney yapar fakat başarısız olur. Buna karşılık gelen “Usta Demirci” adlı İskandinav masalında yaşlı bir dilenci kadın, demircinin başarısız deneyinin kurbanı olur. Bir diğer İskandinav masalı olan “Peik”te bir kral, onları yeniden diriltebileceği şeklinde yanlış bir inanca kapılarak karısı ve kızını öldürmeye ikna olur.

“Dasakumáaracharita” masallarından birinde bir kral, yeni ve daha güçlü bir beden elde etme ümidiyle göle atlamaya teşvik edilir. Ardından sinsi danışmanı tarafından öldürülür ve danışman, kral gibi yaparak tahtı gaspeder. Aynı külliyattaki başka bir masalda bir kral, karısının büyü marifetiyle ona “ilahi bir vücut” verebileceğine inanır ve bu nedenle karısına tüm sırlarını verir ama karısı kralın ölümüne sebep olacaktır.

II. İfrîtlar Hakkındaki Masallar

Şimdiye dek söz edilen masallardan kötü ruhların Rus halk edebiyatında oynadığı role dair bir fikir edinilebilir. Bunlardan birinde leş yiyen gulyabani çıkar karşımıza, diğer birçok masalda ise bir ifritin musallat olarak insan eti ve kana aç bıraktığı ceset vardır. Kötü Hanım masalı, bir ifritin bir kadının elinde nasıl acı çekebileceğini kanıtlarken; Ölü Cadı masalında kötü kalpli bir kadının kalıntılarının ifritlerce hangi hakaretlere maruz bırakılabileceği gösterilmektedir. Korkunç Sarhoş ve Cehennemdeki Kemancı masallarında kötü ruhun yaşadığı yer tasvir edilir ve bu ruhların âdet ve geleneklerine dair bilgi sunulur. Demirci ve İfrit adlı masalda, kötü ruhlardan birinin portresi esasen nazik bir şekilde çizilmiştir.

Bu masallardaki ifritlere dair tasvirler arasındaki fark öyle açık ki hikâyelerin kendisi, genelde çorti yani şeytan adını verdikleri bu kötücül varlıklar hakkında Rus köylülerinin hiçbir akıl karışıklığı yaşamadıklarını kanıtlamaya yeter. Yine de o karanlık güçlerin girdiği çok sayıdaki başka masalın ortaya koyduğu fikirler arasındaki tezat çok daha açıktır. Halk muhayyilesinde hayalet düşmanlara kaynaklık eden örflerin karmaşık ve hatta çelişkili bir karaktere sahip olması gerektiği açıktır.

Rusya ve başka ülkelerde halkın soyut bir fikir olan kötü-lüğü somutlaştırdığı şekil, çok heterojen unsurlardan oluşmuş olmalı. Rus masalları ve efsanelerindeki şeytani karakterler, vücut büyüklüklerini ve özelliklerinin tabiatını sürekli değiştirir. Bir masalda büyük ve çok sayıda alt bölüme sahip Hint if-

ritleri ailesine ait gibi gözükmektedirler. Bir diğer masalda Tü-
ran kökenli bazı şeytanlara yakındırlar. Üçüncü bir hikâyede
eski Slav mitolojisinin unutulmuş tanrılarında alınmış özel-
likler vardır. “Efsane sınıfı”na ait tüm masallarda Hristiyan-
lık dininin etkisini gösteren açık işaretler vardır; fakat bu etki,
pagan özellikleri hafifçe gizlemekten öteye gidememiştir.

Eski Slav tanrıları öldü ve arkalarında varlıklarına dair
çok az iz bıraktılar. Yine de çeşitli Slav ülkelerindeki örfler ve
köylülerin kullandığı deyimlerden eski inançlarının bazı kalın-
tıları görülebilir. Bunlar arasında bir beyaz ve bir siyah tanrı-
ya göndermede bulunanlar vardır. Mesela, Beyaz Rusya köy-
lülere arasında beyaz ya da parlak bir varlığa ilişkin bir hatıra
hâlâ mevcuttur ve bugün Byelun adını almıştır. Byelun, gecik-
miş seyyahları ormandan çıkarır ve ona iyi hizmette bulunan-
lara altın bahşeder. “Byelun olmayınca karanlıktır orman,”
şeklinde bir söz vardır. Talihin yüzüne güldüğü bir kişi için ise
“Byelun ile dostluk kurmuş olmalı,” diye bir söz söylenir. Di-
ğer taraftan siyah ya da beyaz tanrının hatırası, Ukrayna’daki
“Siyah tanrı vursun sana!” gibi lanetlerde korunmuştur. Hiris-
tiyan unsurların girdiği kadim pagan geleneklerine, doğmadan
evvel annelerinin lanetlediği çocukların ifritlere yem olduğu
inancı atfedilebilir. Bu fikir, Rusya ve başka yerlerde çok ge-
niş bir masallar grubunun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Rus
köylülere, uykusunda boğulmuş bir bebeğin ruhunu ifritlerden
kurtarmak için annesinin üç geceyi kilisede geçirmesi gerek-
tiğini söyler. Bunu yaparken, bir papazın eliyle çizilmiş daire
içinde kalması gerekmektedir. Üçüncü sabah, horozlar öttü-
ğünde ifritler kadına ölü çocuğunu geri verecektir.

Skazka ve efsanelerde anne babanın lanetinin korkunç gü-
cüne büyük vurgu yapılır. Bir anne ya da babanın “acele söz”ü,
masum bir çocuğu bile şeytanların kölesi olmaya mahkûm ede-
cektir ve bir kez ağızdan çıktığında geri dönüşü olmaz. Bu tür

bir bedduanın korkulu etkisinin, küfür dilini susturmuş olduğu düşünülebilir. Ancak anne babaların gereksiz yere beddua ettiği masalların sayısı, durumun böyle olmadığını kanıtlamaktadır.

Onega Gölü yakınlarında yaşlı bir adam yaşardı ve avcılık yaparak ailesini geçindirirdi. Bir gün yine av ararken iyi giyimli bir adam çıktı karşısına ve dedi ki:

“Bana köpeğini sat ve paranı almak için yarın akşam Mian Dağı’na gel.”

Yaşlı adam köpeğini sattı ve ertesi gün dağın tepesine çıktı. Burada ifritlerin yaşadığı muhteşem bir şehir gördü. Sonra alacaklısının evini buldu. Adamın evinde yiyip içti, banyo yaptı. Banyoda yaşlı adama bir delikanlı hizmet etmişti. Adam dinlenmeye çekilmeden önce bu delikanlı ayaklarına kapandı:

“Köpeğin için sana vereceği parayı alma dede, bunun yerine beni yanına almak istediğini söyle!”

İhtiyar adam delikanlıya yardım etmeyi kabul etti. “Şu delikanlıyı yanıma ver,” dedi ev sahibine. “Oğlum olsun, bana hizmet etsin.”

Çaresi yoktu, ev sahibi delikanlıyı bırakmak zorunda kaldı. Adam evine dönünce, delikanlı ona Novgorod’a gidip orada bir tüccarı bulmasını ve çocukları var mı diye adama sormasını istedi.

İhtiyar adam söyleneni yaptı ve tüccar şöyle cevap verdi:

“Bir oğlum vardı ama annesi öfkelenip ona beddua etti. ‘Şeytan alsın seni!’ dedi. Bu yüzden Şeytan alıp götürdü.”

İşte o zaman, yaşlı adamın şeytanlardan kurtardığı delikanlının, tüccarın oğlu olduğu ortaya çıktı. Bunun üzerine tüccar çok sevindi ve yaşlı adam ile karısını kendi evine alıp onlarla birlikte yaşadı.

İşte Vladimir Oblastı'ndan alınma benzer bir masal:

Evvel zaman içinde yaşlı bir çift yaşırdı ve bir oğulları vardı. Annesi, doğmadan evvel çocuğunu lanetlemişti ama çocuk büyüyüp delikanlı oldu ve evlendi. Bundan kısa süre sonra genç adam ortadan kayboldu. Anne babası onu bulmak için her yeri sorup soruşturdu fakat bütün çabaları boşa çıktı.

Yakınlardaki ormanda bir kulübe vardı. Bir gece yaşlı bir dilenci geldi ve ocağın üstünde yatıp dinlenmeye koyuldu. Çok geçmemişti ki kulübenin kapısına bir atlı dayandı, atından inip kulübeye girdi ve bütün gece orada kalıp şöyle mırıldandı:

“Tanrı annemi yargılasın daha doğmamış bebekken bana beddua ettiği için!”

Ertesi sabah dilenci adam, yaşlı çiftin evine gitti ve olanları anlattı. Akşama doğru yaşlı adam ormandaki kulübeye bizzat gidip ocağın ardına gizlendi. Hemen sonra atlı adam geldi, kulübeye girdi ve dilencinin kulak misafiri olduğu sözleri tekrar etmeye başladı. Yaşlı adam oğlunu tanıyıp hemen yanına gitti. Gözyaşları içinde dedi ki:

“Ah güzel oğlum! Sonunda buldum seni! Bir daha asla bırakmam!”

“Beni izle!” diye cevap verdi oğlu. Sonra atına binip uzaklara gitti. Babası da yayan olarak ardından gelmekteydi.

Sonra donmuş bir nehre geldiler. Buzun ortasında bir çukur vardı. Delikanlı doğruca çukura gitti ve bir anda atıyla beraber gözden kayboldu. Yaşlı adam, buz çukurunun yanında bekledi durdu. Sonunda evine dönüp karısına dedi ki:

“Oğlumuzu buldum ama onu geri getirmek çok zor olacak. Suda yaşıyor çünkü!”

Ertesi gece delikanlının annesi kulübeye gitti ama oğlunu getirme konusunda kocası gibi başarısız oldu. Üçüncü gece genç adamın karısı kulübeye gidip ocağın ardına saklandı. Atlının içeri girdiğini duyunca öne çıkıp haykırdı:

“Canım, sevgilim, hayat arkadaşım! Artık senden hiç ayrılmayacağım!”

“Beni izle!” diye cevap verdi kocası.

Buz tutmuş nehirdeki çukura geldiklerinde genç kadın “Eğer suya girecek olursan, ben de arkandan gelirim!” diye bağırdı.

“O hâlde haç kolyeni çıkar,” dedi kocası.

Kadın haçını çıkarıp çukura atladı ve kocaman bir salonda buldu kendini. Burada Şeytan oturmaktaydı. Kadını görünce genç adama yanındakinin kim olduğunu sordu.

“Bu benim karım,” diye cevap verdi delikanlı.

“Madem senin karın, haydi onunla git! Evli insanlar birbirinden ayrı kalmamalı.”

Böylece kadın kocasını kurtardı ve şeytanların yanından alıp gün ışığına çıkardı.

Kimi zaman onu İblis'in eline düşüren şey, anne babasının “acele söylenmiş söz”ü değil, kahramanın kendi tedbirsizliği-

dir. Tüm Avrupa’da bilinen bir hikâye şöyledir:

Yıllarca yıkanmaktan, tıraş olmaktan ve saçlarını taramaktan kaçınmış olan bir asker vardır ve bu süre boyunca şeytana hizmet eder ya da en azından itaat eder. Bu sürenin sonunda ifrit tarafından büyük bir servetle ödüllendirir. Dış görünüşü onun aleyhine bir durum teşkil etmektedir, zengin olmasına rağmen kendisiyle evlenecek bir kadın bulamaz. Ama bir ailenin büyük kızlarının onu reddetmesinin ardından en küçük kız tarafından kabul edilir. Bunun üzerine temizlenmek, taranmak ve güzel giysiler giyinmek için kendine izin vererek temiz ve mutlu bir yaşam sürer.

Bu masalın Almanca versiyonlarından birinde bir kralın büyük kızı, zengin fakat pejmürde talibinin evlenme teklifine cevaben şöyle der: “Seninle evleneceğime derin sulara girerim.” Rusça bir versiyonda uzun zamandır yıkanmamış asker, ordu-suna maaş ödeyemeyen yoksul bir krala büyük miktarda borç verir ve kraldan borcu karşılığında kızlarından biriyle evlenmeyi ister. Kral bu teklif üzerinde etraflıca düşünür. Kızları için üzülmemektedir ama bir şekilde para bulmak zorundadır. Sonunda askerden kendi portresini yaptırtmasını ister.

Resmi, prenseslere gösterecek ve içlerinden onu isteyen olacak mı görecekti. Asker, “noktası noktasına, tıpkısının aynısı” olan resmini yaptırtır ve kral bu resmi kızlarına gösterir. En büyük prensesler “darmadağan saçları, upuzun tırnakları ve temizlenmemiş burnuyla bir canavarın resmi”ni görerek bağırırlar:

“İstemem onu! Onun olacağıma, şeytanın olurum, daha iyi!” Bu sırada şeytan, kızın tam arkasında durmaktadır ve elinde de kâğıt kalem vardır. Kızın ağzından çıkanları işitmiştir ve hemen onun ruhunu alıverir.

İkinci prensese de askerle evlenip evlenmeyeceği sorulur.

Kız der ki:

“Hayatta istemem! Evlenmeden yaşanıp giderim, ne olacak? Şu adamla evleneceğime şeytana yâr olmayı yeğlerim!”

Şeytan bunu işitince o kızın ruhunu da alıverir.

Fakat en küçük prenses, yani ailenin Cordelia’sı, müşkül zamanında babasına yardım eden adamla evlenip evlenmeyeceği sorulduğunda şu cevabı verir:*

“Öyle görünüyor ki bu benim kaderim. Onunla evleneceğim, böylece Tanrı’nın dileği gerçekleşmiş olacak!”

Düğün hazırlıkları sürdüğü sırada asker, onu çalıştıran ve temizlikten kaçınması karşılığında büyük bir servet veren “küçük şeytan”ın hizmetinde geçen zamanının sonuna gelmiştir. Bu yüzden “küçük şeytan” a gidip “Artık beni hoş bir adama çevir,” der. Bu isteğe uyan küçük şeytan, onu ufak parçalar hâlinde doğrayıp bir kazana atar ve kaynatır. Sonra parçaları alıp düzgün bir şekilde birleştirir; bütün kemikler, eklemler ve damarları yerleştirir. Ardından üzerine hayat suyu ve ölüm suyundan serper. Asker anında ayağa fırlar. Masalların bile tarif edemeyeceği kadar yakışıklı bir delikanlıya dönüşmüştür!

Masal burada bitmedi. “Küçük şeytan” geldiği göle geri döndüğünde ifritlerin “büyükbaba”sı sorar:

“Askere ne oldu?”

“Dürüst ve onurlu bir şekilde hizmetini tamamladı,” diye cevap verir şeytan. “Bir kez dahi tıraş olmadı, saçlarını asla kesmedi, burnunu temizlemedi, giysilerini de değiştirmede.” Bunu duyan “büyükbaba” çok öfkelenir.

“Ne dedin? On beş sene harcadın ama bir askeri tuzağa

* Masaldaki prenses, Shakespeare’in Kral Lear adlı oyununda Kral Lear’ın en küçük ve onu samimiyetle seven tek kızı olan Cordelia ile karşılaştırılıyor. (ç.n.)

düşüremedin, öyle mi? Onca para çarçur oldu! Kendine nasıl şeytan dersin sen, ha?”

Bu sözlerin ardından küçük şeytanın “kaynar zift içine” atılmasını emreder.

“Ne olur dur, büyükbaba,” diye yalvarır torunu. “Bir asker yerine iki kızın ruhunu ele geçirdim.”

“Nasıl yani?”

“Anlatayım. Asker, üç prenesten biriyle evlenmek istedi ama büyük kızlar onunla evleneceğine şeytana yâr olacaklarını söylediler babalarına. Yani, o ikisinin ruhunu almış olduk.”

Bu açıklamanın ardından büyükbaba, küçük şeytana hak verir ve serbest bırakılmasını emreder. “Görüyorsunuz ya, şeytan işini nasıl da biliyordur.”

“Acele bir söz”ün o sözü söyleyen ya da sözün söylendiği kişiyi (sadece öldükten sonra değil, yaşarken de) İblis’in eline düşürebileceği fikri, pek çok Rus efsanesine kaynak olmuştur ve bugün hâlâ Rus köylüsünün zihninde canlı bir inanç olduğu için bu fikrin vücut bulduğu masallardan birini aktarmak doğru olacaktır. Bunun, “Su Kralı”nı ziyaret eden ve kralın kızlarından biriyle kaçan delikanlı hakkındaki masalların bir varyantı olduğu görülecektir. Aktarmak üzere olduğumuz “efsane” ile daha önce söz ettiğimiz skazkalar arasındaki temel fark, önceki masallarda benzer bir rol oynayan -Slav Neptün yahut Hintli Rakshasa gibi- mitolojik kişinin yerini şeytani bir ifritin almış olmasıdır.

Acele Söylenmiş Söz

Köyün birinde çok yoksul yaşlı bir çift yaşardı ve bunların bir oğlu vardı. Çocuk büyüdü delikanlı oldu.

İşte o zaman yaşlı kadın, kocasına şöyle demeye başladı:

“Oğlumuzun evlenme zamanı geldi.”

“Peki, o zaman. Git de bir eş bul oğlumuza,” diye cevap verdi adam.

Bunun üzerine kadın, bir komşusunun kızını kendi oğluna istedi ama komşu bu teklifi reddetti. Sonra kadın bir başka köylüye gitti ama o da bu işe razı gelmedi. Üçüncü köylü, kadına kapıyı gösterdi. Kadın bütün köyü dolaştı. Kimse kadının isteğini kabul etmiyordu. Kadıncağız evine dönüp ağladı:

“İşte bak ihtiyar! Evladımız ne bahtsızmış!”

“Nedenmiş o?”

“Uğramadığım ev kalmadı ama kimse kızını vermeye razı gelmedi.”

“Çok kötü bul!” dedi yaşlı adam “Yaz mevsimi yaklaşıyor ama burada bizimle çalışacak kimse yok. Hanım, başka bir köye git. Belki orada bir gelin bulursun.”

Yaşlı kadın başka bir köye gitti ve bir uçtan öteki uca her kapıyı çaldı. Ama hiç kimse derdine derman olmadı. Nereye gitse reddediliyordu. Evinden ayrıldığı gibi boş ellerle döndü.

“Yok,” dedi kadın, “kimse bizim gibi yoksul dilencilere kız vermek istemiyor.”

“Madem öyle,” diye cevap verdi yaşlı adam, “kendini yormanın bir faydası yok.”

Oğulları çok üzgündü, anne babasına şu sözlerle yalvardı:

“Öz annem ve öz babam! Benden iyi dualarınızı eksik etmeyin. Gidip kendi kaderimi arayayım.”

“İyi ama nereye gideceksin?”

“Gözlerim beni nereye götürürse.”

Bunun üzerine anne babası ona dua edip iyi dileklerde bulundu ve istediği yere gitmesine izin verdiler.

Delikanlı, yola çıkıp acı acı ağlamaya başladı ve yürürken kendi kendine şöyle dedi:

“Diğer herkesten kötü bir bahtım mı var da tek bir kız bile benimle evlenmek istemiyor? Artık Şeytan bizzat bir gelin getirse, onunla bile evlenirim!”

Birden sanki yerden biter gibi yaşlı bir adam çıktı karşısına.

“Merhaba, delikanlı!”

“Merhaba, amca.”

“Biraz önce ne diyordun öyle?”

Delikanlı korkmuştu, ne söyleyeceğini bilemedi.

“Korkma benden. Sana bir zararım dokunmaz. Aksine, belki derdine derman olurum. Açıkça anlat her şeyi!”

Delikanlı onu üzen durumu açıkladı.

“Zavallının tekiyim! Hiçbir kız benimle evlenmek istemiyor. Yürürken iyice dertlendim, üzüntüm yüzünden ‘Şeytan bana bir gelin getirse, onu bile alırım!’ dedim.”

Yaşlı adam gülüp dedi ki:

“Beni takip et. Kendine güzel bir eş seçmene yardım edeceğim.”

Yavaş yavaş bir göle geldiler.

“Sırtını göle dön ve geri geri git,” dedi yaşlı adam. Delikanlı dönüp bir iki adım atmıştı ki kendini suyun altında, beyaz taşlarla döşenmiş bir sarayda buldu. Sarayın bütün odaları muhteşem şekilde döşenmiş, güzelce dekore edilmişti. Yaşlı adam ona yiyecek içecek verdi. Sonrasında her biri birbirinden güzel on iki kızla tanıştırdı.

“Beğendiğini seç! Hangisini istersen, onu sana vereceğim.”

“Aklım karıştı!” dedi delikanlı, “Bana yarına kadar zaman ver, biraz düşüneyim dede!”

“Peki, düşün bakalım!” dedi yaşlı adam ve misafirini özel bir odaya götürdü. Delikanlı uykuya yatıp şöyle düşündü:

“Hangisini seçsem acaba?”

Birden bir kapı açıldı ve çok güzel bir kız içeri girdi.

“Uyuyor musun, delikanlı?” diye sordu.

“Uyanığım güzel kız! Uyuyamıyorum; çünkü hangi kızı kendime eş seçeceğime karar veremiyorum.”

“Ben de tam bu konuda sana tavsiyede bulunmak için geldim. Görüyorsun ya delikanlı, sen şeytanın misafiri olmayı başardın. Şimdi dinle beni. Eğer aydınlık dünyada yaşamaya devam etmeyi istiyorsan sana söylediklerimi yap. Ama talimatlarıma uymazsan, buradan sağ çıkamazsın!”

“Ne yapmam gerekiyor, söyle güzel kız. Ömrüm boyunca sana minnettar olacağım.”

“Yarın şeytan sana on iki kız getirecek. Kızların hepsi birbirine benzeyecek. Ama dikkatlice bakıp beni seçmelisin. Sağ gözümün üzerinde bir sinek oturuyor olacak, böylece beni tanıyabilirsin.”

Sonra güzel kız, delikanlıya kendisinden söz etti, kim olduğunu anlattı.

“Şöyle şöyle bir köy var, oranın papazını bilir misin?” diye sordu kız. “İşte ben onun kızıyım. Dokuz yaşındayken ortadan kayboluverdim. Bir gün babam bana çok kızmıştı, öfkeye kapılıp ‘Şeytanlar alsın seni!’ diye beddua etti. Dışarı çıkıp ağlamaya başladım. Sonra birden ifritler gelip beni yakaladı ve buraya getirdiler. İşte artık onlarla yaşıyorum!”

Ertesi sabah yaşlı adam on iki güzel kızla beraber geldi. Kızların hepsi birbirine benziyordu. Sonra adam, delikanlıdan bir kız seçmesini istedi. Genç adam kızlara baktı ve sağ gözü üstünde sinek olan kızı seçti. İhtiyar adam, o kızdan vazgeçmeyi hiç istemiyordu. Bu yüzden kızların yerlerini değiştirip tekrar seçmesini istedi. Delikanlı yine aynı kızı seçti. İfrit üçüncü kez seçim yaptırdı. Delikanlı yine aynı kızı istedi.

“Ne diyelim, şanslısın! Al, bu kızı evine götür,” dedi ifrit.

Delikanlı ve güzel kız hemen göl kıyısına çıktılar ve açık yola varana dek geri geri yürümeye devam ettiler. O esnada şeytanlar peşlerinden koşturmaktaydı:

“Kızı bize geri ver!” diye bağıryorlardı.

Şeytanlar etraflarına bakındı, gölden o yana doğru hiç ayak izi yoktu. Bütün ayak izleri suya doğru gidiyordu! Bir o yana bir bu yana gittiler, her tarafı aradılar ama elleri boş dönmek zorunda kaldılar.

Bu arada delikanlı, evleneceği kızı papazın yaşadığı köye getirmişti. Kızın babasının evinin karşısında durdular. Papaz delikanlıyı görünce hizmetçisini çağırdı:

“Git de şu insanlar kimmiş öğren.”

“Kim miyiz? Biz gezginiz. Lütfen izin verin de geceyi evinizde geçirelim,” diye cevap verdiler.

“Ziyaretime gelmiş tüccarlar var evimde,” dedi Papaz, “hem onlar olmasa bile evde yer yok zaten.”

“Neler söylüyorsun, Peder?” dedi tüccarlardan biri. “Gezginleri ağırlamak daima bir görevdir. Bizi rahatsız etmezler.”

“Pekâlâ, gelsinler bakalım.”

Bunun üzerine içeri girdiler, selamlaştılar ve köşeye ilişip bir sıraya oturdular.

“Beni tanımadın mı baba?” diye sordu güzel kız. “Ben senin kızınım.”

Sonra kız başına gelenleri anlattı. Birbirlerine sarılıp kucaklaştılar. İkisinin de gözlerinden yaşlar aktı.

“Peki bu genç adam kim?” diye sordu Papaz.

“Benim nişanlım. Gün ışığına beni o çıkardı. O olmasaydı ebediyen yerin dibinde yaşayacaktım!”

Sonra güzel kız bohçasını açtı. İçinden altın ve gümüş tabaklar çıktı. Kızcağız bunları şeytanlardan kaçırmıştı. Tüccar tabaklara bakıp dedi ki:

“Ah! Bunlar benim tabaklarım. Bir gün misafirlerime yemek veriyordum. Çok içip sarhoş olunca karıma çok kızdım. ‘Şeytan alsın her şeyi!’ diye bağırdım ve elime ne geçtiyse masadan alıp kapı eşiğine fırlattım. O zaman bütün tabaklar ortadan kayboluverdi!”

Gerçekten de öyle olmuştu. Tüccar, şeytanın adını andığı an İblis kapı eşiğinde ortaya çıkıp altın ve gümüş eşyaları yakalamış, yerlerine ise çömlek parçaları atmıştı.

Neyse. Bizim delikanlı, bu olay sayesinde çok güzel bir kızla evlenmiş oldu. Evlendikten sonra karısıyla beraber anne babasının evine gitti. Zavallılar, oğullarını bir daha göremeyeceklerini düşünüyordu. Şakaya gelecek bir durum değildi bu,

zira delikanlı tam üç sene evinden uzak kalmıştı. Oysa genç adama, şeytanlarla geçirdiği zaman bir gün gibi kısa gelmişti.

Şeytanlar bu sınıftan bir masala girdiğinde mutlak olarak gülünç değilse bile grotesk bir havaya bürünmüş olurlar. Kötü ruhlar neredeyse daima oyuna getirilip yenilir ve sonuç genellikle, bu varlıkların son derece aptal olması sayesinde elde edilir. Nitekim husumet hâlinde oldukları insanlarla ilişkilerinde neredeyse embesillik seviyesinde bir zekâ yoksunluğu gösterirler. Bu durum, Avrupa folklorundaki şeytanların, Milton'ın teolojisinde karşımıza çıkan isyankâr meleklerle belirsiz mezheplerinin ötesinde hiçbir ortak yönünün olmamasıyla açıklanabilir. Ayrıca önderleri yani “büyükbaba”ları ile yıldırımın çarptığı ama yine de görkemli olan “Sabahın Oğlu Lucifer” ile aralarında isim benzerliği dışında ortak bir nokta görülmemektedir.

“Halk Masalları”ndaki şeytan güruhu, pagan mitolojisinin beceriksiz ifritlerinden ibaret olup doğaüstü güçlerle donanmış olmalarına karşın zihin güçleri kısıtlıdır; tuttuklarını sımsıkı kavrayan elleri olsa da anlayışları kıttır. Dolayısıyla, bu ifritlerle gücünü karşılaştıran dayanıklı ölümlü, gücünün mucizevi yardımcılarla yoğunlaştırılmadığı durumlarda bile mücadele ettiği akli kıt canavarları kolayca aşabilir ya da onları alt etmeyi başarır. Düşmanın bir Kelt veya Cermen Devi, Fransız Gulyabanisi, İskandinav Trolü, Yunan Drakos veya Lamia'sı, Litvanya Laume'si, Rus Yılan'ı yahut Koschey veya Baba Yaga ya da Hintli Rákshasa ya da Pisácha veya Hristiyanlıkta “şeytanlar” şeklinde adlandırılan pek çok ifrit türünün herhangi bir üyesi olması hiç fark etmez.

Kötü ruhları alt etmekle ilgili masallarda çok fazla yenilik yok. Neredeyse tüm durumlarda aynı araçlara başvuruluyor ve etkileri de aynı oluyor. Başkahramanlar, hikâye ilerledikçe çeşitli dönüşümler geçiriyorlar fakat karşılıklı ilişkileri değişmiyor. Mesela, bir Alman masalında şeytanı kandıran bir okul müdürüyle karşılaşırız. Bu masalın Slav karşılıklarından birinde ise bir çingene, yılanı alt ediyor. Bugün Baltık Kaşubeleri arasında yaygın bir diğer masalda yılanın yerini kocaman bir dev alıyor. Öyle ki bu canavarın eldiveninin başparmağı, masal kahramanına sığınak olabiliyor. Bu masal, Thor ve Dev Skrymir'den bahseden masallarla yakından bağlantılıdır.

Şeytanların ölümlülerce oyuna getirildiği Rus masalları, Avrupa'nın farklı bölgelerinde anlatılagelen masallara çok benzemektedir. Masal kahramanı, bir parça peynir ya da lorun suyunu çıkarır ve peyniri taş diye verir; çevik ifriti, "parmak kadar" olan ufak tavşanıyla yarışmaya ikna eder; güçlü ifriti, "ak sakallı" ayısıyla güreştirir; ifritlerin "büyükbaba"sını, bastonunu ta göklere fırlatmakla tehdit eder, öyle yükseklere atacaktır ki baston bir daha yere düşmeyecektir; son olarak, şeytani düşmanlarını, delik bir şapka veya çuvala altın doldurmaya ikna eder. Ne var ki bazen daha az aşına olduğumuz bir olay gerçekleşir. Mesela, Tambof Oblastı'ndan alınan bir masalda Bahtsız Zekeriya, ustası olan terzi tarafından bir kurt-ifritten bir keman almakla görevlendirilir. İfrit, üç sene boyunca asla uyumaksızın ağ örmesi hâlinde ona kemani vermeyi kabul eder. Zekeriya işe koyulur ama bir ayın sonunda iyice uykusu gelir. Kurt, "Uyuyor musun?" diye sorunca "Hayır, uyumuyorum," diye cevap verir. "Ama nehirde en çok hangi balıktan var diye merak ediyorum. Büyük balıklar mı, yoksa küçükler mi çok?"

Kurt nehre gidip öğrenmeyi önerir ve bu sorunu çözmek için üç dört ay harcar. Bu arada Zekeriya uyur ama kurt, büyük balıkların çoğunlukta olduğunu söylemek üzere geri döndüğünde uyanık ve işinin başındadır.

Zaman geçer ve Zekeriya yine uyuklamaya başlar. Kurt, “Uyuyor musun?” diye sorar ama Zekeriya, uyumadığını söyler. Fakat “Dünyada hangisi daha çok? Ölüler mi, diriler mi?” diye merak edip durmaktadır. Kurt, sayım yapmak üzere dışarı çıkar ve Zekeriya rahat rahat uyur. Sonra kurt gelip yaşayanların ölülerden fazla olduğunu söyler. Kurt-ifrit, Zekeriya’nın aklını kurcalayan bir meseleyi -büyük ve küçük hayvanların hangisinin çoğunlukta olduğu sorusunu- açıklığa kavuşturmak üzere üçüncü yolculuğunu yaptığında üç yıl geçip gitmiştir. Bunun üzerine kurt-ifrit kemanından ayrılmak zorunda kalır. Zekeriya, kemani alıp muzaffer bir havayla terziye götürür.

İfritler, sık sık minnettarlık duygusuyla hareket edebildiklerini gösterir. Mesela, Korkunç Sarhoş masalında gördüğümüz üzere şeytan, Karanlık Prensi’ni haksız yere suçlayan huysuz bir yaşlı kadını azarladığı için bir adama minnettar olduğunu söyler. Orenburg Oblastı’ndan alınan bir masalda, Vanka Jack adında bir delikanlı, geceleyin babasının turp tarlası başında nöbet tutmakla görevlendirilir. O sırada iki koca çuvalı turplarla dolduran bir çocuk gelir ve bunları kaçırmaya çalışır ama başaramaz. Çocuk turpları sıkıştırmaya çalışırken Vanka’yı görür ve yükünü eve taşımasına yardım etmesini ister. Vanka kabul eder ve turpları çocuğun evine götürür. Bu evde “başı boynuzlu yaşlı bir ak sakallı” oturmaktadır ve Vanka’yı nazikçe karşılayıp ona zahmeti karşılığında altın sunar. Fakat çocuğun talimatlarına uyan Vanka, ak sakallıdan kopuzu hariç hiçbir şey almayacaktır. Bu çalgının sesi, tüm canlılar üzerinde sihirli bir tesir bırakmaktadır.

Bu türün en ilginç masallarından biri, bilmeden şeytani kutsayan bir adam hakkındadır. Bu masalın çok sayıdaki varyantlarına bir örnek olarak konyağın kökeni hakkındaki bir skazkanın giriş kısmını alabiliriz:

Bir karısı ve yedi çocuğu olan bir köylü vardı. Günün bi-

rinde tarlaya gidip saban sürmek için hazırlandı. Atını eğrileyip her şeyi hazırladı. Ardından biraz ekmek almak için eve girdi; ama dolaba bakınca küçücük bir ekmek kabuğundan başka bir şey olmadığını gördü. Bu ekmek parçasını alıp yola çıktı.

Tarlasına girdi ve sabanını sürmeye başladı. Tarlanın yarısını sürünce atının eğrini çıkarıp otlamaya bıraktı. Sonra ekmeğini çıkardı. Tam yemek üzereyken kendi kendine dedi ki:

“Bu ekmeği neden çocuklarıma bırakmadım?”

Biraz düşündükten sonra ekmeği bir kenara koydu.

O esnada küçük şeytan gelip yanaştı ve ekmeği çalıverdi. Köylü adam arkasını döndü, etrafına baktı ama ekmek yok olmuştu. “Ekmeğimi kim aldıysa, Tanrı onunla olsun!” demekle yetindi.

Küçük şeytan, Şeytan’a koşturup bağırdı:

“Büyükbaba! Amca Sidor’un ekmeğini çaldım!”

“Ne dedi peki sana?”

““Tanrı onunla olsun!’ dedi.”

“Defol haydi!” dedi Şeytan. “Git, üç sene o adamın hizmetinde bulun.”

Bunun üzerine küçük şeytan yine köylünün yanına koştu.

Masalın geri kalanında küçük şeytanın Isidore’a mısır konyağı yapmayı öğrettiği ve uzun zaman ona sadakatle hizmet ettiği anlatılır. Fakat son gün Isidore çok fazla konyak içip sarhoş olmuş ve uykuya dalmıştır. İfrit, onu uykudan uyandırınca öfkelenen Isidore, “Şeytan’a Git!” diye bağırır ve “küçük şeytan”

toz oluverir.

Bu masalın bir başka versiyonunda köylü adam, ekmeğinin kaybolduğunu fark edince haykırır: “Bir mucize bu! Kimsecikleri görmedim, lakin ekmeğim toz olup uçverdi! Kim aldıysa, şanslı bol olsun. Bana gelince, bu gidişle açlıktan öleceğim herhalde.”

Şeytan, olanları işitince köylünün ekmeğinin geri verilmesini emreder. Böylelikle, ekmeği çalan ifrit hoş bir delikanlı kılığına bürünür ve köylünün yanında çalışmaya başlar. Kuraklık mevsiminin eli kulağındadır. İfrit, köylünün darı tohumlarını bir bataklığa serper. Yağmur mevsimi başlamak üzereyken de tepelere ekin eker. Diğer köylüler mahsullerini yitirirken, bizim mujik, ifrit çırağının öngörüsü sayesinde ağıklarını yaz kış doldurmuştur.

Kimi zaman bir efsanenin şeytanı, skazkanın yılanına çok benzer. Mesela, kötü bir ruh, her gece saat on ikiyi vurduğunda bir prensesin odasına gelmekte ve şafak sökene dek onu uyutmamaktadır. Bir asker -peri masallarındaki prensin daha düşük seviyedeki şekli- prensesi kurtarmaya gelir ve prensesin ıslıl ıslıl aydınlatılmış odasında ifriti beklemeye koyulur. Tam gece yarısı olunca ifrit ortaya çıkar ve bir adam kılığına bürünerek odaya girmeye çalışır. Fakat asker tarafından durdurulur. Asker onu iskambil oynamaya ikna eder. Kazanan kaybedene bir fiske vuracaktır. Asker ifriti çeşitli şekillerde aldatır ve “üç adam böceği”nin bir türüyle öyle bir fiske atar ki ifrit hemen geri çekilir.

Sonraki gece Şeytan saraya bir başka ifriti gönderir. Sonuç yine aynıdır ve bir ay boyunca her gece aynı şey tekrarlanır. Bu sürenin sonunda “Büyükbaba Şeytan” askerle bizzat yüzleşir; fakat öyle şiddetli bir fiske yer ki inleye inleye bataklığına geri

döner. Bir süre sonra asker bütün ifrit güruhunu kendi sırt çantasına sokmayı başarır, çantayı haç işaretiyle kutsayarak dışarı çıkmalarını engeller ve örse yatırıp dilediğince yumruklar. Sonra çantayı sırtında taşır, ifritler hep çantadadır. Çantayı bir köy evine bırakmıştır. Bir süreliğine evden ayrılır. İşte o zaman birkaç kadın çantayı açiverir ve ifritler büyük bir gürültüyle dışarı çıkarlar. Eve geri dönmekte olan askerle karşılaşınca korkularından kendilerini değirmen tekeri altındaki havuza atarlar. Masal der ki ifritler halen oradadırlar.

Bu “efsane” belli ki eski zamanlardaki sıkıcı ifritler hakkında anlatılan masallardan birinin adaptasyonundan ibarettir. Hıristiyan anlatı, bunları şeytan ve ona tabi ifritlere dönüştürmüştür.

Ele aldığı masal türünün çok sayıda olması sebebiyle sınırsız bir şekilde genişletilmesi mümkün bu bölümü bitirirken “Dedikoducunun Karyolası” adlı masala yer vereceğiz.

Köylünün biri öyle yoksuldu ki, açlıktan ölmek için büyücülüğe yöneldi. Bir süre sonra kara büyüde ustalaştı ve ifritlerle arkadaşlık kurdu. Oğlu büyüüp adam olunca onu evlendirmek istedi. Bu niyetle “şeytan dostları” arasında bir gelin aramaya gitti. Onların diyarına ulaşır ulaşmaz aradığını buldu. Ölene kadar içmiş ve çok içmekten ölmüş diğer kadınlar gibi, şeytanlarca su taşıyıcı olarak kullanılan bir kızı kendine gelin seçti. Kızı çalıştıran ifritler, onu arkadaşlarının oğluyla evlendirmeyi hemen kabul etti ve vakit kaybetmeden düğün yapıldı. Düğün eğlencesi ve ziyafeti devam ederken Şeytan, babasının onlara oğlunu sattığında verdiği makbuzu damada göstermeyi teklif etti. Fakat söz konusu genci kölesi olarak edinmesini sağlayacak makbuz bulunamadı. İfritin biri alıp götürmüştü makbuzu ve nereye sakladığını söylemeyi reddediyordu. Efendisi tarafından

demir sopalarla dövülmesine karşın suskunluğunu bozmadı. Sonunda Şeytan bağırdı:

“Onu ‘Dedikoducunun Karyolası’na gerin!”

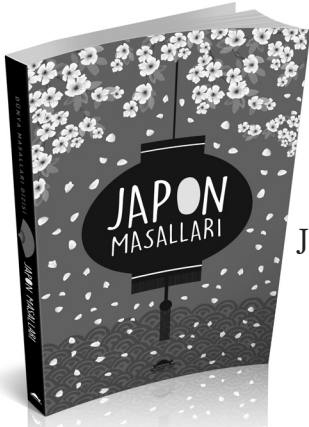
Suskun ifrit bu sözleri duyar duymaz öyle korktu ki, hemen makbuzu ortaya çıkardı. Makbuz misafire verildi. Şaşkına dönen köylü adam, bu sonucu yaratacak denli tesirli olan karyolayı çok merak etmişti.

“Peki, sana anlatırım ama kimseye söylemezsen,” diye cevap verdi Şeytan bir süre tereddüt ettikten sonra. “O karyola biz ifritler ve bizim akrabalarımız, yakınlarımız ve dedikodular için yapılmıştır. Alevler içindedir ve tekerlekleri vardır. Döner durur, döner durur.”

Bunu işiten köylü adamın kalbini korku sardı. Oturduğu yerden ayağa fırlayıp var gücüyle koşturup kaçtı.

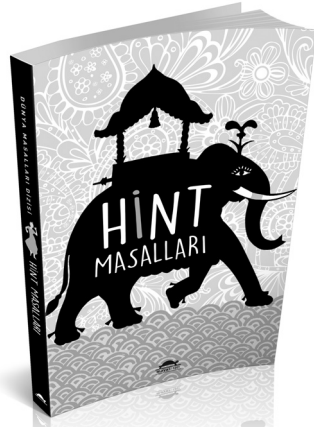

Bu noktada, daha söylenecek çok şey olsa da sözlerimi sonlandırıyorum. Skazkalara dair söylenebilecek daha çok şey olsa da halk masallarının mümkün olduğunca fazla türünü karşılaştırmak isteyen okurlara faydalı olabileceğine inanıyorum. Rus halkının masallarına ve böylelikle bu masalları anlatmayı âdet edinmiş Rus halkından kadın, erkek ve çocukların yaşamlarına karşı ilgi uyandırmayı başardığım takdirde çok mutlu olacağım.

"Güneşin Doğduğu Ülke"
Japonya'dan mistik masallar...

Büyülü ve kadim ülke
Hindistan'dan rengârenk
masallar...

Karlı ve uzun geceler ülkesi
Rusya'dan beyaz (!) masallar...

